

5-6/2007

Samfunnsspeilet 5-6/2007 – 21. årgang

Samfunnsspeilet presenterer aktuelle analyser om levekår og livsstil. Samfunnsspeilet kommer ut seks ganger i året og gir viktig informasjon om sosiale, demografiske, økonomiske og kulturelle endringer i samfunnet. Samfunnsspeilet henvender seg til deg som er samfunnsengasjert, og til deg som har bruk for å kjenne det norske samfunnet i jobben din. For studenter og skoleelever er tidsskriftet en nyttig kilde som fyller tomrommet mellom lærebøker og dagspressen.

Redaksjon: Johan-Kristian Tønder (ansv. red.), Dag Ellingsen (red.), Kristin Henriksen (red.), Natasza P. Sandbu (red.), Toril Sandnes (red.) Mads Ivar Kirkeberg, Trude Lappegård, Tor Morten Normann, Elisabeth Nørgaard, Mona Raabe, Jorun Ramm og Frøy Lode Wiig.

Redigering: Gunn Bredevang, Liv Hansen, Marit Vågdal og Kirsten Aanerud

Design: Siri E. Boquist
Trykk: Lobo Media
Foto: Crestock.com

Priser: Per år kr 330,- (institusjoner), kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Neste nummer av Samfunnsspeilet kommer ut i februar og vil blant presentere artikler om enslige mindreårige asylsøkere, innvandrernes politiske deltakelse og lavtlønte husholdningers forbruk.

Internett: <http://www.ssb.no/>
E-post: ssb@ssb.no

ISBN 978-82-537-7265-3 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-7266-0 Elektronisk versjon
ISSN 0801-7603

© Statistisk sentralbyrå, desember 2007.
Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning. Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

Redaksjonen Et oppslagsverk for alle	2
Dag Ellingsen Sosiale indikatorer 2007: La meg være ung!	3
Per Egil Hegge Anmeldelse: Før tall blir tamme	7
Anders Falnes-Dalheim og Tove Irene Slaastad Befolkning: Færre unge – flere eldre	9
Julie Kjelvik og Merete Thonstad Helse: Unge er stort sett fornøyd med helsen	24
Berit Otnes Pleie og omsorg: Hjelp til flere utenfor institusjon	33
Hilde A. Hollås Utdanning: Kvinner dominerer på nesten alle nivåer	38
Ole Sandvik og Elisabeth Rønning Arbeid: Mange jobber, få ledige, men ungdom er utsatt	45
Frøydys Strøm, Harald Lunde og Eiliv Mørk Inntekt, lønn og forbruk: Sterk inntektsvekst, men unge aleneboende henger etter	56
Sigrid Holm Sosial trygghet: Flest unge på sosialhjelp	65
Jan-Petter Sæther Bolig, omgivelser og miljø: Stadig dyrere å etablere seg med egen bolig	75
Odd Frank Vaage Fritid og kultur: Mer internettbruk og flere dager på ferie	81
Reid J. Stene Kriminalitet: Ung, utsatt og tatt – men eldre enn før	87
Toril Sandnes Sosial og politisk deltaking: De fleste har en fortrolig venn	101
Torbjørn Eika Økonomi: En oljesmurt økonomi. Med harelabb over 35 års konjunkturhistorie	106
Sosiale indikatorer	112
Siden sist	158

Et oppslagsverk for alle

Kjære leser

Hvert år, i Samfunnsspeilets dobbeltutgave nummer 5/6, presenterer vi et bredt utvalg av nøkkeltall om befolkningens levekår i Norge. På fagspråket heter disse tallene *sosiale indikatorer*. Tabellene i årets utgave oppgir først data fra 1985, så fra 1990 til 2006, gruppert i tolv kategorier: befolkning, helse, omsorg, utdanning, arbeid, inntekt, sosial trygghet, boforhold, sosial og politisk deltaking, fritid og kultur, kriminalitet, økonomi. Der dette er naturlig, er tallene fordelt på kjønn. I nettutgaven er alle årgangene med, helt fra 1980.

I tillegg til tabellene som presenteres bak i tidsskriftet, skriver en gruppe medarbeidere i Statistisk sentralbyrå om viktige endringer og tendenser de kan lese ut av tallmaterialet. Artiklene revideres årlig. Hvert år velger vi også en befolkningsgruppe eller et tema som vi ønsker å gi spesiell oppmerksomhet. I år falt valget på de unge. I fjor konsentrerte vi oss om de eldre. Året før, i utgave nummer 4/5, som ble viet sosiale indikatorer, sto likestilling og innvandring i fokus.

Under lesingen kan du komme til å undres over at forfatterne viser til forskjellige årstall når de presenterer «siste nytt». De kan for eksempel bruke helt ferske data om arbeidsledighet, anmeldte lovbrudd eller innvandring, mens de nyeste opplysningene om helseproblemer, fengslinger eller dødsårsaker kan være fra 2005 eller 2004. Dette skyldes at noen registre tar lengre tid å bearbeide enn andre, slik at vi må nøye oss med to eller tre år gamle tall. Andre data kan stamme fra intervjuundersøkelser som gjentas hvert fjerde-femte år, slik som utvalgte temaer i levekårsundersøkelsen. Tidsbruksundersøkelsene og folke- og boligtellingsene, som er omfattende og kostbare, gjennomføres hvert tiende år. Begge disse undersøkelsene gir opplysninger som kan ha verdi i lang tid.

Denne utgaven av Samfunnsspeilet kan altså brukes som oppslagsverk enten du trenger statistikken i ditt daglige arbeid som journalist, politiker, forsker, lærer eller student, eller om du rett og slett vil vite mer om samfunnet du lever i og kanskje delta i den offentlige debatten.

Det er ikke alltid lett å forholde seg til store mengder tall. For å oppmuntre alle som synes at tabeller, figurer og tallrekker er tunge å lese og forstå, bringer vi en anmeldelse av boken «Tall kan temmes! Om å bruke og formidle statistikk» utgitt på IJ-forlaget i høst. Forfatteren er Jan Erik Kristiansen, til daglig seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå. Anmelderen er Aftenpostens språkspaltist og tidligere redaktør Per Egil Hegge.

Redaksjonen

La meg være ung!

Wenche Myhre kom med sin oppfordring da dagens unge knapt var påtenkt. Men slagordet virker mer populært enn noensinne. La utdanningen ta sin tid! La oss leve i et urbant mangfold med mange venner! La villa, Volvo og valg av ektefelle vente! Men de unge må også vente på de gode inntektene og boligutgifter som er til å leve med. Noen må sågar på psykologens venteværelse eller venteliste.

«La meg være ung» ble framført av den da 17 år gamle Wenche Myhre i norsk Melodi Grand Prix i 1964. Hun fikk en tredjeplass. Tekst og melodi var ved Arne Bendiksen. Myhre sto på scenen sammen med Odd Børre Sørensen og Shadows-bandet «The Cannons». Foto: Ivar Aaserud, Scanpix

å bli mødre, og enda lenger hvis de bor i stor by og er høyt utdannet. Fedrene er hele veien noen år eldre. Dermed oppstår det en stadig større «omsorgsfri sone» med få plikter, og der kan ungdomslivet leves.

Tidligere var det giftermålet som var med og dannet et ritual som markerte at voksenlivet begynte for alvor. Samboerskapene gjør at også denne ritene er forsinket, hvis man i det hele tatt går til det skrittet å gifte seg. Velger man den juridiske konstruksjonen ekteskap, er det ikke sikkert at inntreden akkompagneres av orgelbrus. Statskirken har virkelig tapt terreng som slik ritualarrangør de siste tiårene.

Det utdannende livet

Når unge utsetter familie og arbeid, er det gjerne fordi de utdanner seg. Det moderne mennesket er et utdannet menneske, og gruppen med kun basisutdanning fra grunnskolen er bokstavelig talt en døende rase.

I dette årets indikatornummer av Samfunnsspeilet har vi rettet søkelyset mot de unges situasjon. Men når begynner ungdomstiden? Og når slutter den? Svaret virker individuelt. Men hvis vi sier at den starter når man går ut av ungdomsskolen og slutter når man etablerer familie, er det ikke vanskelig å se at ungdomstiden er blitt en stadig mer langtrukken affære.

Det utsatte livet

Dagens unge hadde mødre som fikk sitt første barn da de var i begynnelsen av 20-årene. Ungdommen nå til dags venter til de er i slutten av 20-årene med

Dag Ellingsen

Dag Ellingsen er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk, og avtroppende redaktør for Samfunnsspeilet.

Utdanning er på mange måter nøkkelen til hva som skjer seinere i livet. Slik er det viktig å analysere hvem som henger med i utdanningsløpet, og hvem som faller fra. Her finner vi morgendagens vinnere og tapere. Utdanningens demografiske og sosiale virkninger er også interessante. Vi har nevnt dette med utsettelse av fødsler og giftermål, en annen viktig effekt er sentraliseringen.

Det urbane livet

For å utdanne seg må man oftest bevege seg til byene. Vårt land er inne i en kraftig sentraliseringsprosess, slik det ofte blir under høykonjunkturer. De unge flytter mest, og er også «motoren» i dagens sentralisering. Prosessen styrkes også av (unge) innvandrere som søker til byene. Noen reiser rett til byene, som arbeidsinnvandrere. Andre, gjerne flyktninger, har noen års opphold i mer perifere kommuner før de flytter til sentrale strøk. Mange av de som blir sentralisert gjennom utdanningen, blir sentralisert for livet: De forblir i byene og nærmeste omland.

Urbant, ungt mangfold

Ungdom er storforbrukere av kultur og medier, konserter, kino, forestillinger og «hermetisk musikk» (MP3, CD og sånn) glir ned på høykant. Ivrige skjermglanere er de også, hva enten skjermen sitter på en TV eller en PC. Det største kulturelle mangfoldet finner vi i byene, ikke rart ungdommen trekkes dit.

Har noen regnet på hvor mange kommuner med mindre enn 5 000 innbyggere som har en dugelig kaffebar? Eller et sted der man kan slurpe smoothies og spise bagels på vei hjem fra treningsstudioet?

Det etniske mangfoldet er også størst i byene. Mye av dagens ungdomsliv leves derfor i nærkontakt mellom mennesker med ulik etnisk bakgrunn. Et tydelig trekk i dagens statistiske bilde er at innvandrere og særlig deres etterkommere deltar stadig mer i utdannings- og arbeidslivet. Det er fremdeles store forskjeller i sysselsetting mellom innvandrere fra land i Afrika og Asia og resten av befolkningen, men det gode arbeidsmarkedet har ført til at flere er blitt inkludert. På universiteter og høgskoler er mange grupper av innvandrernes etterkommere godt representert.

Urbant er dyrt

Galopperende boligpriser er en viktig ingrediens i de siste årenes nyhetsbilde. Høye boligpriser merkes best av dem som skal etablere seg i markedet, les: ungdom. Høye boligpriser er ofte en indikator på et godt arbeidsmarked med mye framtidsoptimisme. Og det er da, når prisene når nye høyder, at ungdom i høyest grad går inn i boligmarkedet.

Billigere blir det ikke av at ungdommen ønsker å etablere seg der alle andre vil bo, nær byene og nær byenes sentrum. Slikt blir det høy gjeld av, og blant de unge som bor alene, har hver femte en gjeld som er større enn tre ganger inntekten. Mange unge par er i samme situasjon. Dette gir seg også utslag i at mange unge bruker spesielt mye av inntektene sine til å betale for å bo.

Utsettelser gjør de unge utsatt?

Rundt en av seks unge kvinner rapporterer om psykiske vansker, og ingen går mer til psykolog enn dem. De har ikke svart på hvorfor de har søkt profesjo-

nell hjelp. Kan det være at den lange, fristilte ungdomsperioden, med nye og tidvis litt uklare forventninger, er egnet til å gi fortvilelse? Eller er de bare flinkere til å snakke om sine problemer, og søke hjelp for dem?

Generelt er det vanskelig å se at de unge har dårligere sosialt nettverk enn før. Særlig de unge kvinnene har mange og nære venner. Men mange, og flere enn før, bor alene og mangler dermed noen som de daglig kan bearbeide sine inntrykk med.

Utdanningstaperen er ofte mann

Mannen er på vikende front i utdanningskappløpet. Han er imidlertid overrepresentert på det aller høyeste nivået; blant doktorgradsstudentene. Men hvor lenge holder han denne bastionen? Lenge var det flest menn som avla eksamen etter å ha studert i mer enn fire år, men i skoleåret 2004/2005 var det flest kvinner også på dette nest høyeste nivået.

Menn er også overrepresentert i det andre ytterpunktet av skalaen, blant dem som faller ut av skolesystemet, særlig videregående skole, og blant dem som går på utdanninger med mer beskjeden prestisje. Et eksempel: Den relativt nye ordningen med lære kandidater er et tilbud til elever som sliter med å gjennomføre vanlig fagopplæring. Høsten 2006 var syv av ti slike kandidater gutter.

Utsatt for inntektsproblemer

Særlig unge mellom 20 og 24 har høy arbeidsledighet og en høy andel med sosialhjelpsmottakere. Unge arbeidsledige har ikke opparbeidet noe krav på dagpenger, og de må derfor gå i luka for sosialhjelp når de ikke får jobb. De unge henger også litt etter i den meget gunstige inntektsutviklingen som er blitt det norske folk til del de siste årene. Særlig gjelder dette unge som bor alene.

Mange unge har midlertidige jobber, og vi finner dem ofte i fysisk krevende salgs- og serviceyrker og ulike hjelpearbeideryrker. Mange ønsker seg en fast jobb. Litt trøst: Arbeidsledigheten blant ungdom synker fort i gode tider. Og ungdom blir relativt sjelden gående på sosialhjelp over lang tid.

Utsatt for kriminalitet

De unge, særlig de yngste av dem, er de som hyppigst blir registrert som lovbrutere. En interessant og langsiktig trend er at en relativt mindre andel av den registrerte kriminaliteten begås av dem under 18 år. Aktiviteten ser ut til å forflytte seg oppover i 20-årene. Nyere studier viser også tydeligere at svært mye av den registrerte kriminaliteten kan «settes på kontoen» til en svært liten gruppe av gjengangere, en gruppe som ofte har en lengre lovbruddskarriere.

Og her snakker vi igjen om menn. Kvinnenes andel av de siktede har riktignok ”klatret” mer eller mindre jevnt oppover de siste årene, men hovedbildet er ikke til å ta feil av: Menn er klart overrepresentert på alle nivåer i strafferetts-systemet, og overrepresentasjonen er størst når sanksjonene er hardest.

De unge er også mest utsatt for å bli ofre for lovbrudd, og forskjellen er tydeligst for voldslovbrudd. Særlig utsatt er unge kvinner og menn som ferdes mye ute, eller som jobber i spesielle serviceyrker.

Dette var noen statistiske høydepunkter fra vårt ungdomsfokus. Over til hva man kan finne i resten av Samfunnsspeilet 5-6/2007:

Vi må 60 år tilbake ...

... for å finne en større befolkningsøkning enn i 2006. Rett etter annen verdenskrig, i 1946, skjedde altså den forrige «toppnoteringen». Da ble vi litt over 39 000 flere nordmenn i løpet av året. I 2006 økte vi med nesten 41 000. Rekordene fra 1946 var en fødselsrekord. Fjorårets rekord hadde et mer sammensatt grunnlag av høy innvandring, lav dødelighet og relativt høy fruktbarhet.

2006 var et dårlig år for begravelsesbyråene. Vi må tilbake til slutten av 1970-tallet for å registrere færre dødsfall, og da var vi langt færre her til lands. Her kan vi registrere en gledelig utvikling for menn. Det er deres dødelighet som synker mest, eller sagt på en annen måte: Menns levealder øker klart mer enn kvinnenes, selv om de sistnevnte fremdeles har mange års forsprang.

Vi må 15 år tilbake ...

... for å finne en fruktbarhet som var høyere enn den vi målte i fjor. Vår fruktbarhet er høy i europeisk målestokk. Men fruktbarheten til dagens mødre kan ikke måle seg med den til deres mødre og bestemødre.

Barnefødsle avspeiler også det nye Mangfolds-Norge. Hvert tiende nyfødte barn har to utenlandsfødte foreldre. Ytterligere hvert tiende barn har én forelder som er født utenfor Norge. På fødeavdelingene i Oslo og mange andre storbyer vil mangfoldet være enda tydeligere.

Vi har aldri hatt høyere innvandring

Over halvparten av befolkningsøkningen skyldes at det er langt flere som vandrer inn i vårt land, enn det er som reiser ut. Nesten 46 000 personer flyttet til Norge i 2006, mens litt over 22 000 personer utvandret, og vi sitter med et innvandringsoverskudd på nesten 24 000. De fleste som kommer, er europeere, og det er tydelig økning i innvandrere fra Polen, Sverige, Litauen og Tyskland.

Polakkene kommer!

Og de kommer for å arbeide. Den som kommer for å arbeide, drar dit det er lettest å få jobb. Derfor kom det flest polske innvandrere til Oslo, Bergen, Bærum, Haugesund, Stavanger og Asker, og færrest til Finnmark. Så kanskje vi har funnet en ny, regional økonomisk indikator: Polakkandelen av antall sysselsatte øker med «trøkket» i økonomien.

Er Gud norsk?

For det er ingen tvil om at det er «trøkk» og dynamikk i økonomien, en oljesmurt økonomi. Det har gått så langt at våre økonomer har begynt å spøke med tanken om at Gud må være norsk. I så fall har han gitt oss det beste av begge verdener: strålende priser for de (rå)varene vi har så mange av, og lave priser for de varene og tjenestene vi helst vil konsumere. Sysselsettingen er høy, inflasjonen er til å leve med, arbeidsledigheten er lav. Det nye temaet er «kampen om arbeidskraften». Det er en kamp de unge nyter godt av, men boligpriser som har steget bratt i flere år, vil vel neppe oppleves som en gave fra oven for de unge som skal etablere seg i dag.

Før tall blir tamme

Jan Erik Kristiansen:

TALL KAN TEMMES!

Om å bruke og formidle statistikk.

U-forlaget 2007. 222 sider.

Hvis man leser værmeldingen i tyske aviser, vil man finne at det ikke står noe om hvor mange millimeter nedbør som er falt siste døgn eller er ventet kommende døgn. Det vil si: Det gjør det, men det er formulert på en annen måte: «Det er ventet ti liter nedbør per kvadratmeter i morgen.»

Det tilsvarer ti millimeter regn på Blindern, men umiddelbart er literangivelsen langt lettere å forstå. De fleste har vel etter noen år fått med seg at én millimeter nedbør er lite. Men vi innser straks at én liter vann på én kvadratmeter potetåker ikke monner. Med tyve millimeter begynner vi å nærme oss en rotbløyte som kan hjelpe litt etter en tørkeperiode, og faller det 500 millimeter på ett døgn, altså 500 liter på hver kvadratmeter, begriper vi at vi har med ekstremvær å gjøre. Slike nedbørmengder er da heller ikke vanlige – unntatt når tropiske orkaner kommer feiende, med de vind- og vannskader som er unngåelige.

I sin bok om bruk og formidling av statistikk bruker ikke Jan Erik Kristiansen dette eksemplet. Men det ligger svært nær den sti som han staker opp i det han kaller en overlevelsesguide. Den behøver vi i de haglbyger av statistikk som vi rammes av hver dag, noen ganger med hagl så store og kompakte at vi risikerer bulker på hjernen.

Tallrekker er per definisjon kjedelige greier. Gå bare i gang med høytlesning fra telefonkatalogen, så skjønner du det hvis du ikke har skjønt det før. For Jan Erik Kristiansen har tallene åpenbart alltid vært alt annet enn kjedelige, og med sin konsise stil og sin boblende formidlingsglede trekker han leseren inn i statistikkens verden på en ny måte. Humoren er ikke overdreven – det ville ha skygget for den forståelse han ønsker å gi – men den er akkurat høvelig dosert og passe underfundig, anslagsvis ti liter per kvadratmeter.

Fallgrubene er mange. Dynger statistikeren på med altfor mange tall og altfor mange desimaler, blir det umulig for en vanlig leser eller forbruker å oppfatte hva tallene inneholder. Hvis en skribent ikke er omhyggelig i valget av sine visuelle effekter, foretar ukloke valg eller blir for raffinert i utformingen av for eksempel diagrammer, drukner budskapet. Forfatteren er spesielt effektiv i

Per Egil Hegge

Per Egil Hegge er forfatter, språkspaltist og tidligere redaktør i Aftenposten

«For Jan Erik Kristiansen har tallene åpenbart alltid vært alt annet enn kjedelige»

«Det er ingen dårlig idé for en nyhetsredaksjon å ha den hendige og oversiktlige boken tilgjengelig.»

sine advarsler mot sammenligninger, og hans hovedeksempel er overdådig. Da Dagbladet i 2005 skulle fortelle om norske husholdningers samlede gjeld, 1 300 milliarder kroner, smelte avisen til med en lyskaster av en tilleggsopplysning: Det tilsvarer 2 890 nybygde Bislettstadion (à 450 millioner kroner). Kristiansen bemerker tørt at det nærmest astronomiske beløpet ikke ble mer lettfattelig ved denne operasjonen. Han anbefaler i stedet at man fordeler gjelden på Norges innbyggere, enten alle (281 000 kroner på hver) eller på aldersgruppen 18-60 år, siden de yngste og de eldste oftest er gjeldfri (498 000 kroner på hver).

Så er det ikke lett å holde styr på nullene. Da VG i 1999 skulle fordele oljefondet (lusne 170 milliarder kroner den gangen) på hver innbygger, kom avisen til at det ble 38 millioner per residerende i riket. Det riktige var 38 000, og dermed nærmer vi oss den nydelige kinoreklamen for VG:

- VG leses av 12 millioner mennesker hver dag!
- Jamen så mange mennesker finnes det da ikke i Norge!
- Jamen da er det jo ekstra godt gjort!

Kristiansen er også innom falske korrelasjoner. Det klassiske eksemplet er godt kjent blant demografer og andre statistikere, men kanskje ikke like berømt utenfor fagmiljøene:

De danske kommuner som har høyest fødselstall, er også de som har de fleste storkeparene. Det er ingen grunn til å grave opp tidligere tiders bluferdige og misvisende seksualopplysning om hvor de små barna kommer fra. Sammenfallet skyldes at fødselstallet er lavere i de store byene enn i landdistriktene, og at storker har liten sans for storbyens mas.

Kristiansen, som er sosiolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, har i hovedsak to målgrupper, etter det jeg kan se. I første rekke er det jevnt samfunnsinteresserte nyhetskonsumenter, og dernest de mediearbeidere som skal presentere statistiske opplysninger på en pedagogisk måte. Det er ingen dårlig idé for en nyhetsredaksjon å ha den hendige og oversiktlige boken tilgjengelig. Like klokt vil det være å bruke den i journalistopplæringen, både i grunnutdanning og videreutvikling. En ekstra god egenskap ved den er den logiske strukturen, med fornuftig kapittelinndeling og like fornuftige overganger fra ett statistisk emne til et annet.

Særlig nyttig og pedagogisk er redegjørelsen for viktige begreper som beregningen av gjennomsnitt kontra median. Jeg har mistanke om at det ikke er grenser for hvor mye tungt tilgjengelig matematikk som kunne ha vært brukt i disse kapitlene. Også en legmann skjønner at den har sin plass i fagmiljøene og på regnesentralene, men Kristiansen styrer utenom, og får sagt det han ønsker å si.

Å skrive enkelt er vanskelig, og det er en gjengs oppfatning at sosiologer ikke har plassert seg i verdenseliten i akkurat den intellektuelle idrettsgrenen. Jan Erik Kristiansen må være et statistisk unntak, og en veltalende påminnelse om at avvik fra normalen kan være vel så interessante som den slagne landevei.

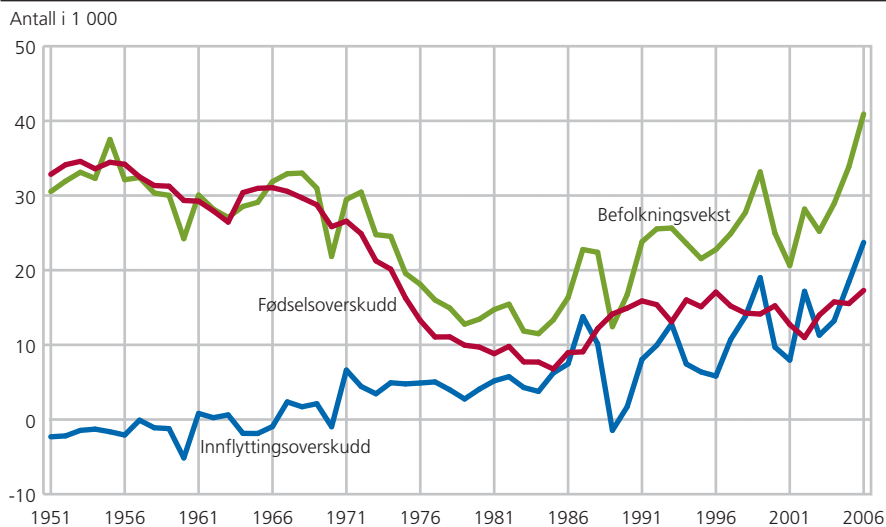
Færre unge – flere eldre

Norges befolkning har økt kraftig i løpet av 30 år, fra 4,0 millioner i 1977 til 4,7 millioner i 2007. Befolkningsveksten, som var rekordstor i 2006, skyldes at flere flytter til enn fra Norge, og at det er flere som fødes enn som dør. Antallet barn under 16 år og antallet unge voksne (16-30 år) har samtidig sunket med henholdsvis 36 000 og 55 000. Lavere dødelighet, lavere fruktbarhet, aldring av store fødselskull og, i mindre grad, også innvandring har påvirket aldersstrukturen i befolkningen.

I 2006 økte folketallet med 40 900, og ved årsskiftet var det registrert 4 681 100 bosatte her i landet. Dette er den største årlige befolkningsveksten som noen gang er registrert i Norge, 1 700 flere enn i 1946, det tidligere toppåret. Mens hele befolkningsveksten i etterkrigsåret 1946 kom fra fødselsoverskudd, utgjorde fødselsoverskuddet på 17 300 i 2006 drøyt 42 prosent av hele tilveksten. Innflyttingsoverskuddet, det vil si differansen mellom antall personer som flyttet ut av landet og som flyttet til Norge, var på 23 700 og sto for resten av veksten, i alt 58 prosent. Innflyttingsoverskuddet i 2006 er det største som noen gang er registrert. Fødselsoverskuddet i 2006 var bare halvparten av det årlige gjennomsnittet i det første tiåret etter 2. verdenskrig. Det var likevel høyere enn noen gang siden bunnivået på midten av 1980-tallet (se figur 1).

Sett i forhold til folketallet var befolkningsveksten i 2006 – 0,88 prosent – den høyeste siden 1957. I første halvdel av det 20. århundre var det mange enkeltår med høyere prosentvis befolkningsøkning. I 1946 var økningen på 1,26 prosent, og i 1920 var den på 1,41 prosent. I de siste ti årene har befolkningsveksten i gjennomsnitt ligget på 0,6 prosent per år. De siste ti årene har folketallet i Norge dermed økt med nærmere 7 prosent, de siste 30 årene med 16 prosent.

Figur 1. Fødselsoverskudd, innflyttingsoverskudd og befolkningsvekst. Hele landet. 1951-2006

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

*Anders Falnes-Dalheim og
Tove Irene Slaastad*

Nøkkeltall 2006

Fødte 58 500
Døde 41 300
Innvandring 45 800
Utvandring 22 100
Befolkningsvekst 40 900

Anders Falnes-Dalheim er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolkningsstatistikk (anders.falnes-dalheim@ssb.no).

Tove Irene Slaastad er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolkningsstatistikk (tove.slaastad@ssb.no).

I 2006 innvandret 45 800 personer til Norge. Dette var 14 prosent flere enn året før og det største antall innvandringer vi har hatt til nå. 22 100 personer flyttet fra landet, omtrent like mange som i de foregående årene. Dette gir et innflyttingsoverskudd på 23 700. Arbeidsinnvandringen dominerer, og nettoinnvandringen fra Polen sto for nærmere en tredel av det totale innflyttingsoverskuddet.

Vi blir stadig flere – men færre unge

Dødeligheten har sunket kraftig de siste 100 årene i alle industrialiserte land, og fruktbarheten har gått ned. Så også i Norge – noe som har ført til en betydelig endring av den aldersmessige sammensetningen av befolkningen. I absolutte tall var det 54 700 færre unge voksne (16-30 år) ved inngangen til 2007 enn det var for 30 år siden, til tross for en befolkningsvekst på 645 900 personer i perioden. Antallet barn 0-15 år har sunket med 36 300 i den samme perioden. Relativt lav fruktbarhet de siste årene er årsaken til denne utviklingen.

I løpet av de siste 30 årene har antall personer som er 67 år eller eldre, økt med 125 800. Det utgjør bortimot en femdel av befolkningsveksten siden 1977. Mesteparten av denne økningen skjedde i aldersgruppen 80 år eller eldre, som har mer enn fordoblet seg på 30 år. Gruppen vokste fra 105 200 personer i 1977 til 218 200 i 2007. For 30 år siden utgjorde gruppen 2,6 prosent av hele befolkningen, mens den ved inngangen til 2007 sto for 4,7 prosent.

Befolkningsveksten har vært størst for personer mellom 31 og 44 år og mellom 45 og 66 år. Økningen var på henholdsvis 346 300 og 264 800 personer. Mange som havner i den sistnevnte aldersklassen, er født i perioden 1955-1968, som var etterkrigstidens babyboomperiode i Norge og resten av Europa.

Ung innvandrerbefolkning

Sammenligning av innvandrerbefolkningen i Norge og den samlede befolkningen viser at innvandrerne er en mye yngre gruppe, konsentrert innenfor de mest yrkesaktive aldersgruppene. Andel barn blant innvandrerne er lik andelen i totalbefolkningen, 26 prosent i gruppen 0-19 år. Blant dem som innvandret i 2006, og i den totale innvandrerbefolkningen, var henholdsvis hele 66 prosent og 48 prosent mellom 20 og 44 år. Denne aldersgruppen utgjør bare 34 prosent av totalbefolkningen. I den totale innvandringsbefolkningen medregnes også de som er født i Norge av to innvandrede foreldre.

Gjennomsnittsalderen for innvandrerbefolkningen (32,8 år) var 5,6 år lavere enn for totalbefolkningen (38,4 år), fordi det stadig kommer nye, unge innvandrere. I 2006 var gjennomsnittsalderen for innvandrere 27,6 år. Likevel har innvandringen bare hatt liten effekt på den samlede befolkningens aldersfordeling fordi innvandrerbefolkningen foreløpig ikke utgjør mer enn 9 prosent (se figur 2). Men dersom innvandringen fortsetter på nåværende nivå i de samme aldersgruppene, vil effekten på aldersfordelingen bli større (Brunborg 2007).

Tre av fire arbeidsinnvandrere er menn

Det er litt flere kvinner enn menn blant de med ikke-nordisk statsborgerskap som har innvandret til Norge i perioden 1990-2006. Det er imidlertid tydelige kjønnsvariasjoner mellom ulike innvandrergrupper når det gjelder innvandringsgrunn. Kvinneandelen var lavest blant arbeidsinnvandrere med 23 prosent, mens 41 prosent av personer med flukt som innvandringsgrunn var

kvinner, og 58 prosent av kvinnene kom på grunn av utdanning. Aller høyest kvinneandel hadde familieinnvandring med 65 prosent.

Kvinner blir eldst

Befolkningens kjønnsfordeling påvirkes av at det fødes flere gutter enn jenter. På den annen side er dødeligheten større for menn enn for kvinner, slik at mannsoverskuddet minker med alderen. Med den dødeligheten vi har hatt til nå, er det omtrent like mange menn som kvinner i 63-årsalderen. Etter det øker andelen kvinner, og kvinneoverskuddet fortsetter å øke med alderen. Blant personer over 80 år er rundt to tredeler kvinner, og blant dem over 90 år er tre firedeler kvinner. For 100 år siden var det prosentvis flere kvinner enn menn fra 20-årsalderen og oppover. I aldersgruppen 16-30 år var det 13 800 flere menn enn kvinner ved inngangen til 2007, eller 103 menn per 100 kvinner.

Ulikt fra fylke til fylke

Ved inngangen til 2007 hadde fylkene Rogaland, Akershus og Oslo størst andel barn opp til seks år sammenlignet med de andre fylkene. Hedmark og Oppland hadde lavest andel barn i denne aldersgruppen, men størst andel personer i gruppen 61 år eller eldre. Selv om det bodde en forholdsvis høy andel barn under sju år i Oslo, var andelen barn og unge i alderen 7-15 år i hovedstaden lavere enn i alle andre fylker. Dette kan tyde på at mange flytter ut når barna begynner på skolen. Nabokommunene i Akershus ser ut til å være stedet som mange flytter til, da Akershus ligger på andre plass i andel barn og unge i alderen 7-15 år.

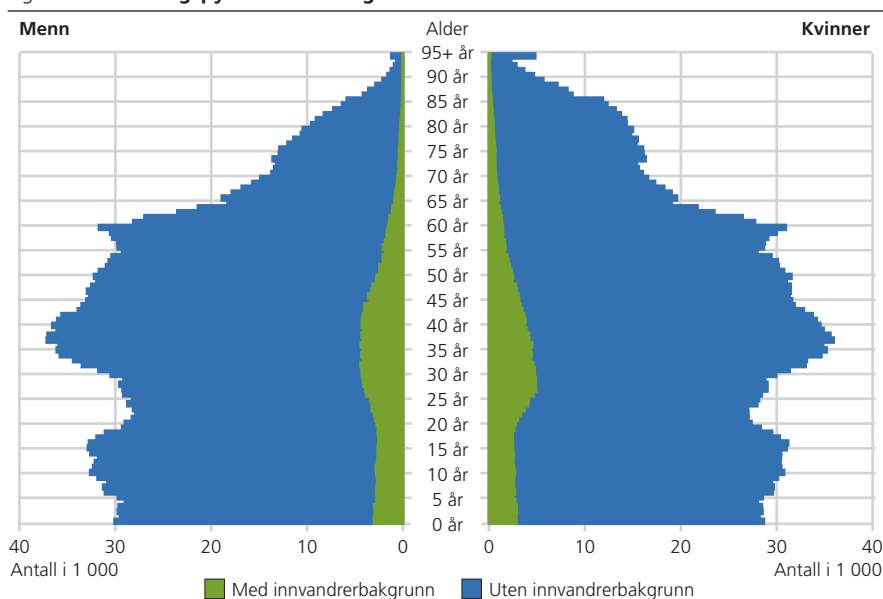
Oslo hadde derimot høyest andel unge voksne i gruppen 16-30 år, drøyt 22 prosent, etterfulgt av fylkene Rogaland og Hordaland der andelen ligger på rundt 20 prosent. Hedmark, Oppland og Akershus hadde den laveste andelen unge voksne – vel 16 prosent. Disse tallene bygger på hvor folk er registrert bosatt, det vil si deres formelle bosted. I denne gruppen er det mange ugifte studenter som formelt bor hos foreldrene, mens de faktisk er bosatt på eller i nærheten av studiestedet. Tallene underestimerer derfor andelen personer i denne aldersgruppen som bor i fylker med mange studenter.

Hedmark var ved inngangen til 2007 det «eldste»fylket, med hele 9 prosent av befolkningen over 76 år. Oppland, Telemark og Sogn og Fjordane hadde også en stor andel eldre over 76 år, sammenlignet med de andre fylkene. Den laveste andelen hadde Akershus, Rogaland og Finnmark, rundt 6 prosent.

Flest kvinner i Oslo

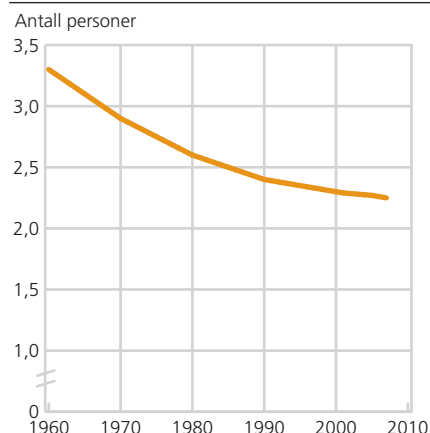
Per 1. januar 2007 bodde det omtrent like mange menn som kvinner i Norge, 101 kvinner per 100 menn. Forholdet varierer fra fylke til fylke.

Figur 2. **Befolkningspyramide. Ettårig alder**

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. **Personer per privathusholdning. 1960-2007**

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Statistikken er laget ut fra hvor personene var registrert bosatt 1. januar 2007. Alle ugifte studenter som er registrert hos foreldrene, er talt med i foreldrenes husholdning. Erfaringsmessig vil statistikk som er basert på register og formelt bosted, i gjennomsnitt gi noe større husholdninger enn tall basert på intervjuundersøkelser og faktisk bosted.

I Oslo finner vi høyest andel kvinner, 104 kvinner per 100 menn. Dette skyldes spesielt at det bor mange eldre kvinner i hovedstaden, men i forhold til de andre fylkene har Oslo flere kvinner i nesten alle aldersgrupper.

De fleste fylkene har et kvinneoverskudd. I Nord-Trøndelag og Nordland er det like mange menn som kvinner. Fem fylker hadde et underskudd på kvinner. Disse var Rogaland, Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Troms og Finnmark. Størst var underskuddet i Finnmark med 97 kvinner per 100 menn.

Husholdningene blir mindre

Utviklingen i retning av mindre husholdninger og flere aleneboende fortsetter. Blant fylkene hadde Oslo flest aleneboende og de minste husholdningene. Sogn og Fjordane hadde de største husholdningene, som gjennomsnittlig besto av 2,5 personer. Tallet for hele landet var 2,2 personer per husholdning per 1. januar 2007, noe lavere enn ett år tidligere. Som tidligere var det færrest personer, 1,9, per husholdning i Oslo (se figur 3).

Ved årsskiftet bodde 802 300 personer, eller 17 prosent, alene her i landet. Denne gruppen øker stadig. I 1960 utgjorde den 4,3 prosent av befolkningen. Relativt sett er det fremdeles flest aleneboere i Oslo, færrest i Akershus. I Oslo bor nær 30 prosent alene, og i Akershus 13,5 prosent. Også Sogn og Fjordane har en lav andel aleneboere, 13,9 prosent.

De aleneboende utgjorde 38,9 prosent av alle husholdningene i landet sett under ett, mens godt over halvparten av alle husholdningene i Oslo besto av én person ved inngangen til 2007. Akershus fylke hadde relativt sett færrest husholdninger med bare én person, 32,4 prosent. Av dem som bodde alene per 1. januar 2007, var 30 prosent 67 år eller eldre. Det var nesten tre ganger så mange kvinner som menn som bodde alene, i denne aldersgruppen.

Færre gifter seg, kirken taper terreng

Vel 21 700 par giftet seg i 2006. Det er 670 færre enn året før, og nedgangen ser ut til å gå i takt med tallene for skilsmisser og separasjoner de siste årene. De 10 600 ekteskapene som endte i skilsmisse, og de 12 150 ekteparene som tok ut separasjon i 2006, viser en nedgang på 440 skilsmisser og 610 separasjoner i forhold til 2005.

Vigslere i utlandet har relativt sett hatt den største økningen de siste ti årene. I 2006 giftet nesten dobbelt så mange seg i utlandet som for ti år siden. I samme tidsrom har statskirken hatt den største nedgangen i inngåtte ekteskap. Nesten 30 prosent færre valgte å gifte seg i statskirken i 2006 sammenlignet med 1996.

Gjennomsnittsalderen for førstegangsgifte i 2006 var 33,4 år for menn og 30,6 år for kvinner, som fra 2005 er en oppgang på 0,2 år for både menn og kvinner. Siden begynnelsen av 1970-tallet har gjennomsnittsalderen for førstegangsgifte steget sakte, men sikkert. I løpet av de siste 20 årene steg den med henholdsvis 5,9 år for menn og 5,7 år for kvinner.

Tallet på personer som velger ektefelle fra utlandet, har gått ned de to siste årene. I 2006 giftet 3 300 menn bosatt i Norge seg med en kvinne bosatt i utlandet, og 1 400 kvinner bosatt i Norge giftet seg med en mann fra utlandet. Det var en nedgang på 400 personer fra 2004 både for menn og kvinner. Menn gifter seg i mye større grad enn kvinner med personer fra ikke-vestlige

land. I rundt 12 prosent av ekteskap som er inngått av menn uten innvandrerbakgrunn, hadde kvinnene en ikke-vestlig bakgrunn. Kun 3 prosent av alle ekteskap som er inngått av kvinner uten innvandrerbakgrunn, var med en mann med ikke-vestlig bakgrunn.

I 2006 giftet 1 200 menn uten innvandringsbakgrunn seg med kvinner som hadde asiatiske bakgrunn. Tre firedeler av disse kvinnene var ikke bosatt i Norge da giftermålet ble inngått. Over halvparten av kvinnene var fra Thailand, og en firedel var fra Filippinene. I alt 680 menn uten innvandringsbakgrunn giftet seg med kvinner fra Øst-Europa, av disse var 60 prosent ikke bosatt i Norge på vigselstidspunktet. 40 prosent av de østeuropeiske kvinnene var fra Russland. Kvinner uten innvandringsbakgrunn valgte i stor grad ektefeller som hadde nordisk eller vesteuropeisk landbakgrunn.

Partnerskap mer vanlig blant kvinner

Siden 1993, da loven om registrerte partnerskap for homofile ble innført i Norge, har antallet inngåtte partnerskap økt med 46 prosent – fra 156 registrerte partnere i 1993 til 227 i 2006. Antall partnerskap i 1993 var en del høyere enn i de seks etterfølgende årene, noe som kan ha sammenheng med at mange hadde ventet på denne muligheten og benyttet seg av den da den kom. Først i 2000 var antall registrerte partnerskap på omtrent samme nivå som da loven ble innført. Fra 1998 til 2003 har antallet steget jevnt og trutt. I løpet av årene er det også blitt mer vanlig at to kvinner inngår partnerskap. I 1993 utgjorde inngåtte partnerskap mellom kvinner kun en drøy firedel av alle partnerskap. Siden har andelen steget. Fra 1998 til 2003 ble antall inngåtte partnerskap mellom kvinner doblet, og i 2006 var det flere kvinner enn menn som inngikk partnerskap.

Statistikken over inngåtte samliv omfatter bare de to formelle samlivsinngåelsene: ekteskap og registrerte partnerskap. Det finnes ikke tilsvarende opplysninger over inngåtte samboerskap.

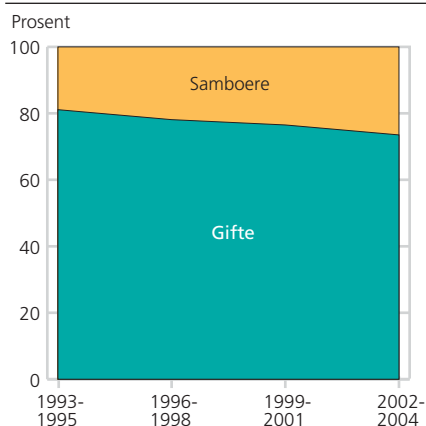
Flere forblir ugift

Vedvarer giftermålmønsteret for 2006, vil 42 prosent av alle menn og 39 prosent av alle kvinner aldri ha vært gift når de fyller 50 år. Det er klart flere enn tidligere. Til sammenligning lå andelen i 1986 på 32 prosent for menn og 26 prosent for kvinner. Fra 1960 og fram til begynnelsen av 1990-tallet viser beregninger en klar økning i andelen menn og kvinner som aldri vil ha vært gift ved fylte 50 år. Fra 1990 til i dag har det vært mindre endringer. En av forklaringene på den økende andelen personer som kommer til å forbli ugift, er at flere velger å være samboere, både i en periode og permanent. Vi beregner sannsynligheten for ikke å bli gift før fylte 50 år ved hjelp av hypotetiske kohorter. Følgende forutsetninger inngår i regnestykket: (a) Det tenkte kullet ugifte personer i alderen 15 år gjennomlever de samme aldersavhengige giftermålshyppighetene som er observert i vedkommende år og (b) at dødsfall ikke forekommer, det vil si at tallene ikke er påvirket av variasjoner i årskullene.

Forholdet mellom samboerskap og ekteskap er om lag en til fire. Av alle som levde i samliv i 2002-2004, var 26 prosent samboere og 74 prosent gifte. Tall for samboere bygger på representative intervjuundersøkelser foretatt av Statistisk sentralbyrå. Om en person blir definert som samboer eller ikke avhenger av hva intervjupersonen selv oppgir på spørsmålet om hvorvidt vedkom-

Figur 4. **Andel samboere og gifte. Menn og kvinner 20-79 år i samliv. 1993-2004. Prosent**

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

mende lever i samliv. Tilsvarende tall for 1993-1995 var 19 og 81 prosent. Alle de nevnte tallene gjelder for kvinner og menn 20-79 år (se figur 4).

Blant kvinner er det relativt flest som lever i samboerskap i siste halvdel av 20-årene. 40 prosent av alle kvinner i denne aldersgruppen er samboere. Noe mindre innslag av samboere er det blant de litt yngre og litt eldre kvinnene, henholdsvis 32 prosent (20-24 år) og 35 prosent (30-34 år).

Tall for 2003-2004 viser at andelen samboere fortsatt øker i de fleste aldersgrupper. Det gjelder for både kvinner og menn. Sett over tid er samboerskap blant de yngste kvinnene (20-24 år) et unntak fra den kontinuerlige veksten vi ser i de andre aldersgruppene. Fram til slutten av 1980-tallet var det disse yngste som ledet an, men deretter har andelen samboere endret seg lite i denne aldersgruppen.

Skiller seg etter fem til ni år

I 2006 var det gjennomsnittlig 12,1 skilsmisser per 1 000 gifte og separerte. Det er en nedgang på 0,5 tilfeller fra toppnivået på 12,6 i de to foregående årene. Tallet på skilsmisser har økt fra noe over 100 per år ved forrige århundreskiftet til vel 1 000 ved krigsutbruddet i 1940, og videre til 10 000 per år i 1990. Etter 1990 har antallet skilsmisser stabilisert seg på dette nivået og variert mellom 9 000 og 11 000 tilfeller per år.

I 2006 var skilsmissehyppigheten høyest for menn i aldersgruppen 40-44 år, med 21,4 skilsmisser per 1 000 gifte og separerte menn. For kvinner var skilsmissehyppigheten høyest i aldersgruppen 25-29 år, med 23,6 skilsmisser per 1 000 gifte og separerte kvinner. I 28 prosent av alle skilsmisene som fant sted i 2006, hadde ekteskapet vart mellom fem og ni år. Også hver fjerde separasjon ble tatt ut etter 5-9 års ekteskap.

Om utviklingen fortsetter som i dag, kan om lag halvparten av de nyinngåtte ekteskapene ende med skilsmisse. Så høye skilsmisseandeler er imidlertid ikke registrert i noen ekteskapskull til nå.

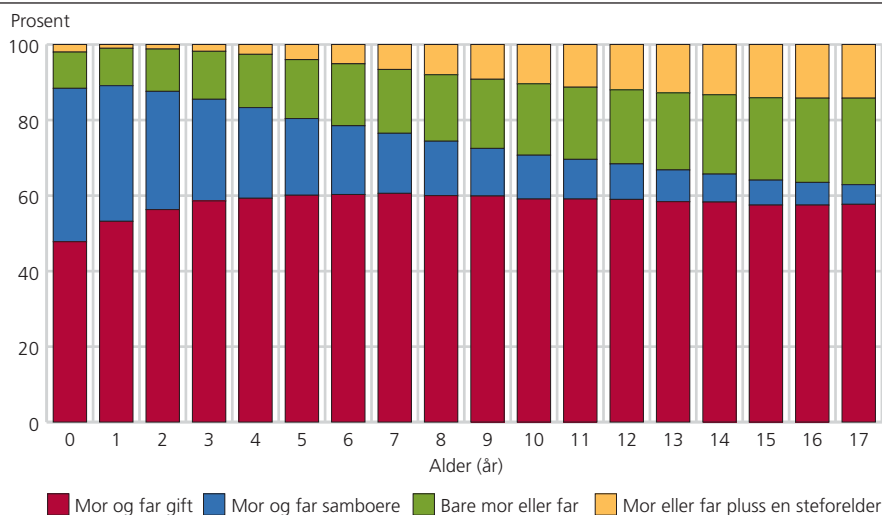
Tallene i denne artikkelen omfatter bare de formelle skilsmisene, ekteskap oppløst etter gjeldende ekteskapslov og registrert i den løpende befolkningsstatistikken. Det finnes ikke tilsvarende opplysninger om samboere som går fra hverandre.

Flest småbarn bor med to foreldre

Ved årsskiftet bodde tre av fire barn under 18 år med begge foreldrene. Ett av fire barn bodde dermed bare med den ene av foreldrene. Men blant disse barna bodde 32 prosent i tillegg med en stefar eller en stemor.

Norge hadde 1 085 800 barn under 18 år per 1. januar 2007. Rundt 23 prosent av befolkningen er dermed barn under 18 år. Av disse hadde 17 prosent samboende foreldre. Tilsvarende andel i november 2001 var 15 prosent. Blant dem som bodde med begge foreldrene, har andelen med samboerforeldre økt, mens andelen som bodde med gifte foreldre, har gått ned. Det var størst andel barn som bodde sammen med gifte foreldre i Agderfylkene og Rogaland, og størst andel med samboende foreldre i Trøndelagsfylkene og Nordland. Finnmark hadde den største andelen barn som bodde med en av foreldrene.

Figur 5. Barn, etter alder og familieforhold 1. januar 2007

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

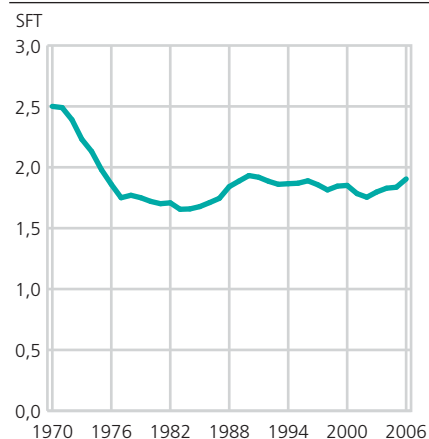
Barn i barnstatistikken er definert som personer i alderen 0-17 år som er formelt bosatt sammen med minst én av sine foreldre. De i aldersgruppen 0-17 år som er registrert flyttet hjemmefra, omfattes ikke av denne statistikken. Personer som har giftet seg eller fått egne barn før fylte 18 år, er heller ikke inkludert.

Ved årsskiftet bodde 18 prosent av alle barn ikke sammen med søsken. 44 prosent bodde med ett søsken, 28 prosent med to søsken og 10 prosent med tre eller flere søsken. Det var flest som bodde uten søsken i Oslo, og færrest i Sogn og Fjordane. Blant barn som bodde sammen med begge foreldrene, hadde 87 prosent hjemmeboende søsken, mens den tilsvarende prosenten for barn som bodde sammen med bare én av foreldrene, var 68. Personer som bor i samme privathusholdning som foreldrene, regnes som hjemmeboende. Hjemmeboende søsken omfatter hjemmeboende hel-, halv- og stesøsken.

Relativt sett var det flest barn i alderen under ett år som hadde samboende foreldre, 41 prosent. Blant 5-åringene hadde 20 prosent samboende foreldre. Andelen synker gradvis etter hvert som barna blir eldre, og blant 17-åringene var det bare 5 prosent som bodde med samboerforeldre. Det er flere grunner til at det er slik. For det første var det for 17 år siden mindre vanlig enn i dag å leve i samboerskap, det var vanligere å gifte seg. I tillegg velger mange samboerforeldre å gifte seg etter hvert som barna blir eldre. Videre opplever mange barn at foreldrene flytter fra hverandre. Blant 16-17-åringene bor hele 37 prosent bare med den ene av foreldrene (se figur 5).

I registerbasert statistikk er det Folkeregisterets bostedsadresse som legges til grunn, mens det i intervjuundersøkelser er respondenten selv som oppgir sitt faktiske bosted. Erfaringsmessig vil samboertall basert på registertellinger ligge godt under det som fremkommer i intervjuundersøkelser. Ifølge Folke- og bolig tellingen 2001 var det eksempelvis 204 000 samboerpar av motsatt kjønn, mens intervjuundersøkelser fra samme år anslo antallet samboerpar til rundt 250 000. Andelen barn med samboende foreldre vil derfor være lavere i registerbasert statistikk enn i statistikk som bygger på intervjuundersøkelser, mens andelen barn som bor med bare én av foreldrene, vil være høyere.

Figur 6. Samlet fruktbarhetstall (SFT). 1970-2006

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Samlet fruktbarhetstall

Samlet fruktbarhetstall (SFT) beregnes som summen av ettårige aldersavhengige fruktbarhetsrater i den reproduktive aldersgruppen 15-49 år. Det kan tolkes som antall barn hver kvinne kommer til å føde, under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved, og at dødsfall i den reproduktive aldersgruppen ikke forekommer. For at det ikke skal bli befolkningsnedgang på lang sikt, når vi ser bort fra inn- og utvandring, må SFT være på minst 2,1 barn, fordi det blir født 5-6 prosent flere gutter enn jenter, og noen kvinner dør før de er ferdige med den reproduktive perioden (15-49 år).

Høyeste fruktbarhet siden 1991

I 2006 ble det født 58 500 barn her i landet. Det svarer til et samlet fruktbarhetstall (SFT) på 1,90, (se forklaring i faktaboks). En må tilbake til 1991 for å finne høyere fruktbarhet. Samlet fruktbarhetstall var for årene 1990 og 1991 henholdsvis 1,93 og 1,92, og før dette må vi tilbake til første halvdel av 1970-tallet for å finne høyere fruktbarhet. I perioden 1974-1989 varierte samlet fruktbarhetstall mellom 2,13 og 1,66. I perioden 1992-2005 varierte det mindre, mellom 1,75 og 1,89.

Høyest fruktbarhet i Rogaland

Rogaland hadde høyest fruktbarhet med 2,14 barn per kvinne i 2006. Dermed er Rogaland det eneste fylket her i landet hvor fruktbarheten er så høy at reproduksjonen er sikret. Det vil si at det fødes så mange barn at befolkningens størrelse ikke vil synke på lengre sikt når en ser bort fra flyttinger. Etter Rogaland følger fylkene Nord-Trøndelag og Vest-Agder med en fruktbarhet på henholdsvis 2,07 og 2,04 barn per kvinne. Telemark, Oppland og Hedmark har lavest fruktbarhet, med henholdsvis 1,73, 1,79 og 1,80 barn per kvinne.

Bare tre fylker hadde en nedgang i samlet fruktbarhetstall fra 2005. Det var Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal og Nordland. Sogn og Fjordane ligger likevel forholdsvis høyt sett i forhold til landsgjennomsnittet.

Morens gjennomsnittsalder 28,1 år

Morens gjennomsnittsalder ved første fødsel var 28,1 år i 2006, som er det samme som i 2005. Kvinner i aldersgruppen 25-29 år hadde høyest fruktbarhet. Fruktbarheten økte for kvinner i alle aldersgrupper sett i forhold til 2005, og mest for kvinner i alderen 30-34 år. Fruktbarheten i denne aldersgruppen har økt jevnt fra 2001, mens den i de andre aldersgruppene har variert noe mer.

Hver tiende nyfødt hadde enslig mor

Nærmere halvparten, 46 prosent, av barna hadde gifte foreldre ved fødselstidspunktet, 42 prosent hadde samboende foreldre, og 11 prosent hadde enslige mødre. Andelen fødte med enslige mødre har vært gradvis økende fra 2001, da andelen var vel 8 prosent. Blant landsdelene var det Nord-Norge som hadde flest fødte med enslige mødre, 17 prosent. Andelen barn som fødes med gifte foreldre, er stadig synkende. Nyfødte barn i landsdelene Trøndelag, Hedmark og Oppland og Nord-Norge, hadde flest samboende foreldre.

Tabell 1. Levendefødte, etter mors samlivsstatus og landsdel. 2006. Prosent

Landsdel	Gift	Samboer	Enslig	Samboere i prosent av alle i samliv
Hele landet	46	42	11	48
Oslo og Akershus	53	37	10	41
Hedmark og Oppland	37	50	14	57
Sør-Østlandet	47	44	9	48
Agder og Rogaland	56	35	10	38
Vestlandet	43	45	12	51
Trøndelag	35	54	11	60
Nord-Norge	34	49	17	59

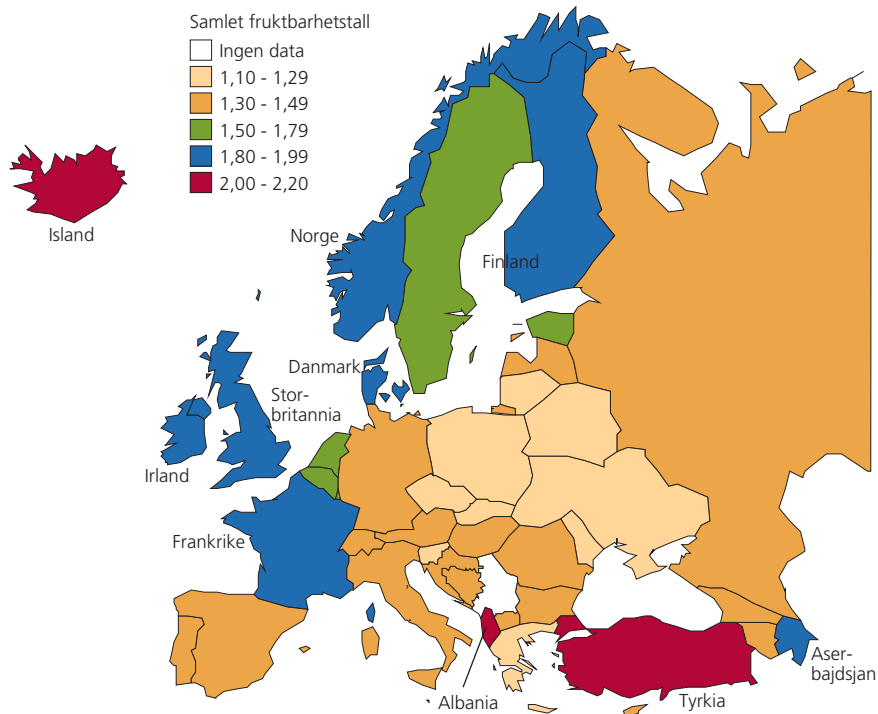
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Kvinner i Norge blant Europas mest fruktbare

Sammen med de andre nordiske landene har Norge høy fruktbarhet i europeisk sammenheng. I tre av de fem nordiske landene er fruktbarheten relativt høy, og på Island er den veldig høy (se figur 7).

Det finnes ingen entydige svar på hvorfor de nordiske landene ligger på et høyere fruktbarhetsnivå enn land lenger sør og øst i Europa. I Norden står normen om en selvstendig forsørgerrolle for kvinnene sterkt, noe som innebærer en forventning om at kvinner forsetter å jobbe etter at de har fått barn, og at hverdagen består av en kombinasjon av barneomsorg og yrkesdeltakelse. For nordiske kvinner er dette mulig gjort gjennom at samfunnet langt på vei har tilrettelagt for en slik kombinasjon, blant annet gjennom ulike familiepolitiske tiltak som foreldre- og omsorgspermisjoner, barnehager, barnetrygd og kontantstøtte samt gode muligheter for deltidsarbeid. I mange av de søreuropeiske landene er ikke en slik kombinasjon like selvfølgelig, og mange må gi opp sin jobbkarriere når de får barn. Det vil derfor være rimelig at flere velger yrkesdeltakelse på bekostning av barneomsorg, når spørsmålet om å få barn er et enten-eller-spørsmål enn når det er et både-og-spørsmål (Lappegård 2001).

Figur 7. Samlet fruktbarhetstall for europeiske land. 2005

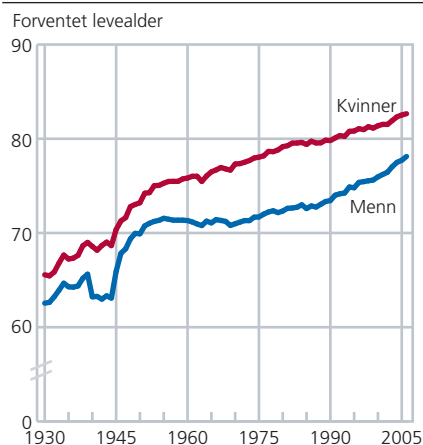
Kilde: Unicef og Eurostat.

Hver femte nyfødt har foreldre fra utlandet

Antallet nyfødte barn som har to utenlandsfødte foreldre, har mer enn fordoblet seg siden 1990. Andelen har økt fra 4 prosent av alle fødte i 1990 til 10 prosent i 2006. I tillegg blir det født mange barn hvor bare en av foreldrene har innvandret til Norge, i 1990 var det 7 prosent, mens i 2006 var det hele 12 prosent. Nærmere 16 prosent av alle fødte i 2006 hadde en mor som hadde innvandret til Norge. Drøyt en tredel av disse kvinnene kommer fra Europa, Nord-Amerika og Oseania. De resterende (i alt 10 prosent) kommer fra Asia, Afrika og Latin-Amerika.

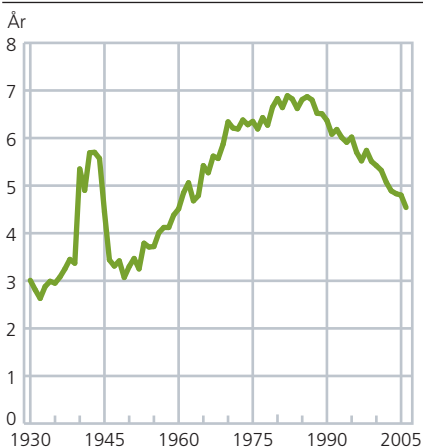
I 2004 var samlet fruktbarhetstall (SFT) for hele befolkningen på 1,83 barn per kvinne. Beregninger som ble utført i forbindelse med framskrivingen av innvandrerbefolkningen i 2005, viste at hvis det ikke hadde vært noen innvandrere i Norge, ville fruktbarheten for 2004 ligget på 1,76 barn per kvinne. Innvandrerne hever derfor det generelle fruktbarhetsnivået i Norge marginalt. Grunnen til denne marginale endringen er at det bare er fruktbarheten blant dem som har innvandret som voksne fra Asia, Afrika og Latin-Amerika, som er vesentlig høyere enn i hele befolkningen. Disse innvandrerkvinnene får barn tidligere, og de får flere barn enn det som er gjennomsnittet i Norge. De som kom til Norge som barn fra disse verdensdelene, har nærmet seg de

Figur 8. **Forventet levealder for menn og kvinner. 1930-2006**

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 9. **Forskjell i levealder for menn og kvinner. 1930-2006**

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

norske forholdene. De får barn senere, og de får færre barn enn dem som kom som voksne. Men de får likevel flere barn enn snittet for hele befolkningen. Innvandrerkvinner fra Europa, Nord-Amerika og Oseania har et tilnærmet likt fruktbarhetsmønster som snittet for hele landet, men nivået er en anelse høyere. Det kan imidlertid være store variasjoner mellom tall for enkelte opprinnelsesland innenfor hver verdensdel (Foss 2006).

Fortsatt relativt få som dør – men flest kvinner

I 2006 døde vel 41 200 personer i Norge, omtrent like mange som i 2004 og 2005. Dette var årene med færrest dødsfall siden slutten av 1970-tallet, men da var folketallet hele 600 000 lavere. Det døde over 500 flere kvinner i 2006 enn året før. Grunnen til at kvinnenes forventede levealder likevel økte, er at befolkningen stadig blir eldre.

I 2006 døde 21 600 kvinner og 19 600 menn, altså 2 000 flere kvinner enn menn. Helt siden slutten av 1990-tallet har det dødd flest kvinner. Forklaringen er et økende flertall av kvinner i forhold til menn i den aldersgruppen der det dør flest. Den summariske dødsraten, som er definert som antall døde per 1 000 innbyggere, var i 2006 på 8,9, som er det samme som året før. Dette var den laveste raten vi har registrert siden 1961. Dødsraten var 9,2 for kvinner og 8,5 for menn i 2006. Kvinnene hadde en økning på 0,1 fra forrige år, mens for mennene har dødsraten aldri vært lavere.

Kvinnens forsprang i levealder minker

Kvinner lever fortsatt lenger enn menn, men forspranget minker. Forskjellen i forventet levealder er redusert med en tredel de siste 20 årene, til 4,5 år i 2006. Levealderen øker for begge kjønn, nyfødte jenter og gutter kan nå forvente å bli henholdsvis 82,7 og 78,1 år (se figur 8).

I første halvdel av 1980-tallet var forskjellen på kvinners og menns levealder stabil, og den utgjorde om lag 6,8 år. Etter markante forandringer siden 1987 er forskjellen nede på 4,5 år i 2006. Denne kjønnsforskjellen i levealder var i over hundre år som oftest mellom 2,5 og 3,5 år, men økte fra midten av 1950-tallet og fram mot 1980. Trenden til at levealderen øker for hvert år, fortsetter. Forventet levealder økte fra 2005 til 2006 med 0,4 år for menn og vel 0,1 år for kvinner (se figur 9).

Forventet levealder

Statistisk sentralbyrå beregner forventet levealder årlig ut fra alderen på dem som døde, og dem som overlevde forrige kalenderår. Hvis dette mønsteret i dødelighet holdes uendret for årene framover, kan det beregnes hva forventet levealder for et nyfødt spedbarn vil bli ut fra denne forutsetningen. Forventet levealder beregnes i en dødelighetstabell ut fra de aldersavhengige døds sannsynligheter for et gitt år for hvert kjønn og for ulike alderstrinn. Vi vet imidlertid at mønsteret i dødelighet vil endres. Hvis den gunstige utviklingen som påvirker levealderen fortsetter, vil den faktiske levetiden bli lengre enn den «forventede».

I SSBs befolkningsframskrivninger fra 2005 forventes levealderen å øke markert også i årene framover: I det alternativet som forutsetter middels økning, antas en gutt som fødes i 2050, å ha en forventet levealder på 84,7 år, mens en jente kan forvente å leve i 88,9 år. Kjønnsforskjellen blir altså ytterligere redusert – til om lag fire år

I Europa hadde Spania og Sveits høyest levealder i 2005, der kvinner kunne forvente å leve i 83,9 år. Island hadde høyest forventet levealder for menn, hele 79,2 år. Det er fortsatt Japan som har den høyeste levealderen i verden, med 85,5 år for kvinner og 78,5 år for menn.

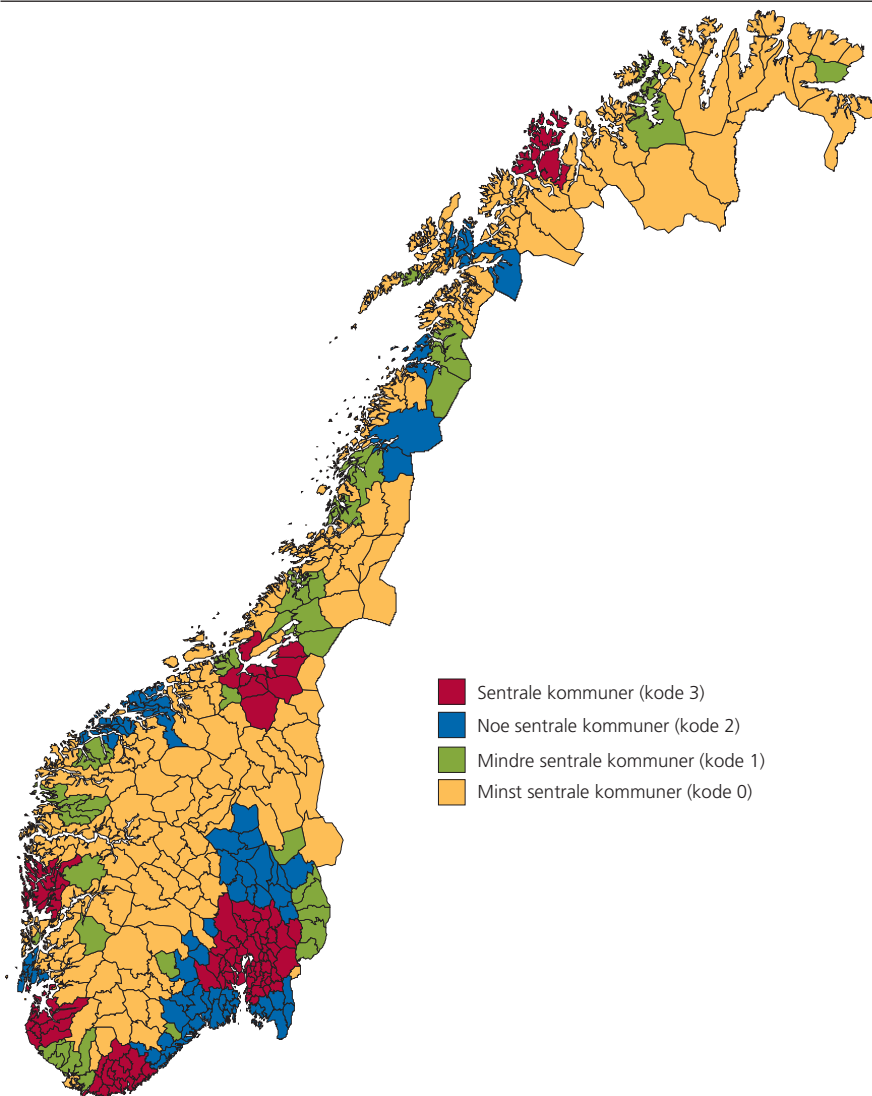
Rekordfå jenter dør som spedbarn

I 2006 døde 185 spedbarn, 111 gutter og 74 jenter. Spedbarnsdødeligheten, som er antall døde i alderen under ett år per 1 000 levendefødte, har vært stabil omkring 3,2 de siste tre årene. Spedbarnsdødeligheten for jenter var i 2006 på 2,6, den laveste i Norge noen gang (se figur 10).

Stadig flere vil bo sentralt

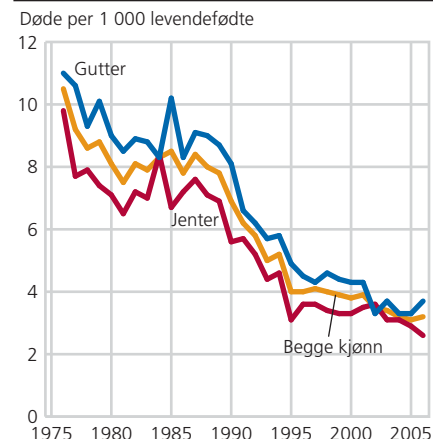
I perioden 1994-2006 har det vært netto innflytting til de mest sentrale kommunene i landet på 80 000 og netto utflytting fra de minst sentrale kommunene på 80 000.

Figur 11. Kommune, etter sentralitet

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Figur 10. Spedbarnsdødelighet for gutter, jenter og begge kjønn. 1976-2006

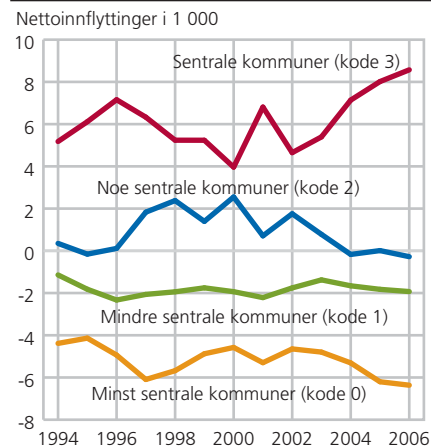

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Hva betyr sentralitet?

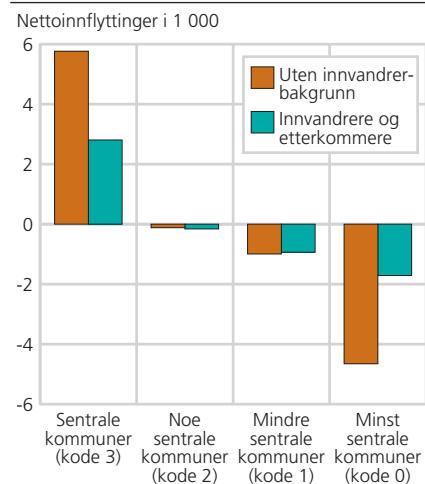
Med sentralitet menes en kommunes geografiske beliggenhet i forhold til tettsteder av ulike kategorier. Det er fire hovednivåer, kodet 3-0, alt etter reisetid fra de forskjellige tettstedene. En kommune har sentralitet 3 når dens befolkningstygndepunkt ligger innenfor 75 minutters reisetid fra et tettsted med minimum 50 000 innbyggere (90 minutter fra Oslo). For å få sentralitet 3, må tettstedet i tillegg fungere som regionsenter. Sentralitet 2 betyr at det er maksimalt 60 minutters reisetid til et tettsted med minimum 15 000 innbyggere. Sentralitet 1 vil si at det er maksimalt 45 minutters reisetid til et tettsted med minimum 5 000 innbyggere. Kommuner som ikke oppfyller noen av disse kravene, får sentralitet 0.

Figur 12. Innenlands nettoinnflytting, etter sentralitet, 1994-2006

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 13. Innenlands nettoinnflytting, etter sentralitet og innvandrerbakgrunn, 2006

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

kommunene på 67 000. Innvandrere er mye mer mobile enn befolkningen ellers, og mange flytter til området rundt Oslofjorden.

Hvert eneste år går det en nettostrøm av flyttinger til de mest sentrale deler av landet. Figur 12 viser at tendensen de siste årene er en økende utflytting fra de minst sentrale kommunene og en markert økning i innflytting til de mest sentrale kommunene. I siste tiårsperiode var det først sju år med økning i både de mest sentrale og de nest mest sentrale kommunene. De tre siste årene har imidlertid all innenlands nettoinnflytting funnet sted i de mest sentrale kommunene.

I løpet av perioden 1994-2006 har det vært en netto innflytting på 80 000 og netto innvandring på 87 000 i de mest sentrale kommunene (kode 3). Samtidig var det en netto utflytting på 67 000 og netto innvandring på 29 000 i de minst sentrale kommunene (kode 0). De mest sentrale kommunene har også større fødselsoverskudd enn de minst sentrale. 1. januar 2006 bodde 55 prosent av landets befolkning i de mest sentrale kommunene, en økning på 288 000, eller tre prosentpoeng siden 1994.

Innvandrerne «til låns» i distriktene

Innvandrere og deres etterkommere (barn av innvandrerpår) sto for en betydelig del av de innenlandske flyttingene i Norge i 2006. Denne gruppen sto for en tredel av nettoinnflyttingen fra resten av landet til de mest sentrale kommunene og en firedel av nettoutflyttingen fra de minst sentrale kommunene, til tross for at innvandrere og etterkommere utgjør kun 9 prosent av befolkningen. Innvandrerbefolkningens flyttinger er altså langt mer sentraliserende enn flyttingene til resten av befolkningen (se figur 13).

Fra 1996 til 2006 ble befolkningen i Finnmark 16 prosent mindre og befolkningen i Oslo og Akershus seks prosent større som følge av de innenlandske flyttingene. Selv om netto innvandring og fødselsoverskudd gjør at bildet ikke er riktig så dystert for fylkene med størst utflytting, blir virkningen på sikt temmelig massiv for noen fylker når mønsteret varer ved.

Hvert år kommer det innvandrere til landet og redder befolkningsstatistikken til mang en kommune fra de verste underskuddene. Men mange av innvandrerne, som bidrar positivt til den totale flyttebalansen rundt om i fylker og kommuner, er der bare til låns. Etter kort tid flytter de videre til mer sentrale strøk. En ikke uvesentlig del av utflyttingen fra distriktene er altså nylig innflyttede innvandrere som flytter videre. Så til en viss grad er stor utflytting og sentralisering en konsekvens av stor og delvis desentralisert innvandring.

Unge i 20-årene mest mobile

Uansett om man flytter innenfor kommunen, til nabokommunene eller til en annen landsdel, er det høyest andel som flytter i 20-årene. I aldersgruppen 20-24 år er det en større andel kvinner enn menn som flytter, mens det i aldersgruppen 25-29 år er liten forskjell. Mobiliteten synker i 30-årsalderen. Innenfor kommunegrensene øker mobiliteten igjen fra om lag 70-årsalderen, og den er da høyest for kvinner. At flere unge kvinner enn unge menn er på flyttefot, har blant annet sammenheng med at kvinner er yngre når de danner familie. Eldre flytter sjeldnere enn unge til en ny kommune, fordi de allerede er etablert, sosialt og økonomisk. Få skiller seg eller danner ny familie, det er ikke så mange som bytter jobb, og de fleste har den boligen de ønsker. At det er mange som flytter innenfor kommunen når de passerer 70 år, skyldes i stor

grad at mange gjerne flytter til en mindre leilighet eller eldrebolig. Kvinner lever lenger enn menn, og derfor er kvinner oftere alene når de blir gamle. Det er flere som flytter på aldershjem eller i eldrebolig når de er alene, enn når begge er i live.

Høyeste innvandring noensinne

I 2006 innvandret 45 800 personer til Norge, mens 22 100 personer utvandret. Nettoinnvandringen eller innvandringsoverskuddet lå dermed på 23 700, noe som var 5 300 eller nesten 30 prosent høyere enn året før. Til sammenligning hadde vi i perioden 2000-2005 et årlig gjennomsnittlig innvandringsoverskudd på 13 000. Nettoinnvandringen fra land i Europa utgjorde den største gruppen i 2006 med 15 200 nettoinnvandring, fulgt av Asia med 6 800. Mens nettoinnvandringen fra Europa fra 1970-tallet og til 2004 stort sett varierte mellom 2 000 og 5 000 årlig, var den i 2005 på 9 400, før den i fjor nådde 15 200. Fra 2003 har nettoinnvandringen fra Polen økt med 6 700, fra Sverige med 2 000, fra Litauen og Tyskland med 1 000 hver, mens den har sunket med 700 fra Russland i samme periode. I tidligere år med stort innvandringsoverskudd har det vært spesielle krisesituasjoner som har gitt mange flyktninger, dels fra Balkan, dels fra Irak og fra andre land i Asia og Afrika.

Innvandringsoverskuddet fra de øvrige verdensdelene har vært relativt stabil de senere årene. Både fra Asia og Afrika var nettoinnvandringen litt mindre i 2006 enn i gjennomsnittet av årene 2001-2005. For enkeltland har det vært større endringer. Nettoinnvandringen fra Afghanistan, Irak, Iran og Somalia har sunket betydelig, det samme gjelder Pakistan og Tyrkia. Det har vært oppgang i nettoinnvandringen fra Filippinene, Thailand og India.

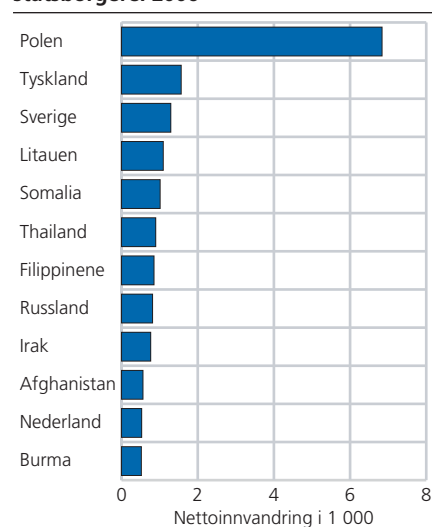
Arbeidsinnvandring størst

Blant de tolv største innvandringslandene i 2006 finner vi to nye medlemsland i EØS (Polen og Litauen), ytterligere tre land fra EØS hvor det er ingen (Sverige) eller få (Tyskland og Nederland) hindre mot deres deltakelse i det felles arbeidsmarkedet. Vi finner også to land (Filippinene og Thailand) hvorfra mange av kvinnene kommer til Norge som gift med en nordmann uten innvandrerbakgrunn. På listen er det færre flyktningland enn tidligere (Somalia, Irak, Afghanistan og Burma). Blant de tolv største er også Russland, hvor både flukt og ekteskap er viktige grunner til utvandring til Norge. I tråd med overgangen til arbeidsinnvandring har andelen menn i de siste årene økt fra 49 til 55 prosent av innvandrerne. Oppgangen er særlig sterk for aldersgruppen 30-39 år.

Flest polakker

Polske statsborgere utgjorde med sine 7 400 personer den største enkeltgruppen av innvandrere, fulgt av svensker (3 400 innvandrere) og tyskere (2 300), i den samme rekkefølgen som året før. Svenske statsborgere toppe statistikken over utvandring fra Norge i 2006, med 2 100 personer, fulgt av dansker og tyskere med henholdsvis 1 300 og 700 utvandrere. Polakker hadde dermed den høyeste nettoinnvandringen med 6 800 (mot 2 900 året før), fulgt av tyskere og svensker med henholdsvis 1 600 og 1 300 nettoinnvandring hver. Flest polske statsborgere innvandret til Oslo (1 300), fulgt av Bergen (600), og deretter Bærum, Haugesund, Stavanger og Asker, med mellom 400 og 300 hver. Færrest polakker, 25 i tallet, bosatte seg i Finnmark (se figur 14).

Figur 14. Nettoinnvandring. Utenlandske statsborgere. 2006

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Statistikken over inn- og utvandring baserer seg på registrerte inn- og utvandring i Det sentrale folke-registeret. Det er imidlertid mange, kanskje særlig arbeidstakere fra de nye EØS-landene, som enten ikke skal melde flytting fordi de ikke skal bo her så lenge, eller som ikke blir registrert, selv om de skulle det. Også for Norge og Spania er det en mindre andel av dem som i perioder oppholder seg i Spania som skal registreres som utvandret fra Norge.

Flest vil til Oslo – færrest til Finnmark

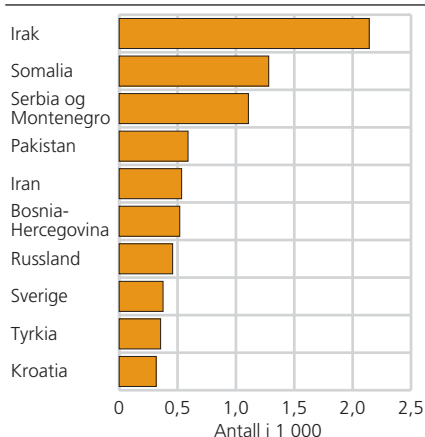
Høyest antall innvandring hadde fylkene Oslo og Akershus med henholdsvis 10 800 og 5 600. Rogaland og Hordaland hadde henholdsvis 4 900 og 4 200. Finnmark og Nord-Trøndelag hadde færrest innvandring. Også til Sogn og Fjordane og Aust-Agder kom det få. Fylkene som har sett størst prosentvis vekst av innvandrere sammenlignet med gjennomsnittet i perioden 2001-2005, er Rogaland med en økning på 52 prosent, Akershus med 32 prosent og Vestfold med 31 prosent. Finnmark har sett en nedgang på 26 prosent. Her gikk innvandringen fra Finland ned fra 150 til 80, og fra Russland fra 130 til 80. Oslo var med en nettoinnvandring på 4 000 det fylket som hadde høyest nettoinnvandring, men ikke langt etter kom Rogaland med 3 300, fulgt av Akershus med 2 800 og Hordaland med 2 100. Disse fire fylkenes andel av den totale nettoinnvandringen var 52 prosent. Lavest nettoinnvandring hadde Finnmark med 200, fulgt av Sogn og Fjordane med 400.

På grunn av de siste årenes endring fra flyktninginnvandring til arbeidsinnvandring har innvandrernes valg av bosted i Norge endret seg. Andelen som bosetter seg i Oslo, Akershus, Rogaland og Sør-Trøndelag stiger, mens andelen i andre deler av landet synker, mest for Nordland. De største byene hadde høyest nettoinnvandring. Etter Oslo med 4 000 fulgte Stavanger med 1 400, Bergen med 1 300 og Trondheim med 900. 387 av landets 431 kommuner hadde netto innvandring fra utlandet, 16 kommuner hadde like stor inn- som utvandring, mens 28 kommuner hadde netto utvandring til utlandet.

12 000 ble norske statsborgere

Det var 11 955 personer som fikk norsk statsborgerskap i 2006. Det var færre enn året før, men fremdeles mange i forhold til tidligere år. Hovedregelen for å bli norsk statsborger er at man må ha bodd i Norge sammenhengende de sju siste årene. For enkelte grupper, blant annet personer som er gift med norske statsborgere, er det gunstigere ervervsvilkår. Når vi grupperer etter tidligere statsborgerskap, er det de landene som de største gruppene innvandrere kom fra for noen år siden som fortsatt dominerer. Det var flest personer, i alt 2 100, med tidligere statsborgerskap fra Irak som fikk norsk statsborgerskap i 2006, slik det også var i 2005. Tidligere somaliske statsborgere utgjorde den nest største gruppen, med nær 1 300 overganger. Deretter var det personer med tidligere statsborgerskap fra Serbia og Montenegro som utgjorde den tredje største gruppen, med 1 100 overganger (se figur 15).

Figur 15. De ti største gruppene med overgang til norsk statsborgerskap, etter tidligere statsborgerskap. 2006

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Ni av ti fra ikke-vestlige land

Av de som fikk norsk statsborgerskap, hadde 90 prosent tidligere statsborgerskap fra et ikke-vestlig land. Fra midten av 1980-årene har det vært et stort flertall av de ikke-vestlige statsborgerne som har fått norsk statsborgerskap. Tidligere var det flest med vestlig statsborgerskap som fikk norsk statsborgerskap. Blant russiske, filippinske og thailandske statsborgere som ble innvilget norske statsborgerskap, var om lag tre av fire kvinner. Blant tidligere irakiske statsborgere var det flest menn som fikk norsk statsborgerskap.

Innvandrerbefolkningen økte med 28 600

I løpet av 2006 økte innvandrerbefolkningen i Norge med 28 600 personer. Dette er den største veksten i innvandrerbefolkningen som er målt. Til sammen har nå 415 300 personer innvandrerbakgrunn, noe som tilsvarer 8,9 prosent av Norges befolkning. 1. januar 2007 besto innvandrerbefolkningen

i Norge av 341 800 førstegenerasjonsinnvandrere og 73 500 personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.

Antall personer med polsk bakgrunn sto for den største økningen på 7 000 personer. Deretter følger innvandrere fra Tyskland (1 600), Somalia (1 500) og Sverige (1 100). Innvandrere fra Polen har de to siste årene økt med 8 900 og er nå den sjette største innvandrergруппen i Norge, rett etter Somalia og Danmark. Polakker utgjør nå den nest største gruppen av førstegenerasjonsinnvandrere i Norge etter svenskene som utgjør den største gruppen av førstegenerasjonsinnvandrere. Mens nesten alle polakkene selv har innvandret til Norge, er fire av ti med innvandrerbakgrunn fra Pakistan født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.

Antallet innvandrere med bakgrunn fra Øst-Europa økte med til sammen 11 400 personer, noe som er på samme nivå som samlet økning i innvandrerbefolkningen fra Asia og Afrika (12 000).

Ikke-vestlig bakgrunn dominerer

Veksten i innvandrerbefolkningen skyldes i hovedsak innvandring fra ikke-vestlige land. Med ikke-vestlige land mener vi land i Øst-Europa, Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika. I dag er om lag tre av fire i innvandrerbefolkningen personer som har sin bakgrunn fra ikke-vestlige land, og de utgjør 6,6 prosent av befolkningen. I 1986 var 1,1 prosent av Norges befolkning

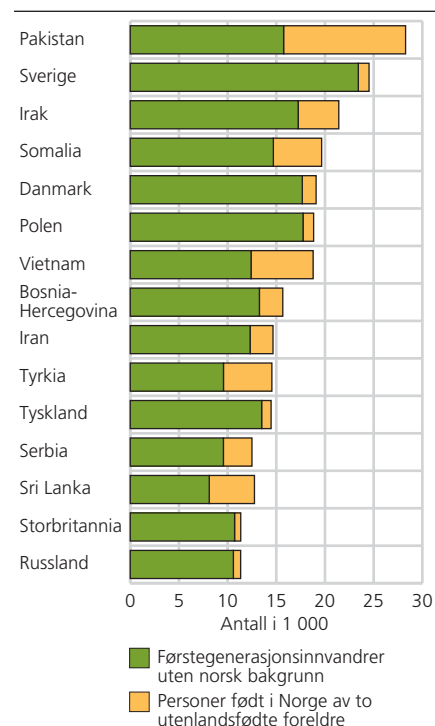
fra denne gruppen. De tre største innvandrergruppene i Norge har bakgrunn fra Pakistan, Sverige og Irak.

Ved inngangen til 2007 var innvandrerbefolkningen sammensatt av omtrent like mange kvinner og menn (208 500 kvinner og 206 800 menn). Kjønnfordelingen varierer imidlertid mye for enkelte land. Det er klart flest menn fra Polen (60 prosent), Storbritannia (59 prosent) og Irak (57 prosent), mens det er et stort kvinneoverskudd blant innvandrere fra Thailand (84 prosent), Filippinene (77 prosent) og Russland (66 prosent).

Nær halvparten bor i Oslo og Akershus

Det bor personer med innvandrerbakgrunn i alle landets kommuner. 31,5 prosent av innvandrerbefolkningen bor i Oslo og 12,7 i Akershus. Hver fjerde Oslo-borger har innvandrerbakgrunn (131 000 personer). Flest ikke-vestlige innvandrere som andel av folketallet har Oslo (19,6), Drammen (15,9) og Lørenskog (12,9). To kommuner, Beiarn og Osen, er de eneste kommunene uten ikke-vestlige innvandrere.

Figur 16. De 15 største innvandrergruppene i Norge. 1. januar 2007. Absolutte tall

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Innvandrerbefolkningen omfatter førstegenerasjonsinnvandrere, som selv har innvandret, og personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.

Innvandrerbefolkningen inkluderer personer med to utenlandsfødte foreldre, eller mer presist; personer som verken har foreldre eller besteforeldre som er født i Norge.

Referanser

Brunborg, Helge (2007): Befolkningsutviklingen, Økonomisk utsyn, Økonomiske analyser 1, 2007, Statistisk sentralbyrå.

Foss, Aslaug Hurlen (2006): Fruktbarhet blant innvandrerkvinner, Samfunnspeilet 4, 2006, Statistisk sentralbyrå.

Lappegård, Trude (2001): Fruktbarhet og familierpolitikk, Samfunnspeilet 6, 2001, Statistisk sentralbyrå.

Unge er stort sett fornøyd med helsen

Unge mennesker fra midt i tenårene og oppover i tjuårene har som oftest færre og andre typer helseproblemer enn de som er eldre. Dette gjenspeiler seg også i deres bruk av helse-tjenester. Ungdom ligger sjeldnere på sykehus og oppsøker ikke lege så ofte som andre. Flere enn før har tilbud om helsestasjon for unge. Folk er mindre fornøyd med sin egen fysiske helse etter hvert som de blir eldre, siden forekomsten av de fleste lidelser øker med årene. Slik er det imidlertid ikke for psykiske plager, der hver tiende spurte opplevde dette, mot hele 17 prosent blant de yngre kvinnene.

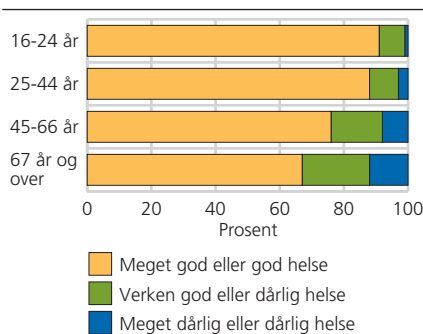
*Julie Kjelvik og
Merete Thonstad*

Ifølge Levekårsundersøkelsen om helse 2005 mener fire av fem spurte at de har god eller meget god helse. Dette gjelder hele ni av ti i aldersgruppen 16-24 år, se figur 1. Andelen er synkende med alder, og for dem over 67 år er det færre enn to av tre som mener de har god eller meget god helse. Om lag 6 prosent av dem som deltok i undersøkelsen, sier at helsen deres er dårlig eller meget dårlig. Blant de unge gjaldt dette kun litt over 1 prosent. Da hele 58 prosent av befolkningen oppgir å ha en varig sykdom, skade eller funksjonshemming, kan det virke som om en del mindre helseplager ikke går så sterkt ut over livskvaliteten. Denne andelen har vært stabil siden midten av 1990-tallet. I befolkningen sier tre av ti at de har helseproblemer som på en eller annen måte virker inn på dagliglivet. 11 prosent har helseproblemer som påvirker hverdagen i høy grad. Andelen er her som forventet høyest i den eldste aldersgruppen, 67 år og eldre, med nesten 16 prosent. Forekomsten er fire ganger så høy som for 16-24-åringene. Antakelig er denne forskjellen større, da undersøkelsen er foretatt blant den hjemmeboende delen av befolkningen. Det vil jo være slik at de som bor på institusjon, har mer alvorlige helseproblemer.

Flere unge kvinner med psykiske plager

Forekomsten av de fleste langvarige sykdommer øker med alder. Dette gjelder sykdommer i hjerte/kar, skjelett-/muskelsystemet, fordøyelsesorganene og øye/øre. Imidlertid ser det ut til at en del sykdommer etter hvert har blitt like utbredt blant yngre mennesker. Det gjelder særlig sykdommer i nervesystemet, luftveislidelser og hudsykdommer. Levekårsundersøkelsens indeks for psykiske vansker viser at 16-24-åringene nå mye hyppigere rapporterer slike plager enn de øvrige aldersgrupper. I 2005 oppga én av ti nordmenn å ha psykiske vansker, om lag samme andel som i 1998 og 2002. Fordeling på alder og kjønn viser at det på dette området har vært en nedgang både for kvinner og menn i de fleste aldersgruppene. Omfanget har imidlertid økt for unge kvinner, og gjaldt hele 17 prosent i 2005. Dette må tolkes med noe varsomhet på grunn av utvalgets størrelse. I tillegg kan det tenkes at yngre kvinner er mer åpne om følelsesmessige problemer. I levekårsundersøkelsen er det de yngste, 16-24 år, som hyppigst oppgir å være plaget av hodepine/migrene, irritabilitet/aggresjon og konsentrasjonsvansker (www.ssb.no/vis/emner/03/00/helseund).

Figur 1. **Egenvurdert helsetilstand, etter alder. 2005**

Kilde: Levekårsundersøkelsen om helse, Statistisk sentralbyrå.

Flere med fedme

I Norge har det vært en økning i andelen med fedme ($BMI \geq 30$, se faktaboks) siden 1995 (Jensen 2007). Dette gjaldt 9 prosent av befolkningen i 2005. Fra 2002 til 2005 steg andelen med fedme kun blant menn i alderen 45-66 år og blant de yngste kvinnene, mens det var små endringer for de øvrige gruppene. For begge kjønn var det 4 prosent med fedme i aldersgruppen 16-24 år. Guttene hadde derimot en høyere andel med overvekt ($27 \leq BMI < 30$), med 8 prosent mot 5 for jentene. Tallene bygger på egenrapporterte opplysninger. Det er påvist at mange da oppgir sine vekt- og høydedata litt i retning av det antatt «normale» (Ulset mfl. 2007). Faktiske fysiske målinger viser som oftest høyere andel med fedme og overvekt.

Det er mange i undersøkelsen som oppgir at de drikker sukkerholdige drikker, som brus og saft, daglig eller flere ganger om dagen. Blant gutter i alderen 16-24 år gjelder dette nesten halvparten, mens det er lavere forbruk av slike drikkevarer blant jenter. Blant de unge av begge kjønn oppgis det at 78 prosent trener én eller flere ganger i uka, mens det er noen flere helt inaktive gutter enn jenter.

Fra røyk til snus?

Det har vært en sterk reduksjon i antall dagligrøykere fra 1970-tallet til 2006. Særlig blant menn var nedgangen stor med en halvering i perioden 1975-2006. Det er nå 24 prosent av befolkningen i aldersgruppen 16-74 år som oppgir at de røyker daglig, og 11 prosent som røyker av og til. Røykevanene er nå relativt like for kvinner og menn.

Langt færre unge begynner å røyke nå enn på 1970-tallet. Stadig færre røykte daglig i aldersgruppen 16-24 år fra 1973 og frem til slutten av 80-årene. Så fulgte noen år der nedgangen flatet ut, men med en økning i andelen av-og-til-røykere. Fra 2000 avtok antall andelen dagligrøykere i denne aldersgruppen igjen. I 2006 røykte hver femte av de unge daglig, en lavere andel enn gjennomsnittet for 16-74-åringene. Derimot har de yngre den høyeste andel av-og-til-røykere, 15 prosent (www.ssb.no/emner/03/01/royk).

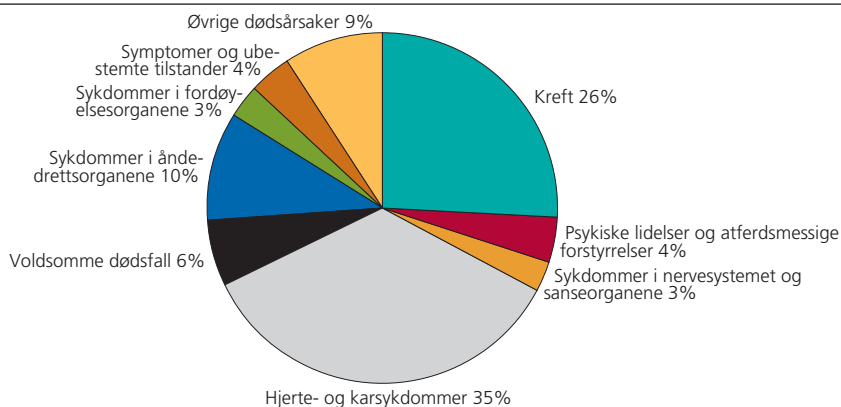
I Levekårsundersøkelsen om helse 2005 ble det for første gang spurt om folks snusbruk. Svarene viser at andelen brukere er relativt høy i yngre aldersgrupper, særlig blant menn. 14 prosent av gutter i alderen 16-24 år og 10 prosent

BMI – Body Mass Index, eller kroppsmasseindeks, er det mest brukte målet på om folk har et vektproblem. Målet skiller ikke mellom fett- og muskelmasse, og er noe omdiskutert. BMI beregnes som vekt delt på høyde ganger høyde.

Eksempel:
 $70 \text{ kg} / (1.80 \text{ m} \times 1.80 \text{ m}) = 21.6$

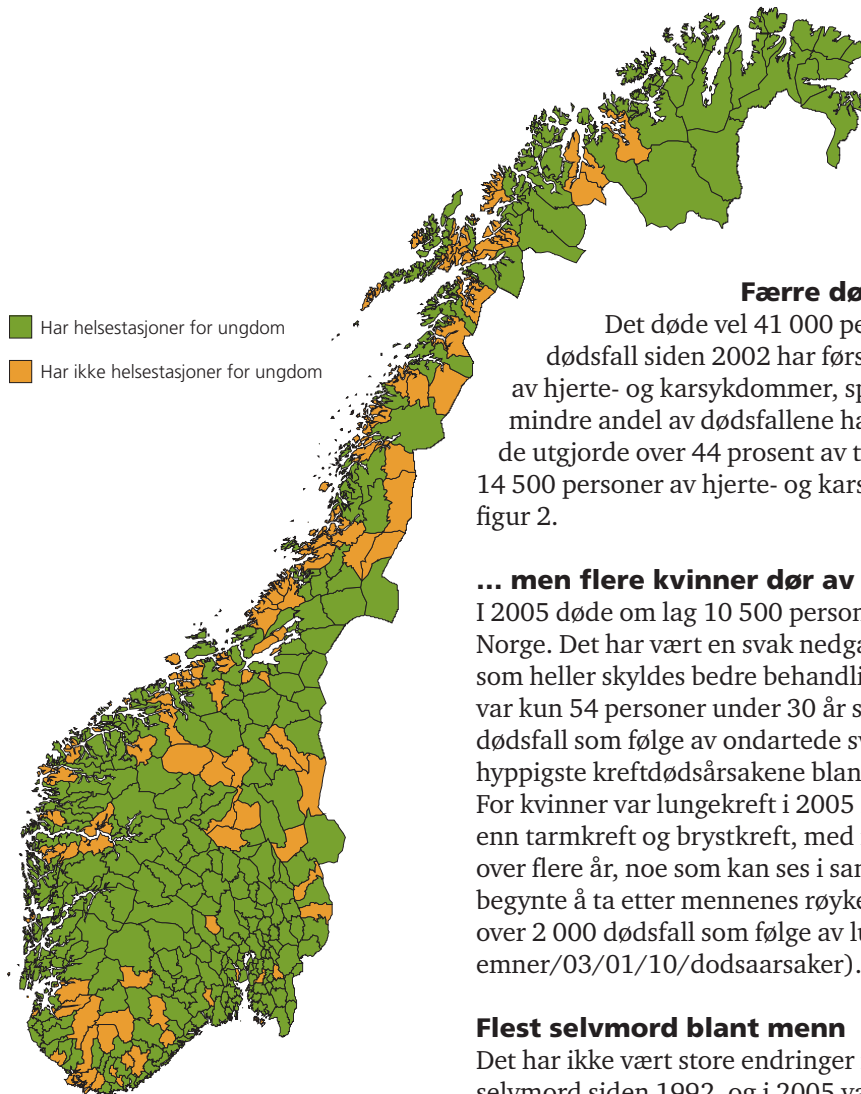
Fedme regnes normalt som $BMI \geq 30$, mens overvekt er her regnet som $27 \leq BMI < 30$.

Figur 2. Andel dødsfall, etter underliggende årsak. 2005

Kilde: Dødsårsaksregisteret, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Kommuner med helsestasjon for ungdom. 2006

Kilde: KOSTRA, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

av menn i alderen 25-44 år bruker snus regelmessig. Videre bruker 4 prosent av jenter i alderen 16-24 år og 2 prosent av kvinner i alderen 25-44 år snus. Av alle spurte var det 4 prosent snusbrukere. Det er rimelig å anta at skjerpingen av røykeloven har bidratt til at flere velger snus fremfor, eller i tillegg til, røyk.

Færre dør av hjerte- og karsykdommer ...

Det døde vel 41 000 personer i Norge i 2005. Nedgangen i antall dødsfall siden 2002 har først og fremst sammenheng med at færre dør av hjerte- og karsykdommer, spesielt hjerteinfarkt og hjerneslag. En stadig mindre andel av dødsfallene har skyldtes slike lidelser helt siden 1996, da de utgjorde over 44 prosent av totalt antall dødsfall. I 2005 døde om lag 14 500 personer av hjerte- og karsykdommer, en andel på vel 35 prosent, se figur 2.

... men flere kvinner dør av lungekreft

I 2005 døde om lag 10 500 personer av kreft, den nest vanligste dødsårsaken i Norge. Det har vært en svak nedgang i kreftdødelighet de siste 25 årene, noe som heller skyldes bedre behandlingsmuligheter enn at færre får kreft. Det var kun 54 personer under 30 år som døde av kreft i 2005. Det er litt flere dødsfall som følge av ondartede svulster blant menn enn blant kvinner. De hyppigste kreftdødsårsakene blant menn er lunge-, prostata- og tarmkreft. For kvinner var lungekreft i 2005 for første gang blitt en vanligere dødsårsak enn tarmkreft og brystkreft, med nesten 800 tilfeller. Det har vært en økning over flere år, noe som kan ses i sammenheng med at kvinner i økende grad begynte å ta etter mennenes røykevaner for noen tiår siden. Totalt var det over 2 000 dødsfall som følge av lungekreft i 2005 (www.ssb.no/emner/03/01/10/dodsarsaker).

Flest selvmord blant menn

Det har ikke vært store endringer i antall personer som årlig har begått selvmord siden 1992, og i 2005 var det 533 som tok sitt eget liv. Blant disse var det flest dødsfall i aldersgruppen 30-39 år. Det er rundt regnet to til tre ganger så mange menn som kvinner som årlig begår selvmord. I 2005 begikk 173 kvinner og 360 menn selvmord. Av mennene var 95 under 30 år og av kvinnene 35. Tallene er naturlig nok beheftet med en del usikkerhet, da for eksempel narkotika- eller trafikkdødsfall i noen tilfeller kan være selvmord.

Dødeligheten i første leveår synker

Stadig færre barn i Norge dør i første leveår. Vel to av tre dødsfall skjedde i løpet av de første fire ukene etter fødselen i 2005. Til og med 1990 var det over 400 spedbarn som døde årlig, mens antallet fra 2002 var sunket til under 200. I 2005 døde i alt 174 barn før de fylte ett år, og 96 av dem var gutter. 20 av disse spedbarna led en plutselig død av ukjent årsak, såkalt krybbedød. Den kraftige nedgangen som denne dødsårsaken har hatt siden 1990, er hovedgrunnen til den lavere spedbarnsdødeligheten. Det var også på den tiden at helsemyndighetene gikk ut med anbefalinger til spedbarnsforeldre om å la babyene sove på ryggen.

Helsestasjon for ungdom

Helsestasjon for ungdom omfatter rådgivning, veiledning, undersøkelser og behandling som er tilpasset ungdommens behov og gis på deres premisser. Ungdomshelsestasjon skal være et supplement til, og ikke en erstatning for, skolehelsetjenesten. Tilbudet retter seg mot ungdom opp til 20 år. Ungdom som ikke går på skole, har også en forskriftsfestet rett til helsestasjonstjeneste (Sosial- og helsedirektoratet 2003a).

Totalt døde 152 barn i aldersgruppen 1-17 år i 2005. Mer enn halvparten av dødsfallene var forårsaket av transportulykker, selvmord, kreft og medfødte lidelser. For aldersgruppen 15-24 år var det 290 døde (hvorav over 70 prosent var unge menn). Så mange som 207 av disse var kategorisert som voldsomme dødsfall, slik som ulykker, selvmord og forgiftninger.

Flere helsestasjoner for ungdom ...

De siste årene har stadig flere kommuner etablert helsestasjoner for ungdom, et spesialtilpasset tilbud for ungdom fra 12-13-årsalder og opp til 20 år.

Tilbudet er ofte organisert med egen lokalisering, åpningstider etter skoletid og muligheter til å kontakte helsepersonell både på SMS og e-post. Ungdom oppsøker helsestasjonen av ulike årsaker, og tjenesten skal være et lavterskeltilbud. Noen har behov for prevensjon og informasjon om prevensjon, andre ønsker en voksen å prate med om for eksempel kjærlighets sorg, spiseforstyrrelser, mobbing, trøbbel på skolen, seksualitet eller familiære kriser. Mange helsestasjoner har tilbud om legeundersøkelse eller samtale med psykolog. Antall kommuner og bydeler med slik tjeneste har økt fra 195 i 2000 til 337 i 2006. Ni av ti ungdommer i aldersgruppen 13 til 20 år bor i en kommune som har helsestasjon for ungdom (Kjelvik 2007), se faktaboks og figur 3.

... og stadig bedre helsesøsterdekning

Stadig flere helsesøstre arbeider i helsestasjons- og skolehelsetjenesten. I 2006 var det til sammen nærmere 3 300 årsverk i tjenesten, hvorav mer enn halvparten var helsesøstre. Fra 1994 har antallet årsverk for helsesøstre steget med mer enn 500. Ettersom veksten i antall barn og unge ikke har vært like stor, er det i dag færre barn og unge per helsesøster. Mens det i 1994 var i overkant av 800 barn og unge per helsesøsterårsverk, var tilsvarende dekning i 2006 én per 600. I KOSTRA (Kommune-Stat-Rapportering) rapporteres ikke årsverk fordelt på helsestasjons- og skolehelsetjenesten hver for seg. Andre undersøkelser viser at helsesøstertilbudet avtar med barnas økende alder, slik at det er flere helsesøstre per 1 000 barn rettet mot aldersgruppen 0-5 år enn tilsvarende dekning i grunnskolen og videregående skole (Høgskolen i Akershus 2005).

... men et stykke igjen til målet

Mye av personellveksten i helsestasjons- og skolehelsetjenesten kan knyttes til opptrappingsplanen for psykisk helse. Den har som målsetting å styrke det psykiske helsearbeidet både i primærhelsetjenesten og i spesialisthelsetjenesten. For helsestasjons- og skolehelsetjenesten innebærer planen at tjenesten styrkes med totalt 800 årsverk i perioden 1999-2008. Til og med 2006 har 450 nye årsverk kommet til i tjenesten. Dette innebærer at kommunene må styrke tjenesten med ytterligere 350 årsverk i løpet av de to siste årene i planperioden for at målet skal nås.

Til sammen var det nærmere 4 300 legeårsverk i kommunehelsetjenesten i 2006. Av disse var 5 prosent innenfor helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Her har det vært en nedgang i legeårsverkene på 9 prosent siden 2000, mens det for kommunale legeårsverk totalt sett var en vekst på 12 prosent. Det har også blitt flere årsverk utført av fysioterapeuter totalt, mens for helsestasjons-

Psykiske lidelser blir her brukt som et samlebegrep for symptomer som allmennlegen mener har utspring i pasientens sinn. Plagene kan også ha somatiske utslag ved for eksempel hodepine eller mageknip. Diagnosegruppen inkluderer blant annet depresjon, angst, spiseforstyrrelser, stoffmisbruk og demens.

og skolehelsetjenesten isolert sett er det færre fysioterapeuter enn det var ved tusenårsskiftet.

Fastlegen – mann nærmere 50

Den gjennomsnittlige fastlegen er en mann i slutten av 40-årene. Av rundt 3 800 fastleger totalt i 2006, var to av tre menn. Stadig flere kvinner tar legestudiet, og kvinneandelen blant fastleger er økende. Siden innføringen av fastlegeordningen i 2001 har kvinneandelen økt med tre prosentpoeng. Samtidig blir den gjennomsnittlige fastlegen eldre. I løpet av seks år har gjennomsnittsalderen økt med to år, til 48 år (www.nav.no).

I 2006 var det bare 80 pasientlister som manglet lege, det laveste antall siden fastlegereformen i 2001. Og nærmere 1 900 lister var åpne, det vil si at legen har ledig kapasitet til å ta imot flere på sin liste. I henhold til forskrift om fastlegeordning i kommunene har personer som står på fastlegens liste rett til å skifte fastlege inntil to ganger per år. Dette forutsetter imidlertid at det finnes ledig plass hos en annen lege enn ens egen. Hver fjerde kommune har kun én eller ingen åpen fastlegeliste. Ofte er dette små kommuner hvor befolkningsgrunnlaget ikke er stort nok til å dekke et nytt legeårsverk. Rundt 150 000 personer må, dersom de skulle ønske å bytte fastlege, velge lege i en annen kommune enn sin egen.

Unge til lege med psykiske lidelser

For ungdom mellom 15 og 24 år er psykisk lidelse den diagnosegruppen som forårsaker flest legebesøk – 15 prosent av alle kontaktene med allmennlege var knyttet til en psykisk diagnose (se faktaboks). Mens barn ofte går til legen med luftveisinfeksjoner, ørebetennelse, astma og ulike allergier, går ungdom og unge voksne oftere til legen med psykiske problemer, i tillegg til svangerskap, fødsel og prevensjon. Psykiske diagnoser utgjør den største andelen av pasientkontaktene for voksne pasienter frem til de er i 60-årsalderen. Da overtar høyt blodtrykk og hjertesykdom som de hyppigst stilte diagnosene. Også uavhengig av alder er psykiske lidelser den største diagnosegruppen, med 12 prosent av alle pasientkontakter.

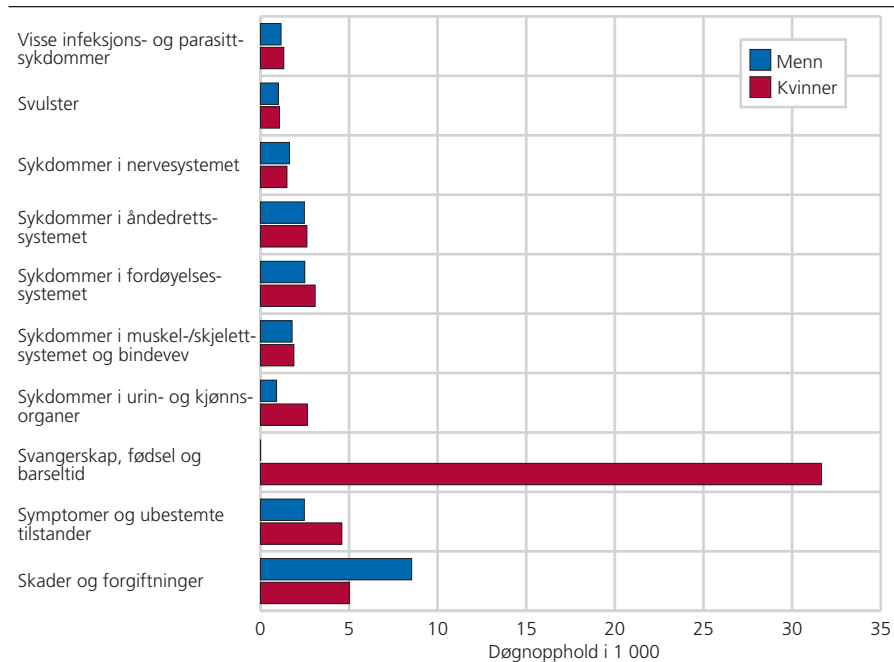
Hyppigheten av legekonsultasjoner øker med alder. Barn går sjelden til lege sammenlignet med andre aldersgrupper. I alderen 15-24 år endres dette. I gjennomsnitt går ungdommer i denne alderen 1,4 ganger til legen per år. Frekvensen fortsetter å stige med økende alder til og med aldersgruppen 75-84 år som har nærmere fire legekonsultasjoner i året. For de over 84 år går hyppigheten litt ned, noe som kan forklares med at flere eldre mottar legehjelp i institusjoner som sykehjem eller sykehus.

I løpet av ett år har fastlegene mer enn ti millioner konsultasjoner samlet på landsbasis, og en fastlege mottar flere kvinner enn menn i løpet av en gjennomsnittsdag. Mens om lag 75 prosent av kvinner går til legen i løpet av et år, er tilsvarende tall 65 prosent for menn. For kvinner i reproduktiv alder er en del av legekontaktene relatert til svangerskap og fødsel, men også ved passerte 40 år besøker kvinner legen oftere enn menn. Først i 60-70-årsalderen snur dette, og blant de eldste går flere menn enn kvinner til legen. Tallene er hentet fra prosjektet SEDA (Sentrale data fra allmennlegetjenesten). (Brøyn mfl. 2007, Lunde 2007).

Hoveddiagnose

En hoveddiagnose gis for den tilstanden som er hovedårsaken til at pasienten trenger behandling eller undersøkelse. Ved flere tilstander velges den mest ressurskrevende. I pasientstatistikken brukes den internasjonale sykdomsklassifikasjonen ICD-10. Hoveddiagnosegruppene følger kapittelinnstillingen i ICD-10.

Figur 4. Vanligste årsaker til døgnopphold for unge menn og kvinner 16-29 år, etter hoveddiagnosegruppe

Kilde: Pasientstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Flere kvinner enn menn på sykehus

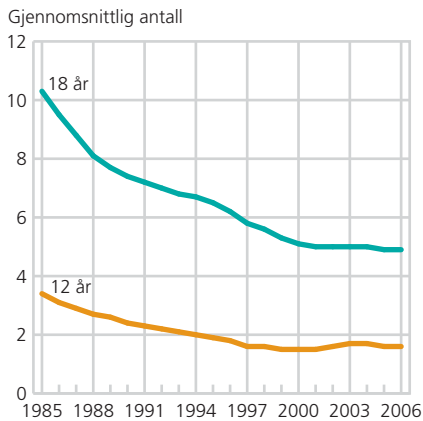
Av de over 820 000 døgnoppholdene ved somatiske sykehus i 2006 var vel 54 prosent for kvinner. Hovedårsakene til at det ligger flest kvinner på sykehus, er at de lever lenger enn menn, og at de legges inn i forbindelse med graviditet og fødsel. Korrigerer man for svangerskapsrelaterte opphold, ligger menn noe mer på sykehus enn kvinner, sett per 1 000 innbyggere.

Trenden er at antall døgnopphold øker over tid, mens antallet senger har vært relativt stabilt de senere årene. Dette henger sammen med at liggetiden per opphold går nedover. Ved utgangen av 2006 var antall senger for døgnbehandling ved somatiske sykehus i underkant av 13 900. Samme år var den gjennomsnittlige liggetiden fem dager, én dag kortere enn i 2000.

Hjerte- og karsykdommer er den vanligste årsaken til døgnopphold ved sykehus og står for 14 prosent av totalen. Deretter følger skader og forgiftninger med til sammen over 10 prosent av hoveddiagnosene (se faktaboks). Kreft forårsaker hvert tiende døgnopphold, mens svangerskap, fødsler og barseltid står for nesten 9 prosent av oppholdene.

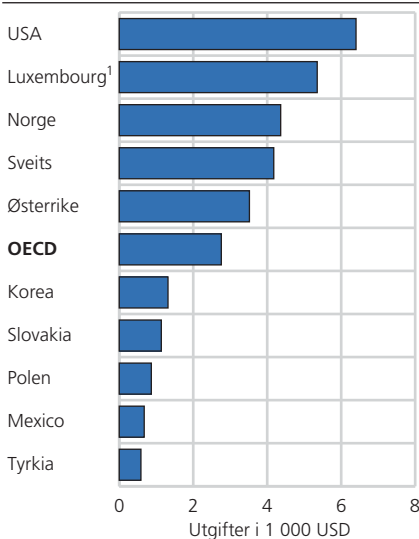
Kvinneflertallet var stort i aldersgruppen 16-29 år. Kvinners andel av døgnoppholdene var her på nesten 70 prosent. Dette skyldes i hovedsak mange innleggelse i forbindelse med graviditet og fødsel. Over halvparten av de unge kvinnenes døgnopphold var svangerskapsrelaterte. Om man ser bort fra disse, ligger likevel unge kvinner mer på sykehus enn jevngamle menn: Antall døgnopphold for 16-29-årige menn var fortsatt nesten 9 prosent lavere, til tross for at det er flere menn i den aktuelle aldersgruppen. For unge menn var litt over 30 prosent av oppholdene forårsaket av skader og forgiftninger, se figur 4.

Figur 5. Gjennomsnittlig antall tenner med karieserfaring

Kilde: Statens helsetilsyn (1985-2000); og KOSTRA, Statistisk sentralbyrå (2001-2006).

Figur 6. Helseutgifter per innbygger. 2005

¹ 2004.
Kilde: OECD.

I 2006 ble nesten 544 000 dagbehandlinger utført ved de somatiske sykehusene. Veksten fra 2005 var på 7,5 prosent. Dagbehandling kan foregå ved innleggelse på sykehusavdeling (dagopphold) eller på poliklinikk. Kontakt med helsetjenesten for rehabiliteringstiltak eller for behandling som omfatter dialyse ved nyresvikt, var årsak til bortimot to av tre dagopphold. Når det gjelder poliklinisk dagbehandling, var kjemoterapi/strålebehandling mot kreft og øyesykdommer vanligst.

Fra 2002 til 2006 har det vært en stadig vekst i antall polikliniske konsultasjoner utført ved offentlige somatiske sykehus. Totalt ble det utført drøye 3,5 millioner konsultasjoner i 2006. 56 prosent av konsultasjonene gjaldt kvinner. Muskel- og skjelettlidelser, skader og svulster var hyppigste årsak til poliklinisk kontakt (www.ssb.no/emner/03/02/pasient).

Psykiske lidelser: flere behandlinger, kortere opphold

I 1999 ble det vedtatt en opptrappingsplan for psykisk helse for å styrke innsatsen for denne målgruppen. Fra da av har stadig flere behandlinger blitt utført innen psykisk helsevern, og i 2006 var det nesten 50 000 utskrivninger etter døgnopphold. Det er omtrent dobbelt så mange utskrivninger per 1 000 innbyggere nå som for femten år siden. Døgnplasser for barn og unge under 18 år hadde en svak vekst i planperioden, men totalt er antall plasser i psykisk helsevern likevel redusert. Pasientene ligger kortere tid av gangen på institusjon. Varigheten av døgnoppholdene ved institusjoner innen psykisk helsevern sank fra 56 døgn i 2000 til 33 døgn i 2006. Økningen i antall polikliniske konsultasjoner forsetter også. I 2006 ble det utført nesten 1 470 000 konsultasjoner innen psykisk helsevern, og mer enn en tredjedel av disse var for barn og unge under 18 år (www.ssb.no/emner/03/02/speshelsepsyk).

I 2005 oppsøkte 7 prosent av jenter i alderen 16-24 år psykolog i følge levekårsundersøkelsen om helse. Det er en økning på 3 prosentpoeng siden 1998. For guttene i denne aldersgruppen lå andelen uforandret på 2 prosent i den samme perioden. Antall konsultasjoner for unge hos psykolog har også økt fra 1998 til 2005. Dette kan skyldes at flere går til psykolog, og at de går oftere dit. Økningen i psykologkonsultasjoner kan ha sammenheng med en økt satsing på psykisk helse og dermed økt tilgjengelighet til tjenestene i perioden.

Økt tilgjengelighet til tjenestene reflekteres blant annet i økte personellressurser. Antallet psykologårsverk innenfor spesialisthelsetjenesten har økt med mer enn 50 prosent fra 2000 til 2006, mens økningen for psykiaterne var på 25 prosent. Det er imidlertid sykepleiere som er den største personellgruppen. Hvert tredje årsverk er utført av en offentlig godkjent sykepleier (inkludert jordmødre), og disse blir det også flere av. Mer enn 4 700 flere sykepleierårsverk har kommet til siden tusenårsskiftet. Totalt omfatter spesialisthelsetjenesten nær 95 000 årsverk for 2006.

Menn drikker mest alkohol

Unge menn drikker mer alkohol enn unge kvinner. Ifølge levekårsundersøkelsen i 2005 oppga 16 prosent av guttene (16-24 år) sist år å ha drukket så mye at de hadde vært beruset én eller flere ganger per uke. Blant jentene var det 11 prosent. Det er de unge som oppgir å ha vært oftest beruset. Derimot var det langt flere av dem over 25 år som drakk alkohol to eller flere ganger per uke. Her finner vi den høyeste andelen i aldersgruppen 45-66 år med 22 prosent. Egenrapporterte opplysninger om alkoholbruk gir ofte en underrap-

portering av forbruket. Ser man på hele befolkningen over 16 år, var det 15 prosent av kvinnene som sa de hadde inntatt alkohol to ganger eller oftere per uke, mens for mennene var det 21 prosent. Andelen alkoholbrukere i befolkningen økte fra 83 til 87 prosent i perioden 1973-2004 (SIRUS 2007).

Fra og med 2004 ble ansvaret for rusmiddelinstusjonene overført til de regionale helseforetakene. Rundt halvparten av de 91 institusjonene som rapporterte tall i 2006, var offentlige, men de private hadde langt flere behandlingsplasser. Antall plasser holdt seg på det samme nivået i 2006 som året før med 1 800 døgnplasser. Det var om lag 4 000 flere oppholdsdøgn enn i 2005, med andre ord var belegget litt høyere. Totalt var det drøyt 13 000 innleggelseser for behandling av rusmiddelmisbruk. Litt mer enn hver femte innleggelse gjaldt unge i aldersgruppen 18-29 år. To av tre innleggelseser gjaldt menn. Det ble også utført i overkant av 87 000 polikliniske konsultasjoner i 2006 ved rusmiddelinstusjoner (www.ssb.no/emner/03/02/speshelserus).

Den nasjonale pasientkartleggingen (Bergensklinikkene, SIRUS 2007) viste at alkohol var det mest brukte rusmiddelet blant dem som fikk opphold i behandlings- og omsorgstiltak for rusmiddelmisbrukere i 2005. Dette gjaldt 50 prosent av mennene og 42 prosent av kvinnene, mens heroin var nest vanligst for begge kjønn med henholdsvis 23 og 26 prosent.

Færre hull i tennene

I løpet av de siste 20 årene har barns og unges tannstatus blitt vesentlig forbedret. Mens 18-åringene gjennomsnittlig hadde ti hull i 1985, hadde 18-åringene i 2006 bare halvparten så mange hull. Nedgangen har imidlertid flatet ut de siste årene. Av treåringene har 13 prosent hull, og de har forholdsvis mange kariesangrep (Sosial- og Helsedirektoratet 2003b). Forebyggende tiltak rettes derfor også mot de aller yngste, før de har sitt første tannlegebesøk. Helsestasjonen oppmuntrer allerede i barnets første år foreldrene til å gjennomføre tannpuss på barna.

Færre hull kan oppfattes som paradoksalt siden inntaket av sukker har økt blant barn og unge. I aldersgruppen 16-24 år drikker én av tre sukkerholdige drikker hver dag, noe som medfører økt risiko for karies. Verdens helseorganisasjon anbefaler at det totale sukkerinntaket utgjør høyst 10 prosent av energiinntaket og fastslår at både totalt sukkerinntak og hvor ofte man inntar sukker, øker risikoen for tannrøte. Nedgangen i antall hull kan imidlertid ses i sammenheng med økt informasjon og kunnskap om forebyggende tannhelsearbeid, samt at flere barn og ungdom (3-20 år) blir undersøkt eller behandlet i den offentlige tannhelsetjenesten, sannsynligvis som en følge av hyppigere innkallinger. I perioden 2001 til 2005 økte for hvert år antall unge som fikk behandling. I 2006 gikk imidlertid færre unge til tannlegen enn i 2005. Denne nedgan-

Referanser

Bergensklinikkene, SIRUS (2007): *Det nasjonale dokumentasjonssystem innen tiltaksapparatet for rusmiddelmissbrukere: Pasient/klientkartleggingsdata*, Rapport for 2005.

Brøyn, Nina, E. Lunde og I. Kvalstad (2007): *SEDA – Sentrale data fra allmennlegetjenesten*, Rapporter 2007/15, Statistisk sentralbyrå.

Hedum, Andreas (2007): Forbruk av private tannhelsetjenester øker mest, *Samfunnspeilet* 3, 2007, Statistisk sentralbyrå.

Høgskolen i Akershus (2005): Undersøkelse om helsesøstertetthet i kommunene.

Jensen, Arne (2007): *Feilslutninger om fedmeproblemet*, *Samfunnspeilet* 4, 2007.

Kjelvik, Julie (2007): Helsestasjons- og skolehelsetjenesten i kommunene, Notater 2007/32, Statistisk sentralbyrå.

Lunde, Elin Skretting (2007): Hva slags problemer går v i til fastlegen med? *Samfunnspeilet* 3, 2007, Statistisk sentralbyrå.

OECD (2007): *OECD Health Data 2007*; Organisation for Economic Co-operation and Development.

Sosial- og helsedirektoratet (2003a): *Kommunenes helsefremmende og forebyggende arbeid i helsestasjons- og skolehelsetjenesten*; Veileder til forskrift av 2003-04-03 nr 450, IS-1154, Sosial- og helsedirektoratet.

Sosial- og helsedirektoratet (2003b): *Tenner for livet – ny giv i det helsefremmende og forebyggende arbeidet*; IS-1333 2003, Sosial- og helsedirektoratet.

SIRUS (2007): *Rusmidler i Norge 2006*, Statens institutt for rusmiddelforskning.

Ulset, Elisabeth, Rut Undheim og Kirsti Malterud (2007): Er fedmeepidemien kommet til Norge? *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, 127, 34-7.

gen, i tillegg til færre undersøkte/behandlete i gruppen psykisk utviklingshemmede over 18 år, bidro til at vel 9 000 færre personer ble undersøkt eller behandlet i den offentlige tannhelsetjenesten, se figur 5.

I den offentlige tannhelsetjenesten var det bortimot 3 000 årsverk i 2006, hvorav flesteparten var tannleger og tannhelsesekretærer. Til sammen ble det brukt 1,9 milliarder kroner på offentlig tannhelsetjeneste. Dette utgjør nærmere 2 000 kroner per person som ble undersøkt. Offentlig sektor står imidlertid for kun en liten andel av de totale utgiftene av det som produseres av tannhelsetjenester. I 2004 ble det totalt produsert tannhelsetjenester for drøyt 8 milliarder kroner. Private tannhelsetjenester har hatt stor vekst de siste årene sammenlignet med det offentlige. I løpet av 20 år har andelen som brukes på private tannhelsetjenester, økt fra 60 til 80 øre per krone som brukes totalt (Hedum 2007). Utviklingen har sammenheng med forbedringer i tannhelsetjenestene og bedre økonomi blant folk flest. Pasienter oppsøker også tannlegen oftere. De aller fleste går til tannlegen hvert år eller annet hvert år. Nesten tre av fem svarte i 2002 at de hadde besøkt tannlege det siste året, en økning på fire prosentpoeng fra 1995.

Helseutgiftene doblet på under ti år

I 2006 ble mer enn 186 milliarder kroner brukt på helsesektoren i Norge – en dobling av utgiftene fra 1997. Gjennomsnittlig brukes nesten 40 000 kroner per innbygger. Justert for lønns- og prisvekst har økningen vært på 34 prosent. Utgiftene inkluderer både offentlig og privat sektor og er summen av utgifter som går til forbruk av eller investeringer i helsetjenester, inklusive utgifter til medisiner. Heldøgns sykehusopphold og legetjenester utgjør den største andelen av utgiftene. I løpet av perioden har imidlertid disse andelenes sunket, mens andelen som går til sykehjemstjeneste og hjemmesykepleie, har økt. Det har vært en økning i antall mottakere av pleie- og omsorgstjenester både for aldersgruppen under 67 år og de over 80 år i perioden. Samtidig har det vært en vekst i antall årsverk, og lønnsutgifter utgjør brorparten av driftsutgiftene.

Sammenlignet med andre land har Norge en høy grad av offentlig finansiering i helsesektoren. Av hver krone som er brukt på helse, er 84 øre betalt av det offentlige. Helseutgiftene utgjør også en stadig større andel av offentlige budsjetter. Den tilsvarende andelen var på 19 prosent i 2006, en økning på 3 prosentpoeng fra 1997.

En økende andel av Norges pengeforbruk brukes på helseformål. I Norge, som i mange andre OECD-land, vokser forbruket av helsetjenester per innbygger mer enn den økonomiske veksten målt i BNP per innbygger. OECD rapporterer også at én av fire OECD-land bruker mer enn 10 prosent av sine inntekter på helseformål. Tall for 2005 viser at Norge rangerer som nummer tre på listen over hvor mye som blir brukt på helse per innbygger. Bare USA og Luxembourg bruker mer enn Norge (OECD 2007), se figur 6.

Hjelp til flere utenfor institusjon

Det er ikke blitt flere institusjonsplasser innenfor pleie og omsorg de siste årene. Stadig flere eldre og funksjonshemmede får imidlertid hjelp hjemme, enten de bor i privat bolig eller en bolig kommunene stiller til disposisjon for denne målgruppen. De siste ti årene er det blitt stadig flere yngre mottakere av pleie- og omsorgstjenester. Mer enn hver fjerde mottaker er under 67 år

Handlingsplanen for eldreomsorgen (St.meld. nr. 50, 1996-1997) hadde som mål at flest mulig eldre og funksjonshemmede skal få hjelp i egen bolig. Det er denne politikken som ligger bak utviklingen med økning i antallet kommunalt disponerte boliger til pleie- og omsorgsformål og nedgang i plasser i aldershjem. Gjennom denne planen fikk kommunene omfattende støtte til bygging av tilrettelagte omsorgsboliger og omgjøring/oppgradering av sykehjems plasser til enerom, gjerne med eget bad/WC. Om lag to tredeler av omsorgsboligene (bygd med Husbank-støtte) er tilrettelagt for heldøgns omsorg og pleie (Brevik 2003).

Flere i kommunale boliger enn i institusjoner

Av de 49 000 som bodde i bolig til pleie- og omsorgsformål i 2006, bodde om lag en tredel i bolig med heldøgns bemanning, det vil si at de bodde i bygning/bofellesskap med minst én ansatt til stede hele døgnet (KOSTRA-tall, se faktaboks). Dette er i samsvar med tidligere undersøkelser (Riksrevisjonen 2004). Det er imidlertid store lokale variasjoner. Noen kommuner har ingen boliger med heldøgns bemanning for eldre og funksjonshemmede, i andre kommuner har alle slike boliger heldøgns bemanning. Mellom disse ytterpunktene har kommunene ulik grad av hjemmetjenestebezoek. Selv om bygningsmassen er opprustet, stilte Riksrevisjonen spørsmålsteget ved om det samlede pleie- og omsorgstilbudet er blitt mer omfattende i den enkelte kommune.

Fram til 2001 ble nedgangen i aldershjems plasser oppveid av økningen i antall kommunalt disponerte boliger til pleie- og omsorgsformål, se figur 1. Etter 2003 har imidlertid denne veksten flatet ut. Siden årtusenskiftet har antall eldre og funksjonshemmede som bor i institusjon eller kommunalt disponert bolig, vært tilnærmet konstant på omkring 89 000. Siden 1999 bor flere i kommunale boliger enn på institusjoner.

Av dem som bor i boliger til pleie og omsorgsformål, er om lag en tredel under 67 år, mens bare 5 prosent av dem som bor i institusjon, er under 67 år.

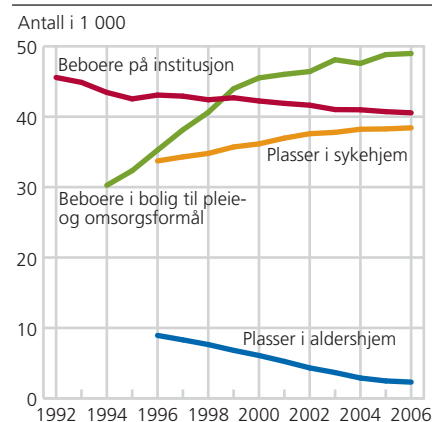
Mange flere yngre mottakere av hjemmetjenester

Siden årtusenskiftet har tallet på mottakere av pleie- og omsorgstjenester økt med 6 prosent, til 212 000 mottakere i 2006. Mer enn halvparten av økningen skjedde faktisk fra 2005 til 2006. Det er særlig antallet mottakere av hjemme-sykepleie som har økt.

Av mottakere av pleie- og omsorgstjenester får vel 171 000 tjenester hjemme, mens vel 40 000 bor i institusjoner. Økningen er størst for mottakere under 67

Berit Otnes

Figur 1. Beboere og plasser innenfor pleie- og omsorgstjenesten. 1992-2006

Kilde: Pleie- og omsorgsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Berit Otnes er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for helsestatistikk (berit.otnes@ssb.no).

Artikkelen bygger i stor grad på tilsvarende artikkel av Dag Abrahamsen i Samfunnsspeilet 5-6, 2006.

Mottakere av pleie- og omsorgstjenester inkluderer mottakere av hjemmesykepleie, praktisk bistand i hjemmet (hjemmehjelp med videre) og pleie og omsorg i institusjon, og gjelder de som er registrert per 31. desember 2006. Mottakere av disse tjenestene i løpet av 2006 som ikke er registrert per 31. desember 2006, vil således ikke fanges opp. Det totale tjenesteomfanget gjennom året vil derfor være noe høyere enn det 31. desember-tallene viser. De som kun mottar andre typer tjenester, som dagsenter-/eldresentertilbud, avlastning i hjemmet, støttekontakt eller omsorgslønn, eller som bor i bolig til pleie- og omsorgsformål, omfattes heller ikke. Alle som bor i bolig til pleie og omsorgsformål, er inkludert i figurene 1 og 6. I de øvrige figurene er de bare inkludert dersom de mottar tjenester som hjemmesykepleie eller praktisk bistand i hjemmet.

Omsorgsbolig vil si at boligen skal være tilrettelagt for eldre og funksjonshemmede, og at den er bygget med lån fra Husbanken. Det forutsettes at kommuner med omsorgsboliger har heldøgns hjemmesykepleie som kan settes inn ved behov, men det er ikke automatisk knyttet tjenester til omsorgsboligene.

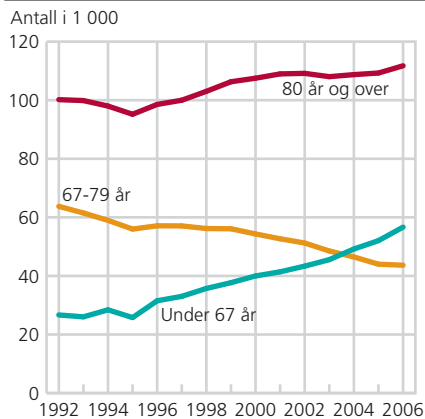
Kommunalt disponerte boliger til pleie- og omsorgsformål omfatter *alle* boliger som kommunen stiller til disposisjon for hjelpetrequende eldre og funksjonshemmede, enten dette er omsorgsboliger eller andre boliger.

Institusjon for pleie og omsorg er en boform der deler av arealet er felles for alle beboere, det er felles husholdning og fast tilknyttet personale hele døgnet. Institusjoner for pleie og omsorg omfatter sykehjem, aldershjem og noen andre boformer for pleie og omsorg (se <http://www.ssb.no/emner/03/02/pleie/> for nærmere definisjon).

Plasser og beboere: SSB har statistikk for plasser i institusjoner, men ikke for antall boenheter i kommunalt disponerte boliger for pleie- og omsorgsformål. Derfor er tallet på *beboere* i slike boliger brukt i figur 1, som en tilnærming til tallet på boenheter. Noen boenheter kan stå tomme, så tallet på boenheter og beboere vil ikke være helt det samme.

KOSTRA (KOMMUNE-STAT-RAPPORTERING): Statistikkssystem der kommunene hvert år rapporterer til staten via SSB om ressursbruk, tjenesteproduksjon og behov innenfor ulike områder av sin virksomhet.

Figur 2. **Mottakere av pleie- og omsorgstjenester, etter alder. 1992-2006**

Kilde: Pleie- og omsorgsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

år. Denne gruppen har økt med 50 prosent fra 1999, fra 38 000 til 57 000 mottakere. Det er også en liten økning av mottakere som er 80 år og eldre. Antallet mottakere i aldersgruppen 67-79 år har gått ned. Denne nedgangen må ses på bakgrunn av at det er blitt færre i denne aldersgruppen i befolkningen de siste ti til femten årene (Abrahamsen 2006).

For å si noe om *dekningsgraden* i de ulike aldersgruppene må en se antallet mottakere i forhold til befolkningstallet i de ulike aldersgruppene. Selv om antallet mottakere på 80 år og eldre har økt noe, er andelen mottakere (dekningsgraden) i denne aldersgruppen redusert fra 600 per 1 000 innbyggere i 1992 til vel 500 i 2006. Dette tilsvarer en reduksjon i dekningsgraden på 15 prosent. For dem mellom 67 og 79 år er nedgangen større, 20 prosent. Denne nedgangen har sammenheng med flere forhold, blant annet at eldre er blitt sprekere, og at kommunene prioriterer de som er mest pleietrengende. Høy alder er ikke et tilstrekkelig kriterium for å få kommunal hjelp til husarbeid.

Blant de yngste mottakerne under 67 år har dekningsgraden økt med 78 prosent siden 1992. Selv om både antall mottakere og dekningsgrad har økt sterkt blant de under 67 år, er det bare en liten andel av befolkningen i denne aldersgruppen som mottar pleie- og omsorgstjenester, litt over 1 prosent i 2006. Blant eldre 67-79 år får 11 prosent hjelp, og blant de over 80 år er det 51 prosent som mottar pleie- og omsorgstjenester (figur 3).

Yngre mottakere – stor utfordring for hjemmetjenesten

Mer enn hver fjerde mottaker av pleie- og omsorgstjenester er nå under 67 år, noe som tilsvarer nesten 57 000 personer. Færre enn 2 000 av disse bor i institusjon, og slik har det vært de siste 15 årene. Politikken med å forbeholde institusjonene for eldre har slik sett vært vellykket. Hele økningen av yngre mottakere har skjedd innen hjemmetjenestene. Økningen har vært størst i gruppen 18-49 år (figur 4).

Denne økningen representerer en stor utfordring for pleie- og omsorgstjenesten. Forskyvningen i alderssammensetning i retning av flere yngre mottakere krever store omstillinger i tjenestetilbudet. Mange av de unge mottakerne trenger hjelp til å fungere i arbeidslivet, og de har trolig større krav og forventninger enn eldre om hjelp til å ha en aktiv og sosial fritid.

Økt satsning på psykisk helsevern i kommunene er én viktig årsak til at flere yngre får hjelp av pleie- og omsorgstjenesten. (St.meld. nr. 25 (2005-2006)). Både på dette og andre områder er kommunene blitt pålagt nye oppgaver gjennom statlige helse- og sosialpolitiske reformer. Hjemmetjenestene har i løpet av de siste 15 årene overtatt ansvaret for å gi hjelp til psykisk utviklingshemmede, og i de siste fem årene har tjenestene også fått et økt oppfølgingsansvar for rusmiddelmissbrukere. Dette er grupper som før ble omfattet av statlig eller fylkeskommunal særomsorg, og som det ikke var noen særlig oppfølging av i hjemkommunen etter utskrivning fra behandlingssinstitusjoner. Helseforetaksreformen i 2002 forsterket tendensen til å redusere liggetiden på sykehus, og overlate mer etterbehandling til hjemmesykepleien. Til sammen har dette gitt kommunene ansvar for nye grupper, der de fleste hjelpetrengende er yngre enn hjemmetjenestenes tradisjonelle målgruppe, personer over 67 år.

Det finnes ikke tall for hvordan sammensetningen av gruppen yngre mottakere har utviklet seg over tid. I 2006 hadde omtrent like store andeler av de yngre mottakerne psykiske og somatiske lidelser som viktigste årsak til hjelpebehovet, henholdsvis 39 og 37 prosent, mens 13 prosent var utviklingshemmede, 9 prosent var rusmiddelmissbrukere og 1 prosent hadde demens. Dette viser en undersøkelse om yngre mottakere av hjemmetjenester i 32 kommuner og bydeler (Romøren 2007). Fordelingen skiller seg klart fra gjennomsnittet for *alle* mottakere av pleie- og omsorgstjenester, der somatisk sykdom var den viktigste grunnen til hjelpebehovet for vel 60 prosent av mottakerne, mens aldersdemens var viktigste grunn for 21 prosent, psykisk lidelse for 13 prosent og psykisk utviklingshemming for 5 prosent. Disse tallene er fra en tidligere undersøkelse i et utvalg av kommuner gjennomført av Tor Inge Romøren (Helsetilsynet 2003).

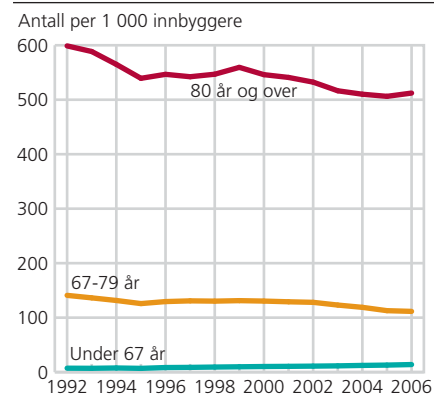
Brukerstyrt personlig assistent – mest for yngre

Dette er et forholdsvis nytt tilbud, der brukeren selv velger hvem hun vil ansette, og hva slags hjelp som trengs. I 2006 var det vel 2 000 brukere som hadde personlig assistent, eller om lag 1 prosent av alle som mottok hjemmetjenester. De aller fleste som fikk denne tjenesten, var under 67 år. I løpet av perioden 1996 til 2006 har det blitt ti ganger så mange som får hjelp av personlig assistent.

Eldre kvinner har større behov for hjelp enn menn

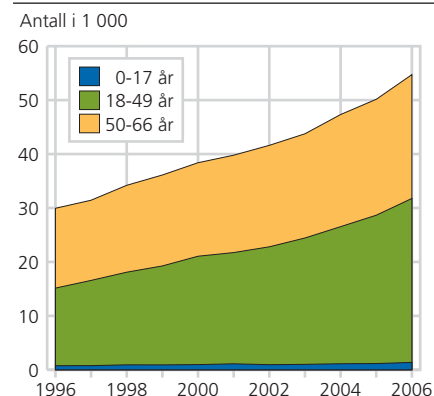
Det er mer vanlig at kvinner mottar pleie- og omsorgstjenester enn at menn gjør det, både blant de over 80 og blant de i aldersgruppen 67-79 år (figur 5). Noe av dette skyldes at eldre kvinner har dårligere helse enn menn. Halvparten av alle kvinner 67 år og eldre har kroniske helseproblemer som påvirker dem i hverdagen, det samme gjelder under 40 prosent av mennene. Blant kvinner over 80 år er det en større andel som er over 85 år enn blant menn i samme aldersgruppe. Dette medvirker til at en større andel av kvinner enn menn trenger hjelp. En annen viktig forklaring på at kvinner trenger hjelp i større grad enn menn, er at mange menn har en yngre ektefelle som kan gi omsorg når helsen og funksjonsevnen svikter. Mange kvinner blir enker tidlig.

Figur 3. Mottakere av pleie- og omsorgstjenester per 1 000 innbyggere. 1992-2006

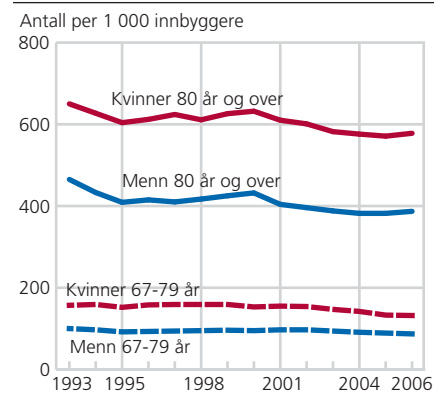
Kilde: Pleie- og omsorgsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Mottakere av hjemmetjenester under 67 år, etter alder. 1996-2006

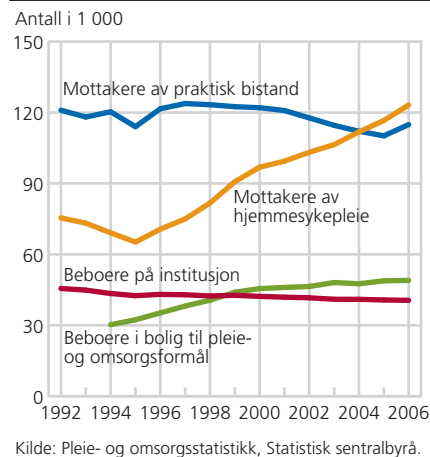
Kilde: Pleie- og omsorgsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. Mottakere av pleie- og omsorgstjenester per 1 000 innbyggere, etter kjønn og alder. 1993-2006

Kilde: Pleie- og omsorgsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. **Mottakere av ulike typer pleie- og omsorgstjenester, etter type. 1992-2006**

Svært mange av dem bor alene, uten mulighet for hjelp fra andre i husholdningen. Blant de som er 80 år og eldre, er 60 prosent av mennene gift, mens bare 18 prosent av kvinnene har sin ektefelle i live. Alt i alt er to av tre mottakere av pleie- og omsorgstjenester kvinner. Blant de under 67 år er kjønnsfordelingen jevnere, litt over halvparten er kvinner.

Friskere og sprekere eldre

I 2005 mente 67 prosent av eldre at de hadde meget god eller god helse, mot 57 prosent 20 år tidligere. Det er også færre eldre som har varig sykdom som gjør det vanskelig å fungere i hverdagen. I 2005 hadde 16 prosent av de eldre en varig sykdom som påvirket deres hverdag i høy grad, en nedgang fra 19 prosent i 1998. Resultater fra helse- og levekårsundersøkelsene tyder på at dagens eldre har bedre helse enn tidligere generasjoners eldre, og at stadig flere tar vare på helsa gjennom mosjon og kosthold. Mens under halvparten av de over 67 år mosjonerte ukentlig i 1998, var det 63 prosent av dem som holdt seg i form på denne måten i 2005. De over 67 år spiser oftere frisk frukt, bær og grønnsaker enn andre aldersgrupper. Eldre er også flinkere til å spise regelmessige måltider; mer enn ni av ti spiser frokost og middag hver dag (Statistisk sentralbyrå 2006). Slike livsstilsendringer er en del av bakgrunnen for at en stadig mindre andel eldre har behov for kommunale pleie- og omsorgstjenester, slik det også gjenspeiles i statistikken.

Mindre praktisk hjelp fra kommunen – mer fra familien

Samtidig med at noe av tjenestetilbudet flyttes fra institusjonsbasert omsorg til tjenester i hjemmet, er det færre som mottar praktisk bistand til daglige gjøremål nå enn for ti år siden.

Hjemmesykepleie er gratis, mens mottakerne av praktisk bistand må betale for tjenestene. Økte satser for egenbetaling kan ha gjort det mindre attraktivt å motta praktisk hjelp fra kommunen. Det kommunale tjenestetilbudet kan derfor sies å ha blitt mer helserettet (Svalund 2005b). Antallet som mottar offentlig praktisk bistand, sank fra nesten 124 000 personer i 1997 til 110 000 personer i 2005. Samtidig er det blitt litt flere eldre som mottar ulønnet hjelp av slektninger. Mens 9 prosent sa at de hadde fått regelmessig, ulønnet hjelp fra slektninger i 1998, var denne andelen steget til 14 prosent i 2005 (Svalund 2005a).

Nedgangen i antall mottakere bør likevel ikke utelukke forklares med bedre helse og et mindre tilgjengelig kommunalt tilbud. Helseforsker Tor Inge Romøren mener nedgangen også kan ha sammenheng med at de små mellomkrigskullene nå er kommet i 70-årsalderen. Dermed er det blitt færre av yngre friske eldre, som i første omgang kun har behov for praktisk bistand.

I 2006 økte imidlertid antallet som mottar praktisk bistand fra kommunen, etter flere års nedgang. Det var da 115 000 som fikk praktisk hjelp i hjemmet fra kommunen, en økning på over 4 prosent fra året før. Så å si hele økningen gjaldt mottakere som fikk praktisk bistand i tillegg til hjemmesykepleie. Det var bare blant

personer under 67 år og blant personer 85 år og eldre at det ble flere mottakere av slike hjemmetjenester.

Få eldre innvandrere

Foreløpig er det svært få eldre innvandrere. Av alle over 67 år har om lag 2 prosent vestlig innvandrerbakgrunn og 1 prosent ikke-vestlig bakgrunn (Aalandslid 2005). Etter hvert vil det bli en svak økning i den eldre og mest pleietrengende delen av innvandrerbefolkningen. Bare en av fem ikke-vestlige innvandrere bor i storfamilier, så på lengre sikt vil det derfor bli mange eldre ikke-vestlige innvandrere uten omsorgspersoner i husholdningen. Disse vil kunne få behov for kommunale pleie- og omsorgstjenester når helsen svekkes. Dette kan bety utfordringer for tjenestene når de må forholde seg til mottakere med ulike kulturelle og religiøse forutsetninger.

Referanser

- Abrahamson, D. (2006): Pleie og omsorg: Mer hjemmetjenester til mottakere under 67 år. *Samfunnsspeilet* 5-6, 2006, Statistisk sentralbyrå.
- Brevik, I. (2003): Handlingsplan for eldreomsorgen. Kommunenes vurdering av planen som redskap for utbygging av omsorgstjenestene, NIBR-notat.
- Helsetilsynet (2003): Pleie- og omsorgstjenesten i kommunene: *Tjenestemottakere, hjelpebehov og tilbud*, Rapport fra Helsetilsynet 10/2003. Statens Helsetilsyn.
- Riksrevisjonen (2004): Dokument nr. 3:9 (2003-2004): *Riksrevisjonens undersøkelse handlingsplanen for eldreomsorgen*.
- Rolland, A, mfl. (2004): *Evaluering av kommunale mottakerundersøkelser*, Rapporter 2004/7, Statistisk sentralbyrå.
- Rømøren, T. (2007): Kommunale tjenester – fra eldreomsorg til «yngreomsorg»? *Aldring og eldre* 1, 2007.
- Statistisk sentralbyrå (3. juli 2006): Levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt (<http://www.ssb.no/emner/03/01/helseforhold/>).
- Svalund, J. (2005a): «Helse» i Ugreninov, E.: *Seniorer i Norge*, Statistiske analyser 72, Statistisk sentralbyrå.
- Svalund, J. (2005b): «Hjelpebehov og tjenestetilbud» i Ugreninov, E.: *Seniorer i Norge*, Statistiske analyser 72, Statistisk sentralbyrå.
- St.meld. nr. 25 (2005-2006): *Mestring, muligheter og mening. Framtidas omsorgsutfordringer*, Helse- og omsorgsdepartementet.
- St.meld. nr. 45 (2002-2003): *Betre kvalitet i dei kommunale pleie- og omsorgstjenestene*, Sosialdepartementet.
- St.meld. nr. 50 (1996-1997): *Handlingsplan for eldreomsorgen. Trygghet – respekt – kvalitet*, Oslo 1997, Sosial- og helsedepartementet.
- Aalandslid, V. (2005): «Ikke-vestlige innvandrere» i Ugreninov, E.: *Seniorer i Norge*, Statistiske analyser 72, Statistisk sentralbyrå.

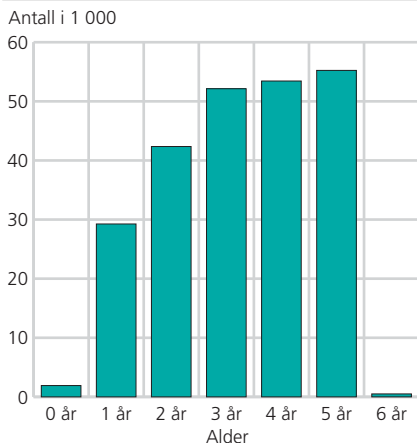
Kvinner dominerer på nesten alle nivåer

Barnehagedekningen blir stadig bedre, og det ansettes flere i barnehagene, men andelen styrere og pedagogiske ledere med godkjent førskolelærerutdanning synker. Nesten «alle» unge deltar i videregående opplæring, og antall lærlinger øker. Stadig flere går direkte fra videregående til høyere utdanning, og en stor andel er ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. Det fullføres flere utdanninger ved universitet og høyskoler enn tidligere, og det er flest kvinner som fullfører.

Hilde A. Hollås

Barnehagedekningen blir stadig bedre. I overkant av 80 prosent av alle 1-5-åringene hadde barnehageplass i 2006, det vil si om lag 235 000 barn (se figur 1). I løpet av de siste fem årene har barnehagedekningen økt med 17 prosentpoeng. I 2006 hadde Sør-Trøndelag høyest dekning på nærmere 87 prosent, mens Oslo hadde lavest barnehagedekning med nærmere 77 prosent. Utenom det ordinære tilbudet i barnehage benyttet nærmere 7 500 barn et tilbud i åpen barnehage. Åpne barnehager har ingen fast gruppe av barn, men tar imot barn sammen med foreldre eller andre voksne til lek og sosialt samvær. Dekningsgrad er i denne sammenheng: andel barn i barnehage i prosent av folkemengden i tilsvarende aldersgruppe. Denne definisjonen på dekningsgrad tar ikke hensyn til eventuelle barn på ventelister.

Figur 1. Antall barn i barnehage, etter alder. 2006

Kilde: Barnehagestatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrås (SSBs) definisjon av dekningsgrad må ikke forveksles med Regjeringens definisjon. Regjeringens mål for barnehageutbyggingen er full barnehagedekning i løpet av 2007. Regjeringens definisjon på full barnehagedekning er at alle som søker barnehageplass innen fristen for hovedopptaket våren 2007, skal få plass i løpet av inneværende år. Definisjonen er Regjeringens målverktøy, ingen permanent definisjon.

Størst vekst i antall barn i private barnehager

Den største veksten i antall barn har vært i de private barnehagene. Av økningen på vel 11 400 barn med barnehageplass var nærmere 6 600 i private barnehager. Selv om private barnehager sto for den største veksten i antall barn, er det fortsatt flest barn (54 prosent) som går i offentlig barnehage.

Det blir flere barn i barnehager som har heldagsplass, og i 2006 hadde 83 prosent av alle barnehagebarn heldagsplass. I løpet av de siste fem årene har det blitt om lag 70 400 flere barn med heldagsplass, en økning på 19 prosentpoeng. Heldagsplass vil si en avtalt oppholdstid på 33 timer eller mer per uke. Det var flere 3-5-åringene som hadde heldagsplass enn 1-2-åringene. Utviklingen de siste ti årene viser at andelen 1-2-åringene og 3-5-åringene med heldagsplass har økt med henholdsvis 6 og 20 prosentpoeng.

Flere minoritetspråklige barn i barnehage

Det blir flere barn med minoritetsbakgrunn i barnehagene. Minoritetspråklige barn i barnehage vil si antall barn i barnehage med annet morsmål enn norsk, samisk, svensk, dansk og engelsk. Ved utgangen av 2006 var det 15 700 minoritetspråklige barn med barnehageplass, og de utgjorde snaut 7 prosent av alle barn i barnehager. I løpet av de siste fem årene har antall

Hilde Hollås er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for utdanningsstatistikk (hilde.hollas@ssb.no).

minoritetsspråklige barn i barnehage økt med 6 000. Fra 2005 til 2006 økte antall minoritetsspråklige barn i barnehage mer enn antall barn totalt i barnehagene, henholdsvis 13 og 5 prosent.

Flere barnehageansatte

I takt med at barnehagedekningen øker, ansettes det flere i barnehagene. I perioden 2001 til 2006 har antall ansatte økt med nær 30 prosent. Assistentene har utgjort den største økningen de siste fem årene med 8 800 flere enn i 2001. Det var 510 flere styrere og 5 200 flere pedagogiske ledere i 2006 sammenlignet med 2001.

Kvinner er klart i flertall blant de ansatte i barnehagene, mens snaut en av ti ansatte er menn. Andelen mannlige ansatte har økt i løpet av de siste fem årene fra 7 til 9 prosent. Denne økningen er i tråd med Barne- og familiedepartementets handlingsplan for likestilling i barnehagene 2004-2007, hvor et av hovedmålene er å få flere menn i barnehageyrkene. Men det er langt til målet om 20 prosent menn i barnehagene innen utgangen av 2007.

Andelen styrere og pedagogiske ledere med godkjent førskoleutdanning har gått ned i 2006 sammenlignet med året før. Det er et krav om at alle styrere og pedagogiske ledere i barnehager skal ha godkjent førskolelærerutdanning, men ved utgangen av 2006 var det 87 prosent som hadde denne utdanningen. Dette er en nedgang på drøyt 2 prosentpoeng sammenlignet med året før. Samtidig som barnehagedekningen økte med 11 prosentpoeng fra 2003 til 2006, har andelen styrere/pedagogiske ledere med godkjent førskolelærerutdanning sunket med 4 prosentpoeng i samme periode. En del barnehager må per i dag søke kommunen om dispensasjon fra utdanningskravet for styrere og pedagogisk ledere. Mangelen på førskolelærere i barnehagene har ført til at Regjeringen i 2007 har utarbeidet en strategi for rekruttering av førskolelærere for 2007-2011. Formålet med strategien er at den skal bidra til at mangelen på førskolelærere reduseres, og at det skal bli lettere å rekruttere og beholde førskolelærere i barnehagen.

Færre grunnskoler

Elevtallet i grunnskolen har økt jevnt siden skoleåret 1997/98 og frem til 2005/06. Fra 2005/06 til 2006/07 var det derimot en liten nedgang i antall elever med til sammen 600 elever. Samtidig som elevantallet har vært økende over en lengre periode, har antall grunnskoler gått ned. I løpet av de siste fem årene har det blitt 117 færre grunnskoler. Nedlegging av skoler har stort sett skjedd i kommuner med mange små skoler og gjennomsnittlig få elever per klasse (St.meld. nr.33, 2002-2003).

«Alle» tar videregående

Ungdom som har fullført grunnskolen eller tilsvarende, har rett til tre års videregående opplæring som skal føre frem til studiekompetanse, yrkeskompetanse eller grunnkompetanse. Om lag 92 prosent av alle landets 16-18-åringer benyttet seg av retten og deltok i videregående opplæring høsten 2006. Andelen unge i videregående har holdt seg stabil på over 90 prosent siden 1995.

Andelen innvandrere i videregående opplæring i alderen 16-18 år øker. Elever med innvandrerbakgrunn defineres her som førstegenerasjonsinnvandrere

I 2006 ble det for første gang innhentet og publisert tall om lærekandidater. Lærekandidatordningen (lovfestet 1. august 2000) er et tilbud til elever som sliter, eller forventes å ville slite, med å gjennomføre ordinær fagopplæring. En lærekandidat tar sikte på kompetanse på et lavere nivå enn fag-/svennebrev og gjennomfører opplæring innenfor et begrenset antall mål eller moduler i læreplan for opplæring i bedrift. Opplæringen avsluttes med en kompetanseprøve hvor lærekandidaten får kompetansebevis som sluttdokumentasjon. Ordningen bygger på samme prinsipp som lærlingordningen, og lærekandidaten ansettes i en bedrift på lik linje med en lærling (Buland, Havn, Finbak og Dahl 2007). Denne ordningen er et viktig virkemiddel for å hindre at ungdommer faller fra i videregående opplæring. En overgang til lærekandidatordningen er også et alternativ for lærlinger som ikke mestrer den ordinære fagopplæringen.

(født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre) og personer som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre (etterkommere).

I 2006 var 8 av 10 innvandrere i alderen 16-18 år i videregående opplæring. Andelen unge innvandrere i videregående har økt jevnt siden 2002 og har i løpet av de siste ti årene steget med i alt 7 prosentpoeng. Andelen etterkommere i videregående opplæring er høyere enn andelen førstegenerasjonsinnvandrere. I 2006 var drøyt 70 prosent av førstegenerasjonsinnvandrerne i aldersgruppen 16-18 år i videregående. Andelen etterkommere i samme alder var hele 88 prosent. Siden 2000 har andelen unge førstegenerasjonsinnvandrere og etterkommere i videregående steget med henholdsvis 7 og 6 prosentpoeng.

Årsakene til at andelen etterkommere i videregående er større enn andelen førstegenerasjonsinnvandrere, kan blant annet skyldes språk- og utdanningsbakgrunn og botid i Norge. Mange av førstegenerasjonsinnvandrerne tar videregående utdanning i senere alder (Fjeldseth og Trewin 2006).

Flere lærlinger

Det blir stadig flere lærlinger i videregående opplæring. Høsten 2006 var det registrert 34 300 lærlinger, noe som tilsvarer en økning på 10 prosent sammenlignet med året før. Selv om det har vært en økning i antall lærlingeplasser de siste årene, står fortsatt kvalifiserte søkere uten tilbud om læreplass. En del av søkerne som ikke får læreplass i bedrift, velger lærefag i skole. Utdanningsdirektoratet har i 2007 gjennomført en omfattende informasjonskampanje for å øke tilgangen til læreplasser i fylkene. Kampanjen har hatt som målsetning å vise potensielle lærebedrifter hvordan lærlinger er en nyttig resurs for bedriftene, og at det lønner seg å ta inn en lærling.

Høsten 2006 ble det registrert litt over 800 lærekandidater. Syv av ti lærekandidater var gutter. I en rapport fra Norsk institutt for studier av forskning og utdanning, Senter for innovasjonsforskning (NIFU STEP) har forfatterne blant annet sett nærmere på hvilke områder lærekandidatene skiller seg ut fra lærlingene. Det første de trekker frem er hjemmebakgrunn. Lærekandidatene har foreldre med et betydelig lavere utdanningsnivå enn lærlingene, og de bor i langt mindre grad sammen med begge foreldrene. Dette kan bety at de får mindre hjelp og støtte for utdanningen sin hjemme enn det lærlingene får. Det andre forholdet gjelder skolefaglige prestasjoner. Lærekandidatene skilte seg ut sammenlignet med lærlingene, både ved lavere andeler bestått grunnkurs og VKI og ved at de hadde et lavere karakternivå fra grunnskolen (Markussen mfl. 2006).

Færre avlagte fag-/svenneprøver

I skoleåret 2005/06 ble det avlagt om lag 18 600 fag-/svenneprøver. Kandidater som avlegger fag-/svenneprøve er enten lærlinger, praksiskandidater eller elever. Lærlingene gjennomfører opplæringen i en bedrift, praksiskandidatene er personer som går opp til fag- eller svenneprøve på grunnlag av allsidig praksis i faget, og elevene får sin fagopplæring i skolen. Utviklingen de siste fem årene viser at det har vært en nedgang i antall avlagte fag-/svenneprøver. I 2005/06 ble det avlagt drøyt 2 200 færre fag-/svenneprøver enn i 2000/01.

To av ti sluttet underveis

Selv om majoriteten av elevene blir i videregående opplæring frem til de er ferdige, er det en del som velger å slutte underveis. Hva kjennetegner disse

ungdommene? Tall fra Statistisk sentralbyrå som viser gjennomstrømning i videregående opplæring, har tatt utgangspunkt i de som startet et grunnkurs for første gang høsten 2001, og sett på situasjonen til disse etter fem år. Tendensen er at det er flere gutter enn jenter som ikke oppnår studie- eller yrkeskompetanse, og at det er flere elever som slutter før utdanningen er fullført på yrkesfaglige studieretninger enn på allmennfaglige studieretninger. I tillegg ser vi at en mindre andel av de elevene som har innvandringsbakgrunn, særlig gutter, oppnår studie- eller yrkeskompetanse enn gjennomsnittet. Sosial bakgrunn har også stor betydning. Ungdom med høyt utdannede foreldre fullfører hele utdanningsløpet i større grad enn ungdom som har foreldre med lav utdanning.

Årsakene til at noen velger å slutte i videregående er mange og sammensatte. En rapport fra NIFU STEP viser at dette er ungdom med liten støtte for utdanning hjemme, de har foreldre med lav utdanning, og de har lave utdanningsambisjoner (Lødding, Markussen og Vibe 2005). Karakterene elevene har oppnådd på lavere klassetrinn spiller en viktig rolle for kompetanseoppnåelsen i videregående, i tillegg til det å få sitt første ønske innfridd og det å få læreplass (Støren, Helland og Grøgaard 2007).

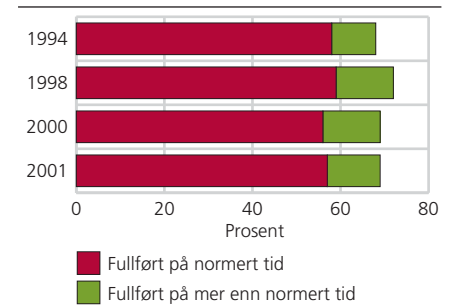
Med utgangspunkt i elever som startet på et grunnkurs for første gang høsten 2001, har SSB tall på hvor mange som har fullført med studie- eller yrkeskompetanse og hvor mange som ikke har oppnådd kompetanse i løpet av fem år. For elever som ikke har oppnådd kompetanse skiller det mellom de som har sluttet underveis i utdanningsløpet, de som har gjennomført VKII/gått opp til fagprøve, men ikke bestått på grunn av stryk i ett eller flere fag, og de som fortsatt er i videregående opplæring. Av de om lag 53 000 elevene som startet på grunnkurs i 2001, oppnådde 69 prosent en studie- eller yrkeskompetanse i løpet av fem år. Det er liten forskjell mellom ulike årskull når det gjelder andelen som oppnår en kompetanse i løpet av fem år. Andelen varierer mellom 68 og 72 prosent i årene 1994, 1998, 2000 og 2001 (se figur 2).

Nær to av ti elever sluttet underveis i utdanningsløpet (se figur 3). Om lag 6 prosent av elevene sluttet før de skulle begynne i VKI. Dette kan ses på som et uttrykk for at en del unge ikke finner seg til rette i videregående skole. De holder ut til slutten av første skoleår før de velger bort videregående, enten for godt eller for en periode. En noe større andel av elevene sluttet i løpet av eller etter VKI, før VKII. En av årsakene til dette kan være at en del av ungdommene har søkt læreplass, men ikke fått tilbud. De velger derfor å slutte istedenfor å ta lærefaget i skole. 6 prosent av elevene gjennomfører hele utdanningsløpet, men på grunn av stryk i ett eller flere fag har de ikke oppnådd noen formell kompetanse. 7 prosent av 2001-kullet var fortsatt i videregående opplæring fem år etter, uten å ha oppnådd studie- eller yrkeskompetanse.

Direkte fra videregående til høyere utdanning

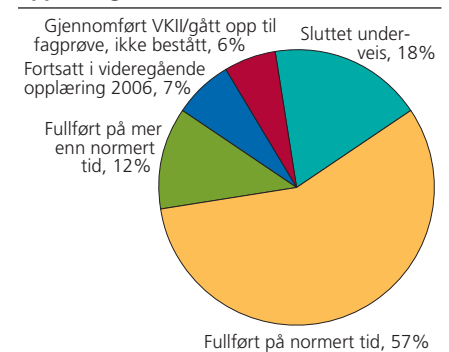
Det er stadig flere som går direkte fra videregående skole og over i høyere utdanning. I løpet av de siste fem årene har andelen som fullførte videregående utdanning med studiekompetanse, og som var i høyere utdanning samme høst, steget med 13 prosentpoeng, fra 26 til 39 prosent. Det er flere jenter enn gutter som går direkte fra videregående til høyere utdanning, henholdsvis 43 og 33 prosent. En årsak til dette kan være at guttene går ut i militær-tjeneste etter videregående skole.

Figur 2. Elever/læringer i videregående opplæring som har oppnådd studie- eller yrkeskompetanse etter fem år. 1994, 1998, 2000 og 2001. Prosent

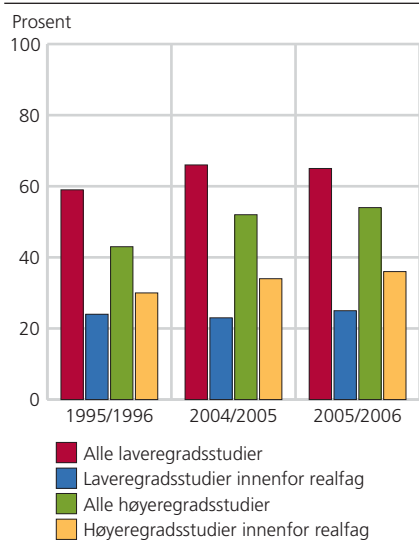
Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Status for oppnådd studie- eller yrkeskompetanse i videregående opplæring etter fem år

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. **Kvinneandel for fullførte høyere utdanninger. Alle fagfelt og realfag. Prosent**

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

I følge en rapport fra NIFU STEP er det stor forskjell mellom ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn og ungdom med majoritetsbakgrunn når det gjelder direkte overgang fra videregående til høyere utdanning. Ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn som har oppnådd studiekompetanse, begynner oftere enn majoritetsungdom i høyere utdanning rett etter videregående utdanning. Andelen etterkommere med ikke-vestlig bakgrunn som går direkte over til høyere utdanning er større enn andelen ikke-vestlige første generasjonsinnvandrere (Støren, Helland og Grøgaard 2007).

Jenter i flertall på folkehøgskolene

En del unge velger å gå et år på folkehøgskole enten før eller etter at de har fullført videregående skole. Høsten 2006 var det 6 200 elever som deltok på folkehøgskolenes helårskurs, og flertallet av elevene var 19 år. Elevantallet ved folkehøgskolene har holdt seg stabilt på over 6 000 de siste fire årene. I skoleåret 2005/06 var nær to tredjedeler av elevene jenter, men antallet gutter økte med 12 prosent sammenlignet med forrige skoleår.

Kvinnedominans i høyere utdanning

Andelen som tar høyere utdanning holder seg stabil. I 2006 deltok tre av ti av alle 19-24 åringer i høyere utdanning. Andelen i høyere utdanning i denne aldersgruppen har holdt seg stabil på 30 prosent siden 2002 og har i løpet av de siste ti årene økt med 3 prosentpoeng. 37 prosent av kvinnene deltar i høyere utdanning, mens andelen menn er 25 prosent. Kvinner har vært i flertall i høyere utdanning i disse årskullene så langt tilbake som i 1981. Andelen innvandrere i nevnte årskull viser at to av ti deltar i høyere utdanning. Deltaelsen har økt med nær 8 prosentpoeng de siste ti årene.

I 2006 var 16 prosent av alle 25-29-åringer i høyere utdanning. I løpet av de siste ti årene har andelen økt med 3 prosentpoeng. Kvinnelige studenter er også her i flertall og har vært det de siste tolv årene. Om lag en av ti innvandrere i disse årskullene deltar i høyere utdanning, og også her har deltakelsen økt med 3 prosentpoeng de siste ti årene.

I en rapport fra NIFU STEP påpekes det at det har vært en stor økning av ungdom med innvandrerbakgrunn som deltar i høyere utdanning. Det er langt færre som er i høyere utdanning av ungdom som er førstegenerasjonsinnvandrere med ikke-vestlig bakgrunn, enn blant etterkommere med ikke-vestlig bakgrunn og ungdom med majoritetsbakgrunn (Støren, Helland og Grøgaard 2007). At førstegenerasjonsinnvandrere henger etter, kan delvis skyldes at noen befinner seg i grunnskole eller i videregående skole dersom de har manglende skolegang fra hjemlandet. I eldre studentkull er førstegenerasjonsinnvandrere relativt sett bedre representert enn blant de yngre studentene (Henriksen 2006).

Flere fullførte utdanninger ved universiteter og høyskoler

I skoleåret 2005/06 ble det fullført flere utdanninger ved landets høyskoler og universiteter enn året før. Drøyt seks av ti utdanninger ble fullført av kvinner. Kvinneandelen har vært økende i flere år, men har holdt seg stabil de siste par årene (se figur 4). Selv om det totalt er flest kvinner som fullfører utdanninger ved høyskoler og universiteter, er det ikke tilfelle på alle fagområdene. Menn er i flertall på avlagte utdanninger innenfor fagfeltet naturvitenskaplige fag, håndverksfag og tekniske fag.

Norge har i likhet med andre vestlige land opplevd en svikt i rekrutteringen til ulike realfagsstudier. I 2006 la Regjeringen frem en strategiplan for perioden 2006-2009 med fokus på å styrke realfagene. Strategiplanen «Et felles løft for realfagene» fokuserer på å øke kompetansen i realfag og å bedre rekrutteringen. Tall for 2006 viser at 15 prosent av studentene var i gang med utdanning innenfor naturvitenskaplige fag, håndverksfag og tekniske fag. Sammenlignet med 2005 er tallet tilnærmet uendret. I de siste ti årene har antall studenter på realfag økt med 8 prosent.

Kvinnelige studenter har i mange år vært i flertall på fullførte utdanninger på lavere nivå, det vil si fire år eller færre. I skoleåret 2004/05 var det for første gang flere kvinner enn menn som fullførte en utdanning med en varighet på mer enn fire år ved landets universiteter og høyskoler.

Det er flest menn som tar doktorgrad, men antall kvinner med doktorgrad er økende. I studieåret 2005/06 var det henholdsvis 530 menn og 360 kvinner som avla doktorgrad. I løpet av de siste ti årene har antall kvinner med doktorgrad økt mer enn antall menn med doktorgrad. Det blir avlagt flest doktorgrader innenfor fagfeltet naturvitenskaplige fag, håndverksfag og tekniske fag.

Langt færre vil studere i Australia

Antall nordmenn som studerer i utlandet, har gått ned (se figur 5). I 2006 var det 11 700 norske studenter i utlandet, en nedgang på nærmere 5 prosent sammenlignet med året før. Australia og Storbritannia har vært populære studieland, men nå er antall norske studenter i disse landene på vei ned. I 2006 var det 20 prosent færre nordmenn som studerte i Australia sammenlignet med året før. I Storbritannia har det vært en nedgang på 8 prosent i samme periode. Til tross for dette er disse to landene, sammen med Danmark, de landene som flest norske studenter velger å studere i.

En av årsakene til nedgangen i antall norske studenter i utlandet kan skyldes Lånkassens studiefinansiering. Studielånet dekker ikke de høye skolepengene, og stipendet har blitt mindre, noe som fører til at studentene må ta opp store lån i Lånkassen for å dekke skolepengene.

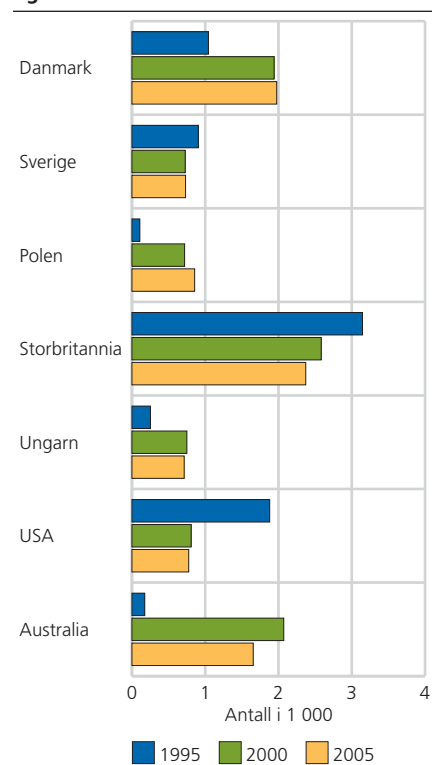
Polen er det landet som har hatt størst økning i antall norske studenter fra 2005 til 2006. Antall utenlandsstudenter har økt også i resten av Europa, men disse landene har likevel langt færre norske studenter enn de mest populære landene.

Kvinner oppnår flest studiepoeng

Kvinner oppnår flere studiepoeng enn menn i alle aldersgrupper. Ett års studier er for heltidsstudenter normert til 60 studiepoeng. En tredjedel av alle studentene opptjente 60 studiepoeng eller flere i skoleåret 2005/2006, mens drøyt 16 prosent ikke oppnådde studiepoeng i det hele tatt. Det er studenter i aldersgruppen 20-24 år som oppnår flest studiepoeng, gjennomsnittlig 50 oppnådde studiepoeng per student. Fagfeltene "helse-, sosial- og idrettsfag" og «primærnæringsfag» hadde den høyeste andelen studenter som oppnådde minst 60 studiepoeng.

Andelen studenter som oppnådde studiepoeng studieåret 2005/2006, var høyere ved høyskolene enn ved universitetene, henholdsvis 86 og 80 prosent.

Figur 5. Norske studenter i utlandet, etter utvalgte studieland. 1. oktober 1996, 2005 og 2006

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

I beregningene er det ikke tatt hensyn til hvorvidt studentene planlegger å studere fulltid eller ikke. Fagfelt og institusjoner med et stort antall deltidstudenter, for eksempel gjennom ulike etter- og videreutdanningstilbud, vil oppnå en lav gjennomsnittsproduksjon per student.

Kvalitetsreformen

På grunn av Kvalitetsreformen som ble iverksatt høsten 2003, har man en overgangsperiode fra gamle fire- og seksårige utdanninger til henholdsvis treårige bachelorgrader og femårige mastergrader. En del studenter vil for eksempel ha begynt på en fireårig utdanning, men har underveis byttet til en treårig bachelorgrad. Gjennomstrømningsstatistikk blir derfor ikke helt sammenlignbar mellom årganger i perioden med overgang fra gammel til ny studieordning.

Referanser

Buland, Trond, Vidar Havn, Liv Finbak og Thomas Dahl (2007): Intet menneske er en øy. Rapport fra evalueringen av tiltak i Satsing mot frafall. SINTEF Teknologi og samfunn. Gruppe for skole- og utdanningsforskning.

Fjeldseth, Trude og Cassie Trewin (2006): *Utdanning*, Statistiske analyser 83, Statistisk sentralbyrå.

Henriksen, Kristin (2006): Studievalg i innvandrerbefolkningen – Bak apotekerdissen, ikke foran tavla, *Samfunnsspeilet* 4, 2006, Statistisk sentralbyrå.

Lødding, Berit, Eifred Markussen og Nils Vibe (2005): «... utnytte sine evner og realisere sitt talent?», Rapport 5, NIFU STEP.

Markussen, Eifred, Berit Lødding, Nina Sandberg og Nils Vibe (2006): Forskjell på folk – hva gjør skolen? Rapport 3/2006, NIFU STEP.

Stortingsmelding nr. 33 (2002-2003): Om ressurs-situasjonen i grunnopplæringen m.m.

Støren, Liv Anne, Håvard Helland og Jens B. Grøgaard (2007): Og hvem stod igjen ...? Slutt-rapport fra prosjektet gjennomstrømning i videregående opplæring blant elever som startet i videregående opplæring i årene 1999-2001 Rapport 14, NIFU STEP.

Blant studentene som oppnådde studiepoeng, var det i gjennomsnitt 43 opp-tjente studiepoeng per student.

Foreldrenes utdanningsnivå teller

Det er stadig flere som fullfører en grad innenfor høyere utdanning. 66 prosent av de som begynte som nye studenter i 1994, fullførte en grad i løpet av ti år. Dette er en økning på 3 prosentpoeng sammenlignet med de studentene som begynte som nye studenter ti år tidligere. For kvinner økte denne andelen med 4 prosentpoeng i samme periode.

Foreldrenes utdanningsnivå er av stor betydning for studentenes gjennomføring av høyere utdanning. For de som var nye studenter i 1994, var andelen som ikke hadde fullført noen grad etter ti år, høyest for de som hadde foreldre med lav utdanning. For de som hadde foreldre med lang høyere utdanning, hadde nesten fire av ti fullført en høyere grad med varighet på mer enn fire år. For studenter med foreldre som hadde grunnskole som høyeste fullførte utdanning, var tilsvarende andel 4 prosent.

Ingeniørutdanningen hadde størst andel studenter som fullførte innen tre år etter første gangs registrering i høyere utdanning blant de treårige laveregradsstudiene. Det var også høy gjennomføringsgrad på de femårige masterutdanningene. De fleste som fullførte «Master of Philosophy» og «Master of Science» gjorde det på normert tid skoleåret 2004/05. Nesten ni av ti av de som fullførte «Master of Philosophy» gjorde det innen fem år etter at de var registrert som student for første gang. Innenfor de seksårige studiene var det farmasistudentene som hadde raskest gjennomstrømning.

Fullføringstid er beregnet ut fra det antall år det er siden studenten første gang var registrert i høyere utdanning. Studenter som ikke fullfører innen forventet fullføringstid, kan ha studert deltid, hatt opphold underveis, byttet studium eller fullført et annet studium tidligere. Det studiet studenten var registrert på første gang, behøver ikke å være det samme som er fullført i 2004/05.

Flest menn med lang, høyere utdanning

Per 1. oktober 2006 var det 6 prosent av befolkningen i alderen 16 år og eldre som hadde lang universitets- og høyskoleutdanning (fire år og mer). I løpet av de siste ti årene har andelen økt med snaut 2 prosentpoeng. Det er flest menn med lang, høyere utdanning, men forskjellen kjønne mellom blir mindre for hvert år. Hver femte person av befolkningen er registrert med kort universitets- og høyskoleutdanning. Denne andelen har økt med fire prosentpoeng fra 1996 til 2006. Kvinner er i flertall og har vært det de siste 23 årene. Flertallet av befolkningen (43 prosent) har videregående skole som høyeste utdanning, mens tre av ti har grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Andelen som kun har grunnskoleutdanning, synker stadig, og den har gått ned med 5 prosentpoeng de siste ti årene.

Mange jobber, få ledige, men ungdom er utsatt

Både kvinner, ungdom og eldre er langt mer yrkesaktive i Norge enn hva som er gjennomsnitt i vår verdensdel. Arbeidsmarkedet er like fullt preget av stor mangel på arbeidskraft sammenlignet med de fleste andre europeiske land. Økt arbeidsinnvandring og flere sysselsatte på korttidsopphold har bidratt til å avdempe mangelen på arbeidskraft. Mange unge har midlertidige jobber og er ofte å finne i fysisk krevende salgs- og serviceyrker. Unge har også mindre selvbestemmelse i jobben enn eldre arbeidstakere. Men utviklingsmulighetene for unge arbeidstakere er gode, og de opplever færre konflikter i jobben sin enn eldre arbeidstakere.

Norge har en svært høy andel yrkesaktive i befolkningen sammenlignet med de fleste andre land (figur 1). Årsakene til dette er at norske kvinner jobber mer, og at det er relativt høy yrkesdeltakelse både blant eldre arbeidstakere og blant ungdom sammenlignet med de fleste andre land i Europa. I 2006 lå yrkesfrekvensen blant ungdom (15-24 år) i Norge 12 prosentpoeng over det tilsvarende gjennomsnittet for EU25 (EU etter utvidelsen i 2004). Blant eldre i alderen 55-64 år var den tilsvarende differansen enda større, 22 prosentpoeng.

Arbeidsstyrken utgjorde 2 446 000 personer i 2006, ifølge arbeidskraftundersøkelsen (AKU). Antall personer i arbeidsstyrken gikk opp med 39 000 personer fra 2005 (korrigert for brudd i tidsserien)¹¹. Det førte til at yrkesfrekvensen økte med 0,4 prosentpoeng. I 2006 var yrkesdeltakelsen 75,6 blant menn og 68,3 blant kvinner, en differanse på 7,3 prosentpoeng. Differansen i yrkesfrekvensene mellom kjønnene er redusert med mer enn 60 prosent fra 1985. Den gang var differansen i yrkesfrekvenser 18,6 prosentpoeng.

Fra 2005 til 2006 var sysselsettingsveksten på hele 65 000 personer. Samtidig var det en markant nedgang i ledigheten på 21 000. Den årlige sysselsettingsveksten har vært svært moderat i alle årene etter 1998, og vi må tilbake til årene 1996-1998 for å finne en sysselsettingsvekst opp mot nivået fra 2005-2006. Finansiell og forretningsmessig tjenesteyting var næringen med sterkest sysselsettingsvekst. Tallet på sysselsatte økte i 2005-2006 med 30 000 personer i denne ene næringen.

Sysselsettingsprosenten blant ungdom i Norge lå på 52 prosent i 2006. Det er 15 prosentpoeng over gjennomsnittet for EU25. Av EU- og EFTA-landene var det bare Danmark, Nederland, Storbritannia, Island og Sveits som hadde høyere andel sysselsatte i alderen 15-24 år (figur 2). Blant eldre arbeidstakere (55-64 år) var det bare to land, Sverige og Island, som hadde en høyere andel sysselsatte enn Norge.

Ungdom og eldre kvinner i salgs- og serviceyrkene

Økningen i sysselsettingen fra 2005 til 2006 slo sterkest ut for serviceyrker og høgs-koleyrker (yrker som normalt krever 1-3 års utdanning utover videregående skole). Siden 2001, som er det første året med sammenlignbare data, har innslaget av kvinnelige ledere i alt økt fra 26 til 33 prosent. Økningen

¹¹ Det skjedde en større omlegging av AKU fra januar 2006. Blant annet ble aldersgrensen for å bli med i AKU senket fra 16 til 15 år. Samtidig ble aldersdefinisjonen endret fra alder ved utgangen av året til alder på referansetidspunktene for undersøkelsen.

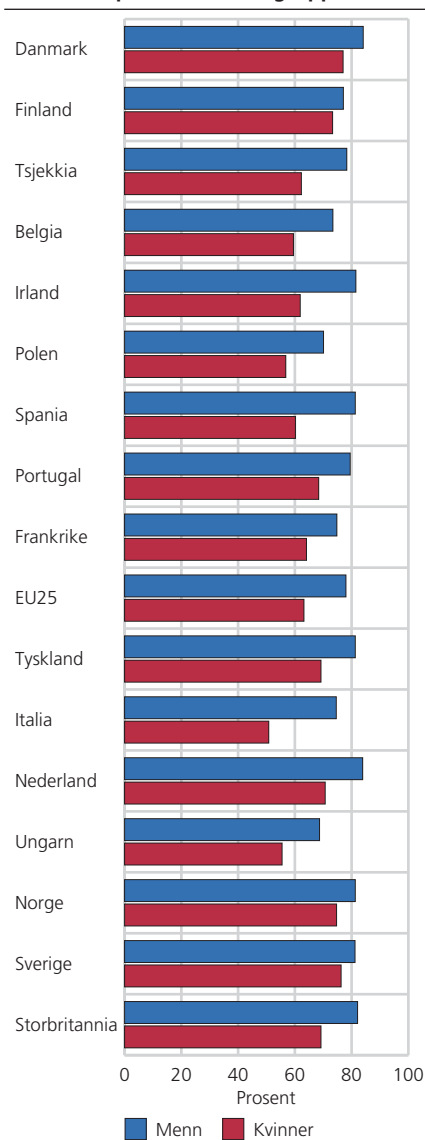
*Ole Sandvik og
Elisabeth Rønning*

Arbeidsstyrken er summen av sysselsatte og arbeidsledige. Yrkesfrekvens/yrkesdeltakelse omfatter både sysselsatte og ledige og viser forholdet mellom arbeidsstyrken og resten av befolkningen.

Elisabeth Rønning er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk (elisabeth.ronning@ssb.no).

Ole Sandvik er seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk (ole.sandvik@ssb.no).

Figur 1. **Personer i arbeidsstyrken, etter kjønn. 15-64 år. Utvalgte land. 2006. Prosent av personer i hver gruppe**

Kilde: Labour Force Survey, Eurostat.

henger sammen med den økte sysselsettingen av kvinner i offentlig forvaltning, hvor flere kvinner er blitt ledere. Innenfor privat sektor er det fortsatt like stor dominans av menn.

Blant ungdom i alderen 15-24 år arbeidet om lag halvparten i salgs- og serviceyrkene i 2006. Det er imidlertid store forskjeller mellom kjønnene. To av tre kvinner i denne aldersgruppen befinner seg i disse yrkene mot godt under en tredel av mennene. Også blant de eldste kvinnene (55-74 år) var en av tre sysselsatt i salgs- og serviceyrker.

Mange i alderen 15-24 år, også av de eldste innenfor aldersgruppen, har fortsatt skolegang og studier som sin hovedaktivitet. Blant gruppen som regner seg hovedsakelig som sysselsatte, finner vi flest ungdom innenfor enkeltyrkene butikkmedarbeidere, barne- og ungdomsarbeidere (herunder barnehageassistenter), elektrikere, kokker, omsorgsarbeidere og hjelpepleiere samt servitører. Dette er yrker som i stor grad utøves i et til dels krevende fysisk arbeidsmiljø.

Norge ligger fortsatt på deltidstoppen i Europa

Nordmenn jobber i større grad deltid enn hva som er vanlig i de andre europeiske landene (figur 3). Dette gjelder både kvinner og menn, men avviker er størst for menn. Menn jobber nesten dobbelt så mye deltid som gjennomsnittet i det utvidede EU (EU25), og norske kvinner nærmere 40 prosent mer.

I 2006 jobbet 44 prosent av sysselsatte kvinner deltid, mot 13 prosent menn. Forskjellen mellom kjønnene er fortsatt stor, selv om andelen deltidssysselsatte kvinner har gått ned de siste årene, og det er blitt noe mer vanlig å arbeide deltid blant menn, først og fremst i aldersgruppene under 25 år og over 54 år.

Færre ønsker å arbeide mer²

Etter flere år med oppgang i antall personer som jobber uønsket deltid, gikk tallet betydelig ned i 2006. De som har deltid som avtalt arbeidstid og samtidig har forsøkt å få mer arbeid, de undersysselsatte, er gått ned fra 98 000 i 2005 til 76 000 i 2006. Vi må tilbake til 2002 for å finne like lave tall. Over 60 prosent av de undersysselsatte jobber innenfor helse- og sosialtjenester samt varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet. Det er også innenfor de samme to næringsgruppene at vi finner de fleste deltidssysselsatte.

Mange ønsker fast jobb

I alt 217 000 personer, eller hver tiende av alle ansatte, jobbet i midlertidige stillinger i 2006, ifølge AKU. Av ungdom i alderen 15-24 år er over en firedel midlertidig ansatt.

Flest midlertidig ansatte var det innenfor helse og sosialtjenester, i alt 72 000 personer. De utgjorde 16 prosent av alle ansatte i denne næringen. Andre næringer med høye andeler midlertidige ansatte er hotell- og restaurantvirksomhet og undervisning, begge med 15 prosent.

Nær seks av ti gir uttrykk for at de ønsker fast jobb. Det store flertallet av disse har også forsøkt å få det. Ønsket om fast ansettelse er mer utbredt blant kvinner enn blant menn, henholdsvis 63 og 52 prosent i 2005.

² Tallene for undersysselsatte er rettet som følge av en feil i produksjonsopplegget etter omleggingen av Arbeidskraftundersøkelsene (AKU) i 2006

Sykefraværet igjen noe opp

Det har vært svingninger i sykefraværet de siste årene. AKU gir et langsiktig bilde av sykefraværet, men de lange tidsseriene må tolkes med varsomhet knyttet til større omlegginger i statistikken (1988, 1996 og 2006)¹. Ifølge AKU var sykefraværet 3,2 prosent i 1980. Sykefraværet var på det laveste i 1994 med 2,4 prosent og på det høyeste i perioden 2000-2002 med 4,0 prosent. Fraværet sank deretter og var nede på 3,2 prosent i 2005. I 2006 var sykefraværet 3,5 prosent, en svak økning fra 2005. Utviklingen i sykefraværet etter 2000-2002 er om lag det samme for begge kjønn, med kvinnenes sykefravær hele tiden om lag 1,5 prosentpoeng over mennenes.

I AKU telles de som har vært midlertidig fraværende fra arbeid hele undersøkelsesuken på grunn av sykdom, og andelen regnes som prosent av alle sysselsatte. Siden det er hele uker som teller, blir sykefraværsprosenten lavere enn tallene fra den sentrale sykefraværstatistikken som også teller med tapte dagsverk fra kortere sykefravær, aktive og graderte sykemeldinger.

Den sentrale sykefraværstatistikken viser at det samlede egenmeldte og legemeldte fraværet økte fra startåret for denne statistikken (2000) og fram til og med 2003. Deretter falt sykefraværet fram til midten av 2005 for deretter å øke igjen til 2006. Økningen avtar imidlertid i 2006 slik at økningen over året fra 4. kvartal 2005 til 4. kvartal 2006 bare er på 0,1 prosentpoeng. Utviklingen er om lag lik for begge kjønn, med det samlede sykefraværet om lag 3 prosentpoeng høyere for kvinner enn for menn, 8,6 mot 5,6 prosent, som årsgjennomsnitt for 2006.

I 2006 var det samlede sykefraværet høyest innenfor næringsgruppen helse- og sosialtjenester med 9,4 prosent som et snitt over året. Nest høyest var sykefraværet innen transport og kommunikasjon med 7,5 prosent.

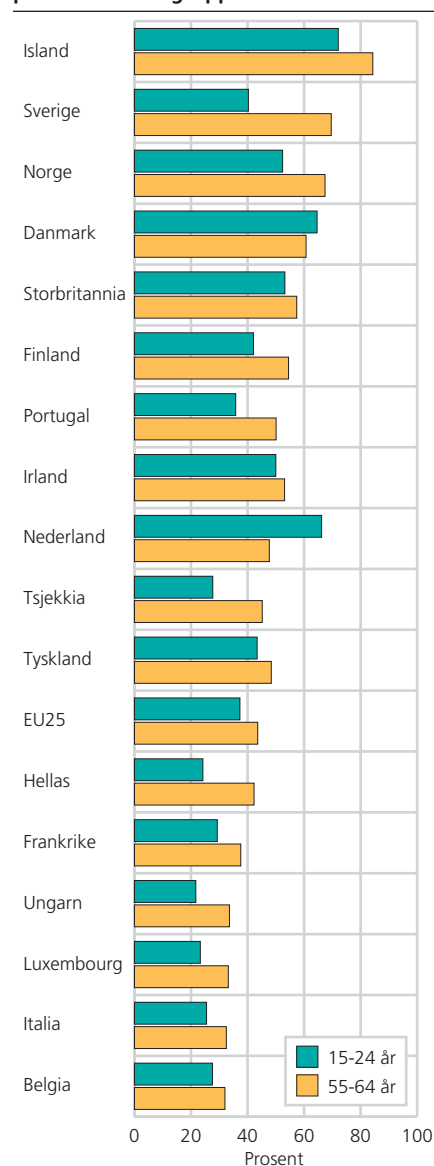
For det legemeldte fraværet, som utgjør mellom 85 og 89 prosent av det totale sykefraværet, har fraværet variert mellom om lag 5,5 og 7,5 prosent i perioden etter 2000. For ungdom i alderen 16-19 år har fraværet i den samme perioden ligget på mellom 2 og 3 prosent, ungdom 20-24 år på mellom 4 og 6 prosent og blant personer 25-29 år på mellom 5 og 7 prosent. Økninger og nedganger i sykefraværet over tid har vist om lag samme tendens for alle aldersgrupper (figur 4).

Lav ledighet ...

Ledigheten var i gjennomsnitt på 84 000 personer i 2006, noe som utgjorde 3,4 prosent av arbeidsstyrken. Fra begynnelsen av 1970-tallet og fram til lavkonjunkturen i 1983-1984 var arbeidsledigheten stabil, i underkant av 2 prosent av arbeidsstyrken. I 1993 var ledigheten på topp med 6 prosent av den yrkesaktive befolkningen som ledige. Ledighetstallene stabiliserte seg deretter på bunnivået med 2,8 prosent fra begynnelsen av 1999 til høsten 2002. Etter dette økte ledigheten noe, før den flatet ut på rundt 4,6 prosent i 2. halvår 2003 og gikk kortvarig ned i begynnelsen av 2004. Flere ble igjen arbeidsledige mot midten av 2005, med en topp på 4,8 prosent, men deretter ble merkbart færre ledige (figur 5).

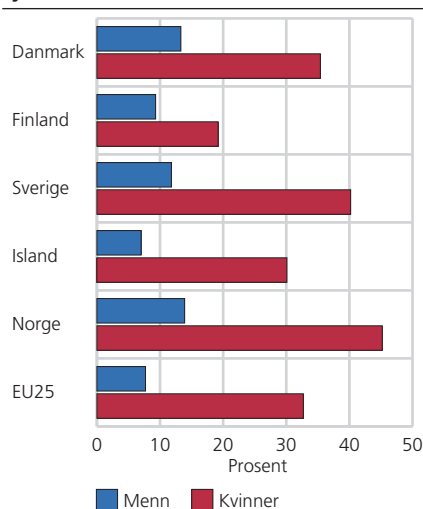
Arbeidsledigheten har tradisjonelt vært høyere for kvinner enn for menn. Da ledigheten steg på 1980-tallet, jevnet kjønnsforskjellene seg ut. I 1993, da ledigheten var på topp, var 6,6 prosent av den mannlige og 5,2 prosent av den kvinnelige arbeidsstyrken ledig. Det var i første omgang de mannsdominerte

Figur 2. Sysselsatte i alderen 15-24 år og 55-64 år. Utvalgte land. 2006. Prosent av personer i hver gruppe

Kilde: Labour Force Survey, Eurostat.

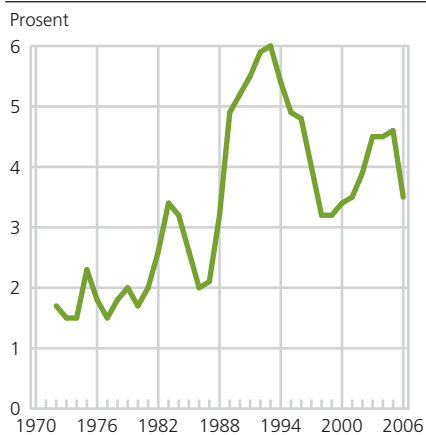
Figur 3. **Andel deltidsysselsatte av alle sysselsatte. 2006. Prosent**

Kilde: Labour Force Survey, Eurostat.

Som innvandrere regnes her en person født i utlandet av utenlandsfødte foreldre (også kalt førstegenerasjonsinnvandrere), om ikke annet er spesifisert. Statistikken gjelder kun de som er registrert bosatte, det vil si at de ifølge folkeregisteret forventes å oppholde seg i landet i minst seks måneder. Etterkommere er de som er født i Norge av utenlandsfødte foreldre. Morens fødeland representerer landbakgrunnen. Tallene er hentet fra registerbasert sysselsettingsstatistikk for innvandrere, <http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/>.

Figur 4. **Arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken. 1972-2006. Prosent**

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen (AKU), Statistisk sentralbyrå.

næringene som industri og bygg og anlegg, som ble rammet av lavkonjunkturerne. Kvinner er langt oftere sysselsatt i offentlig sektor; arbeidsplasser som tradisjonelt har vært bedre skjermet mot dårlige tider. I 2006 var ledigheten i prosent av arbeidsstyrken ganske lik for kvinner og menn, henholdsvis 3,4 og 3,5 prosent.

... men ungdom er utsatt

Arbeidsledigheten er klart høyere for ungdom enn for befolkningen for øvrig. I 2006 var ledigheten for ungdom i alderen 15-24 år på 8,6 prosent, mens den totalt var 3,4 prosent. For det store flertall i denne aldersgruppa er utdanning hovedaktiviteten. Det gjelder også mange av de ungdommene som defineres som arbeidsledige.

Samtidig med relativt høy ledighet i perioder med lavkonjunktur har antallet langtidsledige også steget markert. Langtidsledige er personer med en sammenhengende ledighetsperiode på over et halvt år fram til intervju-tidspunktet. I lavkonjunkturperioden 1988-1993 økte antall arbeidsledige fra 69 000 til 127 000, mens antallet langtidsledige økte fra 11 000 til 55 000, det vil si fra 16 til 43 prosent av den totale ledigheten. I 1993 da ledigheten var særlig høy og hadde vært høy over flere år, var langtidsledigheten blitt nesten like stor blant kvinner som blant menn, og i gruppen ungdom 16-24 år var i alt 31 prosent langtidsledige. I 2001 var andelen langtidsledige sunket til 20 prosent blant menn, 13 prosent blant kvinner og nesten ikke forekomme blant ungdom (3 prosent). Mens ledigheten samlet var på samme nivå i 2006 som i 2001, var det en økning i antallet langtidsledige. I 2006 var andelen langtidsledige blant menn, kvinner og ungdom økt til henholdsvis 36, 27 og 14 prosent.

Laveste innvandrersledighet på åtte år

Den registrerte arbeidsledigheten blant innvandrere var 6,1 prosent i 4. kvartal 2006, en nedgang på 2,2 prosentpoeng fra året før. Det er det laveste ledighetstallet på åtte år. I befolkningen utenom innvandrerguppen gikk den registrerte ledigheten i det samme tidsrommet ned fra 2,6 til 1,8 prosent.

I alle de fire ikke-vestlige gruppene var det en nedgang på rundt 3 prosentpoeng. Dette ga i 4. kvartal 2006 en ledighet på 13,2 prosent blant innvandrere fra Afrika og 8,3 prosent for innvandrere fra Asia. De som kom fra Øst-Europa utenom EU, hadde en ledighet på 7 prosent, og i gruppen fra Sør- og Mellom Amerika var ledigheten vel 6 prosent.

Innvandrere fra Norden og de andre vesteuropeiske landene lå som vanlig mye lavere med en ledighet på 2,3 prosent i hver gruppe. Innvandrere fra Nord-Amerika og Oseania og de nye EU-landene i Øst-Europa lå ellers litt over dette nivået med henholdsvis 2,5 og 2,7 prosent ledige.

Nivåforskjellene mellom innvandrergruppene har vært stabile over lang tid og gjenspeiler på mange måter gruppens ulike sammensetninger. Innvandrere fra vestlige land og de nye EU-landene i øst består i hovedsak av arbeidsinnvandrere, mens flyktninger utgjør flertallet av de ikke-vestlige. Disse kan ha høyst varierende botid i Norge. De mest etablerte kommer fra Latin-Amerika (fortrinnsvis Chile), mens det blant afrikanske flyktninger er en relativt stor andel fra Somalia med kortere botid i Norge (figur 6).

60 prosent av innvandrerne i arbeid

Blant førstegenerasjonsinnvandrere (etterkommere er omtalt i eget avsnitt) var 60 prosent sysselsatte i 4. kvartal 2006. Økningen i sysselsettingen det siste året var på hele 3 prosentpoeng eller det dobbelte av sysselsettingsveksten i befolkningen som helhet.

I 4. kvartal 2006 var det innvandrere fra Norden som hadde den høyeste andelen sysselsatte med 73,5 prosent. Dernest kom gruppene fra de øvrige vesteuropeiske landene og fra de nye EU-landene i Øst-Europa, som begge lå rundt 71 prosent. Dette høye sysselsettingsnivået må ses på bakgrunn av det sterke innslaget av arbeidsinnvandrere i disse gruppene.

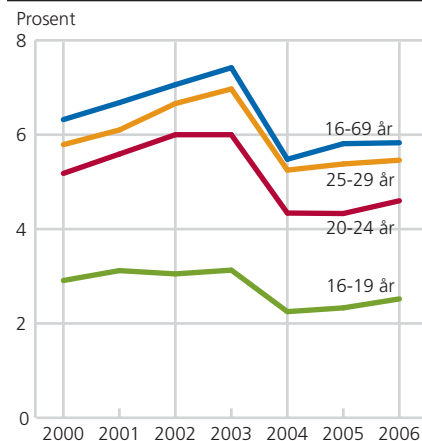
Blant ikke-vestlige innvandrere, som i hovedsak består av flyktinger og familiegjenforente, hadde innvandrere fra Afrika lavest sysselsetting med 45 prosent. Det var likevel denne gruppen som hadde størst økning fra 2005 til 2006, nesten 4 prosentpoeng. Innvandrere fra Sør- og Mellom-Amerika hadde høyest sysselsetting av de ikke-vestlige, med seks av ti i arbeid.

Øker med lengre botid

Sysselsettingen stiger noenlunde jevnt når man grupperer innvandrerne etter botid i Norge. I gruppene som hadde fem års botid og mer, oversteg sysselsettingen det gjennomsnittlige nivået blant innvandrere og var nesten oppe i 65 prosent blant de med en botid på mellom 10 og 15 år. Gruppen med lengst botid, det vil si 15 år og mer, hadde et litt lavere nivå, 62 prosent, noe som må tilskrives en høyere gjennomsnittsalder, først og fremst blant de vestlige innvandrerne.

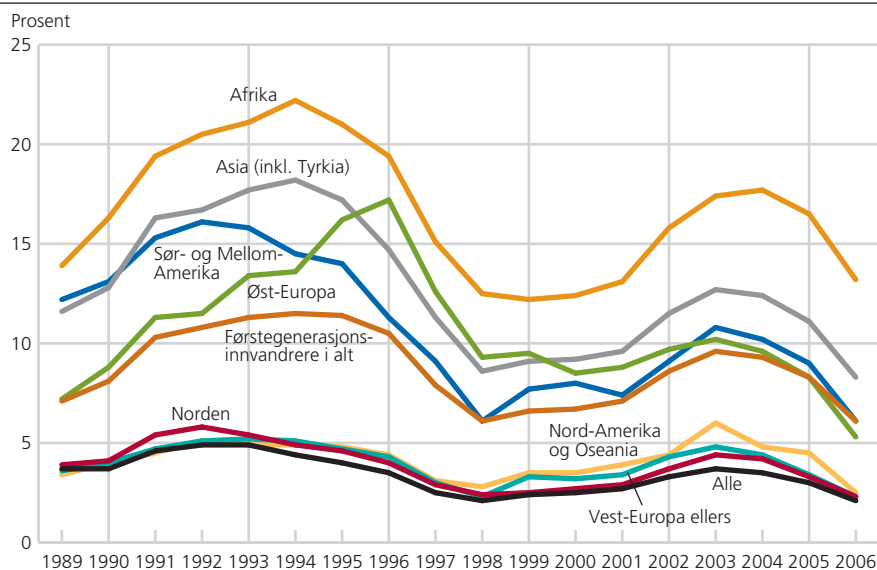
Det ser ikke ut til at botiden utjevner forskjellene mellom innvandrergruppene når vi tar hensyn til landbakgrunn. I gruppen som hadde botid på 15 år og mer, hadde innvandrere fra Afrika fortsatt lavest sysselsetting med

Figur 5. Tapte dagsverk på grunn av egenmeldt og legemeldt sykefravær for arbeidstakere i aldersgruppene 16-29 år og 16-69 år i alt. Kvartalstall 4. kvartal 2000-2006. Prosent av avtalte dagsverk

Kilde: Den sentrale sykefraværstatistikken, Statistisk sentralbyrå.

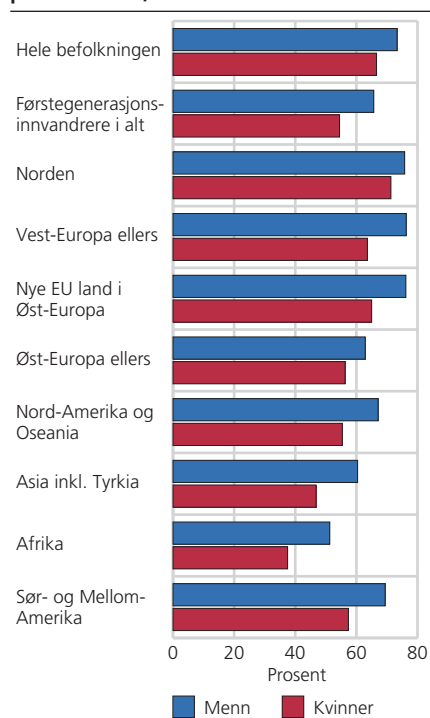
Figur 6. Registrerte arbeidsledige, etter landbakgrunn. Utgangen av november. 1989-2006¹. Prosent av arbeidsstyrken

¹ Brudd i tidsserien i 1999 pga. endringer i definisjon av helt arbeidsledige.

Kilde: Registerbasert sysselsettingsstatistikk for innvandrere, Statistisk sentralbyrå.

Figur 7. **Sysselsatte, etter landbakgrunn og kjønn. 4. kvartal 2006. I prosent av personer i alt, 15-74 år**

Kilde: Registerbasert sysselsettingsstatistikk for innvandrere, Statistisk sentralbyrå.

53 prosent, mens de asiatiske hadde 59 prosent. Med andre ord lå disse to gruppene fremdeles under gjennomsnittsnivået for innvandrere (figur 7).

Høy sysselsetting blant yngre etterkommere

Tall for etterkommere (med landbakgrunnen basert på mors fødeland) viser en samlet sysselsettingsprosent på 54, eller 6 prosentpoeng lavere enn førstegenerasjonsinnvandrere samlet, ifølge tall fra 4. kvartal 2006. I sammenligningen må en imidlertid ta hensyn til at nærmere 44 prosent av etterkommere i yrkesaktiv alder er under 20 år, og mange vil dermed være under utdanning og utenfor arbeidsmarkedet. Ser vi derimot på gruppen av etterkommere i alderen 20-24 år, er andelen sysselsatte nesten 69 prosent, eller 12 prosentpoeng over nivået i samme aldersgruppe blant førstegenerasjonsinnvandrerne, og bare 4 prosentpoeng under nivået i befolkningen totalt for denne aldersgruppen. Også etterkommere over 25 år har høy sysselsettingsprosent sammenlignet med førstegenerasjon, men avstanden til hele befolkningen er litt større enn for aldersgruppen 20-24 år. Etterkommerne er imidlertid fortsatt en liten gruppe på arbeidsmarkedet og utgjorde i 4. kvartal 2006 drøyt 10 000 sysselsatte i alt.

Sterk vekst i sysselsatte på korttidsopphold

Med korttidsopphold menes opphold under seks måneder, slik at personer ikke blir registrert som bosatt i Det sentrale folkeregisteret. Det har vært en sterk vekst i sysselsatte på korttidsopphold fra 2003, som er startåret for denne statistikken (Berge 2007). Statistikken omfatter personer som arbeider i Norge, uten at de er registrert bosatt her. Etter at EU, og dermed EØS, i 2004 ble utvidet med ti nye land som alle har lavere lønns- og prisnivå enn Norge, ble tall for arbeidsinnvandring enda mer etterspurt.

Andelen lønnstakere på korttidsopphold er fortsatt liten, sett i forhold til sysselsatte for øvrig, men veksten de siste årene har vært stor og tiltagende. Til sammen var det i overkant av 55 000 personer som jobbet i Norge og var på korttidsopphold i 4. kvartal 2006. Sammenlignet med tall for 4. kvartal 2005 tilsvarer det en økning på 17 400, eller nærmere 50 prosent på ett år. I det samme tidsrommet var det samtidig om lag 13 000 personer som hadde innvandret i form av å bli registrert bosatt. Sist år var det derfor en samlet

Statistikken over sysselsatte på korttidsopphold omfatter personer som forventes å oppholde seg mindre enn seks måneder i Norge. Disse er registrert som «ikke-bosatt» i Det sentrale folkeregisteret. I praksis omfatter statistikken individuelle arbeidstakere i norske bedrifter, utstasjonerte arbeidstakere fra utenlandske bedrifter med oppdrag i Norge og utleide arbeidstakere fra et bemanningsbyrå, når disse oppholder seg i Norge. Andre grupper som er «ikke-bosatt», men som arbeider i Norge, er personer som er bosatt i våre naboland, og som pendler daglig eller ukentlig over grensen for å arbeide samt utenlandske bosatte med arbeid på kontinentalsokkelen eller norske skip i utenriksfart. En spesiell gruppe er asylsøkere i arbeid, men som ikke har fått oppholdstillatelse. Statistikken omfatter foreløpig ikke selvstendig næringsdrivende og sjøfolk som er bosatt utenfor EØS-land.

Statistikken er et supplement til den registerbaserte sysselsettingsstatistikken, som kun gir tall for registrert bosatte personer. Denne avgrensningen er i tråd med anbefalinger fra Den Internasjonale Arbeidstakerorganisasjonen (ILO) om måling av sysselsetting og ledighet. Sysselsettingstallene baserer seg i likhet med den ordinære registerbaserte sysselsettingsstatistikken på tall fra arbeidstakerregisteret og fra lønns- og trekkoppgaverregisteret, men i tillegg er det tatt i bruk data fra Sentral-skattekontoret for utenlandssaker. (<http://www.ssb.no/emner/06/01/kortsys/>).

vekst i sysselsettingen på vel 30 000 personer som kom fra utlandet. I tillegg til dette kommer selvstendig næringsdrivende på korttidsopphold og sjøfolk bosatt utenfor EØS- området som foreløpig ikke dekkes av statistikken. Det er særlig de nye EU-landene som står for denne økningen. Polakker og litauere utgjorde de største gruppene fra disse landene med henholdsvis vel 13 000 og 3 500 lønnstakere. Totalt var det likevel flest fra de nordiske landene, vel 20 000 lønnstakere.

Flest ungdom fra Norden – flest menn fra Polen

Langt de fleste på korttidsopphold er menn, og andelen har vært økende. I 4. kvartal 2006 var andelen menn 84 prosent, mot 78 prosent det samme kvartalet tre år tidligere. Kjønnsforskjellene gjelder uavhengig av landbakgrunn, men er mest fremtredende blant lønnstakere fra Polen, hvor andelen menn var hele 95 prosent i 4. kvartal 2006, mot 85 prosent tre år tidligere. Minst forskjeller mellom kjønnene finner vi blant lønnstakere på korttidsopphold med landbakgrunn fra Norge eller øvrige Norden. Her har andelen menn de siste årene ligget ganske stabilt på henholdsvis 67 og 78 prosent.

Blant personer på korttidsopphold var det langt flere under 40 år og langt færre over 54 år sammenlignet med alle lønnstakere bosatt i Norge i 4. kvartal 2006. De fleste lønnstakere på korttidsopphold, 44 prosent, var i aldersgruppen 25-39 år. Ungdom i alderen 15-24 år var det flest av, 20 prosent, blant lønnstakere fra øvrige Norden.

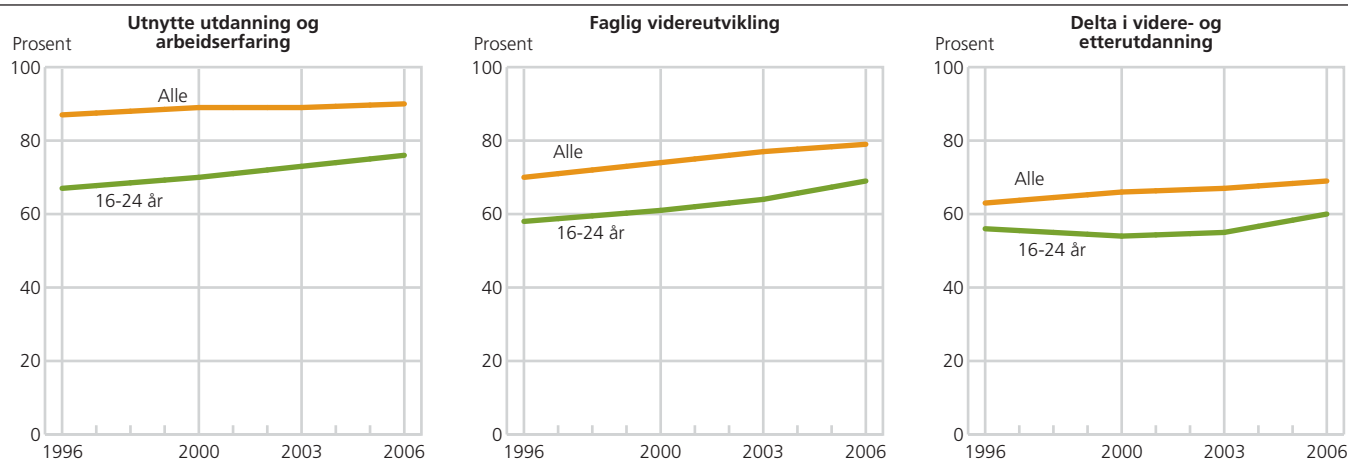
Flest i bygg- og anlegg

I 4. kvartal 2006 var 24 prosent av lønnstakerne på korttidsopphold ansatt i bedrifter i bygge- og anleggsnæringen. Deretter kom industri med 15 prosent og utleie av arbeidskraft (i praksis til ulike andre næringer) med 14 prosent. Som andel av alle sysselsatte i en næring var det klart flest som ikke var registrert bosatt, i næringen utleie av arbeidskraft, 22 prosent. I bygge- og anleggsvirksomhet og utvinning av råolje og naturgass var de samme andelen henholdsvis 8 og 7 prosent.

Én av fire ansatte får ikke tilbakemelding

Dette er noe av det vi finner i arbeidsmiljødataene fra Levekårsundersøkelsen 2006. Der ble ansatte blant annet spurt om de får støtte og hjelp i arbeidet sitt hvis de trenger det, om de får tilbakemelding på arbeidet de gjør, og hvordan kritiske synspunkter på arbeidsforholdene mottas. 13 prosent svarte at de sjelden eller aldri får støtte og hjelp i arbeidet fra nærmeste sjef. 27 prosent av alle ansatte svarte at de sjelden eller aldri får tilbakemelding fra overordnede på hvordan de utfører jobben. Nær en tredel av alle ansatte oppga at de blir møtt med uvilje fra sjefer hvis de kommer med kritiske synspunkter på arbeidsforholdene. Det er store forskjeller mellom ulike aldersgrupper på dette området. Ungdom (16-24 år) er de som i minst grad oppgir at de sjelden

Figur 8. Andel ansatte med svært gode eller gode muligheter for utvikling på ulike områder, alle og 16-24 åringer. 1996-2006. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene 1996-2006, Statistisk sentralbyrå.

eller aldri får støtte og hjelp, tilbakemelding eller blir møtt med uvilje fra sjefer. Mens de eldste arbeidstakerne, i alderen 45-66 år, er de som i størst grad oppgir at de sjelden eller aldri får støtte og hjelp eller tilbakemelding. Menn og kvinner oppgir dette omtrent i like stor grad.

Gode utviklingsmuligheter i jobben

Vi ser altså at mange opplever manglende tilbakemelding på jobben de gjør. Et mer positivt trekk i arbeidslivet er at stadig flere mener de har gode muligheter til å utvikle seg gjennom jobben. Dette gjelder alle sysselsatte, særlig ungdom. Ni av ti ansatte oppga at de har gode muligheter til å utnytte utdanning og arbeidserfaring i jobben i 2006. Nær åtte av ti svarte at mulighetene til faglig videreutvikling er gode, og nær syv av ti svarte at de hadde gode muligheter til å delta i videre- eller etterutdanning. Fra 1996 til 2006 ser vi en svak økning på alle disse områdene. Det er flest i aldersgruppen 16-24 år som mener de har gode utviklingsmuligheter i jobben, og det er i denne gruppa utviklingsmulighetene har økt mest de siste ti årene.

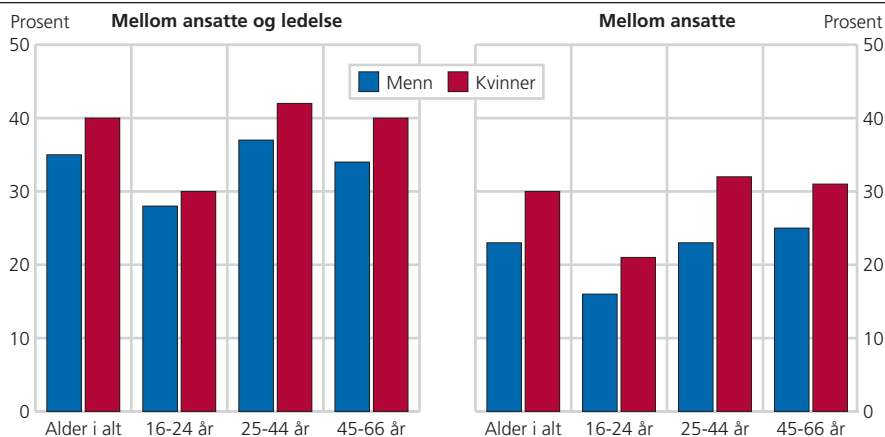
Ungdom minst grad av selvbestemmelse

I Levekårsundersøkelsen 2006 mente mange sysselsatte at de har stor grad av selvbestemmelse over eget arbeid. Nær fire av ti av alle sysselsatte hadde daglig mulighet til å velge tidspunkt og tempo for arbeidsoppgavene. To av tre kunne bestemme hvordan de skulle utføre arbeidet, og nær åtte av ti kunne avgjøre tidspunkt for pauser. Grad av selvbestemmelse stiger med alderen. Dette har vi også sett i tidligere år når vi har studert selvbestemmelse, og resultater fra andre land viser samme trend (Burr mfl, 2005). Et annet trekk vi ser år etter år er at menn bestemmer mer over egen arbeidsdag enn kvinner. Når det gjelder mål vi kan sammenligne med fra tidligere, er det en tendens til at selvbestemmelsen har økt fra 2003 til 2006, men kjønnsforskjellene består. En del mål på selvbestemmelse ble imidlertid endret i 2006, så vi kan ikke si noe sikkert om utvikling over tid her.

Færre unge enn eldre opplever konflikter

De aller fleste arbeidstakere har eller kommer til å ha en eller annen form for konflikt i løpet av sin yrkeskarriere. Konflikter kan være en indikator på et arbeidsmiljø hvor mobbing kan oppstå, og kan dermed være et faresignal. Data fra levekårsundersøkelsen tyder på at personer som arbeider på arbeids-

Figur 9: Andel ansatte som ofte eller av og til opplever konflikter mellom ansatte og ledelse og mellom ansatte, etter kjønn og alder. Prosent. 2006

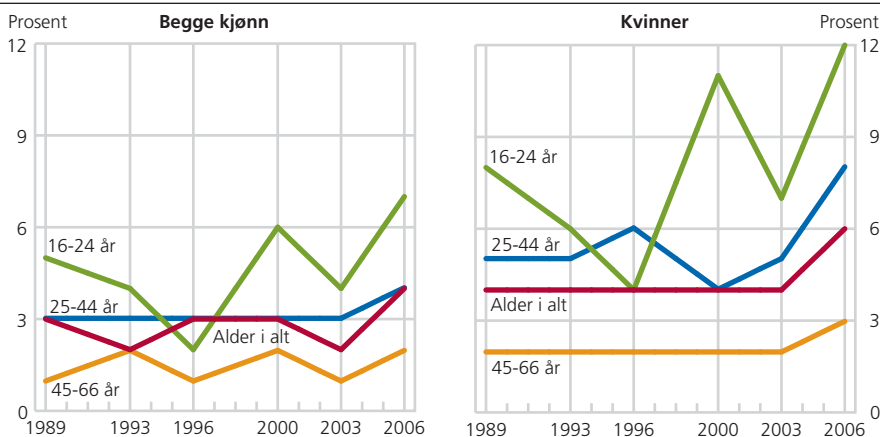

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2006, Statistisk sentralbyrå.

plasser der det oppleves konflikter, oftere føler seg ille til mote på grunn av forhold på jobben, og at man generelt er mindre fornøyd med jobben (Normann og Rønning, 2007). I arbeidsmiljøundersøkelsene fra 1989 og 1993, og i levekårsundersøkelsene fra 2000 til 2006, spør vi om to ulike typer konflikter: konflikter mellom ansatte og ledelse samt konflikter mellom ansatte. Det er flere som opplever konflikter mellom ansatte og ledelse enn mellom ansatte. Slik har det vært fra 1989, fra den første målingen om temaet, til 2006, som er siste målingspunkt. Materialet viser noen små svingninger i andelen som opplever konflikter. På slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet oppga rundt fire av ti at de ofte eller av og til opplevde konflikter mellom ansatte og ledelse. For årene 1996, 2000 og 2003 gikk andelen ned til rundt tre av ti, mens tall fra 2006 viser at andelen nå nærmer seg fire av ti igjen.

Fra å være omtrent like stor andel menn som kvinner som opplevde konflikter mellom ansatte og ledelse, har det for 2003 og 2006 vært en større andel kvinner enn menn som opplevde dette. Både blant kvinner og menn er det de yngste sysselsatte, i alderen 16-24 år, som i minst grad opplever konflikter.

Figur 10. Utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet, alle og kvinner, etter alder. 1989-2006. Prosent

Kilde: Arbeidsmiljøundersøkelsene 1989-1993 og Levekårsundersøkelsene 1996-2006, Statistisk sentralbyrå.

Noe som kan bidra til å forklare dette, er at unge arbeidstakere i gjennomsnitt jobber færre timer per uke. Våre data viser at de som jobber lite, også i mindre grad opplever konflikter, noe som igjen kan skyldes at de er mindre involvert på arbeidsplassen. Det at flere i alderen 16-24 år enn eldre arbeidstakere er midlertidig ansatt, bidrar nok også til at man er mindre involvert og dermed i mindre grad opplever konflikter.

Flere unge kvinner utsatt for trakassering i 2006 enn tidligere

3 prosent av alle sysselsatte var utsatt for seksuell trakassering et par ganger i måneden eller oftere i 1989. I 2006 oppgir 4 prosent det samme. Andelen utsatte har altså holdt seg på et stabilt og lavt nivå de siste 15 årene. Ungdom er mer utsatt for trakassering enn eldre sysselsatte, og unge kvinner er mest utsatt. Hele 12 prosent kvinner i alderen 16-24 år oppgir å ha vært utsatt for dette et par ganger i måneden eller oftere i 2006. I 2003 oppga 7 prosent av de yngste kvinnene det samme, så for denne gruppen har det også vært en økning.

Konflikter kan, som nevnt ovenfor, være en indikator på et arbeidsmiljø hvor mobbing kan oppstå. Mobbing dreier seg om situasjoner på arbeidsplassen der en person over lengre tid føler seg utsatt for negativ behandling av en eller flere personer, på en slik måte at han eller hun ikke klarer å forsvare seg mot disse handlingene (Normann og Rønning, 2007). Antallet personer som er utsatt for mobbing av arbeidskamerater, har holdt seg på et stabilt og lavt nivå, og det har også gått noe ned fra 1989 til

2006. 1 prosent av alle sysselsatte ble utsatt for plaging eller ubehagelig erting fra arbeidskamerater et par ganger i måneden eller mer i 2006, og 1 prosent ble utsatt for plaging eller ubehagelig erting fra overordnede. Det er ikke betydelige alders- eller kjønnsforskjeller her, men variasjoner innenfor ulike yrker.

5 prosent oppgir at de har blitt utsatt for vold eller trussel om vold på arbeidsplassen en gang i måneden eller oftere. For 15 år siden, i 1989, oppga 4 prosent det samme. Kvinner har dobbelt så stor sannsynlighet for å bli utsatt for vold eller trussel om vold på arbeidsplassen som menn, og kvinner i aldersgruppen 25- 44 år er mest utsatt. At en større andel kvinner er utsatt for vold eller trusler om vold kan ha sammenheng med at dette er nært knyttet opp mot spesielt utsatte yrker, blant annet sykepleiere og vernepleiere (Normann og Rønning, 2007).

Hardest fysisk arbeidsmiljø for de unge

De fleste indikatorer tyder på at det har vært lav utsatthet for problemer med fysisk arbeidsmiljø, og dette har vært stabilt fra 1989 til 2006. Et unntak er at relativt mange sysselsatte har oppgitt at de er utsatt for dårlig inneløst klima, og at det var færre utsatte for dette i 2006 enn i 2000. Ungdom er generelt noe

mer utsatt for dårlig fysisk arbeidsmiljø enn eldre sysselsatte. For eksempel oppgir 8 prosent av alle sysselsatte at de er utsatt for sterk kulde halvparten av arbeidstiden eller mer, mens 14 prosent av 16-24 åringene oppgir det samme. 16 prosent av alle sysselsatte har en jobb som gjør at de får vann på huden flere ganger i timen – 25 prosent av 16-24 åringene har det. De samme tendensene rapporteres fra danske arbeidsmiljødata (Burr mfl. 2005). En forklaring på dette kan nok være at mange i aldersgruppen 16-24 år ikke har rukket å ta høyere utdanning og dermed i stor grad er ufaglært arbeidskraft, som igjen kan gi seg utslag i at de arbeider i et tøffere fysisk arbeidsmiljø.

Vi har også sett på ergonomisk arbeidsmiljø, blant annet hvorvidt ansatte må stå eller gå mesteparten av arbeidstiden, sitte på huk eller stå på kne, arbeide i stillinger som belaster ryggen og løfte tungt daglig. Problemer med ergonomisk arbeidsmiljø er forholdsvis utbredt, men vi har ikke sett store endringer generelt i arbeidslivet fra 1996 til 2006 på dette området. Også når det gjelder disse arbeidsforholdene skiller ungdom seg ut. Det er flest i aldersgruppa 16-24 år som arbeider så hardt at de puster raskere, sitter på huk/står på kne, står eller går, må løfte i ubekvemme stillinger, må arbeide med hendene løftet, arbeider med gjentatte ensidige bevegelser og løfter tungt i arbeidet sitt. Danske arbeidsmiljødata viser det samme (Burr mfl. 2005).

Eldre kvinner har mest yrkesrelaterede helseplager

I overkant av en av ti sysselsatte har smerter i nakke, skuldre eller øvre del av ryggen som de oppga helt eller delvis skyldtes arbeidet. Dette er den helseplagen som flest sysselsatte mente var yrkesrelateret. Det var noen færre med slike plager i 2006 enn tidligere år. Kroppslige helseproblemer som skyldtes arbeidet, stiger med økende alder i undersøkelsen, og flere kvinner enn menn oppga slike plager i 2006 – den samme tendensen som tidligere år. Nær en tredel av alle sysselsatte følte seg fysisk utmattet da de kom hjem fra jobb. Dette gjaldt både yngre og eldre arbeidstakere, og oftere for kvinner enn for menn.

Levekårsundersøkelsen 2006 – endringer

Fra og med Levekårsundersøkelsen 2006 vil utvalget i levekårsundersøkelsen, når arbeidsmiljø er tema, være om lag 19 000 personer i alderen 16-66 år. Dette vil gi økte muligheter til detaljerte analyser av arbeidsmiljøet i ulike yrkesgrupper og næringer. Det vil også opprettes et panel, det vil si at de samme personene som ble trukket ut til å delta i 2006, vil bli kontaktet igjen i 2009 og hvert tredje år framover. For mer informasjon, se Normann (2007).

Flere indikatorer

For å kunne si noe om utviklingen på arbeidsmiljøområdet over tid er det viktig med stabile indikatorer. Vi har derfor mange indikatorer med lange tidsserier. I 2006 har vi gjort en del endringer og inkludert mange nye spørsmål om psykososialt arbeidsmiljø. Dette vil på sikt gi bedre data på dette området, men fører til brudd i tidsseriene på flere av våre indikatorer.

For dokumentasjon av undersøkelsen, se Dalsgaard-Rørvik (2007).

Referanser

Berge, C., Næsheim, H., Aukrust, I., Mohamad, A. og Østvedt, B. (2007): *Sysselsatte og registrerte arbeidsledige på korttidsopphold i Norge*, Rapporten 2007/19, Statistisk sentralbyrå.

Burr, Hermann, Elsa Bach, Helle Gram og Ebbe Villadsen (2005): *Arbeidsmiljø i Danmark 2005*. Et overblikk fra den Nationale Arbeidsmiljøkohorte, Arbeidsmiljøinstituttet.

Dalsgård-Rørvik, Therese Dorothea (2007): *Samordnet levekårsundersøkelse 2006 - Tverrsnitt*. Tema: Arbeidsmiljø. Dokumentasjonsrapport, Notater 2007/47, Statistisk sentralbyrå.

Eurostat (2007): *Labour Force Survey 2006, Annual average*.

Normann, Tor Morten og Elisabeth Rønning (2007): *Få utsatt, noen yrker mer utsatt enn andre*, *Samfunnspeilet* 4, 2007, Statistisk sentralbyrå.

Normann, Tor Morten (2007): *Stor satsing på arbeidsmiljødata*, *Samfunnspeilet* 2, 2007, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (13. juni 2007): "Sterk vekst i sysselsatte på korttidsopphold" (<http://www.ssb.no/emner/06/01/kortsys/>).

Statistisk sentralbyrå (23. februar 2007): "Laveste innvanderledighet på åtte år" (<http://www.ssb.no/emner/06/03/innvarbl/>).

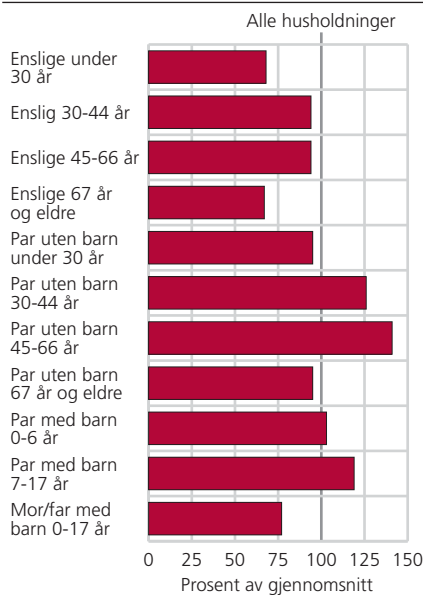
Statistisk sentralbyrå (7. februar 2007): "81 000 flere sysselsatte" (<http://www.ssb.no/emner/06/01/aku/>).

Sterk inntektsvekst, men unge aleneboende henger etter

De fleste husholdninger har hatt god inntektsvekst i perioden fra 1990 til 2005. Unge aleneboende har imidlertid hatt en dårligere inntektsutvikling. Denne gruppen bruker også en større del av inntekten sin på boligutgifter enn hva andre grupper gjør. Men de bruker minst andel på mat. Kvinner tjener fortsatt 15 prosent mindre enn menn i gjennomsnitt, men det er minst lønnsforskjell blant de yngre.

Frøydis Strøm, Harald Lunde og Eiliv Mørk

Figur 1. Inntekt etter skatt per forbruksenhet i prosent av gjennomsnittlig inntekt for alle husholdninger¹. Alle husholdninger=100. 2005

¹ Studenter utelatt.

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

Frøydis Strøm er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk (froydis.strom@ssb.no).

Harald Lunde er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk (harald.lunde@ssb.no).

Eiliv Mørk er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk (eiliv.mork@ssb.no).

Inntekt etter skatt for husholdninger i Norge var 312 000 kroner i 2005. Dette er median inntekt etter skatt for alle husholdninger, som er inntekten til den husholdningen som befinner seg midt i fordelingen etter at en har sortert inntektene etter størrelse. Målt i faste priser (2005-kroner) er økningen fra 1990 til 2005 på 33 prosent, men ikke alle fikk ta del i denne høye inntektsveksten.

Yngre aleneboende taper terreng

Yngre aleneboende, under 45 år, har hatt en svak inntektsutvikling sammenlignet med andre typer husholdninger. Denne gruppen hadde på begynnelsen av 1990-tallet en inntekt på omtrent samme nivå som gjennomsnittet for alle husholdninger, når vi ser på inntekt etter skatt per forbruksenhet (se faktaboks). I 2005 har inntektsnivået til denne gruppen falt til bare 73 prosent av gjennomsnittet for alle husholdninger. Noe av nedgangen kan forklares med at det er blitt flere studenter i perioden. Selv om vi utelater studenter, har enslices inntektsvekst bare vært halvparten så stor som for flere andre husholdningstyper, for eksempel par med barn. Dette kan blant annet forklares med at det har skjedd en vekst i sysselsettingen innen parhusholdningene, men ikke blant de enslige.

Sammen med unge aleneboende er det først og fremst enslige pensjonister og enslige forsørgere som har lavest inntektsnivå sammenlignet med gjennomsnittet for hele befolkningen (se figur 1).

Det er en klar forskjell i økonomisk velferd mellom de barna som bor sammen med begge foreldrene, og de som bor sammen med en enslig forsørger. I ni av ti tilfeller vil sistnevnte være en enslig mor. Barn som har én forsørger, har mer enn dobbelt så stor sannsynlighet for å havne i lavinntektsgruppen som barn med to forsørgere (Statistisk sentralbyrå 2007a). I 2005 hadde enslige forsørgere en inntekt per forbruksenhet som bare var 80 prosent av inntektsnivået til gjennomsnittshusholdningen (208 500 kroner). Dette gapet kan sees i sammenheng med en svakere yrkestilknytning blant husholdninger med enslige forsørgere enn vi finner hos husholdninger med to forsørgere.

Unge aleneboende er ingen homogen gruppe

Blant de vel 220 000 personene som bor alene og er under 30 år, er drøyt 100 000 studenter. Studentene har en sterk tilknytning til arbeidsmarkedet. Mer enn 90 prosent har en eller annen form for inntekt av eget arbeid. I gjennomsnitt betyr yrkesinntekten mer enn den samlede studiestøtten. I 2005

Inntekt

Inntektsbegrepet som er benyttet i denne artikkelen, er *inntekt etter skatt*. Dette inntektsbegrepet fremstår etter følgende regnskap:

Inntekt etter skatt = Yrkesinntekt (lønnsinntekt og netto næringsinntekt)
+ brutto kapitalinntekt (renteinntekter og avkastning på verdipapir)
+ sum overføringer (pensjoner og stønader)
- utlignet skatt og negative overføringer (underholdsbidrag og pensjonspremier i arbeidsforhold)

Selv om dette inntektsbegrepet omfatter de fleste kontante inntektene en person eller husholdning mottar, må en være oppmerksom på at dette inntektsbegrepet ikke omfatter viktige inntekter som også kan ha stor betydning for individenes velferdsnivå. Her kan nevnes verdien av offentlige tjenester, verdien av hjemmeproduksjon og såkalte «svarte» inntekter. I tillegg inngår heller ikke inntekt av egen bolig i begrepet. Ut fra samme prinsipp er heller ikke renteutgifter trukket fra. De fleste inntektsopplysningene i inntektsstatistikken er hentet fra skattemyndighetene. Siden det endelige skatteoppgjøret først foreligger sent ut på høsten, er de ferskeste tilgjengelige inntektsopplysningene som benyttes i dette kapitlet, for inntektsåret 2005.

utgjorde gjennomsnittlig yrkesinntekt 73 000 kroner, mens stipend og lån utgjorde til sammen 69 000 kroner.

Blant de unge enslige som ikke studerer, er det store variasjoner i inntektsnivået og i hvilke inntektstyper som betyr mest. En høy andel (18 prosent) har en samlet inntekt under 100 000 kroner. Dette er personer med en relativt svak tilknytning til arbeidslivet, der supplerende stønader som sosialhjelp er viktig. Mange i denne gruppen kan også nylig ha avsluttet en utdanning.

Flertallet blant de unge enslige som ikke studerer, har en god yrkestilknytning. Over halvparten (53 prosent) har en samlet inntekt mellom 100 000 og 300 000 kroner, mens nesten 30 prosent har en inntekt på 300 000 kroner eller høyere.

Kvinner yrkesinntekt stadig viktigere

Det er fremdeles færre kvinner enn menn med yrkesinntekt, uansett husholdningstype. I 2005 utgjorde kvinners andel av den totale yrkesinntekten 38 prosent, samme andel som de to foregående årene. Gjennomsnittlig tjener menn også langt mer enn kvinner. Et kjønnssegregert arbeidsmarked med høy kvinneandel i offentlig sektor, og mange deltidsansatte blant disse, er noen av årsakene til dette (Tronstad 2007). Likevel har kvinners yrkesinntekt blitt stadig viktigere for husholdningsøkonomien.

Fra 1990 har stadig flere husholdninger minst to yrkesaktive. Nær tre av fire parhusholdninger i alderen 25-54 år har minst to yrkesaktive medlemmer. Tallene fra 1998 til 2005 viser imidlertid en liten tilbakegang i andelen husholdninger med to eller flere yrkesaktive. Dette kan nok sees i sammenheng med den økende arbeidsledigheten i perioden 2001-2005. Selv om yrkestilknytningen reduseres, viser tallene stabilitet i kvinners andel av den totale yrkesinntekten. I løpet av de siste 15 årene har kvinners andel av den totale yrkesinntekten økt med om lag 5 prosentpoeng.

Inntekt etter skatt per forbruksenhet

For å kunne sammenligne inntekten til husholdninger av ulik størrelse og sammensetning, justerer man vanligvis den samlede husholdningsinntekten ved hjelp av forbruksvekter, eller såkalte ekvivalensskalaer. Husholdningenes samlede inntekt, etter skatt, fordeles på antall forbruksenheter i husholdningen. Hver person får en forbruksvekt, avhengig av hvilken ekvivalensskala man velger å bruke.

Ekvivalensskala

Det finnes flere ulike skalaer. Vi har her hovedsakelig benyttet den såkalte EU-skalaen. Denne skalaen anses å ha moderate antakelser når det gjelder graden av stordriftsfordeler, det vil si hvor økonomisk fordelaktig det er å bo i en stor husholdning. Ifølge denne skalaen skal første voksne familie-medlem ha vekt lik 1,0 mens neste voksne får vekt lik 0,5 og barn vekt lik 0,3. Et par med to barn må for eksempel ha en husholdningsinntekt etter skatt på 210 000 kroner for å ha samme økonomiske levestandard som en enslig med 100 000 kroner i inntekt etter skatt.

OECD-skalaen legger mindre vekt på stordriftsfordeler når flere bor sammen. Her gis første voksne vekt lik 1, neste voksne vekt lik 0,7 mens barn får vekt lik 0,5. Ifølge denne skalaen må en tobarnsfamilie ha en inntekt tilsvarende 270 000 kroner for å ha samme økonomiske levestandard som en enslig med 100 000 kroner i inntekt.

Medianinntekt

Medianinntekten er det inntektsbeløpet som deler en gruppe i to like store halvdel, etter at inntekten er sortert stigende (eller synkende). Det vil da være like mange personer med en inntekt over som under ulike avstander til medianinntekten.

Datakilde

Den viktigste kilden som er benyttet til å beskrive husholdningenes inntekter er inntektsstatistikk for husholdninger. Inntektsstatistikken er fra og med 2005 en totaltelling, og den gir tall for ulike grupper av husholdninger, som for eksempel enslige, husholdninger med barn og pensjonister. Inntektsstatistikken gir tall for inntekt etter skatt for ulike husholdninger og for inntektens og formuens sammensetning.

Realkapital omfatter faste eiendommer (egen bolig og fritidseiendommer), produksjonskapital (for næringsdrivende) og annen konsumkapital (for eksempel innbo og løsøre, biler og båter). Alle verdiene baserer seg på ligningstakst, som i de fleste tilfeller er klart lavere enn markedsverdien. *Finanskapital* omfatter summen av bankinnskudd, obligasjoner, aksjer og andre fordringer som er angitt i ligningen. Også verdien på finanskapitalen er i noen grad undervurdert i ligningen. Dette gjelder for eksempel for aksjer som ikke er notert på Oslo Børs' hovedliste.

Formue er summen av realkapital og finanskapital fratrukket gjeld og korrigert for negativ nettoformue.

Heltidsekvivalenter

I lønnsstatistikken blir ansatte med en avtalt arbeidstid på mindre enn 33 timer per uke eller med stillingsandel på mindre enn 100 prosent normalt sett definert som deltidsansatte.

For å kunne sammenligne lønnen til deltidsansatte med heltidsansatte, er lønnen for deltidsansatte omregnet til heltidslønn. Dette gjøres ved å benytte forholdet mellom arbeidstiden til hver enkelt deltidsansatt og den gjennomsnittlige arbeidstiden for heltidsansatte i næringen som omregningsfaktor. Månedslønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med månedslønn for de heltidsansatte slik at man kan beregne en gjennomsnittlig månedslønn for alle ansatte. Månedslønn er hovedbegrepet i lønnsstatistikken og omfatter avtalt lønn (grunnlønn), uregelmessige tillegg samt bonus og provisjon. Overtidsgodtgjøring er ikke inkludert i månedslønnen. Lønnsstatistikken i Statistisk sentralbyrå (SSB) har sammenlignbare tall for alle ansatte tilbake til 1998.

I 2005 var gjennomsnittlig lønn per normalårsverk 361 200 kroner. Målt i faste kroner viser tallene at økningen fra 1990 til 2005 har vært på 41 prosent. Dette er en relativt sterk økning.

Generell økt gjeldsbelastning – spesielt blant unge

Gjelden har økt i de fleste husholdningsgruppene, spesielt blant unge husholdningsgrupper. 2005 var det året da utlånsrentene var på det laveste i perioden fra 1990 til 2005. Dette førte til en sterk økning i husholdningenes gjeldsopptak. Mens 15 prosent av husholdningene i 1990 hadde gjeld som var to ganger større enn samlet husholdningsinntekt, hadde 27 prosent av husholdninger tilsvarende stor gjeld i 2005. Samtidig blir andelen gjeldsfrie husholdninger stadig mindre, fra 28 prosent i 1990 til 17 prosent i 2005.

Målt i faste priser har husholdningenes samlede gjeld økt med over 80 prosent i denne perioden. Økningen fra 2004 til 2005 var alene på 16 prosent. I gjennomsnitt har norske husholdninger en gjeld på godt over 700 000 kroner.

Den husholdningstypen som har mest gjeld, er par hvor yngste barn er i alderen 0-5 år. I gjennomsnitt hadde disse husholdningene en gjeld som var om lag dobbelt så høy som gjennomsnittet for alle husholdninger i 2005, det vil si vel 1,4 millioner kroner. For 18 prosent av disse husholdningene utgjorde gjelden tre ganger mer enn husholdningens samlede inntekt.

Ved å se på gjeld i forhold til inntekt er det imidlertid unge aleneboende som kommer dårligst ut. 22 prosent av aleneboende under 45 år hadde gjeld som var større enn tre ganger samlet inntekt i 2005. Også unge par uten barn har mye gjeld i forhold til inntekt. Den gruppen som kommer dårligst ut med tanke på gjeld i forhold til inntekt, er likevel enslige forsørgere. Denne gruppen har også hatt en stor økning i gjeldsbelastningen de siste årene (Statistisk sentralbyrå 2007b), se figur 2.

Husholdningenes brutto finanskapital har økt med 97 prosent fra 1990 til 2005. Bare fra 2000 til 2005 har den økt med 24 prosent. Økningen skyldes blant annet mer banksparing samt verdiøkning på aksjer og andre verdipapirer.

Fortsatt er det slik at halvdelen med lavest bruttofinanskapital kun råder over knappe 4 prosent av den samlede finanskapitalen til husholdningene. Den høyeste tidelen drar stadig mer fra. De ti prosentene av husholdningene som hadde høyest bruttofinanskapital, hadde hele 67,5 prosent av den totale bruttofinanskapitalen i 2005.

Stabile lønnsforskjeller mellom kvinner og menn

Kvinner tjener i gjennomsnitt 15 prosent mindre enn menn. Andelen har holdt seg forholdsvis stabil de siste 20 årene, fra 83,6 prosent i 1998 til 84,7 prosent i 2006.

Sammenlignet med resten av Europa viser tall fra 2005 at lønnsforskjellene mellom kvinner og menn i Norge er omtrent på samme nivå som gjennomsnittet i EU-landene. Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn i Sverige og Norge er omtrent likt, mens lønnsforskjellene mellom kvinner og menn i Danmark er om lag 2 prosentpoeng større enn i Norge (se figur 3).

Tabell 1. Gjennomsnittlig månedslønn per heltidsekvivalent og kvinners lønn i prosent av menns lønn per 3. kvartal 2006. Alle ansatte, etter sektor

Sektor	Månedslønn		Kvinnens lønn i prosent av menns lønn
	Menn	Kvinner	
Alle ansatte	32 700	27 700	84,7
Offentlig sektor	31 800	28 000	87,9
Av dette:			
Stat	32 600	29 300	89,7
Kommune og fylkeskommune	28 300	26 100	92,4
Skoleverket	32 600	31 500	96,7
Helseforetak	36 800	28 800	78,2
Privat sektor	32 800	27 400	83,6

Kilde: Lønnsstatistikk. Alle ansatte, Statistisk sentralbyrå.

I privat sektor har kvinners andel av menns lønn økt fra 81,9 prosent til 83,6 fra 1998 til i dag. I offentlig sektor har andelen holdt seg forholdsvis stabil, i underkant av 88 prosent (se tabell 1). Innenfor offentlig sektor er det mindre lønnsforskjeller mellom kvinner og menn i kommunene enn i staten. Kommunesektoren er preget av en høy andel kvinner samtidig som mange jobber deltid.

I privat sektor er det store forskjeller fra næring til næring og totalt sett en større lønnsspredning enn i offentlig sektor. I finansnæringen, hvor det gjennomsnittlige lønnsnivået er relativt høyt, har kvinners lønn, som andel av menns lønn, gått ned de siste årene. I 1998 tjente kvinner rundt 73 prosent av det menn tjente per måned, mens andelen var nede i drøyt 68 prosent i 2006. Noe av nedgangen skyldes økte bonusutbetalinger som i stor grad har tilfalt mannsdominerte yrkesgrupper, blant annet administrative ledere og meklere. Varehandelsnæringen har et relativt lavt lønnsnivå, og den er preget av høy kvinneandel og mange deltidsansatte. I denne næringen er kvinners andel av menns lønn om lag 80 prosent. Tilsvarende andel for industrien ligger på vel 89 prosent, men her er kvinneandelen relativt lav.

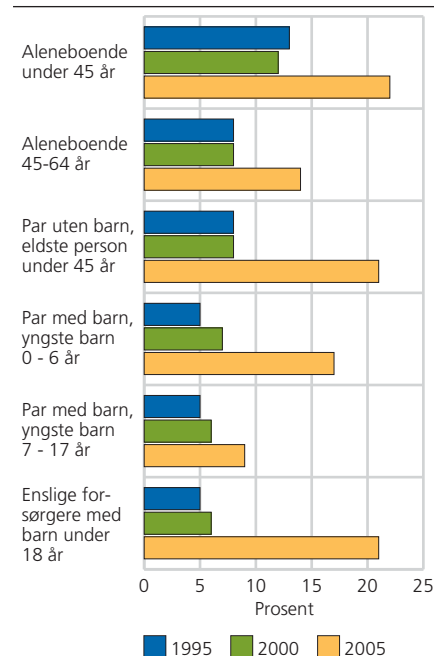
Flest deltidsansatte kvinner

En klart større andel kvinner enn menn jobber deltid. Ser vi på de deltidsansatte for seg, var kvinners andel av menns lønn langt høyere enn for de heltidsansatte, hele 96,6 prosent. Den tilsvarende andelen for heltidsansatte var på 86,8 prosent. Noe av den store forskjellen kan forklares ved at de deltidsansatte fordeler seg noe ulikt mellom yrkesgruppene i forhold til de heltidsansatte, for eksempel er de fleste ledere heltidsansatte. Deltidsansatte kvinner er dessuten gjerne ansatt i andre næringer og yrker enn deltidsansatte menn (se faktaboks).

Høyere utdanning gir større lønnsforskjeller

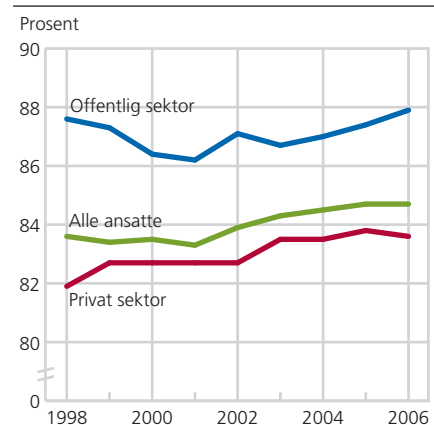
Lønnsforskjellen mellom kvinner og menn er større i grupper med høyere utdanning enn i grupper uten høyere utdanning. Blant ansatte med grunnskole som høyeste utdanningsnivå tjente kvinner i gjennomsnitt 89,4 prosent av menns lønn, mens den tilsvarende andelen for de med lavere nivå universitets og høyskoleutdanning (til og med fire år) var under 80 prosent. En forklaring kan være at kvinner og menn velger ulike utdanningsretninger. Kvinner velger ofte lærerutdanning eller en utdanning innenfor helse- og sosialfag, mens menn gjerne velger tekniske og naturvitenskapelige fag. Ser vi på gruppen med et høyere nivå universitets og høyskoleutdanning (fire år og

Figur 2. Andelen med gjeld større enn tre ganger inntekten. 1995, 2000 og 2005

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Kvinners lønn i prosent av menns lønn per 3. kvartal 1998-2006. Gjennomsnittlig månedslønn per heltidsekvivalent. Alle ansatte

Kilde: Lønnsstatistikk. Alle ansatte, Statistisk sentralbyrå.

Forbruk omfatter husholdningens utbetalinger

Som forbruk regnes ikke utgifter til direkte skatter, trygdepremie, gitte gaver, realinvesteringer (for eksempel kjøp av bolig og utgifter til bygging og påbygging av bolig) og kontraktmessig sparing (pensjonsinnskott, avdrag på lån, livsforsikring med videre). I tillegg til utbetalingene omfatter forbruk verdien av forbruket av egenproduserte varer og mottatte gaver.

lengre), var andelen noe større, med om lag 82 prosent. Dette mønsteret har vært tilnærmet det samme i hele perioden fra 1998 til 2006.

Minst lønnsforskjell blant de yngre ...

Lønnsforskjellen mellom kvinner og menn er økende med alderen. Noe av årsaken til denne fallende kurven ligger i generasjonsforskjeller mellom kvinner og menn i valg av utdanning og yrke. I aldersgruppene opp til 29 år var kvinners andel av menns lønn om lag 93 prosent, mens den tilsvarende andelen i aldersgruppene 55-59 år og over 60 år var på rundt 79 prosent. Aldersgruppen 35-39 år er antallsmessig den største, og her tjente kvinner omtrent 86 prosent av menns lønn.

... og innen kontoryrkene

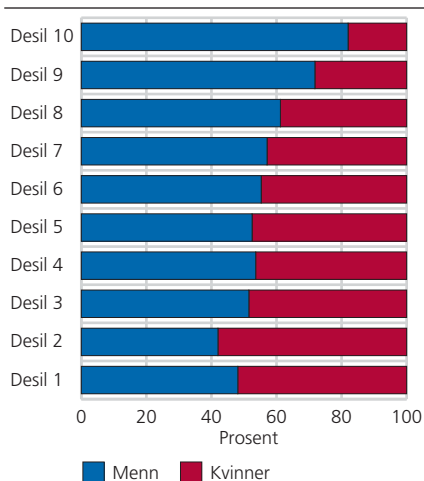
Den relative lønnsforskjellen mellom kvinner og menn i privat sektor er størst i yrkesgruppene med høyest lønnsnivå, det vil si i lederyrker, akademiker-yrker og høyskoleyrker. Blant ledere tjener kvinner i gjennomsnitt bare 80 prosent av hva menn tjener per måned. En av årsakene til dette kan være at mannlige ledere befinner seg høyere i hierarkiet, det vil si at de har høyere lederstillinger enn kvinner. Det er også store forskjeller fra næring til næring blant lederne, og finansnæringen er et eksempel på en næring der det relativt sett er stor forskjell på månedslønna til kvinnelige og mannlige ledere, både i kroner og prosent.

I kontoryrker er det relativt sett minst lønnsforskjell mellom kvinner og menn, og kvinner har i denne yrkesgruppen om lag 98 prosent av menns månedslønn. Eksempler på typiske kontoryrker kan være sekretærer, økonomimedarbeidere og resepsjonister.

Størst lønnsbredning blant menn

Menn dominerer i gruppene med høyest lønn når alle ansatte er sortert etter stigende lønn. Mer enn 80 prosent av personene i gruppen med høyest lønn (desil 10) er menn. Kvinner har en mer samlet plassering på lønnskalaen, og de er overrepresentert i de to gruppene med lavest lønn.

Figur 4. Andel menn og kvinner per desil 3. kvartal 2006. Heltidsekvivalenter. Alle ansatte

Kilde: Lønnsstatistikk. Alle ansatte, Statistisk sentralbyrå.

Mye av forskjellene som illustreres i figur 4, kan forklares ut fra hvor kvinner og menn jobber, både med hensyn til yrke og næring. I motsetning til kvinner er menn oftere ansatt i yrker med krav til høyere utdanning både i privat sektor og som ledere.

Mest bonus til menn

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn forsterkes ved at menn i større grad enn kvinner har forskjellige former for tillegg og bonuser. Det er i utpregede mannsdominerte nærings- og yrkesgrupper at bonus forekommer oftest. I 2006 gikk mer enn 80 prosent av bonusutbetalingene til menn. I gjennomsnitt hadde heltidsansatte menn i privat sektor nær 1 200 kroner i bonus per måned i 2006, mens det samme tallet for kvinner var vel 700 kroner. En typisk bonusmottaker vil være en mannlige leder i finansnæringen, oljesektoren eller eiendomsbransjen, i 40-årene og med høy utdanning.

Ser man bare på avtalt lønn eller grunnlønn, utgjorde kvinners lønn 86,2 prosent av menns lønn. Inkludert uregelmessige tillegg og bonus synker andelen til 84,7 prosent, og dersom overtidsgodtgjørelse er med, går andelen ytterligere ned, til 82,7 prosent.

Det private forbruket øker

Det private pengeforbruket fortsetter å øke, og boligutgiftene tar stadig mer av husholdningenes penger. Denne utgiften er tyngst for unge og aleneboende, som gjennomsnittlig må ut med mellom 30 og 41 prosent av budsjettet årlig for å betale regningene. Sammenlignet med tidligere år skjer det motsatte med matinnkjøp til hjemmet, matandelen av de totale utgiftene går ned. Det er de unge aleneboende som bruker minst andel på mat.

Det årlige gjennomsnittsforbruket i private husholdninger økte med 17 prosent fra 1996 til 2006. I 1996 brukte vi gjennomsnittlig 294 700 regnet i 2006-kroner. Ti år senere var beløpet 343 000 kroner per husholdning (2006-kroner). Gjennom flere tiår har boutgiftene økt mest, sammenlignet med andre utgifter. Denne tendensen ble brutt i 1993. På 1960-tallet sto boutgiftene for 12-14 prosent av forbruket. Så gjorde de et hopp med økte renteutgifter i 1988, steg deretter og nådde en foreløpig topp på 26 prosent i 1992. I begynnelsen av 1980-tallet brukte en gjennomsnittshusholdning mer på transport enn på bolig. Fire år senere, i 1984, kostet boligen både mer enn mat, og mer enn reiser og transport. Boligen beholdt topplasseringen frem til 1996, da den ble forbigått av transportutgiftene. En ny beregningsmåte som ble tatt i bruk ved Statistisk sentralbyrå viser at dersom man bruker denne metoden på tall fra 1996, var boligen også i 1996 den desidert største utgiftsposten, hele 28 prosent. I denne beregningsmetoden tar man med en «leieutgift» for eiere av egen bolig, samtidig som man utelater renteutgifter. Boligen dominerer fortsatt husholdningenes budsjett i perioden 2004-2006. Andelen er på 28 prosent (se figur 5).

Flere eier bil

Veksten i forbruket på midten av 1980-tallet gikk til anskaffelse av varige forbruksgodter, spesielt bolig, men også til transport.

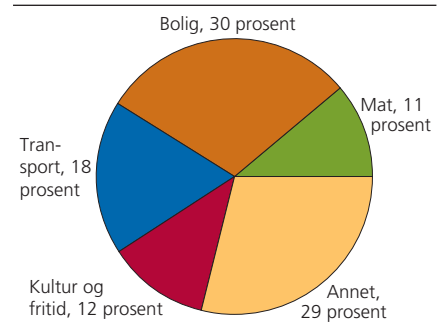
Bolig, bil og fritidshus er de viktigste varige forbruksgodene i private husholdninger. I 1980 hadde 60 prosent av husholdningene bil. I begynnelsen av 1990-årene var tallet 76 prosent. I 2006 eide 78 prosent av husholdningene bil. Den store økningen på 1980- og -90-tallet skjedde til tross for at sammensetningen av mange husholdninger endret seg til å bestå av aleneboende. I denne gruppen har andelen med bil tradisjonelt vært lavest.

Særlig mange parhusholdninger har bil. Henholdsvis 94 og 98 prosent av par med små og med store barn eide bil i 2005. Så mange som 90 prosent av alle par hadde bil. Blant aleneboende under 65 år hadde 60 prosent bil. Det avgjørende for om en husholdning eier bil eller ikke, synes å være transportbehovet, ikke så mye husholdningens økonomiske evne.

I husholdninger der hovedinntekten bringes inn av en som er 65 år eller eldre, eier 75 prosent bil. Det betyr at tre firedeler av husholdningene i den eldste gruppen eier bil. Og det var i denne gruppen at økningen av bileiere var større enn for gjennomsnittshusholdningen i de siste årene.

Dessuten hadde nærmere en firedel av husholdningene flere enn én bil i 2006, og andelen økte mest blant par uten barn, fra 15 prosent 1988 til 34 prosent i 2006.

Figur 5. Andelen av utgiftene som går til mat, bolig, transport, kultur og fritid og annet. 2006. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsen 2006, Statistisk sentralbyrå.

Over 60 000 kroner årlig til transport

Transportutgiftene er den nest største utgiftsposten for gjennomsnittshusholdningen, og de utgjorde i gjennomsnitt 63 600 kroner i året per husholdning i perioden 2004-2006. Dette er nær en seksdel av totalutgiftene (se figur 5).

Det er fortsatt bare et mindretall av husholdningene som eier fritidsbolig. I hele perioden fra 1980 har vel 20 prosent av husholdningene hatt fritidsbolig. Anskaffelse av fritidsbolig er i større grad enn bilkjøp knyttet til husholdningens økonomiske evne. I 2006 eide 23,3 prosent av husholdningene fritidsbolig, som er en økning på noen få prosent på 15 år.

Mindre mat hjemme

Mat, bolig og transport har i lang tid vært de største utgiftspostene på husholdningenes budsjett. Til sammen utgjør disse postene 60 prosent av de totale utgiftene. Utgifter til restaurant- og kafébesøk inngår ikke som mat i undersøkelsen.

Den relative fordelingen av disse utgiftene har forandret seg i løpet av årene. Selv om det fra 1996 ble innført en ny metode for å beregne boligutgiftene, som medfører brudd i statistikken, kan vi allikevel si noe om den generelle utviklingen i forbruket. En markant tendens er at utgiftsandelen til matvarer har vært synkende. Nedgangen er et uttrykk for utviklingen i velstanden som har funnet sted i perioden 1980-2006. Det er vanlig å bruke en prosentvis mindre andel av inntekten på matvarer jo høyere inntekten blir (Engel 1895).

I 1958 brukte gjennomsnittshusholdningen nær 40 prosent av inntekten til mat. Ved starten av 1980-tallet var andelen på 20 prosent, og ved tusenårsskiftet brukte en husholdning i gjennomsnitt under 12 prosent på mat.

Mens vi bruker mindre på mat, har også matvanene endret seg. Siden 1958 er forbruket av poteter mer enn halvert, til 32 kilo per person i året (2006). Også forbruket av margarin og oljer er nær halvert. Forbruket av kjøtt og kjøttvarer har vært det samme de siste 27 årene, rundt 46 kilo per person. Samtidig spises stadig mindre fisk og fiskevarer, mens forbruket av frukt, grønsaker, ris og pasta har økt.

Mer til kultur og fritid

Utgiftene til mat og drikke var mellom 1980 og 2000 husholdningenes tredje største utgiftspost. Fra 2000-tallet har utgiftene til kultur og fritid inntatt tredjeplassen. Husholdningene brukte gjennomsnittlig 41 400 kroner, det vil si 12 prosent per år, på audiovisuelt utstyr, sport, hobby, lesestoff og kulturtilbud i perioden 2004-2006. Gjennomsnittshusholdningen brukte 39 000 kroner på mat og alkoholfrie drikkevarer i den samme perioden, og det tilsvarer litt over 11 prosent av den totale forbruksutgiften, altså bruker husholdningene i gjennomsnitt omtrent det samme på kultur som på mat.

Denne utviklingen skyldtes også at mer mat blir kjøpt utenfor hjemmet: på restaurant, kantine, kafé, kiosk. En gjennomsnittshusholdning brukte 10 600 kroner per år på mat kjøpt utenfor hjemmet i 2004-2006.

For omtrent 12 år siden (1992-1994) var utgiften på 8 300 kroner i 2006-kroner, mens for rundt 25 år siden (1980-1982) var nivået på 5 400 kroner i 2006-kroner. Disse beløpene omfatter alkoholholdig drikke. I tillegg vet vi at det på området «mat og drikke kjøpt utenfor hjemmet» skjer en underrapportering av utgiftene, slik at både nivået og utgiftsøkningen i realiteten skulle vært større enn det undersøkelsen viser.

Klær og sko billigere, garderoben vokser

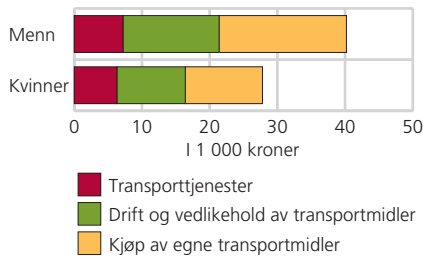
Vi bruker en mindre andel av pengene til klær og sko. Siden 1958 har denne utgiftsposten blitt mer enn halvert, og den er nå nede i litt over 5 prosent av forbruket. Nedgangen skyldes at klær og sko har blitt relativt billigere fordi prisveksten har vært mindre enn på de fleste andre varer. Prisutviklingen har til tider vært negativ. Prisutviklingen på klær og sko, særlig de siste årene, skyldes en stadig økende import fra lavkostland. Selv om vi bruker en mindre andel av pengene på klær og sko, kjøper vi ikke nødvendigvis mindre klær, snarere er det motsatte tilfelle.

Vi importerer stadig mer av klær og tilbehør til klær fra lavkostland som Kina. I 1990 kom 5,3 prosent av importverdien av klærne og tilbehøret fra Kina, mot hele 32,5 prosent i 2004. Også når det gjelder fottøy, har importen fra Kina økt. I 1990 kom 2,7 prosent av importverdien fra Kina, mot 20,5 prosent i 2004 (Statistisk sentralbyrå 2007c).

Stadig flere alene om utgiftene

Siden Statistisk sentralbyrå begynte med forbruksundersøkelser i 1958, har størrelsen på gjennomsnittshusholdningen blitt mindre. I 1958 var gjennomsnittlig størrelse på husholdningen på 3,09 personer, mens i 2004-2006 er denne nede i 2,22. Særlig har det vært en økning i antallet aleneboende (Mørk 2006).

Figur 6. **Forbruksutgifter til transport. Menn og kvinner. 2004-2006. 1 000 kroner**

Kilde: Forbruksundersøkelsen 2004-2006, Statistisk sentralbyrå.

Resultatene er fra forbruksundersøkelsen, en årlig utvalgsundersøkelse hvor Statistisk sentralbyrå samler inn opplysninger om utgifter i private husholdninger. På grunn av små årlige utvalg kan en bare publisere tall for enkeltgrupper ved å slå utvalgene til forbruksundersøkelsene for tre år sammen. Resultatet gis som gjennomsnitt per år i de tre årene, og det tidfestes da for eksempel til 2004-2006.

Når husholdningenes størrelse forandres, vil også forbruksmønsteret forandre seg noe. Blir husholdningen mindre, vil utgifter knyttet til den enkelte person synke raskere enn utgifter husholdningen har i fellesskap. Utgifter knyttet til enkeltpersoner i husholdningen er for eksempel utgifter til mat og klær. Utgifter av en mer felles natur som er knyttet til husholdningen, er utgifter til bolig, bil og husholdningsartikler.

Mindre husholdninger har ikke de samme stordriftfordelene som større husholdninger, hvor de enkelte medlemmene deler på mange fellesutgifter. Så lenge utviklingen går mot stadig flere små hushold, og særlig med en økning av enslige, vil utgifter som er mer knyttet til husholdningen enn til enkeltpersoner, få en stadig større betydning for husholdningenes budsjett.

For eksempel har aleneboende den laveste utgiften til bolig regnet i kroner sammenlignet med andre typer husholdninger, i gjennomsnitt 72 000 kroner per år. Men enslige bruker i gjennomsnitt 34 prosent av inntekten sin til bolig. Det er den høyeste andelen blant alle husholdningstypene. Par med store barn, der yngste barn er over seks år, har de høyeste boligutgiftene i kroner, 131 800 kroner i gjennomsnitt. Som andel av utgiftene totalt er det de samme husholdningene, og dessuten par med små barn (0-6 år), som har de laveste boligutgiftene, 25 prosent. Par med store barn har også høyest total forbruksutgift. I gjennomsnitt er det denne gruppen som bruker mest på transport. De har transportutgifter på 99 800 kroner i året i gjennomsnitt, eller 19 prosent av de totale utgiftene i 2004-2006.

Kvinner kjøper klær, menn digitalt utstyr

Forskjeller i sammensetningen av forbruket er blant annet uttrykk for forskjeller i preferanser og livsstil. Disse påvirkes av hvilken livsfase husholdningen er i. En ung husholdning i etableringsfasen vil ha andre behov og preferanser enn en eldre og veletablert husholdning. Dessuten vil både husholdningens størrelse og alderssammensetning innvirke på forbruksmønsteret.

Matvareutgiftenes andel av forbruket varierer en del mellom husholdninger av ulike typer. Yngre enslige (16-44 år) bruker minst andel på mat (9 prosent), mens par med tre eller flere barn bruker størst andel (14 prosent). Nedgangen i andelen som går til mat, gjelder alle typer husholdninger.

Forbruket som går til reiser og transport, varierer også mellom husholdningstypene. I 2003-2005 var andelen lavest for eldre enslige (65-79 år), 11 prosent. Høyest var den for par uten barn i alderen 45-64 år, 21 prosent av budsjettet (se figur 6).

I forbruksundersøkelsen måles forbruket for hele husholdningen under ett. Det er derfor ikke mulig å påvise forbruket til enkelte medlemmer, for eksempel barn eller ungdom. Skal en se på enkeltpersoners forbruk, må en bruke data for aleneboende. I denne gruppen er menns forbruk 6 prosent høyere enn kvinners.

Menn bruker dobbelt så mye penger på TV, PC og annet digitalt utstyr enn det kvinner gjør. Menn bruker også en tredel mer enn kvinner på transport, mens kvinner bruker noe mer på klær og sko. Samtidig bruker også kvinnene rundt tre ganger mer enn menn på personlig pleie. Disse tallene gjelder aleneboende, der de eldre er overrepresentert blant kvinnene og de yngre blant mennene. Her vil aldersdimensjonen spille inn sammen med kjønn.

Referanser

Engel, Ernst (1895): Die Lebenskosten belgischer Arbeiterfamilien frueher und jetzt. Ermittelt aus Familienhaushaltsrechnungen und vergleichend zusammengestellt. Bulletin of the International Institute of Statistics, 9, 1895.

Mørk, Eiliv (red.) (2006): *Aleneboendes levekår*, Statistiske analyser 81, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (2007a): *Økonomi og levekår for ulike grupper, 2006*, Rapporter 2007/8, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (2007b): <http://www.ssb.no/emner/05/01/inntind/>.

Statistisk sentralbyrå (2007c): *Temaside – Varehandel* (<http://www.ssb.no/varehandel/>).

Tronstad, Kristian Rose (red.) (2007): *Fordelingen av økonomiske ressurser mellom kvinner og menn. Inntekt, sysselsetting og tidsbruk*, Rapporter 2007/1, Statistisk sentralbyrå.

Flest unge på sosialhjelp

Det er i de yngre aldersgruppene vi finner flest personer som mottar sosialhjelp. Unge mellom 20 og 24 år er sterkest representert blant sosialhjelpsmottakerne. Dette er en gruppe som er ferdige med utdanning, men ennå ikke har tjent opp rett til arbeidsledighetstrygd. Unge uføre får også varig uførepensjon i større grad enn andre aldersgrupper.

I Norge er det først og fremst den statlige folketrygden som skal sikre folk mot inntektsbortfall. De tilfellene som folketrygden ikke dekker, skal sikres av den kommunale sosialhjelpen. Det er *folketrygden* som skal erstatte inntektsbortfall i forbindelse med arbeidsledighet, svangerskap og fødsel, aleneomsorg for barn, sykdom og skade, uførhet, alderdom og dødsfall. Den skal også kompensere for høye ekstrautgifter, særlig i forbindelse med sykdom. *Sosialhjelpen* kommer inn der annen privat og offentlig forsørgelse ikke strekker til. Vilårene for å motta slik stønad er at andre løsninger skal være prøvd først. Dette er en skjønnsbasert ordning som skal fange opp livssituasjoner som ikke blir ivaretatt innenfor folketrygden. Sosialhjelpen kan også tildeles som supplement til ytelser fra folketrygden.

I tillegg til folketrygden og sosialhjelpen har mange i Norge kollektive eller individuelle pensjonsordninger eller oppsparte midler som kan sikre dem mot inntektsbortfall. Andre offentlige inntektsoverføringsystemer er barnetrygd, kontantstøtte, utdanningsstøtte og bostøtte. Også skattesystemet og subsidierte offentlige tjenester bidrar til fordeling av inntekt og økonomiske levekår. I denne artikkelen skal vi i hovedsak først konsentrere oss om folketrygden, og deretter sosialhjelpen.

Økning i antall pensjonister de to siste årene

Ved utgangen av 2006 var det 634 200 alderspensjonister, en liten økning fra året før. Det har siden 1999 vært en nedgang i antall alderspensjonister, fordi de som trer inn i pensjonistenes rekke, kommer fra de små fødselskullene i 1930-årene. Etter å ha økt med knapt 2 prosent per år i 1980-årene flatet antall alderspensjonister ut på 1990-tallet, og har til og med gått litt ned, for så å øke igjen fra 2004. Nesten seks av ti alderspensjonister er kvinner, og andelen har vært omtrent den samme siden 1980-tallet. Kvinneflertallet skyldes at kvinner lever lenger enn menn.

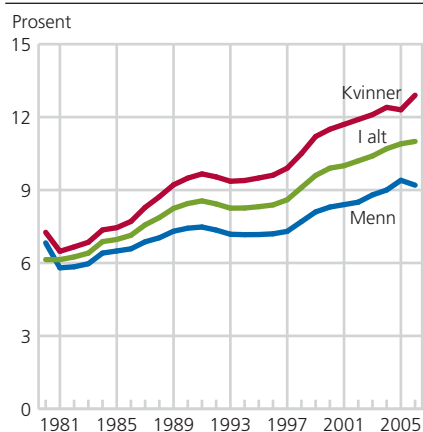
Flere unge får varig uførepensjon

Stadig flere mennesker i yrkesaktiv alder lever av offentlige stønader, og prognoser viser at dersom tiltak ikke iverksettes, vil det bli stadig færre yrkesaktive per stønadsmottaker i årene framover. Et tiltak for å snu denne utviklingen er innføringen av tidsbegrenset uførestønad fra 1. januar 2004. Dette innebærer at uføreordningen deles i to: en varig uførepensjon og en tidsbegrenset uførestønad. Målet med den nye ordningen er at oppfølging fra Arbeids- og velferdsetaten (NAV) skal hjelpe så mange som mulig tilbake til arbeid eller øke arbeidsinnsatsen i løpet av stønadsperioden. Stønadene kan innvilges for perioder fra ett til fire år, med mulighet for forlengelse.

Sigrid Holm

Sigrid Holm er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk (sigrid.holm@ssb.no).

Figur 1. Andel uførepensjonister av befolkningen 18-67 år, etter kjønn. 1980-2006

Kilde: NAV.

Til tross for ulike tiltak for å redusere antall uførepensjonister øker uføreandelen av befolkningen (figur 1). Ved utgangen av 2006 mottok nesten 328 000 personer stønad innenfor uføreordningen. Det var færre som mottok varig uførepensjon, i forhold til året før. Mottakere av varig uførepensjon utgjorde til sammen ni av ti av alle mottakere av uførepensjon. Samtidig mottok én av ti tidsbegrenset uførestønad, og dette er en klar økning fra 2005. 58 prosent av mottakerne av uføreytelsene er kvinner. Av alle kvinner i alderen 18 til 67 år er det 12,9 prosent som mottar uføreytelser. Den tilsvarende andelen for menn ligger på 9,2 prosent. Siden 1980 har dermed andelen vokst med 5,6 prosentpoeng for kvinner, og 2,4 prosentpoeng for menn¹.

I perioden 1991-1993 sank antallet nye uførepensjonister relativt kraftig. Noe av grunnen var at kriteriene for å innvilge søknad om uførepensjon ble skjerpet. Fra 1993 til 2006 var det igjen en økning i samlet antall uførepensjonister. Denne økningen lå på 42 prosent totalt, og på hele 63 prosent blant nye uførepensjonister². Bortsett fra en nedgang i antall nye uførepensjonister i årene 2000-2002, har veksten vært kontinuerlig. Etter innføringen av den tidsbegrensede uførestønaden har imidlertid antall varige uførepensjonister blitt redusert, og i 2006 fikk drøyt fire av ti av de nye uføremottakerne tidsbegrenset uførestønad. Av alle nye kvinnelige uførepensjonister i 2006 fikk nesten halvparten tidsbegrenset uførestønad, mot bare en av tre av alle nye uføre menn. Mennene får med andre ord sjeldnere uføreytelser enn kvinner, men når de først får det, er denne oftere av varig karakter.

Kvinneandelen har økt jevnt siden 1980. Dette har sammenheng både med den økte yrkesaktiviteten for kvinner og med at kvinner gjennomgående uførepensjoneres tidligere i livsløpet enn menn, og at de dermed forblir lenger i «systemet» før overgang til alderspensjon. Det er trolig lettere for kvinner som har vært yrkesaktive, å få innvilget uførepensjon enn for dem som er hjemmeværende. Kvinneandelen blant mottakerne av den tidsbegrensede uførestønaden var i 2006 hele 64 prosent.

Tidsbegrenset uførepensjon oftest til 30-åringer

Drøyt 40 prosent av alle nye mottakere fikk altså tidsbegrenset uførestønad i 2006, men dette tallet skjuler store aldersmessige variasjoner. I aldersgruppen 30 til 39 år gis tidsbegrenset uførestønad til hele 82 prosent av de nye mottakerne av uførestønad. Jo lenger en befinner seg unna aldersintervallet 30 til 39, jo lavere er andelen med tidsbegrenset uførestønad, både blant de eldre og de yngre. Ser vi på unge mottakere, finner vi at i aldersgruppen 25 til 29 år mottar om lag 77 prosent tidsbegrenset uførestønad. 56 prosent av nye uføre i alderen 20 til 24 år mottar tidsbegrenset uførestønad. Når det gjelder den yngste alderskategorien, de som er 18-19 år, er det totalt 514 nye mottakere av uføreytelser. Av disse er det bare 10 prosent som gis tidsbegrenset uførestønad, resten blir varig uføre. Med andre ord blir personer i aldersgruppen 30 til 39 i størst grad vurdert å kunne komme ut i arbeid igjen. For de aller yngste er det bare en av ti som blir vurdert slik. Årsaken til dette ligger trolig i at mange av disse yngste har store funksjonshemninger som åpenbart er vedvarende tilstander. Etter hvert som man blir eldre, blir det derimot flere skader av mer midlertidig karakter, der man vurderes å ha en realistisk sjanse for å komme tilbake til arbeidslivet etter en periode.

Enker eldre enn før

Det har vært en jevn nedgang i antall etterlatte ektefeller med pensjon fra folketrygden fra 1980 og til i dag. Dette skyldes at det er blitt færre enker

under 67 år, noe som er en følge av utjevningen i levealder mellom kvinner og menn. Andelen etterlattepensjonister blant alle enker og enkemenn i alderen 16-66 år har ligget rundt 55 prosent i alle årene siden 1980, men litt lavere de siste årene (omkring 51 prosent). Ved utgangen av 2006 var det 21 700 enker og 2 300 enkemenn som mottok pensjon som etterlatte ektefeller.

Alderspensjonen nesten doblet på 20 år

Gjennomsnittlig alderspensjon omregnet til 2006-kroner³ økte fra 75 506 kroner i 1984 til 145 572 kroner i 2006, en økning på 93 prosent. Til sammenligning økte reallønnen i den samme perioden med 42 prosent. Økningen i alderspensjoner skyldes at det ble færre minstepensjonister, og at tilleggspensjonistene fikk høyere tilleggspensjon i perioden. Mens 65 prosent av alderspensjonistene hadde minstepensjon i 1984, var dette redusert til 29 prosent i 2006 (figur 2). Grunnen til dette er at flere kvinner er yrkesaktive nå enn før, og stadig færre kvinner har aldri vært i jobb.

I 1998 økte særtillegget med 12 000 kroner per år. Dette ga en økning av den gjennomsnittlige alderspensjonen på 9 prosent fra 1997 til 1998. Det medførte også at de som hadde lavere tilleggspensjon enn det nye særtillegget, ble minstepensjonister etter endringen, og andelen minstepensjonister økte derfor fra 37 til 41 prosent fra 1997 til 1998, men er nå altså nede i 29 prosent. Kvinner er i langt større grad enn menn minstepensjonister. Da dagens pensjonister var i yrkesaktiv alder og la grunnlaget for sine pensjonsrettigheter, hadde fortsatt mange kvinner avbrudd i yrkeslivet, og mange arbeidet deltid. Mange kvinner har derfor ikke opparbeidet seg tilleggspensjon, og rundt 44 prosent av de kvinnelige alderspensjonistene er minstepensjonister, mot bare 9 prosent av de mannlige alderspensjonistene.

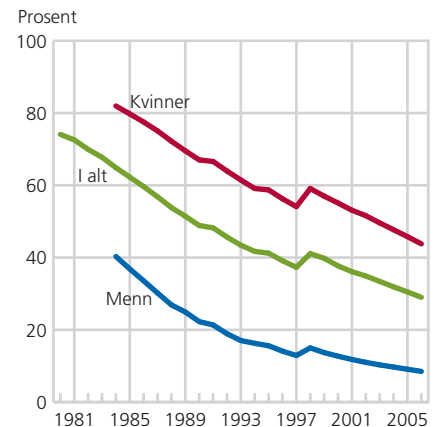
AFP-pensjon stadig mer populært

Ikke bare antall uførepensjonister har økt de senere årene. Etter at ordningen med avtalefestet pensjon (AFP) ble innført i 1989, har antallet som benytter seg av ordningen, økt voldsomt. Ordningen ble gradvis utbygget til å omfatte yngre aldersgrupper (nå aldersgruppene fra 62 til 66 år), og antallet virksomheter som dekkes av ordningen, har også økt. Fra 1995 til 2006 økte antallet AFP-pensjonister fra 9 300 til 41 300, mer enn en firedobling på drøyt ti år. Dette tilsvarer 19 prosent av befolkningen mellom 62 og 67 år⁴. Noen flere menn enn kvinner tar ut førtidspensjon 54 prosent mot 46 prosent. Det er imidlertid ikke alle som har denne muligheten til å trekke seg ut av arbeidslivet før den alminnelige pensjonsalderen. Omkring 80 prosent av arbeidstakerne som nærmer seg 62 år, dekkes av ordningen med frivillig førtidspensjon (Midsundstad 2004).

Mange tyr til tidsbegrenset hjelp

De tidsbegrensede ytelsene fra folketrygden har som formål å gi økonomisk trygghet ved bortfall av inntekt. Det gjelder når man blir syk eller arbeidsledig, i forbindelse med fødsel og når man som enslig mor eller far er alene om omsorgen for små barn. Til sammen er det et betydelig antall personer som til enhver tid har en tidsbegrenset ytelse fra folketrygden. Ved utgangen av 2006 mottok omtrent 110 000 mennesker rehabiliterings- eller attføringspenger. 121 000 mottok sykepenger⁵, mens 30 300 fikk tidsbegrenset uførestønad (denne stønadsformen er omtalt tidligere i artikkelen). Om lag 25 500 personer fikk overgangsstønad, og drøyt 30 100 helt arbeidsledige mottok dagpenger. Totalt utgjør dette 316 900 tilfeller for 2006, en nedgang på 11 300 tilfeller fra utgangen av 2005. I løpet av 2006 mottok dessuten 47 700 kvinner

Figur 2. Andel minstepensjonister blant alderspensjonistene, etter kjønn. 1984-2006

Kilde: NAV.

og 35 800 menn foreldrepenger⁶. Dette ligger på samme nivå som året før. Se faktaboks for begrepsavklaringer i forhold til pensjoner og tidsbegrensede ytelser.

Unge arbeidsledige får ikke dagpenger

I 2006 var det 48 prosent av de helt arbeidsledige som mottok dagpenger, mot 58 prosent av de helt ledige året før. Nedgangen kan settes i sammenheng med en regelendring fra 2004, da det ble fastsatt at maksimal dagpengeperiode skulle være på to år, mot tidligere tre år. På slutten av 1980-tallet lå den tilsvarende andelen på over 75 prosent, men dette gikk ned på begynnelsen av 1990-tallet. Andelen med dagpenger økte noe etter 1998, for så å gå ned igjen fra 2005. Antall helt ledige som mottok dagpenger ved utgangen av året, var høyest i 1993, over 83 000, og sank til 29 600 ved utgangen av 1998. I 2006 var det 30 100 helt ledige som mottok dagpenger, 18 000 færre personer enn året før.

Utover gruppen av langtidsledige som mister retten til dagpenger som følge av regelendringen fra 2004, er det særlig ungdom som ikke har opparbeidet seg rett til dagpenger under ledighet som faller utenfor dagpengeordningen. Det er dermed en nær sammenheng mellom utviklingen i arbeidsledighet blant ungdom og andelen av de arbeidsledige som mottar dagpenger. Unge i aldersgruppen 20 til 24 år har den høyeste andelen arbeidsledige sett i forhold til arbeidsstyrken i denne aldersgruppen. Blant disse var ledigheten på 3,3 prosent ved utgangen av 2006, mot 2,6 prosent for arbeidsstyrken totalt. Gruppen fra 25 til 29 år har den nest høyeste arbeidsledigheten, 2,9 prosent. Samtidig har gruppen under 20 år svært lav ledighet, 1,7 prosent. Dette kan henge sammen med at disse muligens i større grad unnlater å melde seg arbeidsledige enn de som er eldre, samtidig som mange fortsatt er under utdanning.

Unge mellom 20 og 24 år er den gruppen som har høyest ledighet, men også den gruppen som får størst nedgang i andel ledige som følge av de gode tidene på arbeidsmarkedet. De yngste arbeidstakerne har også et annet ledighetsmønster enn de eldre, ettersom de i mindre grad er langtidsledige (definert som ledig i 26 uker eller mer). Se artikkelen "Mange jobber, få ledige, men ungdom er utsatt" i denne utgaven av Samfunnsspeilet for mer informasjon om ungdom og ledighet.

Liten endring for sykepenger og rehabiliteringspenger

Antall personer på rehabiliterings- og attføringspenger har variert gjennom 1990-tallet. Antallet økte fra 1990 til 1993, gikk ned fra 1993 til 1995, for så å øke igjen fra 1995 til 2003. Økningen har vært særlig sterk de siste årene, men fra 2004 fikk vi igjen en nedgang. Ved utgangen av 2006 var det i overkant av 110 000 personer som mottok rehabiliterings- og attføringspenger. Fram til 2003 økte antall personer på rehabiliteringspenger, for så å minke igjen fra 2004. For attføringspenger har det vært en økning fram til 2005, mens tallet er litt lavere igjen i 2006. En noe tilsvarende tendens gjør seg gjeldende for sykepengemottakerne. Etter en økning de siste årene gikk antall mottakere kraftig ned i 2004 og 2005. I 2006 så vi imidlertid igjen en liten økning i antall sykepengemottakere⁷.

I 2006 var 13,8 prosent av mottakerne av rehabiliteringspenger under 30 år. Ser vi på de siste ti årene, var det en nedgang i andel unge mottakere på 3,1 prosentpoeng mellom 1997 og 2002. I 2002 lå andelen mottakere under 30

på 12,1 prosent, hvilket er den laveste prosentandelen i løpet av de siste ti årene. Etter dette har den steget jevnt fram til dagens nivå.

Færre mottakere av overgangsstønad

Overgangsstønad er en stønad til livsopphold som gis til enslige forsørgere som midlertidig er ute av stand til å forsørge seg selv ved eget arbeid på grunn av omsorg for barn. Det ble gjort omfattende endringer i reglene for overgangsstønad fra januar 1998, men endringene fikk først full effekt fra 1. januar 2001. Det var derfor en kraftig nedgang i antall eneforsørgere med overgangsstønad fra 2000 til 2001. Nedgangen var på 35 prosentpoeng, fra 40 400 til 26 100 mottakere. Sammenlignet med «toppåret» 1995 var nedgangen på 44 prosentpoeng. Den viktigste endringen er en begrensning på hvor lenge en eneforsørger kan motta overgangsstønad. Hovedregelen nå er inntil tre år, men med visse muligheter til forlengelse med opptil to år. Fra 1. juli 1999 ble det også bestemt at en enslig forsørger som har levd i et stabilt samboerforhold i tolv av de siste 18 månedene ikke lenger kan motta overgangsstønad. Det uttalte formålet med regelendringene var å stimulere eneforsørgerne til å bli helt eller delvis selvforsørget. Samtidig med nedkortingene av stønadstiden ble stønadsbeløpet økt.

Kapittelet om inntekt i dette nummeret av Samfunnspeilet viser til at barn som kun har én forsørger, har dobbelt så stor sannsynlighet for å havne i lavinntektsgruppen som barn med to forsørgere. Videre viser det seg at mens en gjennomsnittshusholdning hadde en inntekt på 208 500 kroner per forbruksenhet i 2005, var inntekten til enslige forsørgere bare 80 prosent av dette. Dette gapet tyder på en svakere yrkestilknytning for husholdninger med enslige forsørgere enn for husholdninger med to forsørgere. Til tross for dette tyder forskningsresultater på at mange enslige forsørgere klarer seg godt, og at flertallet har klart å tilpasse seg de nye forholdene etter regelendringene vedrørende overgangsstønad (Rikstrygdeverket 2006). Sysselsettingen har økt, inntektene har økt, yrkesinntekten har blitt viktigere, flere tar utdanning, og færre går på sosialhjelp. Det kan imidlertid virke som om de svakest stilte har merket konsekvensene av regelendringene, og at denne gruppen kommer i en presset økonomisk situasjon etter bortfall av overgangsstønaden.

Flere menn tar pappapermisjon

I 2006 mottok 78 prosent av de 57 700 fødende kvinnene foreldrepenger. Vilkåret for å få foreldrepenger er at den fødende kvinnen har vært yrkesaktiv i minst seks av de ti siste månedene før fødselspermisjonen begynner. Mens denne andelen var ganske stabil på 72-73 prosent på 1990-tallet, har den økt jevnt fra 1997. Dette har trolig sammenheng med at yrkesaktiviteten blant kvinner med små barn har økt.

Antall fedre som mottok foreldrepenger, har økt fra knapt 1 000 i 1992 til omkring 35 800 i 2006. Fedrekvoten utgjør for tiden seks uker. Den totale stønadsperioden er på 44 eller 54 uker, avhengig av om mor får foreldrepenger tilsvarende full lønn eller 80 prosent lønn. Dersom far ikke benytter disse ukene, faller de bort. Femtedelen av de fødende kvinnene mottok ikke foreldrepenger i 2006, men mottok i stedet en engangsstønad ved fødsel på rundt 33 600 kroner. Fedre får ikke engangsstønad, selv om de ikke er i jobb. Sett i forhold til aldersgrupper, mottar så godt som alle fødende under 20 år

Begreper

Grunnpensjon: Ytes uavhengig av tidligere inntekt, men avhenger av hvor lenge du har vært medlem av folketrygden, og om du er gift/samboer eller enslig. For å få full grunnpensjon er det et krav at man har vært medlem av folketrygden/bosatt i Norge i minst 40 år etter fylte 16 år. For enslige vil full grunnpensjon vanligvis tilsvare grunnbeløpet (G). Gifte/samboere kan få redusert beløpet.

Tilleggspensjon: Avhenger av tidligere arbeidsinntekt. Antall pensjonspoeng beregnes ut fra de 20 årene med høyest poeng. For å få full tilleggspensjon kreves minst 40 år med poengopptjening.

Særtillegget: Ytes til pensjonister som ikke har tilleggspensjon, eller som har tilleggspensjon lavere enn særtillegget. Pensjon som består av grunnpensjon og særtillegg, kalles minstepensjon.

AFP-pensjon: Dette er en frivillig tidligpensjoneringsordning. Gjelder for personer fra fylte 62 år som arbeider innfor et område med en tariffavtale som inkluderer AFP.

Rehabiliteringspenger: Ytelse til livsopphold for personer som på grunn av sykdom, skade eller lyte ikke kan utføre arbeid.

Kan gis etter at retten til sykepenger er brukt opp, eller etter at man har vært sammenhengende arbeidsufør i 52 uker uten rett til sykepenger. Gjelder periode der man er under aktiv behandling med utsikt til bedring av arbeidsevnen.

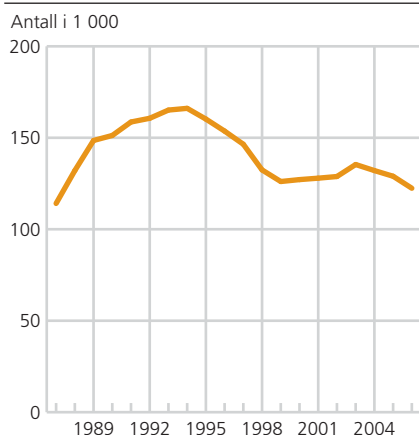
Overgangsstønad: Ytelse som skal sikre inntekten til dem som har aleneomsorgen for barn. Som hovedregel kan man få overgangsstønad i inntil tre år fram til det yngst barnet fyller åtte år.

Foreldrepenger: Ytelse som skal sikre foreldrene inntekt ved fødsel eller adopsjon. Man må ha hatt pensjonsgivende inntekt i minst seks av de ti siste månedene før stønadsperioden begynner.

Engangsstønad: Engangsstønad gis ved fødsel eller adopsjon til foreldre som ikke har rett til foreldrepenger.

Kilde: NAV, <http://www.nav.no/>.

Figur 3. **Antall sosialhjelpsmottakere. 1987-2006**

¹ Fra og med 1997 inkluderer kun mottakere med et positivt beløp.

Kilde: Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

engangsstønad, men disse utgjør en svært liten gruppe. I aldersgruppen 20 til 24 år er det omtrent like mange som får engangsstønad som foreldrepenger, og i aldersgruppen 25 til 29 år, der den største andelen fødende befinner seg, er det omtrent 25 prosent som får engangsstønad og 75 prosent som får foreldrepenger.

De totale sosialhjelpsutgiftene går ned med færre mottakere

122 400 personer mottok økonomisk sosialhjelp i 2006 (figur 3). Dette er en nedgang på omtrent 5 prosentpoeng i forhold til i 2005, da tallet for mottakere lå rundt 129 000, og tett opptil tallet for 2002. Tallene for 2003 og 2004 lå noe over dette nivået, men har vært problematiske siden det ikke var mulig å skille mellom mottakere av introduksjonsstønad og mottakere av økonomisk sosialhjelp. Se faktaboks for mer om innføringen av introduksjonsordning for nyankomne innvandrere.

Økonomisk sosialhjelp beregnes ut fra mottakerens egen inntekt sammen med husholdningens samlede inntekter og utgifter. 2,6 prosent av befolkningen mottok sosialhjelp i 2006. Dersom man legger til barn og ektefeller, ligger andelen av befolkningen som i kortere eller lengre periode berøres av den økonomiske bistanden på 4,4 prosent. Disse tallene avviker ikke vesentlig fra tidligere år.

Brutto utbetalt økonomisk sosialhjelp har gått ned med 7 prosent fra 2005 målt i 2006-kroner, og var i 2006 på 4,6 milliarder kroner (figur 4). Støtten til den enkelte mottaker har gått ned med 2 prosent fra 2005 til 2006, målt i 2006-kroner. Ser man på de siste 20 årene, har brutto utbetalt sosialhjelp svingt en del. Omregnet til 2006-kroner, lå beløpet i 1987 på 3,3 milliarder. Deretter kom en gradvis økning til drøyt fem milliarder per år i perioden 1994-1996, for så å synke igjen. De siste ti årene har beløpet variert mellom 4,4 og knapt fem milliarder, med unntak av de spesielle årene 2003 og 2004, da introduksjonsstønaden i stor grad ble rapportert inn sammen med sosialhjelpstallene.

Lov om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere trådte i kraft som en frivillig ordning for kommunene fra 1. september 2003, og ble obligatorisk fra 1. september 2004. I 2003 ble rapporteringsskjemaet for sosialhjelpsmottakere utvidet til også å inkludere mottakere av introduksjonsstønad. På grunn av at introduksjonsloven trådte i kraft midt i rapporteringsåret, og at flere kommuner ikke oppdaterte sine interne fagsystemer, var det umulig å skille mottakerne av sosialhjelp og introduksjonsstønad. I 2004 var det fortsatt noen kommuner som ikke kunne skille mellom mottakere av de to ordningene. Fra og med 2005 skal derimot introduksjonsstønaden i sin helhet være skilt ut fra sosialhjelpen.

Om man ser på utbetalt stønad per sosialhjelpstilfelle, er ikke mønsteret helt det samme. Selv om gjennomsnittlig stønad varierer noe fra år til år, har det her vært en relativt jevn økning, spesielt om man ser på de siste 15 årene. Dette tyder på at variasjonene i brutto utbetalt sosialhjelp først og fremst skyldes variasjoner i antall sosialhjelpsmottakere, og ikke hvor mye hver enkelt får utbetalt.

I 2006 fikk hver sosialhjelpsmottaker i gjennomsnitt 7 100 kroner utbetalt per måned. Tilsvarende beløp for 2005 var knapt 7 200 kroner (begge beløpene i 2006-kroner). Ser vi på hele året, fikk hver mottaker i 2006 i gjennomsnitt utbetalt 37 600 kroner, mens det tilsvarende beløpet for året før var 38 400 kroner, omregnet til 2006-kroner. Det har altså vært en nedgang, både i antall sosialhjelpsmottakere og i hvor mye hver enkelt får utbetalt, fra 2005 til 2006.

Flere unge enn eldre blant sosialhjelpsmottakerne

25 prosent av sosialhjelpsmottakerne befinner seg i aldersgruppen 30-39 år. Ses aldersfordelingen blant mottakerne opp mot de samme aldersgruppene i befolkningen, er det 5 prosent i aldersgruppen 30-39 år som mottar sosialhjelp. Størst andel har imidlertid aldersgruppen 20-24 år. I perioden fra 2000 til 2006 hadde rundt 8 prosent av befolkningen i denne aldersgruppen mottatt sosialhjelp i en kortere eller lengre periode i det enkelte år. I aldersgruppen 25-29 år er den samme andelen 6 prosent.

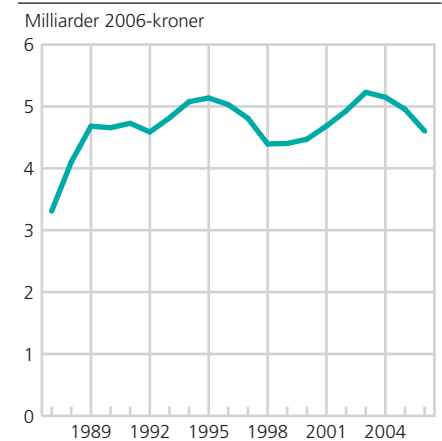
Ser vi på kjønn, utgjorde menn 56 prosent av alle sosialhjelpsmottakere i 2006. Denne andelen viser til en trend som har vart i flere år, og forskjellen mellom menn og kvinner har vært stabil siden midten av 1990-tallet. Vel 3

Forskjellen på sosialhjelp og introduksjonsstønad

Sosialhjelp kommer inn der annen privat og offentlig forsørgelse ikke strekker til. Sosialhjelpen er ment å være en subsidiær ytelse av kort varighet, og et viktig vilkår er at alle andre muligheter er forsøkt før utbetalingen finner sted. Sosialtjenesteloven har et todelt formål; inntektssikring og rehabilitering. Sosialhjelpen skal være en økonomisk sikring for den enkelte og dens hushold, samt gjøre den enkelte i stand til å klare seg selv. Sosialhjelpsutbetalingen er basert på en skjønnsmessig vurdering. Den ses i forhold til både søkerens egen inntekt og familiens totale inntekt, samt hvem søkeren skal forsørge, og hvilke utgifter utbetalingen skal dekke. Sosialhjelpen utbetales normalt i form av kontantstønad (bidrag), men kan i særlige tilfeller gis i form av lån eller rekvisisjoner.

Introduksjonsstønaden er derimot en individuell stønad som utbetales til nyankomne innvandrere som har flyktningbakgrunn, er mellom 18 og 55 år og har behov for grunnleggende kvalifisering. Introduksjonsprogrammet skal som hovedregel vare i inntil to år, og innholdet skal være individuelt tilrettelagt. Det skal inneholde norskopplæring, samfunnskunnskap og tiltak som forbereder til videre opplæring eller tilknytning til yrkeslivet. Introduksjonsstønaden er den stønaden deltakerne i introduksjonsordningen mottar fra kommunen til dekning av livsopphold i programperioden. Stønaden er på årsbasis lik to ganger folketrygdens grunnbeløp. Deltakere under 25 år mottar to tredeler av stønaden. Stønaden er skattepliktig, og dersom deltakerne har fravær fra opplæringen og/eller tiltak uten gyldig grunn, får vedkommende trekk i stønaden, time for time. Stønaden er lik for alle og er ikke behovsprøvd. Dette innebærer at den ikke avkortes mot barnetrygd, kontantstøtte med mer. Ytelser fra folketrygden som sykepenger og dagpenger blir likevel avkortet.

Figur 4. **Brutto utbetalt økonomisk sosialhjelp. 1987-2006. Milliarder 2006-kroner**

¹ Fra og med 1997 inkluderes kun mottakere med et positivt beløp.

Kilde: Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

prosent av den mannlige befolkningen mottok økonomisk sosialhjelp en eller flere ganger i 2006, mot 2,3 prosent av den kvinnelige befolkningen. Det er ikke store forskjeller mellom menn og kvinner når vi ser på alder. Bak disse tallene ligger det imidlertid en mulig feilkilde i og med at dersom det er familien som mottar sosialhjelp, så er det bare en person som står som mottaker. Det er mulig at menn i større grad enn kvinner henter sosialhjelpen på vegne av familien, og dermed er det disse som blir registrert.

Hovedtyngden av både de mannlige og de kvinnelige mottakerne fikk stønad i tre måneder eller mindre i 2006, men en mindre andel av mennene enn av kvinnene havner i denne kategorien, henholdsvis 41 prosent menn og 49 prosent kvinner. Samtidig var det en større andel av de mannlige mottakerne som fikk stønad i ti måneder eller mer enn blant de kvinnelige, 24 mot 19 prosent. Av sosialhjelpsmottakerne med stønad i ti måneder eller mer er hele 62 prosent menn.

Tre av fire som får sosialhjelp, er enslige

Rundt tre av fire av alle som har fått økonomisk støtte fra sosialkontoret i årene 2000-2006 oppga å være enslige. Vel 15 prosent av disse oppgir å være enslig med forsørgeransvar for barn under 18 år, mens 11 prosent sier de er gifte/samboere samtidig som de har forsørgeransvar for barn under 18 år.

47 prosent av alle mottakere av sosialhjelp/introduksjonsstønad sier at denne er deres viktigste kilde til livsopphold i 2006. Arbeidsinntekt oppgis derimot av svært få av sosialhjelpsmottakerne som viktigste inntektskilde. Denne andelen har de siste årene ligget rundt en av ti. Dette bekreftes også gjennom at kun 6 prosent av sosialhjelpsmottakerne oppgir å være i heltidsarbeid. Andelen mottakere i heltidsarbeid har vært jevnt synkende siden slutten av 1990-tallet. Over halvparten av de enslige mennene (uten barn) oppgir sosialhjelp som viktigste inntektskilde ved siste kontakt med sosialkontoret, mot 43 prosent av de enslige kvinnene.

Viktigste inntektskilde for langtidsmottakere

I perioden fra 2000 til 2006 har den gjennomsnittlige stønadslengden ligget stabilt på rundt fem måneder. 21 prosent har stønad i én av årets tolv måneder. Tar vi også med dem som mottar stønad i to og tre måneder, øker andelen til vel 44 prosent. Lovens intensjon om at sosialhjelpen skal være en tilleggsytelse av kort varighet blir altså oppfylt for en stor del av mottakerne. Men selv om en stor andel av mottakerne kun får stønad i en kortere periode, er det fremdeles mange som har behov for bistand i en større del av året. Av de som mottar økonomisk sosialhjelp i 2006, har 41 prosent stønad i seks eller flere måneder, og i perioden fra 2000 til 2006 har rundt en av ti sosialhjelpsmottakere fått stønad gjennom hele året. Blant de som mottar økonomisk sosialhjelp hele året, er menn overrepresentert, og utgjør 62 prosent.

Av de som har mottatt stønad i ti måneder eller mer i 2006, oppgir hele 71 prosent av mennene og 67 prosent av kvinnene sosialhjelp eller introduksjonsstønad som den viktigste inntektskilden ved siste kontakt med sosialkontoret. Blant de som mottar stønad i tre måneder eller mindre, gjelder dette en langt lavere andel. Av disse er det 42 prosent av mennene og 31 prosent av kvinnene som oppgir sosialhjelp eller introduksjonsstønad som den viktigste inntektskilden.

Årsaken til at personer mottar stønad i en lengre periode i løpet av et år kan være flere, og uforutsette hendelser kan påvirke personenes behov for sosialhjelp når bare ett år legges til grunn. Ved å følge mottakerne over flere år, får man et bedre bilde av andelen mottakere som har et vedvarende problem med egenforsørgelsen. I større grad enn hva som er tilfellet for ett enkelt år, vil dette gjøre det mulig å kontrollere for om mottaket av den økonomiske stønaden er resultat av en spesiell hendelse.

Bare en svært liten del av mottakerne av sosialhjelp har kontinuerlige og langvarige problemer med å forsørge seg selv. Dersom vi ser på hvor mange av mottakerne med stønad i hele 2006 som også mottok stønad både i hele 2005 og 2004, finner vi at dette gjelder kun 3 prosent av mottakerne. De færreste har med andre ord behov for stønad hver eneste måned i så lang tid.

Ser vi derimot på gruppen av mottakere med stønad i seks måneder eller mer i 2006, viser det seg at 19 prosent også har mottatt stønad i seks måneder eller mer i både 2005 og 2004. Så selv om problemene med egenforsørgelse ikke er kontinuerlige, har like fullt en av fem langvarige og relativt omfattende behov for økonomisk hjelp utover det som gis av folketrygden. Dette har trolig sammenheng med den lave yrkestilknytningen blant sosialhjelpsmottakere, som blir omtalt senere i denne artikkelen.

En rekke nye personer kommer hvert år i kontakt med sosialkontoret. I 2006 er andelen nye mottakere 31 prosent. Sammenlignet med de tre foregående årene er dette en liten nedgang, og den kan nok i all hovedsak knyttes til innføringen av introduksjonsstønaden.

På arbeidslivets sidelinje

Som tidligere nevnt vil personer som mottar sosialhjelp, ofte også bidra til å forsørge andre personer enn seg selv, vanligvis personer som tilhører samme husholdning som den registrerte sosialhjelpsmottakeren. På samme måte vil sosialhjelpsmottakere som bor sammen med andre, ha nytte av inntektene som andre medlemmer i husholdningen bidrar med. Her vil vi kommentere noen funn knyttet til husholdninger hvor hovedinntektstakeren er sosialhjelpsmottaker. Tallene som presenteres er fra 2004⁸.

Sammenlignet med befolkningen generelt har sosialhjelpsmottakerne en svært svak tilknytning til arbeidslivet. Mens det i befolkningen sett under ett er en forholdsvis liten andel som bor i husholdninger uten noen yrkestilknyttede⁹, er denne andelen langt høyere i husholdninger hvor hovedinntektstakeren er sosialhjelpsmottaker. I husholdninger hvor hovedinntektstakeren er sosialhjelpsmottaker, er andelen personer i husholdninger uten noen yrkestilknyttede medlemmer 70 prosent. For hele befolkningen er den samme andelen 24 prosent. Andelen personer uten noen yrkestilknyttede medlemmer i husholdningen har blant sosialhjelpsmottakerne vært jevnt stigende fra siste halvdel av 1990-årene. Den svake tilknytningen til arbeids-

livet vises også ved at bare et fåtall har yrkesinntekt som høyeste inntektskilde. For bare hver fjerde person i husholdninger hvor hovedinntektstakeren er sosialhjelpsmottaker, er yrkesinntekten den største husholdningsinntekten.

Tilknytningen til arbeidslivet påvirker husholdningenes økonomi. 45 prosent av alle sosialhjelpsmottakere befinner seg i lavinnteksgruppen, basert på EUs definisjon av lavinntekt¹⁰. Blant sosialhjelpsmottakere i lavinnteksgruppen bor åtte av ti i husholdninger uten noen yrkestilknyttede personer. Også for de sosialhjelpsmottakerne som ikke befinner seg i lavinnteksgruppen, er det svak yrkestilknytning; 59 prosent av disse bor i husholdninger uten noen yrkestilknyttede. Dette er en langt høyere andel enn for den delen av befolkningen som ikke har lav inntekt.

En forholdsvis stor andel sosialhjelpsmottakere, både i og utenfor lavinnteksgruppen, mottar bostøtte i tillegg til sosialhjelp. I 2004 var det en større andel blant personene i husholdninger uten lavinntekt som mottok bostøtte i tillegg til sosialhjelp, enn blant de med lavinntekt. 43 prosent av sosialhjelpsmottakerne over

lavinntektsgrensen mottok da bostøtte, mens den samme andelen i lavinnteksgruppen var 37 prosent.

Sosialhjelpsmottakere ser ikke ut til å ha større sykdomsutgifter enn andre. Sammenlignes sosialhjelpsmottakere over og under lavinntektsgrensen, har mottakere under lavinntektsgrensen i mindre grad mottatt grunnstønad. Grunnstønad kan, ut fra bestemmelser i folketrygdeloven, ytes til personer som har varig sykdom, når lidelsen medfører varige ekstrautgifter av betydning. Sammenlignet med lavinnteksgruppen i hele befolkningen, er det ikke noen vesentlig forskjell. Sosialhjelpsmottakere som befinner seg over lavinntektsgrensen, mottar derimot grunnstønad i noen større grad enn ikke-lavinnteksgruppen i hele befolkningen (Enes, Epland og Normann 2007).

Referanser

Enes, Anette Walstad, Jon Epland og Tor Morten Normann (2007): «Sosiale indikatorer for sosialhjelpsmottakere» i *Økonomi og levekår for ulike grupper*, 2006, kapittel 7, Rapporter 2007/8, Statistisk sentralbyrå.

Midtsundstad, Tove (2004): Hvor mange har rett til AFP? Notat 23.01.2004, Fafo.

Rikstrygdeverket (2006): Enslige forsørgere - økonomisk situasjon og aktivitet i perioden etter reformen i 1998, Rapport 03/2006, Rikstrygdeverket.

¹ Etter en endring som trådte i kraft 1. januar 1991, er øvre aldersgrense er satt til 67 år, ettersom overgangen fra uføre- til alderspensjon skjer måneden etter at man har fylt 67. For år før 1991 er øverste alder 66 år. Nedre aldersgrense er satt til 18 år etter at nedre aldersgrense for uførepensjon ble endret i 2000. For 1999 var nedre aldersgrense 17 år, og før 1999 var nedre aldersgrense 16 år.

² Mottakere av tidsbegrenset uførestønad er inkludert fra og med 2004.

³ Alle beløp er omregnet til 2006-tall ved hjelp av nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner.

⁴ Ettersom man tidligst kan motta alderspensjon fra og med måneden etter at man har fylt 67 år, er 1/12 av befolkningen på 67 år inkludert.

⁵ Tall for sykepenger er per 30. juni 2006.

⁶ Fra 1. januar 2007 ble begrepet fødselspenger endret til foreldrepenger.

⁷ Tall for sykepengemottakere er per 30. juni.

⁸ Det neste avsnittet bygger på kapittel 7 i Rapporter 2007/8, «Økonomi og levekår for ulike grupper, 2006», skrevet av Anette Walstad Enes, Jon Epland og Tor Morten Normann, Statistisk sentralbyrå.

⁹ Andel personer uten noen yrkestilknyttede i husholdningen. Som yrkestilknyttet regnes personer som har lønn og/eller netto næringsinntekt større enn folketrygdens minsteytelse (minstepensjon) til enslige (drøyt 100 000 kroner i 2004).

¹⁰ Definisjon av lavinntektsgrenser se kapittel 2.5 i Rapporter 2007/8. «Økonomi og levekår for ulike grupper, 2006», Statistisk sentralbyrå.

Stadig dyrere å etablere seg med egen bolig

Boligprisene har økt kraftig over en lang periode. Prisene på blokkleiligheter har økt mest. Økte boligpriser går særlig ut over personer i etableringsfase. Mange unge er henvist til leiemarkedet. Det er sterk vekst i byggingen av små boliger, og kanskje vil prisveksten for slike boliger dempes. Belåningsgraden har økt for alle som låner til bolig, og særlig gjelder dette for de yngre – stadig flere låner til «over pipa».

«Timing» for salg av bolig man flytter fra og for kjøp av den boligen man flytter til kan av og til avgjøre hvor godt vi kommer ut av et boligbytte. Da boligprisene kollapset i 1988, led mange av dem som kjøpte før prisene falt og solgte sin gamle bolig under priset, store tap. De som solgte før priset falt og kjøpte etterpå, tjente på transaksjonen. Siden 1993 har prisene stort sett bare økt, og helt fram til i dag har det vært lurt å kjøpe ny bolig før den gamle boligen selges, men ingen vet helt sikkert hvor lenge dette vil vedvare.

Boligmarkedet – fra regulering til «fri flyt»

En stor del av boligmassen er opprinnelig blitt finansiert av Husbanken. Husbankens rolle var å yte lån til lav rente til boligsøkere. Husbankens krav til boligene som den finansierte var at de skulle ha en nøktern standard og størrelse. Før begynnelsen av 1980-årene var store deler av boligmarkedet strengt regulert både når det gjaldt prissetting og omsettelighet. Boliger i borettslag kunne ikke selges til hvem som helst, her gjaldt ansiennitet. Prisene lå svært langt under det disse boligene ville ha gått for i et fritt marked. Det var ikke lett å få lån. Det var vanlig at bankene krevde et langvarig kundeforhold selv når det dreide seg om en relativt beskjeden sum for å betale innskuddet, eller andelen i borettslaget. Dette betydde i praksis at det var kører av boligsøkere som først måtte opparbeide egenkapital gjennom et lengre kundeforhold til banken sin, og som senere ventet på en anledning til å skaffe drømmeboligen i form av ansiennitet i boligselskapet.

På 1980-tallet ble boligmarkedet gradvis liberalisert. Boligselskapene avvirket prisreguleringen. Private kredittinstitusjoner fikk rammebetingelser som ga dem større muligheter til finansiering av boligutbygging og boligkjøp for privatkunder. I dag er det enklere å få lån, og for de aller fleste boligene er det fritt å selge og kjøpe. Fra å være et rasjonert og regulert gode, når vi ser bort fra privatfinansierte boliger, er boliger i dag stort sett fritt omsettelige, og husholdningene er prisgitt sine egne vurderinger i et marked som få har særlig oversikt over. Husbankens rolle er forandret – den skal se til at det skaffes boliger til vanskeligstilte grupper i samfunnet.

Det svinger i bygging av boliger

Fra begynnelsen av 1950 og fram til i dag er det bygd omkring 30 000 boliger per år i gjennomsnitt, men byggingen har variert betraktelig. I 1973 ble det bygd nær 44 000 boliger, i 1993 bare godt og vel en tredel i forhold til i 1973 (Bygge- og anleggsvirksomhet, Statistisk sentralbyrå 2007).

Fra boligkrakket på slutten av 80-tallet gikk det reelle prisnivået for boliger betraktelig ned fram til 1992/1993. Byggekostnadene gikk ikke ned

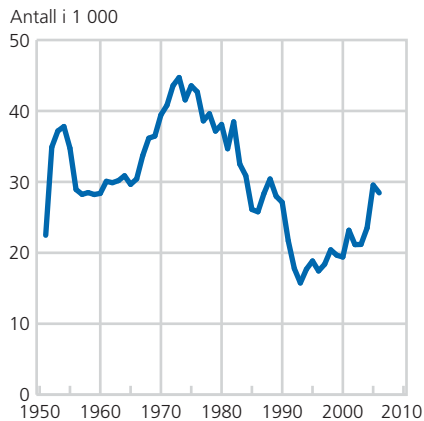
Jan-Petter Sæther

Forbruksundersøkelsene danner grunnlaget for de fleste av de årlige boligindikatorene i dette nummeret av Samfunnsspeilet. I tillegg er det årlige indikatorer som bygger på boligprisindeksen, bygge- og anleggsstatistikk og byggearealstatistikk. Den tekstlige framstillingen i denne artikkelen bygger for det meste på de årlige tallseriene. I tillegg er det supplert med tall fra levekårsundersøkelsene – den sist publiserte er fra 2004. Levekårsundersøkelsene utføres hvert år, men har ulike tema for hvert år. De siste undersøkelsene som handler om boligforhold, er fra 2001 og 2004. I 2007 er boligforhold igjen et tema for levekårsundersøkelsene, men disse dataene er ennå ikke tilgjengelig.

Forhold rundt boligstandard og miljø, det vil si trange/romslige boliger, mer enn ett bad, kalde/fuktige boliger og utsatthet for støy fra veitrafikk, er det ikke nye tall for. Disse forholdene er beskrevet nærmere i Samfunnsspeilet 4/2004 og 5-6/2006.

Jan-Petter Sæther er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk (jan.saether@ssb.no).

Figur 1. Fullførte boliger per år 1951-2006

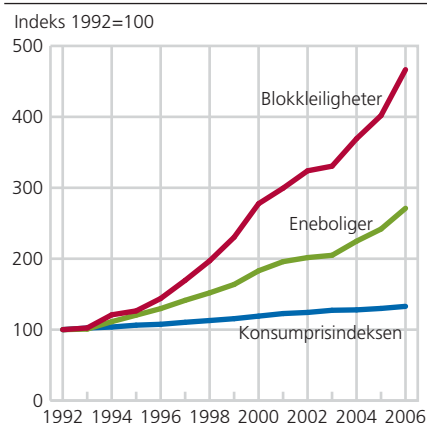
Kilde: Bygge- og anleggsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

tilsvarende. Dette førte til at det ble lite lønnsomt å bygge. Det er en av årsakene til den lave byggeaktiviteten i deler av perioden 1988-1993. Antall fullførte boliger i 1989 og 1990 var likevel på et så høyt nivå som omkring 28 000 enheter, og i 1990 rundt 27 000 enheter. En viktig årsak til at så mange boliger ble fullført i 1989 og 1990 var at de var planlagt eller påbegynt i etterkant av 1987/88, da lønnsomheten i byggebransjen var god. Siden 1993 har prisene på boliger tatt seg opp. Det har ført til bedre lønnsomhet i boligbyggingen, og nybyggingen har derfor økt jevnt fram til i dag. Antall fullførte boliger i 2005 var i underkant av 30 000, og i 2006 godt og vel 28 000 boliger, det vil si nær oppunder gjennomsnittet for hele perioden 1951-2006. Figur 1 viser antall fullførte boliger per år for hele perioden.

Boligprisene til himmels?

Fra 1992 og fram til i dag har boligprisene økt jevnt og relativt mye. Det har vært mange spådommer om hvordan utviklingen i boligprisene vil bli – noen spår fortsatt oppgang. Andre spår at boligprisene ikke kan øke mye mer, og noen mener det vil bli en kraftig og langvarig nedgang i boligprisene. Andre mener vi vil få en «myk landing», en utflating av prisene på boliger. Blant annet i Røed Larsen og Sommervoll (2004) er det gjort rede for de mekanismene som virker på boligprisene.

Allerede i 1997 uttrykte Kredittilsynet i sin årsmelding at fallet i boligprisene vi opplevde i slutten av 1980-årene og begynnelsen av 1990-årene, vil kunne skje igjen: «Det er grunn for finansinstitusjonene til å ta hensyn til at man også på 90-tallet kan få en ubalanse i boligmarkedet med risiko for prisfall.» Figur 2 viser prisutviklingen på eneboliger og blokkleiligheter fra 1992 til 2006. Figuren viser at boligprisene har økt svært mye i forhold til konsumprisindeksen¹. Særlig har prisene på blokkleiligheter steget mye. Dette er boliger som unge i etableringsfasen ofte velger eller ønsker seg, men de fleste unge er henvist til leiemarkedet før de har god nok økonomi til å investere i egen bolig. Om lag 80 prosent av aleneboende under 30 år leide bolig i 2004 (Andersen 2006). I flerpersonshushold var 14 prosent leiere.

Figur 2. Prisutvikling¹ for eneboliger og blokkleiligheter, og konsumprisindeksen 1992-2006. 1992=100

¹ Tall for boligprisutvikling gjelder landsgjennomsnittet. Hadde vi for eksempel valgt byene, ville avstanden mellom kurvene for priser på eneboliger og blokker fortsatt vært betydelig, men ikke så stor som i denne framstillingen.

Kilde: Boligprisindeksen og Konsumprisindeksen, Statistisk sentralbyrå.

Det bygges stadig flere blokkleiligheter

Prisene på blokkleiligheter har i lang tid økt betraktelig mer enn prisene på for eksempel eneboliger. Prisene på småhus – tomannsboliger, rekkehus og andre bygg med mindre enn fem boliger – har økt mer enn prisene på eneboliger, men mindre enn prisene på bolig i blokk. Den høye prisveksten på blokkleiligheter har antakelig bidratt til at antall fullførte blokkleiligheter har økt mye mer enn eneboliger og småhus de siste årene.

Byggearealstatistikken viser at antall fullførte eneboliger stort sett har gått ned fra 2002. I det siste har det vært en tendens til en relativ prisøkning på eneboliger, og det kan være forårsaket av at det bygges relativt få eneboliger. Figur 3 viser utviklingen i antall fullførte boliger etter boligtype². I 1993 besto bare 10 prosent av nybygde boliger av blokkleiligheter. I 2006 var om lag halvparten blokkleiligheter.

Nye boliger stadig mindre

I 1987 var nybygde boliger i gjennomsnitt 188 kvadratmeter. Fra 1987 til 1991/1992 falt størrelsen på nybygde boliger til om lag 131 kvadratmeter for så igjen å øke fram mot slutten av 1990-årene. De seneste årene er nybygde boliger blitt stadig mindre. I dag er gjennomsnittlig størrelse for nye boliger

119 kvadratmeter, hovedsakelig på grunn av den sterke veksten i antall nye blokkleiligheter.

Figur 4 viser et mønster som i store trekk er likt for eneboliger, boliger i småhus og i blokker – det mønsteret kjennetegnes av to «topper», en i 1987 og en rundt 1999. Det er først og fremst det store antallet blokkleiligheter som er blitt bygd de senere årene som gjør at kurven peker så markant nedover til tross for at fullførte eneboliger har ligget stabilt rundt 165 kvadratmeter fra 2001. Blokkleiligheter er i gjennomsnitt langt mindre enn eneboliger, og de er i gjennomsnitt også mindre enn boliger i småhus. Siden det har vært så sterk vekst i antall nye blokkleiligheter (se figur 3), har kurven i figur 4 hovedsakelig pekt nedover de seneste årene.

Fra 2005 til 2006 økte størrelsen på nye eneboliger og på småhus noe. For blokkleiligheter gikk ikke gjennomsnittstørrelsen ytterligere ned, men det er vanskelig å tolke det som et trendskifte. Når vi ser på hele perioden 1983-2006, ser hovedtendensen ut til å være at det bygges boliger som fremdeles er mindre enn det som var vanlig tidligst i perioden.

Belåningsgraden øker

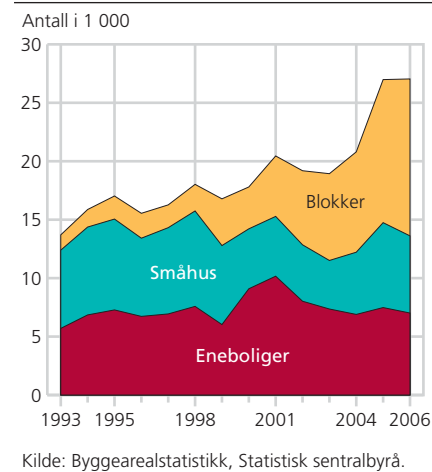
Fra 1999-2000 har det i følge Kredittilsynets boliglånsundersøkelser vært en tendens til at stadig flere låner mer enn 80 prosent av kjøpesummen til bolig. Det kan henge sammen med at boligene har blitt dyrere, og at egenkapitalen i stadig mindre grad holder tritt med boligprisene. Imidlertid har inntektsnivået stadig økt, og arbeidsledigheten har blitt rekordlav. Dette kan også være noe av forklaringen på at belåningsgraden har økt. Ifølge Andersen (2001) etablerer de unge seg når boligprisene er høye: «Det kan altså se ut til at førstegangsetablering blant unge generelt følger de økonomiske konjunkturer, den er liten når boligprisene er lave og fallende, større når boligprisene er høye og stigende». Rentenivået har vært lavt de seneste årene, og det har ført til at årlige utgifter til renter og avdrag på lån av en gitt størrelse har blitt lavere. Disse forholdene kan ha ført til økt press i etterspørselen i boligmarkedet, og dermed høyere boligpriser. Figur 5 viser belåningsgraden fra 1997 til 2006 og foliorenten (Norges Banks styringsrente). Belåningsgraden er her basert på kroneverdien av låneporteføljen, ikke antall lån.

Fra 2000 til 2006 ble andelen som låner mer enn 100 prosent av kjøpesummen nesten fordoblet. Godt og vel 14 prosent av låntakerne lånte mer enn 100 prosent i 2006 ifølge boliglånsundersøkelsene.

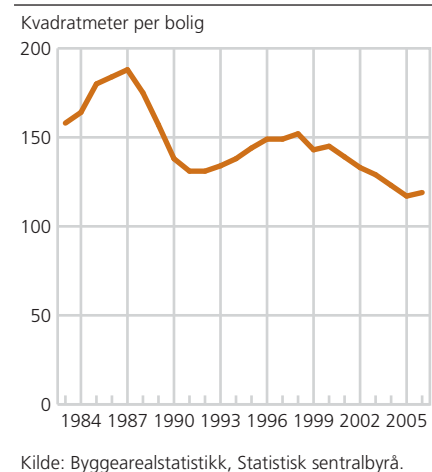
Flere unge låner til «over pipa» ...

Den langvarige og sterke veksten i boligprisene har gjort det vanskeligere for de som er i et tidlig stadium i «boligkarrieren». En «endeløs» prisvekst har kanskje gitt inntrykk av at prisene stadig skal opp, og det kan medføre at unge framskynder kjøp av egen bolig – dette er med på å forsterke prisveksten. Mange kan også ha vurdert boligkjøp som en investering som vil gi framtidig avkastning. Nye finansieringsformer, som for eksempel avdragsfrie og mer langsiktige lån, enten individuelle lån eller i form av større andel fellesgjeld i borettslag, har gjort at betalingsevnen har økt. Det har forsterket etterspørselen og dermed også prisveksten. Lav rente og troen på at rentenivået fortsatt vil holde seg lavt, kan også ha bidratt til sterkt etterspørselspress, og dermed høyere boligpriser. Unge som går inn i boligmarkedet når prisene er høye, er sårbare dersom det skulle bli prisnedgang. Dersom de må selge etter en

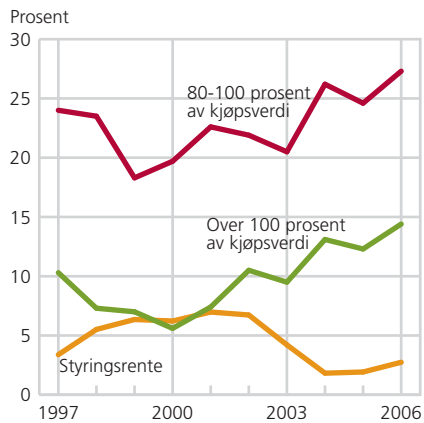
Figur 3. Antall nye eneboliger, boliger i småhus og i boligblokker

Figur 4. Gjennomsnittlig antall kvadratmeter per bolig for fullførte boliger 1983-2006

Figur 5. **Belåningsgrad, lånesum i prosent av kjøpesum 1997-2006, og styringsrenten**

Kilde: Boliglånsundersøkelsene, Kredittilsynet; og Norges bank.

prisnedgang, vil de i verste fall kunne stå igjen med netto gjeld, selv om de i utgangspunktet ikke har lånt «over pipa».

Prisveksten de seneste årene har ikke vært lik i alle deler av landet. Det er særlig i byene prisene har økt mye, og for eksempel i ulike bydeler har det vært ulik prisvekst. Sommervoll (2004) beskriver for eksempel forholdene i Oslo, der små boliger har hatt sterkest prisvekst. Prisveksten siden begynnelsen av 1990-tallet har vært sterkest i de bydelene der prisene i utgangspunktet var lavest. Unge og husholdninger med lav betalingsmulighet har derfor blitt hardt rammet.

Det er ikke bare unge boligkjøpere som har måttet ta opp lån til mer enn 80 prosent av boligprisen, men det er de yngste boligkjøperne som har den høyeste belåningsgraden. Figur 6 viser belåningsgraden for tre alderskategorier i 2005 og 2006.

Blant låntakere under 35 år hadde 37 prosent en belåningsgrad over 100 prosent. I 2005 var andelen 22 prosent. Andelen unge med belåningsgrad over 80 prosent av kjøpesummen var i 2006 77 prosent, i 2005 67 prosent. Andelen som har boliglån, avtar sterkt med alderen.

Helst selveid – i eneboliger og småhus

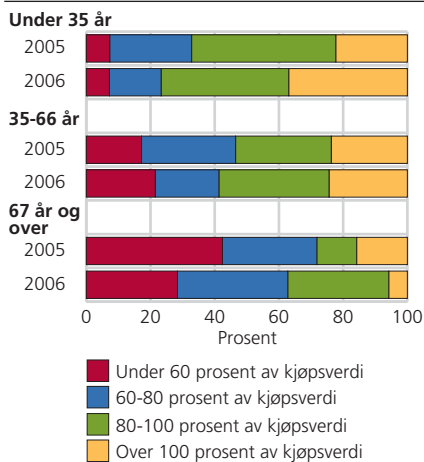
Norsk boligpolitikk har hatt som mål at flest mulig skal eie boligen sin. Andelen husholdninger som eier boligen har over en lang periode vært på rundt 77 prosent ifølge tall fra de årlige forbruksundersøkelsene. I Forbruksundersøkelsen 2006 oppga 80 prosent at de bodde i bolig som husholdningen selv eier. Dette samsvarer godt med den siste levekårsundersøkelsen med bolig som tema (2004), da vel 81 prosent oppga at de bodde i selveid bolig.

Andelen som tilhører husholdning som leier boligen, har i forbruksundersøkelsene i gjennomsnitt vært i underkant av 17 prosent fra 1980. I tabell 7 er ikke summen av leietakere og eiere 100 prosent. De som mangler, er de som ikke har svart, eller som har svart «disponerer på annen måte» – en formulering i en av svarkategoriene i levekårsundersøkelsene. Til sammenligning viser tall fra Levekårsundersøkelsen 2004 at 82 prosent eier, 16 prosent leier, mens vel 2 prosent disponerer på annen måte. Andelen som eier, er vesentlig høyere enn i våre naboland Sverige og Danmark. I 2005 bodde 53 prosent av de svenske husholdningene i egen bolig, enten selveiet eller gjennom borettslag (Statistiska centralbyråen 2007). I Danmark var 53 prosent av boligene bebodd av eier i 2006 (Danmarks Statistikk 2006).

Andelen som bor i eneboliger og småhus, har i lang tid vært på rundt 78 prosent. Sammenlignet med mange andre land i Europa er det en høy andel – det er bare Irland og Storbritannia som har større andel eneboliger og småhus (Andersen 2002).

Blant aleneboende er andelen som leier bolig, større enn blant dem som bor i flerpersonshusholdninger (SSB 2001). Mens 87 prosent av de som bor i husholdninger med mer enn én person, oppgir at de eier boligen, er 63 prosent av aleneboerne eiere. Det kommer blant annet av at det er relativt mange aleneboere som ennå er tidlig i etableringsfasen. Unge utgjør den aller største delen av leietakere. En annen stor gruppe er mennesker mellom 30 og 60 år som av forskjellige grunner ikke eier bolig – mennesker med lav inntekt, langvarig enslige og enslige forsørgere (Gulbrandsen 2006).

Figur 6. **Belåningsgrad i prosent, etter låntakers alder**

Kilde: Boliglånsundersøkelsene, Kredittilsynet.

Blant unge i alderen 16-29 år som ikke bor sammen med foreldrene sine, har andelen som eier boligen gått ned fra 52 prosent i 1987 til 40 prosent i 1997. I 2004 var andelen 42 prosent, nær uendret, men likevel stadig på et lavt nivå sammenlignet med 1987. Det er ikke sikkert at det alene skyldes at boligene har blitt dyrere – unges etableringsmønster har blitt endret også. Det har vært en tendens til at unge av ulike årsaker etablerer seg stadig senere, men ikke dårligere (Andersen 2001).

Boarealet øker, og stadig flere bor komfortabelt

I 1985 var boareal per person om lag 40 kvadratmeter, i 2006 54 kvadratmeter, en økning på nær 40 prosent. I perioden 1987 til 2004 har andelen som bor trangt, gått noe ned. 9 prosent bodde trangt i 1987, i 2004 var andelen 7 prosent. Andelen som bor svært romslig, har gått opp – alt i henhold til de definisjonene vi har brukt³. Mens 25 prosent bodde svært romslig i 1987, var det 34 prosent som bodde svært romslig i 2004.

I levekårsundersøkelsene er det stilt spørsmål om hvordan boligens størrelse blir oppfattet av de som er intervjuet i undersøkelsen. I hele utvalget i 2004-undersøkelsen mente 76 prosent at boligen hadde passe størrelse, mens 14 prosent mente den var for liten. Dette korresponderer ikke helt med den andelen ovenfor (fra forbruksundersøkelsene) for de som bor trangt. Bare 10 prosent mente boligen var for stor, det er om lag halvparten av den ovenfor nevnte andelen på 25 prosent for de som bor svært romslig. Tallene fra forbruksundersøkelsene er imidlertid basert på kriterier for hva som er trangt og romslig, mens tallene fra Levekårsundersøkelsen 2004 er basert på hva folk mener selv. I levekårsundersøkelsen er det ingen vesentlig forskjell i svarene fra aleneboende og de som bor i husholdninger med flere personer, men for ulike aldersgrupper er det forskjeller. Blant de eldre er det relativt mange som synes boligen er for stor, og relativt få som mener den er for liten, sammenlignet med de yngre.

Blant dem som var under 30 år, oppga en større andel at de syntes boligen var for liten, sammenlignet med de som var 30 år eller eldre. Andelen var 14 prosent for de unge, og 9 prosent for de eldre. 4 prosent blant de unge mente de hadde for stor bolig, mens 14 prosent av de som var 30 år og mer mente de hadde for stor bolig.

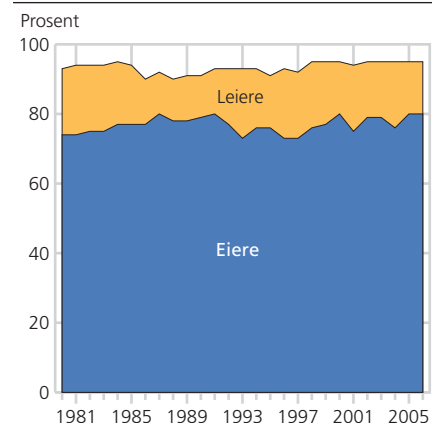
Samtidig som boareal per innbygger har økt, har også andelen som har minst to bad, økt fra 1988 til 2004. I 1988 hadde 18 prosent to bad eller mer. I 2004 hadde 33 prosent av husholdningene to bad eller mer.

Er boutgiftene belastende?

Boutgiftsbelastningen er et mål for hvor mye av husholdningsbudsjettet som går til å dekke utgiftene ved å ha bolig. Boutgiftene⁴ omfatter renter på boliglån, reparasjoner og vedlikehold, forsikring, avgifter, elektrisk strøm og brensel. Utgifter til fritidshus er også tatt med i boutgiftene. Figur 9 viser husholdninger med høy boutgiftsbelastning fra 1980 til 2006. Et iøynefallende trekk er at det var relativt få med høy boutgiftsbelastning i starten av denne tidsserien sammenlignet med det vi har sett de seneste årene, det vil si fra 1996 til 2006.

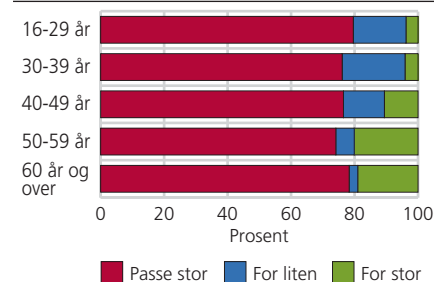
Andelen husholdninger med høy boutgiftsbelastning⁵ nådde et høydepunkt i 1991. Da var andelen husholdninger med høye boutgifter 54 prosent, i 1981

Figur 7. Andel som bor i husholdninger, og som eier eller leier boligen. Prosent

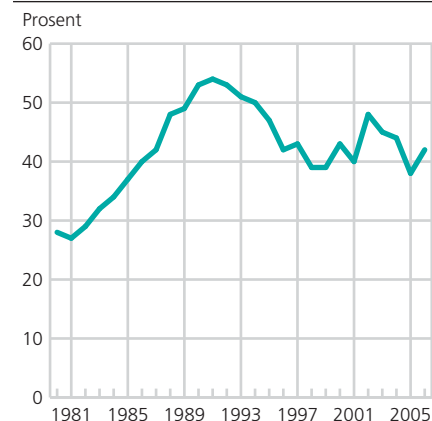
Kilde: Forbruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Figur 8. Om boligen er passe stor, for liten eller for stor, etter aldersgruppe. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2004, Statistisk sentralbyrå

Figur 9. Andel av husholdninger med høy boutgiftsbelastning. 1980-2006. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Referanser

Andersen, Arne S. (2001): Høykonjunktur på boligmarkedet: Det er da de unge etablerer seg, *Samfunnsspeilet* 4, 2001, Statistisk Sentralbyrå.

Andersen, Arne S. (2002): Boforhold i Norge og Europa: Eget hus og hage, *Samfunnsspeilet* 1, 2002, Statistisk Sentralbyrå.

Andersen, Arne (2006): «Boforhold» i Mørk, Eiliv (red.): *Aleneboendes levekår*, Statistiske analyser 81, Statistisk Sentralbyrå.

Danmarks Statistik (2006): <http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1280> (siste oppdatering 16.06.2006).

Gulbrandsen, Lars (red.) 2006: *Bolig og levekår i Norge 2004. En artikkelsamling*. Rapport 3/06.

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring

Røed Larsen, Erling og Sommervoll, Dag Einar (2004): Hva bestemmer boligprisene? *Samfunnsspeilet* 2, 2004, Statistisk Sentralbyrå.

Sommervoll, Dag Einar (2004): Boligmarkedet i Oslo: Inngangsbilletten øker mest, *Samfunnsspeilet* 6, 2004, Statistisk Sentralbyrå.

Statistiska centralbyrån (2007): *Boende och boendeutgifter*, Statistiska meddelanden, tabell 11. http://www.scb.se/Statistik/HE/HE0103/2005A01/HE0103_2005A01_SM_BO23SM0701.pdf

Statistisk sentralbyrå (2007): http://statbank.ssb.no/statistikbanken/Default_FR.asp?Productid=10.09&PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectable/MenuSelP.asp&SubjectCode=10 (offentliggjort 09.07.2007).

var den 27 prosent. Gjennomsnittet fra 1996 har vært i overkant av 40 prosent.

Mye av årsaken til at mange flere fikk økt boutgiftsbelastning fra 1981 til 1991, henger sammen med en kombinasjon av økt rente og reduserte skattefradrag for renteutgifter. Det tar tid å tilpasse seg slike endringer, som for eksempel å skaffe seg rimeligere bolig eller å leie ut rom i boligen. Inntektene har økt betraktelig i perioden 1992-1993 og fram til i dag. Dette bidrar også til at andelen med høy boutgiftsbelastning har gått ned og mer eller mindre har stabilisert seg.

¹ Boligforbruket i konsumprisindeksen bygger på statistikk fra leiemarkedet, ikke for de som eier boligen sin. Leiepriser og boligpriser beveger seg ikke nødvendigvis i samme takt.

² Tallene før 2000 er ikke helt sammenlignbare med tallene for perioden 2000-2006. Bygningstype er klassifisert etter forskjellige standarder.

³ «Trangt» bor aleneboende med ett rom og personer i flerpersonshusholdninger med færre rom enn personer. «Svært romslig» bor personer i husholdninger som disponerer minst tre rom mer enn antall personer i husholdningen.

⁴ For en mer detaljert definisjon på boutgifter, se <http://www.ssb.no/emner/05/02/fbu/om.html>. Renter på boliglån er med i hele tallserien.

⁵ Med høy boutgiftsbelastning menes det at boutgiftene utgjør minst 25 prosent av forbruksutgiftene totalt.

Mer internettbruk og flere dager på ferie

Kvinner og menn i alle aldersgrupper har fått mer fritid de siste 30 åra. Besøk på klassiske konserter, kino og teater har økt, med kvinner som de mest ivrige kulturbrukerne. Internettbruken er i kraftig vekst. Unges lesing av aviser og bøker har sunket. De leser nå nesten like mye aviser på Internett som på papir. De hører også mer på "hermetisk" musikk enn på radio. Og vi er flere dager på ferie.

Tidsbruksundersøkelsene viser at det har skjedd betydelige endringer i nordmenns tidsbruk fra den første undersøkelsen ble gjennomført i 1971, til 2000 da den hittil siste undersøkelsen ble gjennomført (Vaage 2002). For menn har tiden brukt på fritidsaktiviteter økt med 1 time og 7 minutter og for kvinner med 1 time og 19 minutter. For mennenes del skyldes dette i første rekke en nedgang i arbeidstiden. Dette henger sammen med at færre menn i de eldste aldersgruppene er yrkesaktive. For kvinnenes del har den gjennomsnittlige arbeidstiden økt i denne perioden. Økningen i fritid er derfor i første rekke knyttet til at tiden som brukes til husholdsarbeid, har sunket betydelig (tabell 1).

Vi får stadig mer fritid

Alle aldersgrupper har fått økt fritid fra 1971 til 2000. Økningen har vært størst i gruppen 67-74 år. De har fått 2 timer og 20 minutter mer fritid, som både skyldes at langt færre er i arbeid i denne gruppen, og at tiden som brukes til husholdsarbeid har sunket. Også i aldersgruppene 25-44 år og 45-66 år har det vært en økning i fritiden, til tross for at den gjennomsnittlige arbeidstiden ikke er blitt kortere. Her er det i første rekke nedgang i tiden til husholdsarbeid som har innvirkning, spesielt blant kvinner. Blant de unge i alderen 16-24 år har tiden til inntektsgivende arbeid sunket med om lag en halv time (Vaage 2002). Tiden til fritidsaktiviteter har økt med en time, noe som er mer enn for voksne, når vi ser bort fra de eldre (tabell 2).

Færre kinoer, men flere forestillinger

Selv om det er blitt færre kinoer og sitteplasser de seinere åra, har det vært en økning i antallet forestillinger, fra 134 000 i 1980 til 291 000 i 2005 (Kulturstatistikk 2005). Dette kan delvis tilskrives oppblomstringen av flerkinoanlegg. Likevel har antallet besøk gått ned fra 17,5 millioner i 1980 til 11,3 millioner i 2005. Nedgangen i besøkstallet skjedde først og fremst i første halvdel av 1980-tallet, mens besøkstallet siden slutten av tiåret stort sett har variert rundt 11-12 millioner.

Tabell 2. Tid brukt til inntektsgivende arbeid og fritid en gjennomsnittsdag i ulike aldersgrupper i 1971 og 2000. Timer og minutter

	16-24 år		25-44 år		45-66 år		67-74 år	
	1971	2000	1971	2000	1971	2000	1971	2000
Inntektsgivende arbeid, arbeidsreiser mv. i alt	3.36	3.04	3.47	4.39	3.53	3.51	1.49	0.29
Fritid i alt	5.50	6.58	4.55	5.42	4.58	6.34	5.54	8.14

Kilde: SSBs tidsbruksundersøkelser.

Odd Frank Vaage

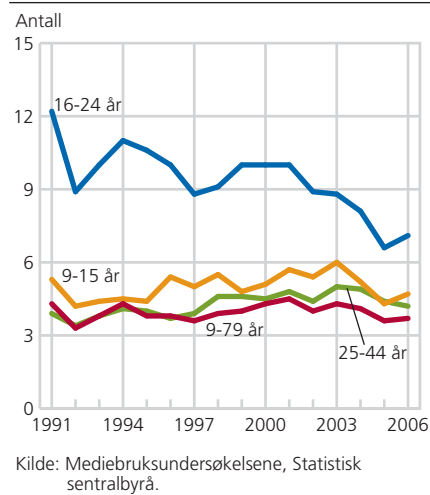
Tabell 1. Tid brukt til inntektsgivende arbeid og fritid en gjennomsnittsdag blant kvinner og menn 16-74 år i 1971 og 2000. Timer og minutter

	Menn		Kvinner	
	1971	2000	1971	2000
Inntektsgivende arbeid, arbeidsreiser mv. i alt	5.29	4.34	1.56	2.59
Fritid i alt	5.20	6.27	5.01	6.20

Kilde: SSBs tidsbruksundersøkelser.

Odd Frank Vaage er statistikkrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk (ova@ssb.no).

Figur 1. **Antall ganger på kino de siste tolv månedene, etter alder. 1991-2006**

Til tross for denne langsiktige nedgangen i besøkstallet har andelen som har vært på kino i løpet av et år, økt. Fra begynnelsen av 1990-tallet og til 2006 har en større del av befolkningen vært på kino, fra 52 prosent i 1992 til 67 prosent i 2006 (Vaage 2007). I 2006 var andelen omtrent den samme for menn som for kvinner.

Antall besøk per innbygger har ikke økt i samme grad som andelen som har vært på kino. Økningen har derfor først og fremst skjedd ved at det er flere som går sporadisk på kino. Dette gjelder særlig eldre personer. Mens 8-10 prosent i aldersgruppen 67-79 år var på kinobesøk per år ved begynnelsen av 1990-tallet, har andelen ligget rundt 20 prosent de seinere åra (Vaage 2007).

Unge går mest på kino, men ikke så mye som før

Unge i gruppen 16-24 år har i hele perioden fra 1991 til 2006 vært den aldersgruppen som i størst grad har gått på kino i løpet av et år. Andelen har holdt seg rundt eller i overkant av 90 prosent per år i hele perioden. Denne aldersgruppen har også hatt flest besøk på kino per år. Disse tallene er likevel synkende. I 1991 hadde 16-24-åringene i gjennomsnitt 12 kinobesøk per år. I 2006 er antallet sunket til 7 (figur 1). For gruppen 9-15 år og 25-44 år har antall kinobesøk vært lavere enn for de unge, men har holdt seg mer stabilt de siste 16 åra enn for de unge (Vaage 2007).

Færre driver med egen kulturaktivitet ...

I Kultur- og mediebruksundersøkelsen 1994 var det 35 prosent av befolkningen som oppga at de driver med egenaktivitet på kulturfronten. I 2004-undersøkelsen var andelen 31 prosent. Slik egenaktivitet er enten at de har opptrådt på et musikk- eller teaterarrangement i løpet av de siste to åra, har utstilt en eller annen form for bildekunst eller kunsthåndverk i løpet av de siste to åra, eller spiller et musikkinstrument regelmessig. Nedgangen gjelder både menn og kvinner. Det er likevel kvinner som er de mest aktive. Blant dem var det 35 prosent som oppga kulturell egenaktivitet i 2004, mens andelen var 28 prosent blant menn.

Andelen som driver med egen kulturaktivitet har også sunket blant de unge. I 1994 var det 41 prosent som hadde vært aktive innenfor kulturfeltet. I 2004 var andelen 37 prosent. Dette er ingen sterk nedgang. Tallene uttrykker likevel at tendensen mer peker nedover enn oppover.

I 1984 var det 2 232 korps tilsluttet Norges Musikkorps Forbund. Antallet har siden sunket, til 2 045 i 1990 og videre til 1 700 i 2005. Også antall medlemmer i forbundet har sunket betydelig. I 1986 var det i underkant av 129 000 medlemmer. I 2005 hadde medlemstallet sunket til om lag 68 350 (Kulturstatistikk 2005).

... men vil heller underholdes på konserter, teater og i opera

I 1990 ble det holdt 296 symfonikonserter. I 1997 var tallet økt til 406 og ytterligere til 696 konserter i 2004. Mens det var om lag 220 000 tilhørere i alt på symfonikonserter i 1990, var antallet om lag 368 000 i 2004 (Kulturstatistikk 2005). Denne økningen finner vi igjen i besøksandelen blant befolkningen. Mens det i 1991 var 27 prosent som oppga at de hadde vært på konsert med klassisk musikk, samtidsmusikk, kirkemusikk eller korkonserter, var andelen 35 prosent i 2004 (Vaage 2005). Blant kvinner var andelen 41 prosent, mens den var 29 prosent blant menn. Blant de unge økte andelen som hadde

vært på slike konserter i løpet av de siste tolv månedene, fra 24 prosent i 1991 til 28 prosent i 2004.

Publikumsundersøkelser tyder på at teatertilbudet når ut til flere. Andelen som har sett en teater-, musikal- eller revyforestilling det siste året, har økt fra 44 prosent i 1991 til 49 prosent i 2004, 42 prosent blant menn og 56 prosent blant kvinner. Blant de unge har det ikke vært noen økning i teaterbesøket fra 1991 til 2004. 48 prosent unge hadde vært på slike forestillinger i løpet av de siste tolv månedene både i 1991 og 2004.

Det har vært en svak økning i antallet forestillinger ved institusjonsteatrene på 1990-tallet. Antallet teater- og operaforestillinger økte fra 1980 til 1993, men gikk noe ned frem til mot 1997. Seinere har det økt igjen og var på omlag 7 800 forestillinger i 2005.

Besøkstallene økte parallelt med antallet forestillinger fra 1980 til 1993. Utviklingen i besøkstallene har imidlertid vært ujevn over perioden. I 1993, da statistikken omfattet noen flere teatre, var tallet 347 besøk per 1 000 personer. Fra 1993 til 1997 falt besøkstallet med 16 prosent, men har så økt og var på 351 besøk per 1 000 innbyggere i 2004. I 2005 sank besøket til 297 per 1 000 innbyggere (Kulturstatistikk 2005).

Unge er store kulturbrukere

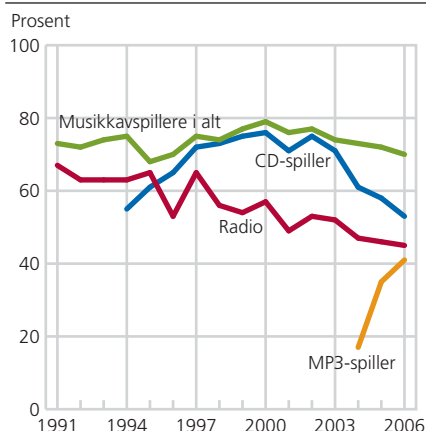
Ser vi bruken av kulturtilbudene under ett, er det tydelig at kvinner benytter seg mer av dem enn menn gjør. Både når det gjelder scenekunst, konserter og egen kulturaktivitet, ligger kvinnene foran i løypa. Dessuten er de unge store brukere av kultur. Mens det gjennomsnittlige besøkstallet på ulike kulturtilbud var 28 per person for befolkningen som helhet i alderen 9-79 år i 2004, var tallet 41 ganger for 16-24-åringene. I tillegg til at de har hyppige kinobesøk er det 16-24-åringene som oftest går på konserter og deltar i kulturfestivaler (Vaage 2005).

Liten endring for opera

I alt 5 prosent av befolkningen oppga i 1991 at de hadde vært på en opera- eller operetteforestilling i løpet av de siste tolv månedene. Andelen var også 5 prosent i 2004 (Vaage 2005). Dette året var andelen 4 prosent blant menn og 7 prosent blant kvinner. I 1991 var forholdet 4 mot 6 prosent, også den gangen i kvinnes favør. Blant de unge var besøksandelen på slike forestillinger 3 prosent både i 1991 og i 2004. Disse forskjellene er små, så konklusjonen må være at lite har endret seg på dette området i disse åra.

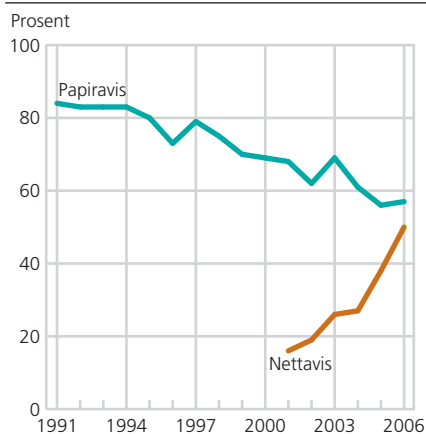
På samme måte som for en del andre kulturtilbud, er tilgjengeligheten til opera- og operetteforestillinger større i Oslo-området enn andre steder i landet. I 2004 hadde 11 prosent av dem som bor i Oslo eller Akershus, vært på

Figur 2. **Andel blant 16-24-åringere som har lyttet på radio, musikkavspillere i alt, CD-spiller og MP3-spiller, 1991-2006. Prosent**

Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. **Andel som har lest papiravis og internettutgave av papiravis en gjennomsnittsdag, alder 16-24 år. 1991-2006. Prosent**

Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

denne type forestillinger. Den norske opera hadde for øvrig 206 forestillinger i 2005, mot 182 forestillinger i 2004. Tilskuertallet var 157 800 i 2005, mot 140 400 i 2004.

Like mye TV-titting trass i flere kanaler

Til tross for økt tilgang til fjernsynskanaler og flere kanaler som sender programmer døgnet rundt, har vi ikke fått noen sterk økning i fjernsynsseingen. I 1991 var det 39 prosent som hadde tilgang til kanaler formidlet via satellitt. Dette har økt til 77 prosent i 2006. Andelen som ser fjernsyn en gjennomsnittsdag, har i den samme perioden økt fra 81 til 83 prosent. Det er og har vært liten forskjell mellom kvinner og menn i andelen fjernsynsseere. De seinere års undersøkelser har likevel vist at menn bruker noe mer tid foran TV-skjermen enn kvinner gjør. Andelen unge som så på fjernsyn per dag var 74 prosent i 1991. I 2006 økte andelen til 81 prosent, som er omtrent på nivå med tallene for de siste åra. Høyest seertall blant de unge var i 2001, med en andel på 87 prosent (Vaage 2007).

Mindre radio, mer CD-er og MP3

Interessen for radioen har ikke økt, til tross for økt tilbud på kanaler og sendetid. Det har vært en nedgang i andelen som hører på radio en gjennomsnittsdag, fra 71 prosent i 1991 til 54 prosent i 2006, mens tiden vi bruker når vi lytter på radio, har holdt seg noenlunde konstant de seinere åra (Vaage 2007).

Vi lytter i større grad til «hermetisk» musikk nå enn for 10-12 år siden. Mens det i 1992 ble solgt 9,9 millioner musikkfonogram, det vil si ulike måter å spille av musikk, var salget kommet opp i om lag 13,3 millioner i 2003. 37 prosent oppga at de lyttet på CD-er, plater, kassetter eller MP3-spillere en gjennomsnittsdag i 1996. I 2005 var andelen 45 prosent. Kvinner og menn lytter i omtrent like stor grad på slike lydavspillingsystemer; 46 prosent blant kvinner og 44 prosent blant menn.

De unge hører mer på CD-er, plater og så videre enn på radio (figur 2). Blant dem var andelen radiolyttere per dag på 67 prosent i 1991. I 2006 var andelen sunket til 45 prosent. De som lytter på plater/CD-er og så videre i løpet av en gjennomsnittsdag, utgjorde 73 prosent i 1991 og 70 prosent i 2006. Unge er den aldersgruppen som i størst grad lytter på slike musikkavspillinger. Hele 41 prosent av unge hadde lyttet til MP3-spilleren en gjennomsnittsdag i 2006. Denne typen musikkavspiller er nesten like mye brukt blant unge som CD-spilleren.

Nedgang for trykte aviser

Antallet eksemplarer av dagsaviser per 1 000 innbyggere økte jevnt gjennom 1980-tallet. Denne økningen skjedde parallelt med økningen i antallet husholdninger, mens antallet eksemplarer per husholdning økte mer beskjedent. I 1992 hadde vi det høyeste tallet, med 688 aviser per 1 000 innbyggere. Etter 1992 har tallet sunket temmelig jevnt, til tross for at antallet husholdninger har fortsatt å vokse. I 2006 var nettoopplaget per 1 000 innbyggere nede i 483.

Det har samtidig vært en nedgang i andelen som leser avis per dag. Mens 85 prosent oppga å ha lest avis per dag i 1994, var andelen nede i 74 prosent i 2006. Det er mye som tyder på at denne nedgangen har sammenheng med økende tilgang til elektroniske aviser på Internett (Vaage 2004). For menn var

det en nedgang fra 86 prosent til 74 prosent i løpet av disse åra. Andelen kvinnelige avislesere gikk ned fra 85 prosent til 74 prosent. Omtrent 31 prosent leste nettutgaver av aviser en gjennomsnittsdag i 2006 (Vaage 2007).

Unge velger nettaviser

Blant unge var det en nedgang i andelen avislesere per dag fra 84 prosent i 1991 til 57 prosent i 2006 (figur 3). Om lag 50 prosent i denne aldersgruppen leste papiravisers internettutgaver en gjennomsnittsdag i 2006. Andelen var 16 prosent i 2001. For denne aldersgruppen er det altså tydelig at nettavisene har fått et kraftig gjennomslag (figur 3).

Flere bøker, færre bibliotek

Antallet skjønnlitterære bokutgivelser har variert en del de siste 20 åra. Det var en betydelig økning fra 1986, da det var 903 utgivelser, til 2 037 utgivelser i 1995. Deretter var det en liten nedgang, til 1 892 skjønnlitterære bokutgivelser i 1999. Siden har det økt igjen, og i 2006 var det 2 337 bokutgivelser.

De seinere åra har det også vært en nedgang i antall utlån per innbygger i folkebibliotekene. Mens det i 1992 var 4,9 utlån per innbygger per år, sank andelen til 3,7 i 2006. Fra 1993 til 2005 har antall folkebibliotek sunket fra 1 184 til 832 (Kulturstatistikk 2005). Dette kan muligens være med på å forklare utlånsnedgangen.

Boklesing har økt ...

Andelen som leser bok på fritiden en gjennomsnittsdag, har ikke hatt samme jevne nedgang (figur 4). I 1991 var det 24 prosent som oppga at de leste bok på fritiden en tilfeldig valgt dag. Andelen sank til 17 prosent per dag i 1997, men har så økt og har kommet opp i 24 prosent i 2006. Dette året var andelen 18 prosent blant menn og 30 prosent blant kvinner. Blant dem som leste bok, var det 69 prosent som leste en roman eller novellesamling. Blant kvinnelige boklesere var det 74 prosent som leste denne typer bøker en gjennomsnittsdag, mens andelen var 61 prosent blant mannlige lesere. Menn leste mer faktabøker enn kvinner (Vaage 2007).

... men ikke blant de unge

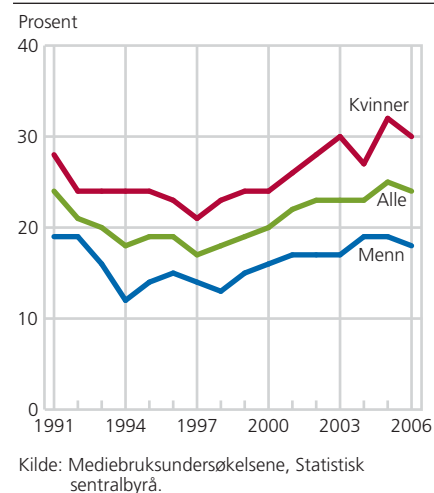
De unge leser i mindre grad bøker nå enn de gjorde før. I 1991 var det 28 prosent i aldersgruppen 16-24 år som hadde lest bok på fritiden en gjennomsnittsdag. I 2006 var andelen sunket til 16 prosent. Den økningen som har funnet sted for boklesing de seinere åra for befolkningen som helhet, gjelder ikke for de unge. I 2006 var andelen boklesere per dag like høy for gutter som for jenter, altså 16 prosent.

Bruken av Internett øker fremdeles

Det har vært en kraftig økning i internettbruken de seinere åra. Mens det i 1997 var 7 prosent som brukte Internett en gjennomsnittsdag, var andelen 60 prosent i 2006. Blant menn var andelen brukere på 67 prosent per dag, mot 54 prosent blant kvinnene (Vaage 2007).

Det er særlig unge og unge voksne som er de aktive internettbrukerne. I aldersgruppen 16-24 år var det 80 prosent som brukte Internett en gjennomsnittsdag i 2006, 83 prosent blant guttene og 77 prosent blant jentene. Eldre ligger fremdeles betydelig under gjennomsnittet for befolkningen

Figur 4. Andel boklesere på fritiden en gjennomsnittsdag, alle og etter kjønn. 9-79 år. 1991-2006. Prosent

Referanser

Kulturstatistikk 2005, Statistiske analyser 82, Statistisk sentralbyrå 2006.

Vaage, Odd Frank (2002): *Til alle døgnets tider. Tidsbruk 1971-2000*, Statistiske analyser 52, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (2004): "Internettavisene demper nedgangen i lesing av papiraviser" i *Samfunnsspeilet* 6, 2004, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (2005): *Norsk kulturbarometer 2004*, Statistiske analyser 73, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (2007): *Norsk mediebarometer 2006*, Statistiske analyser 86, Statistisk sentralbyrå.

når det gjelder internettbruk. I 2006 brukte 17 prosent av personer i alderen 67-79 år Internett per dag, 22 prosent blant menn og 12 prosent blant kvinner.

Flere kvinner med i idretten

Antall medlemskap i Norges Idrettsforbund økte jevnt og trutt fra om lag 1,4 millioner i 1980 til 1,9 millioner i 1998. Deretter har tallet variert noe. I 2006 var tallet om lag 1,7 millioner. I 1980 utgjorde kvinner 34 prosent av medlemmene. I 2005 var kvinnenenes andel om lag 40 prosent (Kulturstatistikk 2005).

I 1991 oppga 27 prosent av befolkningen at de hadde deltatt på et idrettsarrangement i løpet av de siste to åra. Andelen økte til 29 prosent i 2004: Blant menn var andelen 34 prosent, blant kvinner 23 prosent. I 1991 oppga 40 prosent av ungdom at de hadde deltatt på idrettsarrangement de siste to åra. I 2004 var andelen steget til 50 prosent (Vaage 2005).

Økt medietilbud har ikke påvirket kulturvanene

Til tross for at tilbudene fra radio, fjernsyn og andre elektroniske medier har økt betydelig de seinere åra, har ikke dette ført til noen voldsom økning i mediebruken generelt. Tiden vi brukte til medier på fritiden totalt, var på 5 timer og 53 minutter i 2000. Dette har økt til 6 timer og 23 minutter i 2006. Økningen har altså vært en halv time. Økningen skyldes i hovedsak mer PC-bruk. Avislesing har sunket noe i denne perioden. Det økte medietilbudet kan ikke ha hatt noen negativ virkning på bruken av de mer tradisjonelle kulturtilbudene. Kulturkonsumet har heller økt noe. Nordmenns egenaktivitet på kulturfeltet ser derimot ut til å ha gått noe ned. I 1991 var det 39 prosent av kvinnene og 30 prosent av mennene som var med på en eller annen form for kulturaktivitet. I 2004 var andelen 35 prosent for kvinner og 28 prosent for menn.

Flere ferieovernattinger

SSBs ferieundersøkelsene viser at det i de seinere åra har vært en viss økning i nordmenns ferieaktivitet. Mens vi i 1994 i gjennomsnitt hadde omtrent 14 overnattinger på feriereiser det siste året, var antallet overnattinger 17 i 2006. Overnattingene har økt for både menn og kvinner, men kvinner hadde i 2006, som i alle tidligere målinger, flere overnattinger enn menn. I 2006 var tallet 15,5 for menn og 18,5 for kvinner. I 1992 var unge i alderen 16-24 år på 13 ferieovernattinger i gjennomsnitt det siste året. Dette har økt til 16 overnattinger i 2006.

Med ferietur mener vi her at man er bortreist på ferie fra hjemmet med minst fire overnattinger. Andelen som ikke har vært på noen feriereiser i det hele tatt de siste tolv månedene, har sunket fra 28 prosent i 1998 til 20 prosent i 2006. Nedgangen gjelder både menn og kvinner. I 2006 hadde 22 prosent av mennene og 17 prosent av kvinnene ikke vært på ferie de siste tolv månedene. Mens det var 32 prosent som hadde viktigste feriemål utenfor Norden i 1993, var andelen økt til 45 prosent i 2005. Det var ingen nevneverdig forskjell mellom kjønnene.

Ung, utsatt og tatt – men eldre enn før

Ut fra aktiviteten i rettssystemet og rapporteringer til levekårsundersøkelsene er ungdom og unge voksne – i langt større grad enn andre – involvert i situasjoner hvor lovbrudd blir begått. Ungdom, spesielt menn, rundt myndighetsalderen er mest overrepresentert både som gjerningspersoner og ofre. I dag blir langt flere tatt og straffet for lovbrudd enn for 25 år siden, men økningen har ikke vært så stor for de yngste: I 1980 var 35 prosent av alle siktede for forbrytelser under 18 år. I dag utgjør de 15 prosent av alle siktede og 8 prosent av alle straffede. Økningen i anmeldte og oppklarte volds- og narkotikalovbrudd, samt de siste årenes nedgang i tyverier, er noen av utviklings-trekkene som ligger bak denne endringen.

Som privatpersoner eller deltakere i arbeids- og organisasjonslivet opplever mange av oss – ganske ofte – å bli berørt av lovbrudd. På den annen side bryter svært mange av oss de grensene som straffelover setter for vår atferd. Kriminalitetsbelastningen er i varierende grad fordelt ulikt etter bostedsstrøk, landsdel, kjønn, familiefase, sosiale forhold, oppvekstkår og innvandrerbakgrunn – men samlet sett ser alder ut til å være mest avgjørende for omfanget av erfaringer med lovbrudd.

Mange blir utsatt for lovbrudd ...

16 prosent av den voksne befolkningen oppga i Levekårsundersøkelsen 2004 at de var blitt utsatt for minst ett tilfelle av vold, trusler, tyveri eller skadeverk i løpet av de siste tolv månedene. I tillegg viser andre undersøkelser at hvert femte foretak med mer enn fem ansatte årlig blir utsatt for ett eller flere tilfeller av økonomisk kriminalitet (Ellingsen og Sky 2005). For at det årlige omfanget av ofre skal bli fullstendig, må vi også ta med ofre blant barn, de minste foretakene og andre grupper som faller utenfor disse undersøkelsene. I tillegg er det andre typer lovbrudd som befolkningen, bedrifter og andre organisasjoner kan bli rammet av. Kriminalitetsbildet i Norge inneholder også svært mange lovbrudd som ikke nødvendigvis påfører andre en direkte offeropplevelse.

I løpet av de siste årene har politiet årlig registrert rundt 400 000 lovbrudd. Politianmeldelsene i 2006 viser at 3,7 prosent av de bosatte i Norge var offer for ett eller flere lovbrudd. Men mindre enn halvparten av alle anmeldte lovbrudd er registrert med en person som offer: 16 prosent er begått mot foretak eller andre juridiske enheter – og 36 prosent, hvorav to tredeler narkotika- og trafikklovbrudd, er uten et registrert offer (se figur 1 og 2). For de mer alvorlige tilfellene, forbrytelsene, er 62 prosent av alle anmeldelsene registrert med en person som fornærmet.

... men ikke flere

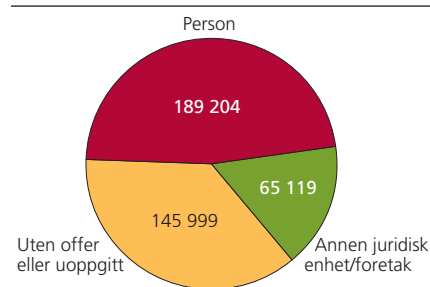
I løpet av de siste 20-25 årene har det samlet sett vært en betydelig økning i antallet registrerte lovbrudd, og tar vi høyde for befolkningsutviklingen, viser kriminalstatistikken at politiet etterforsker dobbelt så mange forbrytelser i dag – sammenliknet med begynnelsen av 1980-tallet. Størst økning var det på 1980-tallet, da utviklingen var sterkt preget av en økning i antallet tyverier

Reid J. Stene

Kriminalitet og rettsvesen

Artikkelen bygger på statistikker og analyser av kriminalitet og rettsvesen som finnes på <http://www.ssb.no/kriminalitet/>

Figur 1. Lovbrudd anmeldt, etter type fornærmet. 2006. Antall

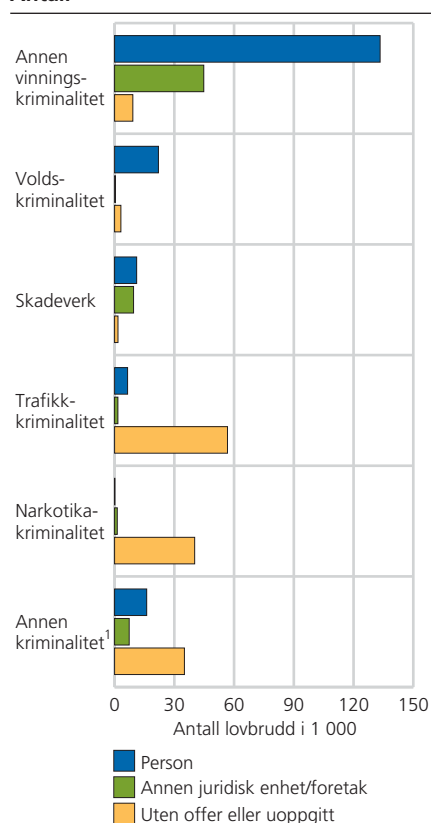

Kilde: Ofre for lovbrudd anmeldt, Statistisk sentralbyrå.

Reid J. Stene er kriminolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk (reid.jone.stene@ssb.no).

Takk til Gruppe for kriminalstatistikk, spesielt Lotte Rustad Thorsen og Kari Onshus, for bidragene til denne utgaven av artikkelen.

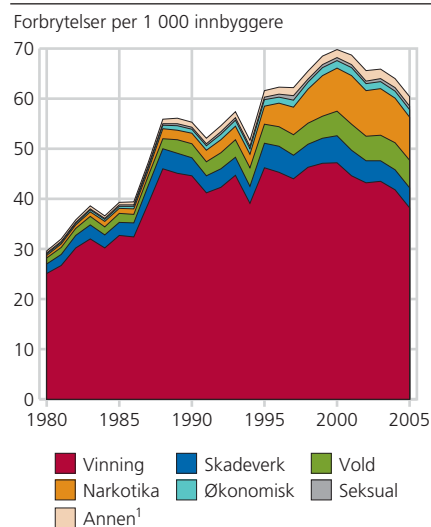
Figur 2. **Lovbrudd anmeldt, etter type fornærmet og lovbruddsgruppe. 2006. Antall**

¹ Inneholder også økonomisk-, seksual-, miljø- og arbeidsmiljøkriminalitet.

Kilde: Ofre for lovbrudd anmeldt, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. **Etterforskede forbrytelser, etter lovbruddsgruppe. 1980-2005. Per 1 000 innbyggere**

¹ Inkludert miljøforbrytelser.

Kilde: Etterforskede lovbrudd, Sosiale indikatorer, Statistisk sentralbyrå.

og andre vinningsforbrytelser (se figur 3). Omfanget av vinningslovbrudd var etter dette relativt stabilt, og fra begynnelsen av 1990-tallet var det andre typer forbrytelser som preget endringene i det registrerte kriminalitetsbildet. I løpet av de aller siste årene er omfanget av anmeldelser blitt mindre, og sett i forhold til befolkningens mengde var det totale antallet anmeldte forbrytelser i 2006 det laveste siden 1994.

I tillegg til de reelle endringene av atferd og omfang av ofre i samfunnet er det mange andre forhold som har betydning for hva slags – og hvor mye – kriminalitet som ender opp i de kriminalstatistikkene som baserer seg på politiets register. Endringer i den kontrollerende virksomheten overfor narkotika- og trafikk-kriminalitet har vært av stor betydning for at omfanget av disse lovbruddene er blitt betydelig større i dagens kriminalstatistikk, enn for ti år siden. De siste årenes utvikling av automatisk trafikkkontroll har bidratt sterkt til økningen av registrerte trafikkforbrytelser. Og selv om det har vært en økning i befolkningens befatning med ulovlige rusmidler, er det grunn til å tro at politiets fokus på ungdom – og prioriteringer overfor narkomane – er av de viktigste forklaringene på de siste tiårenes endringer i antallet anmeldte narkotikaforbrytelser.

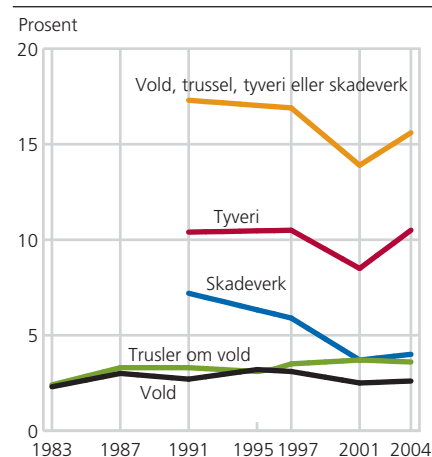
Andre typer lovbrudd er i større grad avhengig av ofrenes anmeldelsestilbøyelighet. Virksomheter utsatt for økonomisk kriminalitet oppgir at de anmelder noe mer enn hver femte sak (Ellingsen og Sky 2005). Den siste levekårsundersøkelsen tilsier at 15 prosent av alle tilfeller av vold og trusler – og mer enn 60 prosent av alle tyverier – blir anmeldt til politiet. For de tyveriene der det er et betydelig omfang av skader og tap, er anmeldelsestilbøyeligheten enda høyere.

Ifølge levekårsundersøkelsene – hvor vold og trusler er kartlagt siden 1983, og tyveri og skadeverk er kartlagt fra 1991 – er vi ikke blitt mer utsatt for vold i løpet av de siste 21 årene, trusler de siste 17 årene eller tyveri de siste 13 årene. Andelen av den voksne befolkningen som samlet sett blir utsatt for disse lovbruddene, har vært svært stabil over lang tid, og for skadeverk er andelen blitt nesten halvert siden 1991. Selv om kriminalstatistikken tilsier at det begås flere lovbrudd i Norge enn for 15-20 år siden, ser det altså ikke ut til å være en tilsvarende økning i utsatthet blant folk flest (se figur 4).

Færre boliginnbrudd og biltyverier

Nesten halvparten av alle anmeldte lovbrudd i 2006 var tyverier og andre vinningslovbrudd. Ut fra anmeldelsene i 2006 ble nesten 126 000 personer utsatt for ett eller flere vinningslovbrudd, og disse utgjorde 72 prosent av alle personofre for lovbrudd i Norge. Også levekårsundersøkelsene viser at tyverier er den typen lovbrudd som skaper flest lovbruddsofre i befolkningen: I 2004 oppga hver tiende person 16 år og over, som tilsvarer mer enn 350 000

Figur 4. **Utsatthet for lovbrudd, etter type lovbrudd. 1983-2004. Prosent av befolkningen 16 år og over**

Kilde: Levekårsundersøkelsene. Utsatthet og uro for lovbrudd 1983-2004, Statistisk sentralbyrå.

i den voksne befolkningen, at de var utsatt for tyveri i løpet av det siste året. Dette er noe flere enn i 2001, men fremdeles noe lavere enn omfanget av ofre som var berørt av tyverier på 1990-tallet.

Den høye anmeldelsestilbøyeligheten medfører at kriminalstatistikker som er basert på politiets register, er forholdsvis velegnet til å beskrive hvilke tyverier befolkningen faktisk blir utsatt for. Det kan for eksempel se ut til at tyver langt sjeldnere bryter seg inn i private boliger og fritidshus: I løpet av den siste tiårsperioden er antallet anmeldte grove tyverier i tilknytning til boliger og hytter mer enn halvert (se figur 5). Samlet sett er våre biler vel så mye utsatt for tyveri som våre hjem. I 2006 ble det anmeldt 15 700 grove tyverier fra – og 14 600 brukstyverier av – motorkjøretøyer, i all hovedsak biler. Antallet registrerte anmeldelser av begge disse typene biltyverier har de siste to-tre årene vært betydelig lavere enn de foregående tolv årene (se figur 6). I løpet av perioden 2004-2006 ble 45 000 sykkeltyverier anmeldt, over 40 prosent færre enn ti år tidligere.

Vi er imidlertid i større grad utsatt for tyverier av mindre verdier, og når vi beveger oss ute i de offentlige rom. I dag anmeldes det for eksempel langt flere simple tyverier som skjer på kafeer, restauranter og offentlige transportmidler – sammenliknet med det som var tilfellet for ti år siden. Ut fra den siste levekårsundersøkelsen kan det se ut til at noen flere blir utsatt for rene tyverier – det vil si at ting stjeles uten at andre ting skades samtidig – og at de fleste tyverier nå skjer andre steder enn i tilknytning til boliger, fritidshus eller biler.

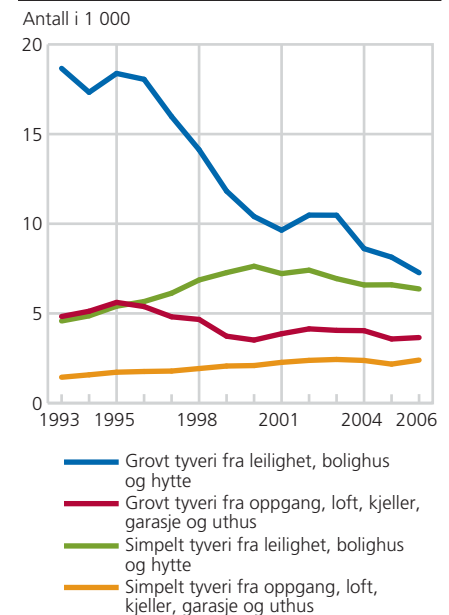
Selv om noen former for tyveri bidrar til at omfanget av lovbrudd og ofre fortsatt er stort, medfører det reduserte omfanget av innbrudd i biler og hjem til at det samlet sett har vært en positiv utvikling for folk flest. Statistikker over etterforskede forbrytelser tilsier at vi må mer enn 20 år tilbake for å finne et år hvor politiet og påtalemyndigheten avsluttet et tilsvarende eller mindre omfang av tyverisaker enn i dag.

Flere folk – enda flere tyverier

Både levekårsundersøkelsene og anmeldelsesstatistikken viser at det er en sterk sammenheng mellom omfang av tyverier og befolkningstetthet. I alle levekårsundersøkelsene som har kartlagt dette, finner vi at andelen tyveriofre øker med størrelsen på bostedsstrøket til offeret. I 2004 var det drøyt 6 prosent av alle bosatte i de mest spredtbygde strøkene som hadde blitt ofre for et eller flere tyverier i løpet av det siste året. Den tilsvarende andelen i de mest tettbygde områdene, i bostedsstrøk med mer enn 100 000 innbyggere, var mer enn 15 prosent.

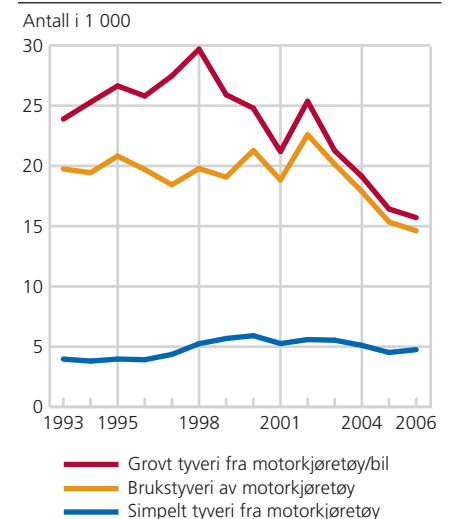
Ifølge anmeldelsesstatistikken skjer det – relativt til innbyggertallet – mer enn tre og en halv gang så mange vinningslovbrudd i de største kommunene som i de minst befolkede kommunene (se figur 7). Denne statistiske sammenhengen har enkelte synlige unntak, men det er da som regel snakk om steder med svært mange besøkende. Enkelte turistkommuner og sentrumskjernene i de største byene har langt høyere tyveritall sammenliknet med andre små kommuner eller andre bydeler. Selv om ikke alle tyverier skjer der hvor ofrene bor, viser også anmeldelsene at de bosatte i de mer befolkede områdene er mer utsatt enn de som bor på mindre befolkede steder: Andelen av befolkningen i Oslo som årlig anmelder å ha blitt utsatt for tyveri og annen vinningskriminalitet, er nesten fire ganger større enn den tilsvarende andelen i Sogn og

Figur 5. Vinningskriminalitet anmeldt, etter utvalgte typer tyveri (bolig og fritidsbolig). 1993-2006. Antall

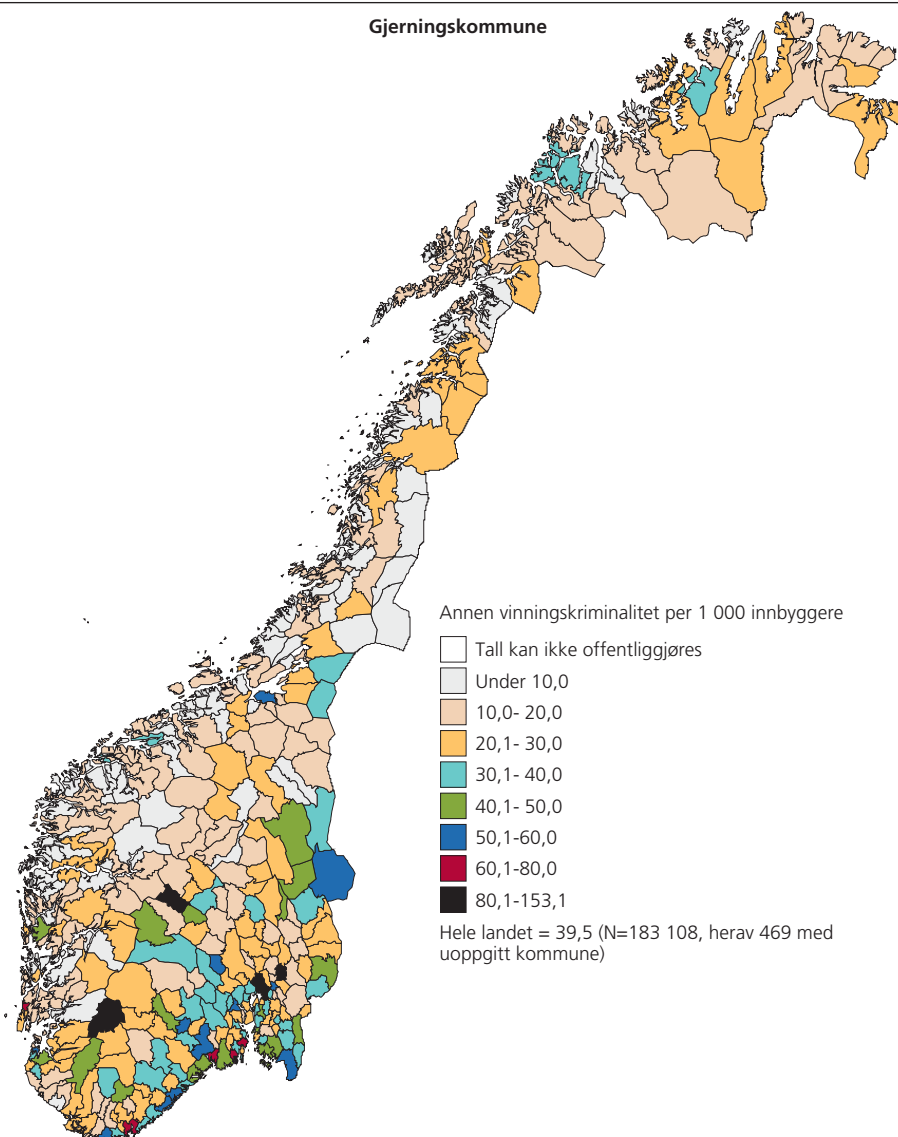
Kilde: Anmeldte lovbrudd, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. Vinningskriminalitet anmeldt, etter utvalgte typer tyveri (motorkjøretøy). 1993-2006. Antall

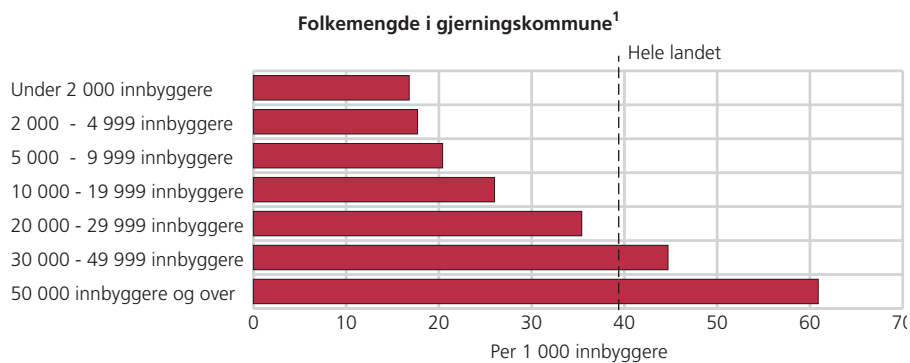

Kilde: Anmeldte lovbrudd, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 7. Anmeldt annen vinningskriminalitet, etter gjerningskommune og folkemengde i gjerningskommune. Årlig gjennomsnitt for 2005 og 2006. Per 1 000 innbyggere

Kilde: Anmeldte lovbrudd, Styrings- og informasjonshjulet, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

¹ N = 183 108, herav 469 med uoppgitt kommune.

Kilde: Anmeldte lovbrudd, Styrings- og informasjonshjulet, Statistisk sentralbyrå.

Fjordane. Hvis mengden av mennesker du er omgitt av øker, vil med andre ord risikoen for å bli utsatt for tyveri øke enda mer. (Levekårsundersøkelsene, Anmeldte lovbrudd, Ofre for lovbrudd anmeldt).

Unge – og enslige – mest utsatt for vold

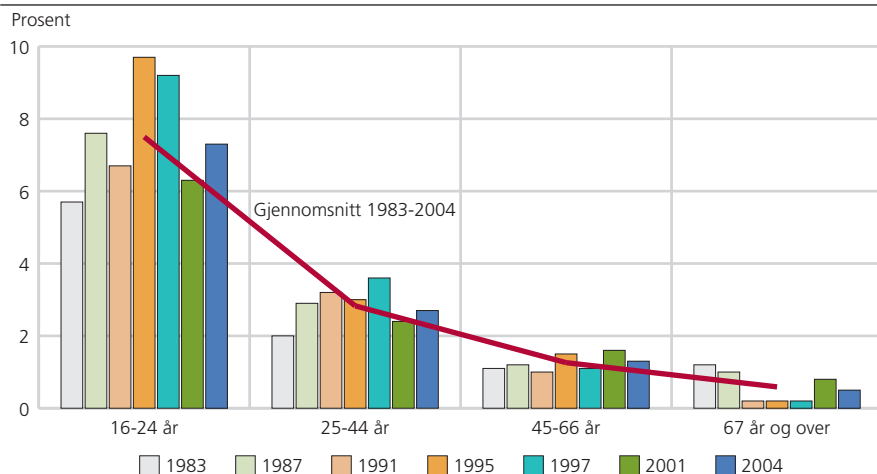
Å bli utsatt for vold har en klar sammenheng med alder: I alle levekårsundersøkelsene er andelen voldsofre langt høyere blant de yngste enn blant de eldre – både for menn og kvinner. Den siste undersøkelsen viser at mer enn 7 prosent av alle i aldersgruppen 16-24 år, med noe overvekt av menn, hadde opplevd å bli utsatt for vold i løpet av det siste året. Jo eldre man er, jo mindre risiko er det for å bli voldsoffer – og blant dem i alderen 67 år og over var den tilsvarende andelen 0,5 prosent (se figur 8). Blant dem som er 24 år og eldre, er det de enslige, også de med forsørgeransvar for barn, som er mest utsatt for vold. De enslige i aldersgruppen 16-66 år var blitt utsatt for mer enn halvparten av alle tilfeller av vold og trusler, selv om de kun utgjorde en tredel av alle i denne aldersgruppen i levekårsundersøkelsene 1997-2004 (Stene 2005).

Ut fra anmeldelsene til politiet ser ofrene ut til å være noe eldre jo grovere fysisk vold de er utsatt for – men risikoen for å bli utsatt for voldskriminalitet er aller høyest i løpet av de første årene etter at man er blitt myndig. Dette gjelder for både menn og kvinner, men i alderen 18-29 år er voldsrisikoen dobbelt så stor for menn som for kvinner. Fra midten av 20-årene reduseres utsattheten systematisk med stigende alder for begge kjønn (se figur 9). Mer enn halvparten av alle ofre for vold og trusler er under 30 år, og tre av fire er under 40 år. Andelen ofre under 30 år er noe lavere blant kvinner enn blant menn (henholdsvis 49 og 57 prosent). Det er relativt sjelden at barn registreres som fornærmede i straffesaker, og i løpet av hele 2006 registrerte politiet kun 337 ofre for vold og trusler i alderen 0-9 år.

Mest grov vold mot menn, men flest kvinner drept i 2006

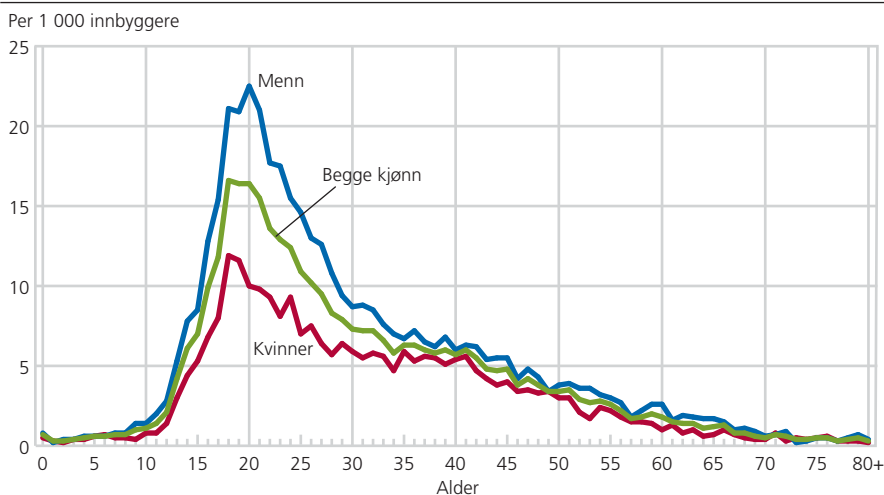
Ut fra statistikken over ofre for anmeldte lovbrudd utgjør menn en langt større andel av de utsatte for legemsbeskadigelse (84 prosent) enn for de mindre grove legemsfornærmelsene (63 prosent) og truslene (55 prosent). Kvinner er på den annen side svært overrepresentert blant ofrene for seksualforbrytelser

Figur 8. Utsatthet for vold, etter alder. 1983-2004. Prosent av befolkningen 16 år og over

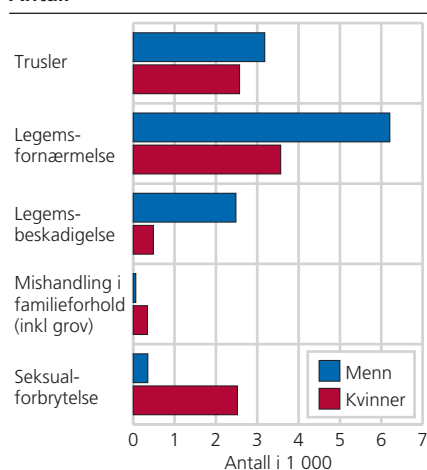
Kilde: Levekårsundersøkelsene 1983-2004, Statistisk sentralbyrå.

Figur 9. Personoffer for voldskriminalitet, etter kjønn og alder. 2006. Per 1 000 innbyggere

Kilde: Ofre for lovbrudd anmeldt, Statistisk sentralbyrå.

Figur 10. Personoffer, etter kjønn og utvalgte typer hovedlovbrudd. 2006. Antall

Kilde: Ofre for lovbrudd anmeldt, Statistisk sentralbyrå.

(88 prosent kvinner). Ut fra anmeldelsene er menn med andre ord nesten like mye overrepresentert blant ofrene for grov fysisk vold – som kvinner er overrepresentert blant ofrene for seksualforbrytelser (se figur 10).

Mishandling (inkludert grov) i familieforhold (85 prosent kvinner) og drap er imidlertid unntak fra denne sammenhengen. I siste tiårsperiode er menn ofre for noe over halvparten (55 prosent) av alle drap. Sammenliknet med tidligere år var det få mannlige, og over gjennomsnittlig antall kvinnelige ofre i 2006. Året ble derfor uvanlig, i og med at mer enn 60 prosent av drapsofrene var kvinner. (Kripos 2007, Ofre for lovbrudd anmeldt).

I levekårsundersøkelsene er andelen ofre og aldersfordelingene, samlet sett, relativt like for menn og kvinner. Vi finner imidlertid noen tydelige kjønnsforskjeller når voldssofrene beskriver hva de har blitt utsatt for. Kvinner opplever i større grad å bli utsatt for vold i nære relasjoner og på steder i sitt nærmiljø. Menn blir i større grad utsatt for vold på kveldstid og i helgene, fra helt eller delvis ukjente voldsutøvere og ute på offentlige steder. Ifølge den siste levekårsundersøkelsen skjedde nærmere halvparten av alle voldshandlinger mot kvinner, og mindre enn hvert femte voldsovergrep mot menn, i tilknytning til private boliger. Det motsatte gjelder for utelivet, da 57 prosent av alle volds-tilfeller mot menn og 11 prosent av alle tilfeller av vold mot kvinner skjedde på offentlige steder. (Levekårsundersøkelsene).

Økt rapportering av vold til politiet

Politiet hadde fått kjennskap til 30 prosent av alle tilfeller av vold og trusler i de siste levekårsundersøkelsene, men kun halvparten av disse tilfellene oppgis å være anmeldt. Totalt ble det anmeldt 25 600 voldslovbrudd i løpet av 2006, hvorav 12 800 var legemsfornærmelser, og 7 300 var trusler. I den nye statistikken over hvem som er utsatt for de anmeldte lovbruddene, er 21 300 personer registrert som ofre for voldskriminalitet.

Siden 1980 har det vært en jevn økning i antallet etterforskede voldsforbrytelser. Antallet anmeldte legemsfornærmelser har økt med mer enn 60 prosent, og antallet anmeldte trusler er doblet i perioden 1993-2006. Det har ikke vært en tilsvarende økning i antall anmeldelser av de svært grove tilfellene av vold, som drap og grov legemsbeskadigelse. I 2006 ble det anmeldt 52 drapsforsøk og 33 drap, som samlet sett er under det årlige gjennomsnittet i den foregående trettenårsperioden. Antallet drap varierer fra år til år, men ut fra drapsstatistikken kan vi ikke si at det er blitt flere drap i løpet av de siste 20 årene. I løpet av de siste syv årene har også antallet anmeldte legemsbeskadigelser, som er mer alvorlig enn legemsfornærmelsene, ligget relativt stabilt rundt 3 000 tilfeller i året.

I hele perioden fra 1987 til 2004 var det rundt 5 prosent av den voksne befolkningen som oppga at de hadde vært ofre for vold eller trusler om vold i løpet av det siste året. Hvis vi kun ser på andelen av befolkningen som er utsatt for vold, er det heller ikke signifikante forskjeller mellom levekårsundersøkelsene i 1983 og 2004 (se figur 4). Ut fra den siste levekårsundersøkelsen er det tilsvarende 180 000 personer som opplever vold eller trusler hvert eneste år, hvorav halvparten blir utsatt for minst ett tilfelle av vold. Tilsvarende 50 000 av disse får synlige merker eller kroppsskader av den volden de blir utsatt for.

At antallet voldslovbrudd har vist en sammenhengende økning i kriminalstatistikken de siste 25 årene – uten at vi ser den samme utviklingen i offerundersøkelsene – kan forklares på flere måter. Vi vet at anmeldte voldssaker i dag registreres mer omfattende, og at langt flere tilfeller derfor kommer med i kriminalstatistikken – sammenliknet med tidligere. Og selv om empirien er noe mangelfull for tidligere år, viser de siste årenes levekårsundersøkelser at folk flest har fått en økt tilbøyelighet til å anmelde – spesielt trusler. Ut fra anmeldelsesstatistikken på 1990-tallet virker det rimelig å anta at tilbøyeligheten til å anmelde trusler og vold – spesielt legemsfornærmelser – også har vært økende tidligere. At politiet har kommet i kontakt med stadig flere ungdommer og personer som er i befatning med narkotika, spesielt fra midten av 1990-tallet, kan i tillegg ha bidratt til at mer vold er blitt anmeldt.

Undersøkelser av ulike kriminalstatistikker viser at sannsynligheten for å bli et voldsoffer er høyest hvis du selv er tatt for å ha utøvd vold mot andre (Gundersen 2000). Dette kan indikere at en del av voldsofrene i kriminalstatistikken tilhører grupper som i liten grad blir representert i levekårsundersøkelsene. Selv om mye av økningen i den anmeldte voldskriminaliteten kan forklares med endringer i politiets registrering og oppdagelse, samt ofrenes anmeldelsestilbøyelighet, kan man med andre ord ikke helt utelukke at det også kan ha blitt flere voldsepisoder i samfunnet. Men ut fra både levekårsundersøkelsene og kriminalstatistikken ser det ut til at en slik økning av vold eventuelt må ha skjedd innenfor relativt isolerte grupper. (Stene 2004, Levekårsundersøkelsene).

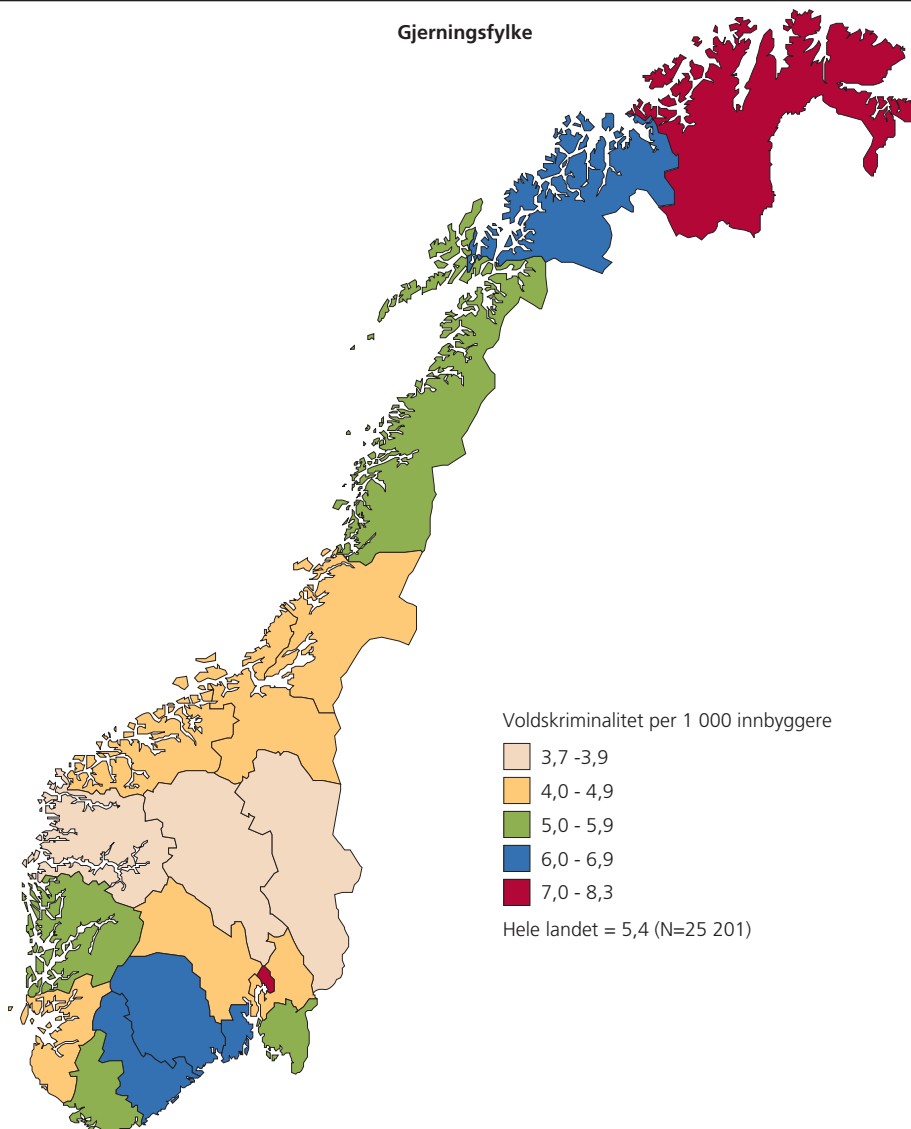
Mest vold i byer, men ikke kun et urbant problem

Ut fra gjennomsnittet for alle levekårsundersøkelsene i perioden 1983-2004 er det mer enn dobbelt så stor risiko for å bli utsatt for vold blant folk som bor i tettsteder med mer enn 20 000 innbyggere – sammenliknet med dem som bor i de mest spredtbygde strøkene. I alle de fire undersøkelsene de siste tiårene er det imidlertid like store andeler av voldsofre blant de bosatte i de nest største som i de største tettstedene.

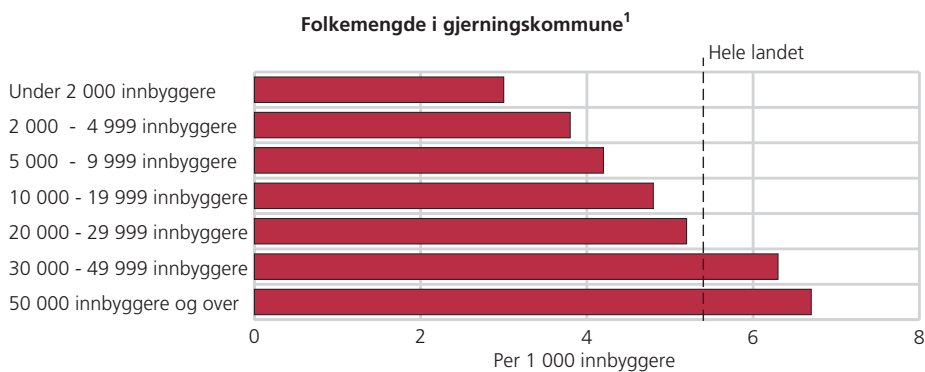
Ser vi på anmeldelsene er det også her en klar statistisk sammenheng mellom hvor vold skjer og befolkningstetthet: I forhold til befolkningstettheten var det mer enn dobbelt så mange voldslovbrudd i kommuner med mer enn 50 000 innbyggere – sammenliknet med de minst befolkede kommunene med færre enn 5 000 innbyggere. Det finnes imidlertid noen klare unntak, der en del mindre urbane distrikter har vel så mye vold som byene. Dette blir for eksempel illustrert ved at Finnmark og Oslo er de gjerningsfylkene, relativt til folkemengden, som i mange år har hatt mest anmeldt voldskriminalitet (se figur 11). Dette gjelder også når vi undersøker hvor ofrene for disse lovbruddene bor, men da skiller finnmarkingene – både menn og kvinner – seg i større grad ut som de mest utsatte for vold og trusler.

Byfolk blir heller ikke tatt for å utøve vold i betydelig større grad enn andre. En undersøkelse av hovedlovbruddene til de siktede i 2001 viser at 72 kommuner – sett i forhold til innbyggertallet – hadde en større andel registrerte voldsutøvere enn det vi finner i Oslo. Av kommunene med relativt flere voldsutøvere enn Oslo, finner vi blant annet 12 av de 19 kommunene i Finnmark. Andre storbykommuner som Stavanger, Kristiansand og Drammen er lenger ned på den rangerte listen, og mer enn 200 av landets 435 kommuner hadde da en høyere andel anmeldte voldsutøvere enn Trondheim og Bergen. (Etterforskede lovbrudd).

Figur 11. Anmeldt voldskriminalitet, etter gjerningsfylke og folkemengde i gjerningskommune. Årlig gjennomsnitt for 2005 og 2006. Per 1 000 innbyggere

Kilde: Anmeldte lovbrudd, Styrings- og informasjonshjulet, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

¹ N = 25 201, herav 27 med uoppgitt kommune.

Kilde: Anmeldte lovbrudd, Styrings- og informasjonshjulet, Statistisk sentralbyrå.

Til tross for den relativt klare statistiske sammenhengen mellom utbredelsen av vold og steder hvor mange mennesker bor og møtes, kan vi altså ikke entydig si at vold øker med urbanitet. Dette fordi både offerundersøkelser og anmeldelsene til politiet antyder at en del mellomstore byer – og en del mindre kommuner, spesielt i nord – har vel så stort omfang av voldsproblematikk som de aller største byene og kommunene i Norge. Ulike statistikker fra de siste årene viser med andre ord at vold og trusler verken er et særskilt eller et utpreget urbant levekårsproblem.

Frykt følger ikke alltid risiko

Levekårsundersøkelsene i perioden fra 1983 og frem til 1997 viste en viss økning, fra 8 til 11 prosent, i andelen personer fra 16 år og over som hadde opplevd å være urolige for vold eller trusler om vold. De fem undersøkelsene som ble gjennomført i denne perioden, viser at kvinner, og da spesielt de eldste, var mest urolige. I de to siste undersøkelsene var det imidlertid færre som oppga at de hadde opplevd frykt, og andelen som hadde vært engstelige for å bli utsatt for overgrep, er nå på samme nivå som på 1980-tallet – 8 prosent. Det ser med andre ord ut til at de aller fleste, og flere, føler seg trygge i sitt nærmiljø.

Også i dag er det langt flere kvinner enn menn som opplever denne frykten, men kvinner er mindre urolig for vold og trusler etter tusenårsskiftet enn på 1980- og 1990-tallet. De eldste kvinnene ser ut til å føle seg tryggere, og det er nå kvinner mellom 16 og 24 år som opplever mest frykt. Nesten hver femte kvinne i denne aldersgruppen hadde, når hun i løpet av den siste tiden forut for undersøkelsen i 2004 hadde gått alene på stedet der hun bor, opplevd å være noe eller svært urolig for å bli utsatt for vold eller trusler om vold.

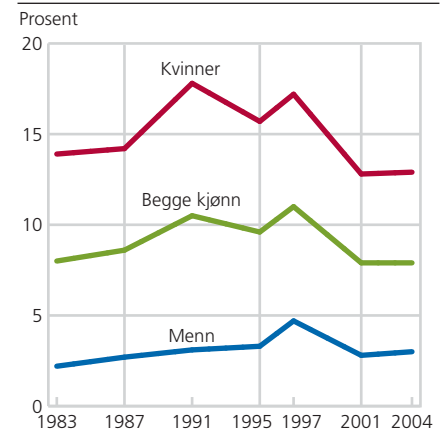
Frykt for å bli utsatt for lovbrudd har ikke nødvendigvis sammenheng med sannsynligheten for å bli et offer for kriminalitet, noe som er tydeligst for de eldste. Men det at kvinner i større grad enn menn blir utsatt for vold i sine nærmeste omgivelser, kan være noe av forklaringen på at langt flere kvinner enn menn sier at de har følt seg truet i sitt nærmiljø. Det er også en klar sammenheng mellom uro og utsatthet etter hvilken familiesituasjon man er i. Selv om det er store forskjeller mellom andelen med uro og andel utsatte, er det stort sett de mest utsatte gruppene som er mest urolige – hvis vi ser menn og kvinner hver for seg og sammenlikner de ulike familiefasene og aldersgruppene: Andelen utsatte og urolige er høyere blant de unge som lever i par, enn for de enslige, som igjen er høyere enn for de mer voksne par og de som lever i barnefamilier. Enslige kvinnelige forsørgere er ett unntak fra denne sammenhengen, da de er relativt mer utsatt enn de er urolige for å bli utsatt for vold (Stene 2005).

Forskjellene mellom kjønnene er imidlertid svært store (se figur 12), og andelen kvinner som er urolig for vold og trusler er langt høyere enn andelen kvinner som er utsatt for dette. Den største forskjellen mellom risiko for å bli utsatt og omfang av frykt, finner vi blant de eldste kvinnene.

Flest seksualforbrytelser mot barn

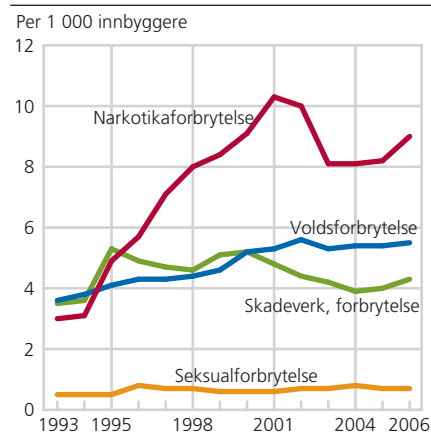
Vi vet antakelig mindre om befolkningens utsatthet for seksualisert vold enn det vi vet om andre former for vold. Levekårsundersøkelsene og eldre kriminalstatistikk sier oss lite eller ingenting om omfanget av dette problemet. Den økte offentlige oppmerksomheten medførte imidlertid at denne typen overgrep i mindre grad ble et privat anliggende, og bare i løpet av året 1989

Figur 12. Urolig for vold og trusler i nærmiljøet, etter kjønn. 1983-2004. Prosent av befolkningen 16 år og over

Kilde: Levekårsundersøkelsene 1983-2004, Statistisk sentralbyrå.

Figur 13. Anmeldte forbrytelser, etter utvalgte forbrytelsesgrupper. 1993-2006. Per 1 000 innbyggere

Kilde: Anmeldte lovbrudd, Sosiale indikatorer, Statistisk sentralbyrå.

avgjorde rettssystemet flere anmeldte incestlovbrudd enn i hele 15-årsperioden fra 1970 til og med 1984 til sammen. I løpet av 1980-tallet ble antallet etterforskede tilfeller av seksuell omgang med barn under 14 år nesten firedoblet, og antall etterforskede voldtektsanmeldelser ble nesten tredoblet. Antallet anmeldte voldtekter har etter dette økt ytterligere, og omfanget de tre siste årene er nesten 80 prosent høyere enn ti år tidligere. Antallet anmeldte tilfeller av seksuell omgang med barn økte ikke på tilsvarende måte i løpet av 1990-tallet, men etter tusenårsskiftet er det blitt en betydelig økning i anmeldelsene av overgrep mot barn i alderen 10-15 år. Fra begynnelsen av 1990-tallet og frem til i dag er det imidlertid ikke blitt flere anmeldelser av incest og seksuelle overgrep mot de aller yngste barna. (Anmeldte lovbrudd, Etterforskede lovbrudd).

Barn og ungdom er betydelig overrepresentert blant ofre for de seksualforbrytelsene som blir anmeldt i dag: Mer enn halvparten av alle anmeldte ofre for seksuallovbrudd er barn under 16 år. Jenter og kvinner er også i klart flertall, og de utgjorde 87 prosent av alle anmeldte ofre for seksualforbrytelser i 2006. (Ofre for lovbrudd anmeldt).

Narkotikasaker preger dagens rettssystem

Økningen i antall narkotikaforbrytelser er den mest markante endringen i kriminalitetsbildet de siste 25 årene, og sett i forhold til innbyggertallet etterforsket politiet mer enn 17 ganger så mange narkotikaforbrytelser i 2005 som i 1980 (se figur 3). Etter mange år med stigende antall anmeldelser og straffereaksjoner ble en nedgang i narkotikakriminaliteten for første gang registrert i 2002. I de neste årene stabiliserte omfanget seg på et noe lavere nivå, hvorpå vi i 2006 fikk en ny betydelig økning i anmeldelser og straffereaksjoner. Fra den første statistikken over anmeldte lovbrudd (1993) og frem til i dag har antallet anmeldte narkotikalovbrudd økt fra 3 til 9 per 1 000 innbyggere (se figur 13). På landsbasis utgjør narkotikakriminalitet nå mer enn 15 prosent av alle anmeldte forbrytelser.

I løpet av 2005 ble mer enn 15 500 forskjellige personer tatt av politiet for en eller flere narkotikaforbrytelser, hvorav 9 900 hadde dette som sitt hovedlovbrudd. Størst økning i antallet personer tatt for befatning med ulovlige rusmidler fant sted fra midten av 1990-tallet og frem til 2001. Økningen i denne perioden kom for alle aldersgrupper, men mest blant ungdom. I de siste årene har andel av befolkningen under 25 år tatt for narkotika vært synkende, mens andelene blant de eldre aldersgruppene har vært stabil eller økende. Antallet straffereaksjoner var i 2006 det nest høyeste noen gang, og denne forbrytelsesgruppen er årsak til flest straffereaksjoner: Narkotika var hovedlovbruddet i hele 40 prosent av alle forbrytelsessaker. Tilsvarende andel var 27 prosent for vinningsforbrytelser og 16 prosent for voldsforbrytelser. (Etterforskede lovbrudd, Straffereaksjoner, Stene 2003a).

Mange straffes – men få forbrytere

Hvor mange av de anmeldte lovbruddene politiet oppklarer, varierer mye etter hvilke typer lovbrudd som er anmeldt. For eksempel hadde politiet i 2005 kun funnet ut hvem som hadde begått 11 prosent av de anmeldte grove tyveriene, mens bruk av narkotika ble oppklart i hele 96 prosent av de anmeldte tilfellene. Hvilke personer som til syvende og sist straffes, er i tillegg avhengig av blant annet straffbarhet og valg av avgjørelser fra påtalemyndighetens side. Hvem som ender opp i de ulike statistikkene over gjerningspersoner, er med andre ord avhengig av hva som anmeldes – og prioriteringer og rammer

til de ulike delene av rettssystemet. Men for å ende opp blant en av de nå mer enn 298 000 som blir straffet årlig i Norge, ligger det også ett eller flere lovbrudd bak. Og ser vi på for eksempel kjønn og alder og hvilke typer lovbrudd de ulike gruppene er straffet for, får vi noen rimelige indikasjoner på omfanget – og hvem som er mest aktive med å gjøre hva.

Forenklete forelegg for toll- og trafikkforseelser er den aller vanligste formen for straff som befolkningen blir ilagt, og disse utgjorde hele 76 prosent av alle reaksjoner i 2006. Til sammen var det nesten 271 000 personer som kun var straffet for forseelser. Antallet var betraktelig lavere for forbrytelser, med 27 100 straffede i samme år. I løpet av et år er det med andre ord 0,7 prosent av den bosatte befolkningen over 15 år som blir straffet for en eller flere forbrytelser. (Etterforskede lovbrudd, Straffereaksjoner).

Ungdom er overrepresentert, men mindre enn før

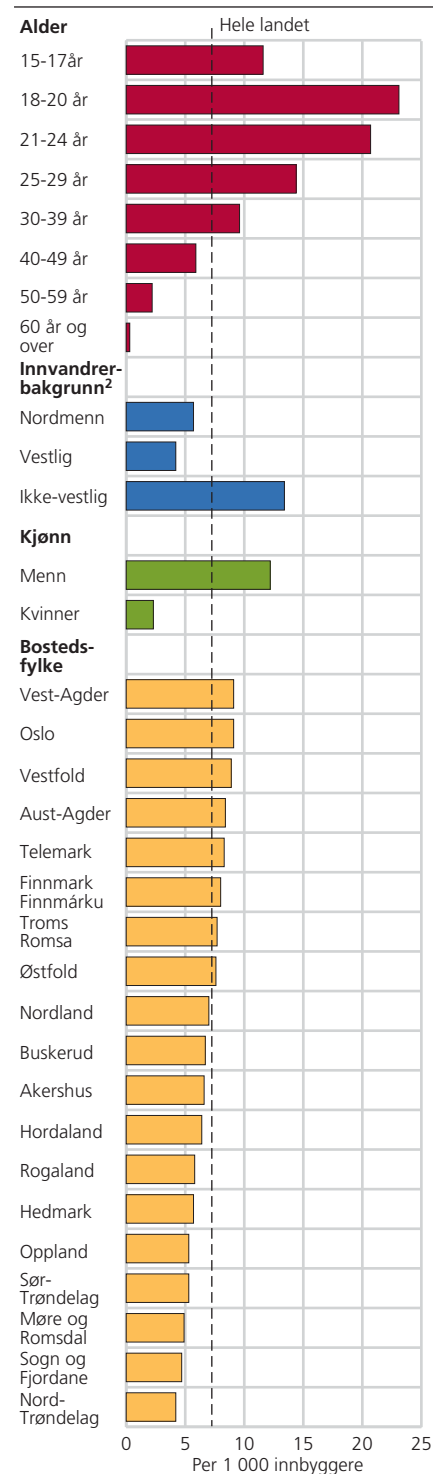
I 2006 ble 2,3 prosent av alle ungdommer i aldersgruppen 18-20 år straffet for en eller flere forbrytelser (se figur 14). Hvis vi tar med dem som kun har begått forseelser, også dem som har fått forenklet forelegg, blir tallet betydelig høyere: Mer enn hver tiende person i alderen 18-20 år ble i 2006 ilagt en eller flere straffereaksjoner etter å ha begått ett eller flere lovbrudd.

En undersøkelse av alle oppklarte lovbrudd i perioden 1992-2004 og alle bosatte født i 1982, viser at hele 34 prosent av mennene – og 11 prosent av kvinnene – ble tatt for ett eller flere lovbrudd før de fylte 23 år. Og da er ikke forenklete forelegg medregnet. Selv om det å bli tatt for lovbrudd ser ut til å være relativt normalt, var mer enn halvparten kun siktet for forseelser. Det er også slik at en liten gruppe står bak en relativt mye større andel av de oppklarte forbrytelsene. En tidligere oversikt over siktede født i 1977, viser at under 10 prosent av mennene og drøyt 1 prosent av kvinnene i dette årskullet ble siktet for mer enn en forbrytelse før de fylte 25 år. En gruppe på 3 prosent – i all hovedsak menn – hadde begått mer enn 70 prosent av alle de oppklarte forbrytelsene som dette alderskullet hadde blitt tatt for. (Skarðhamar 2005 og 2007).

Ungdom, og da spesielt unge menn, har alltid vært overrepresentert i kriminalstatistikken. Hvor stor denne overrepresentasjonen har vært, og hvilke alderstrinn som har dominert kriminalstatistikken, har imidlertid variert i ulike perioder: I de første årene på 1980-tallet var 5 000 siktede for forbrytelser under 18 år. Antallet ble etter dette færre, og først i 1999 ble antallet siktede i denne alderen høyere enn på begynnelsen av 1980-tallet.

Økt fokusering på barne- og ungdomskriminaliteten fra slutten av 1990-tallet medførte at antall siktede og straffede ungdom økte noe, men i de aller siste årene har denne trenden ikke fortsatt: For de under myndighetsalderen var antall siktede for forbrytelse 20 prosent lavere i 2005 enn i 2001. Eldre ungdom, og i enda større grad de voksne, har hatt en svært annen utvikling: Sammenliknet med 1980 er det nå 150 prosent flere siktede for forbrytelser i alderen 18-29 år, og mer enn 500 prosent flere i alderen 30 år og over (se figur 15). Alderfordelingen blant de siktede for forbrytelser har dermed endret seg kraftig i løpet av de siste 25 årene – hvor ungdom under 18 år har gått fra å utgjøre 35 til 15 prosent, og de i alderen 30 år over fra 18 til 41 prosent. De yngste ungdommenes andel av straffereaksjoner for forbrytelser er i samme periode blitt redusert tilsvarende, fra 30 til 8 prosent (se figur 16).

Figur 14. **Straffede for forbrytelser, etter alder, innvanderbakgrunn, kjønn og bostedsfylke. 2006 (2002). Per 1 000 innbyggere¹**

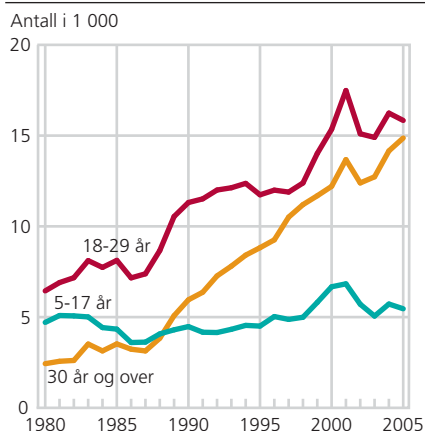

¹ Innbyggere 15 år og over for alle grupper uten spesifisert alder.

² Tall for 2002.

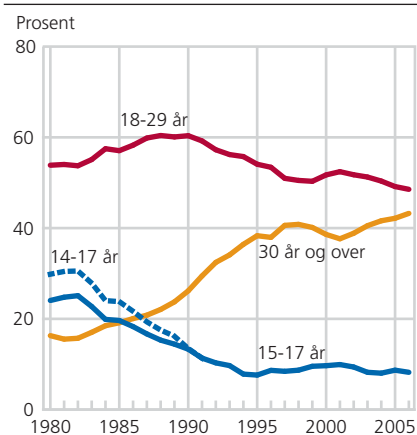
Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk og Haslund 2004, Statistisk sentralbyrå.

Figur 15. Siktede for forbrytelse, etter alder. 1980-2005. Antall

Kilde: Lovbrudd etterforsket, NOS Kriminalstatistikk og Stene 2003b, Statistisk sentralbyrå.

Figur 16. Straffereaksjoner for forbrytelse, etter alder. 1980-2006. Prosentandel¹

¹ Av alle med oppgitt alder.

Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tidligere var det slik at de aller fleste ungdommer som ble tatt av politiet, ble tatt for tyverier. En betydelig andel ungdommer blir også i dag tatt for tyveri, men ut fra politiets register og ilagte straffereaksjoner ser det ut til at dagens ungdom ikke stjeler mer enn ungdom gjorde før. I dag blir nesten like mange ungdommer tatt for befatning med narkotika som for tyveri, og narkotika er nå den største hovedforbrytelsesgruppen til de siktede i alderen 18-29 år. Etter midten av 1990-tallet har ungdom også hatt en større økning enn tidligere i antallet siktede og straffereaksjoner for voldslovbrudd. Hvis de siste fem års utvikling fortsetter, vil voldslovbrudd om få år kunne bli den største hovedforbrytelsesgruppen til siktede i aldersgruppen 15-20 år. (Etterforskede lovbrudd, Straffereaksjoner, Stene 2003b, Haslund 2003, Stene og Thorsen 2007).

Flere – men fremdeles langt færre – kvinner

Sammenliknet med de kjønnsforskjellene vi finner blant ofrene, er det langt større ulikheter blant dem som blir tatt for å ha begått lovbrudd. I 2006 var 76 prosent av alle straffereaksjoner ilagt menn. Ser vi bort fra dem som er straffet med forenklet forelegg, er andelen menn 85 prosent – som også er andelen for de mer alvorlige straffesakene som omfatter forbrytelser.

Selv om omfanget av straffereaksjoner mot menn også har økt betydelig, har det i lang tid vært en relativt større økning for kvinner: I 1980 ble kvinner ilagt 680 straffereaksjoner i forbrytelsessaker, mens antallet var økt til 5 100 i 2006. Tar vi også høyde for befolkningsutviklingen, er antallet straffereaksjoner mot kvinner blitt mer enn seks ganger flere i løpet av denne perioden. Tilsvarende blir menn ilagt to og en halv ganger flere straffereaksjoner i dag – sammenliknet med begynnelsen av 1980-tallet. Kvinners andel av alle straffereaksjoner i forbrytelsessaker har med andre ord økt i løpet av de siste 25 årene: Fra å være i underkant av 7 prosent på begynnelsen av 1980-tallet, har kvinneandelen økt til over 15 prosent i 2006. (Se figur 17 og vedleggstabell 11).

Selv om kvinneandelen blant lovbrøyttere har økt, er kjønnsforskjellene fremdeles store for de aller fleste typer lovbrudd. Kvinneandelen varierer imidlertid ganske mye etter lovbruddstype, grovhet og hvilke aldersgrupper vi snakker om. Ser vi bort fra trafikkkorsørselsene, er det vinnings- og narkotikakriminalitet som fører til flest straffede kvinner. Dette er også tilfellet for menn, men kvinneandelen blant de straffede for disse lovbruddsgruppene er relativt høy. Kvinneandelen er imidlertid størst for de minst alvorlige typene – og reduseres med økende alvorlighetsgrad for både tyveri og narkotikaforbrytelser. Dette er også et trekk som går igjen for voldslovbrudd. Kvinneandelen blant de få som blir straffet for drap, utgjør i så måte et unntak fra denne sammenhengen. Underslag, bedrageri og dokumentfalsk er andre typer forbrytelser med relativt høye kvinneandeler, og i 2006 var disse hovedlovbrudd i 18 prosent av alle straffereaksjoner mot kvinner i forbrytelsessaker (se figur 18).

Blant de som blir registrert som gjerningspersoner av politiet, det vil si også de som av ulike grunner ikke straffes, er det en klar sammenheng mellom alder og andel kvinner: Av alle som ble tatt for lovbrudd de hadde begått før de fylte 16 år, var i 2005 nesten hver tredje ei jente. Andelen kvinner blant de siktede er betraktelig redusert etter at myndighetsalderen er oppnådd, men blant de aller eldste er den også relativt høy: I 2005 var mer enn hver femte siktede over 60 år en kvinne. Hvem som blir tatt for simpelt tyveri og naskeri fra butikker, har mye å si for de relativt høye andelene blant de aller yngste og eldste aldersgruppene. (Straffereaksjoner, Etterforskede lovbrudd).

Større lovbruddsbelastning blant ikke-vestlige innvandrere

Ut fra anmeldelsene til politiet er personer med en ikke-vestlig innvandrerbakgrunn betydelig mer utsatt for lovbrudd enn andre. Spesielt stor forskjell er det i utsatthet for voldslovbrudd, hvor andelen blant ikke-vestlige innvandrere er nesten tre ganger høyere enn blant personer uten innvandrerbakgrunn. I oppklarte voldssaker med ikke-innvandrere som ofre er det i ni av ti tilfeller en gjerningsperson med norsk bakgrunn som har begått overgrepet. Det er langt sjeldnere (6 prosent i 1995-1998) at ofre med norsk bakgrunn blir utsatt for vold av personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. I saker med ikke-vestlige innvandrere som ofre er det imidlertid halvparten som utsettes for vold og trusler av andre personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. (Gundersen 2000).

Personer med ikke-vestlig bakgrunn er også overrepresentert i statistikken over gjerningspersoner. Hvor stor overrepresentasjonen er, varierer ut fra hvilke grupper i innvandrerbefolkningen – og befolkningen ellers – vi snakker om. Av alle straffede bosatte i landet hadde 6,1 prosent (10,1 hvis forenklede forelegg utelukkes) ikke-vestlig innvandrerbakgrunn, mens den tilsvarende andelen av den straffbare befolkningen var 4,8 prosent. Når vi tar høyde for innvandrerbefolkningens fordeling etter alder, kjønn og bosted, er forskjellen blant de straffede mindre – men ikke så mye at den faller helt bort. (Haslund 2004).

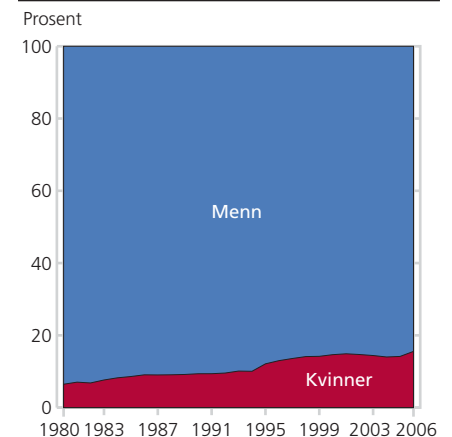
En undersøkelse av lovbruddskarrierer fra 15-årsalderen og frem til fylte 25 år viser at 10 prosent av ikke-innvandrerne og 17 prosent av ikke-vestlige innvandrere ble siktet for en eller flere forbrytelser. Ikke-vestlige innvandrere utgjør 5 prosent av alle siktede, med noe høyere andel av alle siktelsener, for forbrytelser. Det å bli tatt for forbrytelser har en sammenheng med foreldrenes utdanning og fengselsbakgrunn, egen integrering i skole og arbeidsliv – og ikke minst økonomisk situasjon. Dette er sosiale forhold som gjenfinnes i større grad blant de ikke-vestlige innvandrerne og forklarer en stor del av deres overrepresentasjon. Alle disse sosiale forholdene er av større betydning enn innvandrerbakgrunn – i forhold til det å bli tatt for forbrytelser i ungdomstiden. (Skarøhamar 2006)

Samlet sett ble 4,7 prosent av befolkningen med norsk bakgrunn og 6 prosent av den ikke-vestlige befolkningen straffet for ett eller flere lovbrudd i 2002. Ser vi bort fra trafikk- og tollsaker som medførte forenklede forelegg, ble 1,4 prosent av de med norsk bakgrunn, og 3 prosent av de med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn, straffet i løpet av året. Tilsvarende var det 0,6 av alle straffbare nordmenn og 1,3 av alle straffbare ikke-vestlige innvandrere som ble straffet for en eller flere forbrytelser (se figur 13). Overrepresentasjonen finner vi for de fleste lovbruddsgrupper, men ikke-vestlige innvandreres andel av alle straffede var i 2002 høyest for voldslovbrudd (15,4 prosent). Det var da mindre enn 1 promille av befolkningen med norsk bakgrunn, og 3 promille av den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen, som ble straffet etter å ha hatt vold eller trusler som sitt hovedlovbrudd. (Haslund 2004).

Lovbud, lovbrudd og reaksjon

Folk flest er ikke blitt mer utsatt for lovbrudd i løpet av de siste årene. Både politianmeldelsene og levekårsundersøkelsene tilsier snarere at en mindre andel av befolkningen utsettes for kriminalitet – selv om disse kildene gir noe ulike beskrivelser av omfang, hvordan og når denne nedgangen skjedde. Sett i forhold til befolkningsmengden var antallet anmeldte forbrytelser i 2006

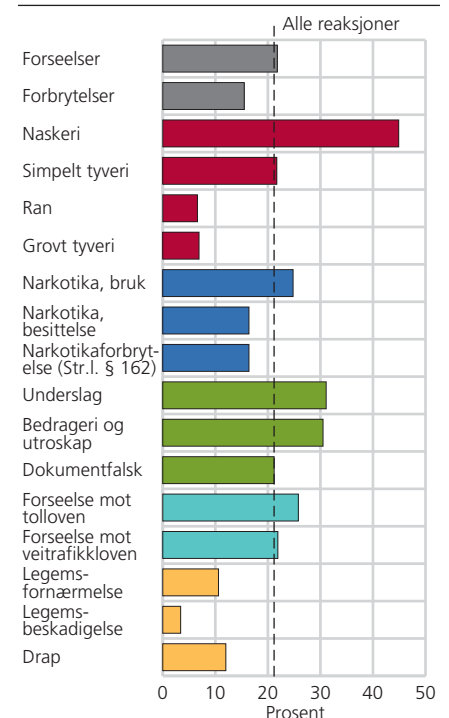
Figur 17. Straffereaksjoner for forbrytelser, etter kjønn. 1980-2006. Prosent¹

¹ Av alle med oppgitt kjønn.

Kilde: Straffereaksjoner, Sosiale indikatorer, Statistisk sentralbyrå.

Figur 18. Straffereaksjoner, etter utvalgte typer hovedlovbrudd. 2006. Prosentandel kvinner¹

¹ Av alle med oppgitt kjønn.

Kilde: Straffereaksjoner, NOS Kriminalstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Kilder fra Statistisk sentralbyrås nettsider, ssb.no

Anmeldte lovbrudd, <http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbrudda/>

Etterforskede lovbrudd, <http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbrudde/>

Levekårsundersøkelsene om utsatthet og uro for lovbrudd, <http://www.ssb.no/kriminalitet/vold/>

Ofre for lovbrudd anmeldt, <http://www.ssb.no/kriminalitet/lovbruddo/>

Straffereaksjoner, <http://www.ssb.no/kriminalitet/straff/>

Styrings- og informasjonshjulet, <http://www.ssb.no/emner/03/hjulet/>

Referanser

Ellingsen, Dag og Vibeke Sky (2005): *Virksomheter som ofre for økonomisk kriminalitet*, Rapporter 2005/14, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/03/05/rapp_200514/

Gundersen, Frants mfl. (2000): *Innvandrere og nordmenn som offer og gjerningsmenn*, Rapporter 2000/18, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/03/05/rapp_200018/

Haslund, Ulla (2004): *Kriminalitet – Straffede innvandrere*, i: Østby, Lars (red.): *Innvandrere i Norge – Hvem er de, og hvordan går det med dem? Del II Levekår*, Notater 2004/66, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/00/02/notat_200466/notat_200466.pdf

Haslund, Ulla (2003): *Straffereaksjoner mot unge. Kriminalitet blant barn og unge, Del 2*, Notater 2003/14, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/03/05/krim_bu/

Kripos (2007): 33 personer drept i 2006, Drapstatistikk 1997-2006, Kripos. <http://www.politiet.no>

Skarðhamar, Torbjørn (2007): «Oppvekstkår og registrert kriminalitet», i Normann, Tor Morten (red.): *Ungdoms levekår*. Statistiske analyser 93, Statistisk sentralbyrå.

Skarðhamar, Torbjørn (2006): *Ikke-vestlige innvandrere og kriminalitet. Like og forskjellige, Samfunnspeilet 4*, 2006, Statistisk sentralbyrå. <http://www.ssb.no/samfunnspeilet/utg/200604/15/art-2006-10-10-01.html>

Skarðhamar, Torbjørn (2005): *Lovbruddskarrierer og levekår, En analyse av fødselskullet 1977*, Rapporter 2005/9, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/03/05/rapp_200509/

Stene, Reid J. og Lotte Rustad Thorsen (2007): «Ungdomskriminalitet og straff i endring», i Normann, Tor Morten (red.): *Ungdoms levekår*. Statistiske analyser 93, Statistisk sentralbyrå.

Stene, Reid J. (2005): *Levekårsundersøkelsene 1997-2004 I familiefasens vold, Samfunnspeilet 6*, 2005, Statistisk sentralbyrå. <http://www.ssb.no/samfunnspeilet/utg/200506/06/art-2005-12-08-01.html>

Stene, Reid J. (2004): *Mange – men færre – ofre. Levekårsundersøkelsene 1983-2001, Samfunnspeilet 3*, 2004, Statistisk sentralbyrå. <http://www.ssb.no/samfunnspeilet/utg/200403/05/art-2004-06-16-01.html>

Stene, Reid J. (2003a): *Narkotika, kontroll og bruk, Samfunnspeilet 1*, 2003, Statistisk sentralbyrå. <http://www.ssb.no/samfunnspeilet/utg/200301/03/art-2003-03-26-01.html>

Stene, Reid J. (2003b): *Barn og unge inn i rettssystemet. Kriminalitet blant barn og unge, Del 1*, Notater 2003/13, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/03/05/krim_bu/

det laveste på tolv år, og nedgangen i tyverier fra boliger og biler har mye å si for denne utviklingen. Kriminalstatistikkene viser imidlertid også at det er betydelig flere av de fleste typer lovbrudd i dag enn på begynnelsen av 1980-tallet.

Vi har også sett at langt flere blir tatt og straffet for lovbrudd, og at alderen til dem som dominerer kriminalstatistikkene blir stadig høyere. Økningen i antall anmeldte og oppklarte tilfeller av volds- og narkotikalovbrudd, og de siste årenes nedgang i anmeldt vinningskriminalitet, har hatt mye å si for denne utviklingen.

Noen av disse trendene, og andre utviklingstrekk vi har belyst i denne artikkelen, indikerer reelle endringer i befolkningens atferd. Andre må i større grad ses i sammenheng med endringer i vår tilbøyelighet til å anmelde og rettssystemets virkemåter. Ungdoms overrepresentasjon vil med andre ord både være påvirket av endringer i deltakelse på ulike arenaer – og vår oppfatning av, og reaksjon mot, ulike former for normbrudd.

De fleste har en fortrolig venn

Flere bor alene, og økningen er størst blant de yngre. Det er omtrent like mange kvinner som menn som bor alene. Blant de yngre er det flest menn, blant de eldre er det flest kvinner. Til tross for at flere bor alene, har kontakten med familie holdt seg forholdsvis stabil de siste 20 årene. Kontakten med venner har økt. Enslige er i større grad plaget av ensomhet enn dem som er gifte eller samboende. Unge kvinner er noe mer plaget enn unge menn. Ungdom er mindre aktive innenfor organisasjonslivet enn personer over 30 år.

Sosial kontakt kan måles på ulike måter. Fortrolige venner, hyppig vennekontakt og stor omgangskrets sammen med nærhet og tillit, er viktig (Normann 2007). Stadig flere kvinner og menn bor alene, og dette kunne isolert sett tyde på en tendens i retning av mindre sosial kontakt og sosialt fellesskap. Allikevel viser tall fra levekårsundersøkelsene at andelen som oppgir å ha kontakt med familie, har holdt seg ganske stabil, og andelen som oppgir å ha kontakt med gode venner, og som har en fortrolig venn, har økt de siste 20 årene. Andelen som oppgir at de mangler en fortrolig venn utenfor familien, har sunket fra 27 prosent i 1980 til 14 prosent i 2002. 20 prosent menn og 9 prosent kvinner oppga dette i 2002 (se figur 1).

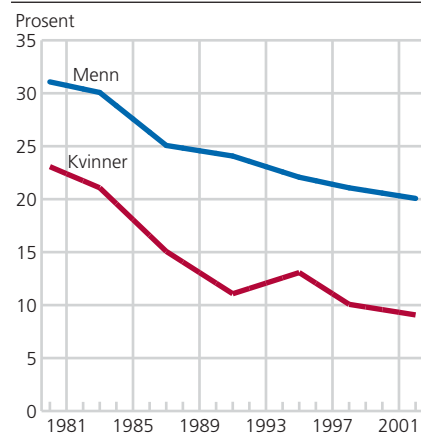
Flere aleneboende, størst økning blant de yngre

Andelen aleneboende kvinner og menn har økt de siste 25 årene, fra 12 prosent i 1980 til 17 prosent i 2007. Økningen skjer særlig blant de yngre, og det skyldes blant annet tidligere utflytting fra foreldrene, senere etablering med familie og flere samlivsbrudd (Andersen 2006). Det er omtrent like mange kvinner som menn som bor alene, men kjønnsforskjellene varierer i forhold til alder. I alderen 16-29 år bor 11 prosent av mennene alene, mens tilsvarende tall for kvinner i samme aldersgruppe er 8 prosent. I alderen 30-66 år er det henholdsvis 31 prosent av mennene og 41 prosent av kvinnene som bor alene. Kvinnene er i flertall blant de i alderen 67 år eller eldre. Nesten tre ganger så mange kvinner som menn i denne aldersgruppen bor alene (Statistisk sentralbyrå 2007). Dette skyldes at kvinner lever lengre enn menn, og at kvinner er yngre enn menn ved inngåelse av ekteskap. De fleste aleneboende eldre kvinner er enker.

Levekårsundersøkelsen for 2005 viser at kvinner har et større nettverk av fortrolige enn det menn har. 3 prosent menn og 2 prosent kvinner oppgir i 2005 at de ikke har en fortrolig venn verken i eller utenfor familien. 25 prosent av mennene oppgir å ha to eller færre personer som står dem nær, og som de kan regne med ved personlige problemer, mot 19 prosent kvinner. Dette varierer blant annet sterkt etter familiefase og kjønn. Lavest andel er det blant kvinner 16-44 år i parforhold uten barn, med 9 prosent. Blant enslige kvinner 67 år og eldre, og blant enslige menn 45 år og eldre, oppgir over 40 prosent at de kun har to eller færre personer som står dem nær, og som de kan regne med ved personlige problemer.

Toril Sandnes

Figur 1. Andel kvinner og menn, 16-79 år, som mangler en fortrolig venn. 1980-2002. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Toril Sandnes er likestillingskoordinator og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk (toril.sandnes@ssb.no).

Ser vi nærmere på ungdom, oppgir 8 prosent av mennene i alderen 16-30 år at de mangler en fortrolig venn i eller utenfor familien, mot 3 prosent av kvinnene i samme alder. Ungdom som står utenfor utdanning og arbeidsmarked samt sosialhjelpsmottakere, er mer utsatt for dette enn andre (Normann 2007).

Kontakthyppegigheten med foreldre har holdt seg ganske stabil de senere årene. En av fire har liten kontakt med foreldrene sine, når vi ser befolkningen under ett. Det vil si at de ser foreldrene sine sjeldnere enn hver måned. På 1990-tallet hadde aleneboende mindre kontakt med foreldre, sammenlignet med de som ikke bor alene. Disse forskjellene er nå utjevnet (Rønning 2006). Noen flere jenter enn gutter i alderen 16-24 år oppgir å ha liten kontakt med foreldrene sine, henholdsvis 12 og 8 prosent, ellers er det forholdsvis små kjønnsforskjeller i de øvrige aldersgruppene.

Færre besøker naboen

Andelen kvinner og menn som besøker eller har besøk av naboer, og selve besøkstiden, har sunket de siste 20 årene, ifølge tidsbruksundersøkelsene. Levekårsundersøkelsene stiller spørsmål om hvor lett eller vanskelig det er å få praktisk hjelp av naboer. Ungdom i alderen 16-30 år kommer her noe dårligere ut enn personer over 30 år, selv om forskjellene er små. Dette kan ha sammenheng med etablering på et bosted, og tiden det tar å bygge opp relasjoner i forhold til naboer. Ser vi kun på ungdom, er det liten endring fra 2002 til 2005, og et sted mellom en av ti og en av tolv jenter og gutter i alderen 16-30 år opplever at det er vanskelig eller svært vanskelig å få praktisk hjelp fra naboer. Unge enslige som bor hos foreldre, samt par med barn kommer bedre ut enn andre, noe som kan ha sammenheng med fast etablering i et nabolag over tid (Normann 2007).

Kvinner bruker mer tid enn menn på sosiale aktiviteter

Kvinner har et mer sosialt preget fritidsmønster enn menn, uansett hvilken familiesituasjon de lever i, viser tidsbruksundersøkelsene. Kvinner bruker noe mer tid enn menn på sosiale aktiviteter, for eksempel bruker kvinner mer tid enn menn til å gå på besøk og til samvær og samtaler.

Allikevel viser de samme undersøkelsene at både kvinner og menn bruker mindre tid på sosialt samvær i fritiden en gjennomsnittsdag i 2000 enn for ti år siden, og de er én time mer alene per dag enn i 1990. Menn er noe mer alene enn kvinner.

I forhold til i 1980 er kvinner og menn mindre hjemme i 2000, men det har ikke vært noen nedgang mellom 1990 og 2000. Tiden hjemme har særlig sunket blant kvinner. Selv om man er mindre hjemme, betyr ikke det at kontakten med venner blir mindre intens av den grunn. Arenaer hvor venner møtes, har endret seg, og man møtes oftere på offentlige steder, for eksempel på kafeer og restauranter (Barstad 2005).

En undersøkelse blant ungdom (basert på «ung i Norge»-undersøkelsene 1992 og 2002, gjennomført av NOVA) tyder på at det blant jenter og gutter, i alderen 13-19 år, ikke har skjedd noen nedgang i ansikt-til-ansikt-kontakt med venner, selv om ungdom i 2002-undersøkelsen er den første mobiltelefongenerasjonen av ungdom. Hovedbildet er at de aller fleste unge har venner de ofte er sammen med.

I 1992 var jentene tydelig mer sosiale enn guttene. De var oftere med venner i en gjeng og sjeldnere involvert i et tilfeldig vennemønster enn guttene. Dette mønsteret blant jentene er temmelig likt i 2002, men forskjellene til guttene er blitt mindre tydelig. Guttene treffer faktisk vennene sine hyppigere hjemme hos hverandre i 2002 enn de gjorde ti år tidligere, mens det ikke har vært noen endring blant jenter. Undersøkelsen viser at færre beskriver seg som ensomme, og at flere føler seg akseptert av jevnaldrende. Vennenettverkene har økt i størrelse og flere sier de har mange venner (Hegna 2005).

Mobbing blant barn og unge

Mobbing er et alvorlig problem blant barn og unge. Noen undersøkelser tyder på at problemet med mobbing i skolen økte på 1980- og 1990-tallet, men at trenden snudde ved inngangen til år 2000. (Tikkanen og Junge 2004). Det har vært klare nedgang i mobbing blant barneskolejenter, der forekomsten nesten er halvert siden 2001. Den samme trenden er ikke å finne blant jenter i ungdomsskolen. For gutter varierer trendene avhengig av hvilke undersøkelser man ser på (Tikkanen og Junge 2004). Tall fra 2004 viser at rundt 5 prosent av elever på barneskole blir mobbet ukentlig eller oftere, på ungdomsskole rundt 4-5 prosent og på videregående skole rundt 3 prosent. Les om mobbing i arbeidslivet i artikkelen «Mange jobber, få ledige, men ungdom er utsatt» i dette nummeret av Samfunnsspeilet.

Ensomhet – unge kvinner mer plaget enn unge menn

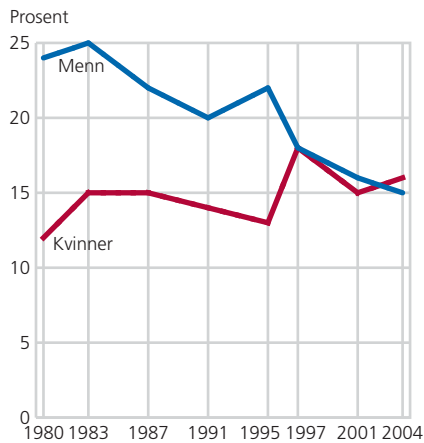
Familieforholdene har stor betydning for opplevelsen av ensomhet. Enslige er i større grad plaget enn dem som er gifte eller samboende. Kvinner er i større grad enn menn plaget av ensomhet (Barstad 2005).

I forbindelse med levekårsundersøkelsen i 2005 ble det sendt ut et postalt tilleggsskjema til respondentene. I dette skjemaet inngår en sammenstilling av en rekke ulike problemer hvor respondentene blir bedt om å angi i hvor stor grad de har vært plaget av de angitte problemene de siste 14 dagene. «Følelse av ensomhet» er et av problemene, og ut fra svarene som kom inn, tyder det på at ungdom generelt er noe mer plaget av ensomhet enn personer over 30 år. I 2005 oppga tre av ti unge i alderen 16-30 år at de var litt, ganske eller veldig plaget av ensomhet. Blant personer over 30 år var en av fem plaget av ensomhet. Generelt er unge kvinner noe mer plaget av ensomhet enn det unge menn er (Normann 2007).

Ungdom er mindre aktive i organisasjoner enn eldre

Organisasjonsdeltaking er en viktig arena for sosial kontakt. Deltakelse i ulike typer organisasjoner fører til sosialt samvær, men gir også trening i aktiv medvirkning, organisasjonsarbeid og beslutningstaking (Normann 2007). I 2001 var vel halvparten av den voksne befolkningen aktiv i organisasjoner og foreninger, henholdsvis 49 prosent kvinner og 43 prosent menn. Totalt sett har aktivitetsnivået i organisasjoner, det vil si i ulike frivillige organisasjoner, politiske partier, fagorganisasjoner og bransje- eller næringsorganisasjoner, vært omtrent uforandret i perioden fra 1980 til 2001 (Barstad 2006). Fagforeningene har fått flere medlemmer, og idrettslagene har hatt en viss aktivitetsøkning (en økning som skjedde i løpet av 1980-tallet). Det er også tendenser

Figur 2. Andel sysselsatte menn og kvinner som er aktive i fag-/yrkesorganisasjoner (fagforeninger¹ eller bransje, nærings- eller yrkesorganisasjoner). 1980-2004. Prosent

¹ Fra og med 2001 er det spurt om aktivitet i fagforening eller arbeidstakerorganisasjon.

Kilde: Levekårsundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

til nedgang i aktivitetsnivået for humanitære foreninger, bransje-/yrkesorganisasjoner og religiøse foreninger (Barstad 2006).

Helselag, Røde Kors og lignende har hatt nedgang i aktivitetsnivået blant kvinner og menn de senere årene, og medlemsandelen i disse organisasjonene har sunket mest blant kvinner, fra 20 prosent i 1997 til 14 prosent i 2004. Det har også blitt færre kvinner som er med i typiske kvinneorganisasjoner, som husmorlag, bondekvinnelag og kvinnesaksforeninger. Andelen kvinner som er medlemmer og aktive i kvinneorganisasjoner, ble om lag halvert fra 1997 til 2004 (Barstad 2006).

For 2004 viser levekårsundersøkelsene at noen flere menn enn kvinner er aktive i et idrettslag, henholdsvis 21 prosent menn og 16 prosent kvinner. Ser vi på fag- og arbeidstakerorganisasjoner, bransje-, nærings- og yrkesorganisasjoner under ett, har disse flest medlemmer, men de ligger etter idrettslag når det gjelder aktivitet. Henholdsvis 15 prosent menn og 16 prosent kvinner er aktive (se figur 2). Det er færrest aktive medlemmer i solidaritets- og menneskerettighetsorganisasjoner. Her svarer bare 2 prosent kvinner og 1 prosent menn at de er aktive medlemmer.

Det er færre medlemmer i fag- og arbeidstakerorganisasjoner samt idrettslag blant aleneboende enn blant de som ikke bor alene. Og det er flere mannlige enn kvinnelige aleneboende blant de fagorganiserte og blant de som er medlemmer av arbeidstakerorganisasjoner. At det er færre medlemmer i disse organisasjonene, kan skyldes at det blant de aleneboende er flere yngre og flere eldre enn blant de som ikke bor alene, noe som gjør at færre er i arbeid (Kleven m.fl. 2006).

Ungdom er totalt sett noe mindre aktive i organisasjoner enn personer over 30 år. Innad i ungdomsgruppen ser vi at det er de yngste som er mest aktive. Personer i alderen 26-30 år er også relativt aktive, gjerne i flere organisasjoner. Blant ungdommene er det også en tendens til at menn jevnt over er mer aktive i organisasjoner enn kvinner (Normann 2007).

Få politisk aktive

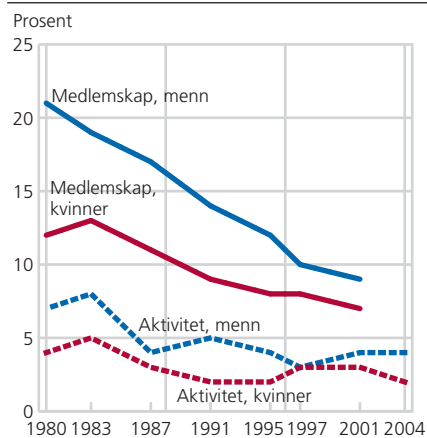
Politisk deltagelse innebærer blant annet valgdeltakelse, medlemskap i partier, deltagelse i politiske møter, kontakt med politikere, underskriving av opprop, deltagelse i demonstrasjoner og så videre.

Ser vi særskilt på medlemskap i politiske partier og aktivitet i disse, viser levekårsundersøkelsen i SSB en nedadgående trend både for medlemskap og aktivitet de siste 25 årene. Andelen av befolkningen som er medlemmer og aktive i politiske partier, er om lag halvert, sammenlignet med nivået fra begynnelsen av 1990-tallet, og ligger nå under 10 prosent av befolkningen for begge kjønn (Barstad og Hellevik 2004). Andelen som oppgir å være aktive i politiske partier, har vært stabil rundt 3-4 prosent for menn og 2-3 prosent for kvinner i perioden 1997-2004 (Henriksen og Aalandslid 2006), se figur 3.

Like mange kvinner som menn besøker valgurnene

Ved stortingsvalget i 2005 var valgdeltakelsen for kvinner og menn i alt på rundt 77 prosent, henholdsvis i underkant av 77 prosent for menn og i overkant av 78 prosent for kvinner (Aardal mfl. 2007). Dette er en økning fra valget i 2001 da rundt 76 prosent av stemmeberettigede kvinner og 75 prosent av stemmeberettigede menn stemte ved stortingsvalget. Valgdeltakelsen er høy-

Figur 3. Medlemskap og aktivitet i politiske partier. Menn og kvinner 16-79 år. 1980-2004. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

ere blant kvinner enn blant menn, men forskjellen er ikke statistisk signifikant. Hovedmønsteret er dermed at kjønnsforskjellene i valgdeltakelse har jevnet seg ut, og at det ikke lenger er forskjell på kvinners og menns bruk av stemmeretten (Aardal mfl. 2007). Aleneboende benytter seg av stemmeretten i mindre grad enn de som ikke bor alene. Det er større forskjell i valgdeltakelsen blant de mannlige aleneboende, sammenlignet med menn som ikke bor alene, enn blant kvinner (Kleven m.fl. 2006).

Tidligere var det mye lavere valgdeltakelse blant kvinner enn blant menn. Ved de første valgene etter krigen var menns valgdeltakelse 7 prosentpoeng høyere enn kvinnenes deltagelse. Men gradvis ble denne forskjellen mindre, og ved Stortingsvalget 1985 var det så å si ingen forskjell i kvinners og menns valgdeltakelse. Deltakingen i de siste valgene har vært omtrent like høy blant kvinner som blant menn. I 1997 var det oppsiktsvekkende stor forskjell i valgdeltakelse mellom unge kvinner og menn. Mens 70 prosent av kvinnene i aldersgruppen 18-21 år stemte ved stortingsvalget i 1997, var det i underkant av 50 prosent av mennene i samme aldersgruppe som brukte stemmeretten. Denne forskjellen har jevnet seg ut ved de siste stortingsvalgene i 2001 og 2005.

Sammenlignet med våre skandinaviske naboer er valgdeltakelsen i Norge lavere enn både i Danmark og Sverige. I Danmark var valgdeltakelsen for kvinner og menn i alt 84,5 prosent ved siste valg i 2005. I Sverige var valgdeltakelsen ved siste valg i 2006 henholdsvis 84 prosent for kvinner og 82 prosent for menn.

Valgdeltakelsen ved stortingsvalgene har alltid vært høyere enn ved kommunestyrevalgene (Statistisk sentralbyrå, 2007: Temaside - Valg). De siste 20 årene har valgdeltakelsen ved kommunestyrevalgene sunket fra rundt 72 prosent i 1983 til 59 prosent i 2003. Foreløpige tall for valgdeltakelsen blant kvinner og menn ved kommunestyrevalget i 2007 er 61,2 prosent (regjeringen.no).

Av de 169 representantene som sitter på Stortinget etter valget i 2005, er 64 kvinner, det vil si 38 prosent. Kvinneandelen til Stortinget og til kommunestyrene økte kraftig fra slutten av 1960-tallet og frem til slutten av 1990-tallet. Etter å ha stagnert på 36 prosent ved stortingsvalgene i 1997 og 2001 økte kvinneandelen ved valget i 2005. I Europa er det kun Sverige som har høyere kvinneandel i nasjonalforsamlingen enn Norge. Kvinneandelen er fortsatt økende i kommunestyrene, og den var på 36 prosent etter valget i 2003.

Referanser

Andersen, Arne (2006): «Aleneboendes demografi» i Mørk, Eiliv (red.): *Aleneboendes levekår*, Statistiske analyser 81, Statistisk sentralbyrå.

Barstad, Anders (2005): Sosial og politisk deltaking. Flere vennskap og stabil organisasjonsdeltaking, *Samfunnsspeilet* 4, 2005, Statistisk sentralbyrå.

Barstad, Anders (2006): Sosial og politisk deltaking. Flere vennskap og stabil organisasjonsdeltaking, *Samfunnsspeilet* 5/6, 2006, Statistisk sentralbyrå.

Barstad, Anders og Hellevik, Ottar (2004): *På vei mot det gode samfunn*, Statistiske analyser 64, Statistisk sentralbyrå.

Hegna, Kristinn (2005): «Likestillingsprosjektets» barn, Rapport 21/05, NOVA.

Henriksen, Kristin og Vebjørn Aalandslid (2006): Politisk deltaking. Deltar vi mindre enn før - eller bare på en annen måte? *Samfunnsspeilet* 5/6, 2006, Statistisk sentralbyrå.

Kleven, Ø., E. Rønning og O. Vaage (2006): «Sosial og politisk deltaking» i Mørk, Eiliv (red.): *Aleneboendes levekår*, Statistiske analyser 81, Statistisk sentralbyrå.

Normann, Tor Morten (red.) (2007): *Ungdoms levekår*, Statistiske analyser 93, Statistisk sentralbyrå.

regjeringen.no: <http://www.regjeringen.no/krd/html/valg2007/bk7.html>

Rønning, Elisabeth (2006): «Sosial kontakt» i Mørk, Eiliv (red.): *Aleneboendes levekår*, Statistiske analyser 81, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (21. juni 2007): «Befolkningsstatistikk. Familier og husholdninger 1. januar 2007» <http://www.ssb.no/emner/02/01/20/familie/>.

Statistisk sentralbyrå (2007): Temaside – Valg <http://www.ssb.no/val/>.

Tikkanen, Tarja og Amund Junge (2004): *Realisering av en visjon om et mobbefritt oppvekstmiljø for barn og unge*, Rogalandforskning, Rapport 2004/223 (www.rf.no).

Aardal, Bernt mfl. (2007): Valgundersøkelsen 2005, Rapport 2007/31, Statistisk sentralbyrå.

En oljesmurt økonomi

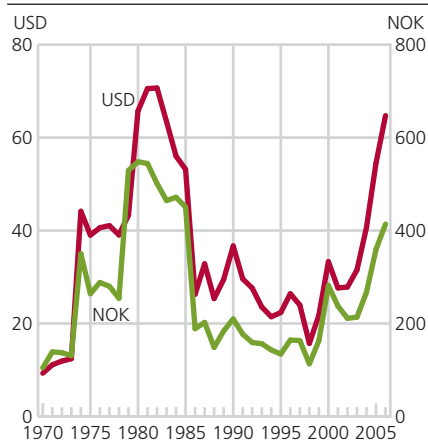
Med harelabb over 35 års konjunkturhistorie¹

Den økonomiske utviklingen svinger – også i Norge. Perioder med høy vekst i produksjon og inntekt avløses av perioder med lav eller ingen vekst. I løpet av de siste 35 årene har arbeidsledigheten beveget seg mellom 2 og 6,5 prosent av arbeidsstyrken. Utviklingen i oljeinvesteringene peker seg etter hvert ut som en viktig forklaringsfaktor bak de norske konjunkturbevegelsene, men også andre faktorer har vært viktige. For tiden er norsk økonomi i en meget gunstig situasjon, med svært lav arbeidsledighet, høy inntektsvekst, lav prisvekst og en stat som vasser i penger. Også utsiktene flere år fram i tid er meget gode.

Torbjørn Eika

Utviklingen i en økonomi kan deles inn i underliggende langsiktige utviklings-trekk og svingningene rundt disse. Svingningene vi fokuserer på, har i de siste 25 åra hatt en bølgelengde på rundt ti år. Dette innebærer at hver konjunkturoppgang og den påfølgende nedgangen har vart i om lag ti år. Opphavet til konjunkturbevegelsene kan være impulser utenfor Norge, men også store enkeltprosjekter og økonomisk politiske beslutninger av ulik karakter. Impulsene fra oljevirkosomheten har vist seg å være svært viktig for å forstå de senere tiårs konjunkturutvikling.

Figur 1. Realpris på råolje 2006-kroner/dollar per fat

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Med olje i takt med verden → 1983

For 35 år siden begynte det norske oljeeventyret å prege norsk økonomi. Det skulle vise seg å bli en meget sterk drivkraft i konjunkturutviklingen. Statens oljeinntekter ga økt rom for offentlig ressursbruk, og utbygginger og utvinning skapte ny aktivitet, ikke minst på Vestlandet. De norske myndighetene var med dette i en helt annen situasjon enn land vi normalt sammenlikner oss med. Endringer i oppfatningen av utviklingen i framtidige oljepriser og kostnadene ved å ta den opp, altså oljeformuen, kunne ha gitt opphav til kraftige konjunkturbevegelser gjennom svingninger i myndighetenes pengebruk. Så langt har dette imidlertid ikke vært et dominerende trekk. Det har derimot svingningene i etterspørselen fra petroleumsvirkosomheten vært. Spesielt har investeringene svingt betydelig; de har dels bidratt til særnorske konjunkturbevegelser og dels forsterket konjunkturimpulsene fra utlandet.

På 1970-tallet var de norske konjunkturbevegelsene små, og svingningene i Norge var i stor grad skapt av impulser fra våre handelspartnere. Den internasjonale økonomiske utviklingen var preget av den kraftige oljeprisøkningen i 1973 som fulgte i kjølvannet av Yom-Kippur-krigen. Produksjonsveksten i OECD-området stoppet nesten opp i 1974 og 1975. Innretningen av den norske finanspolitikken bidro i stor grad til å dempe svingningene, og de egen-genererte impulsene var ennå ikke blitt dominerende for den norske utviklingen. Oljeinvesteringene økte kraftig, men betydningen var lenge forholdsvis beskjeden fordi utenlandske selskaper sto for det aller meste av leveransene. I løpet av 1970-tallet ble den norske leverandørindustrien imidlertid bygget opp. Andelen norske leveranser til oljesektorens investeringer økte fra om lag 10 prosent i 1973 til rundt 60 prosent i 1980. Grunnen var dermed lagt

Torbjørn Eika er forskningsleder i Statistisk sentralbyrå, Gruppe for makroøkonomi, Forskningsavdelingen (torbjoern.eika@ssb.no).

for at endringer i oljeinvesteringene kunne få store virkninger på den norske økonomien.

Jappetid tok oss først til topps ... 1984-1987

Krigen mellom Irak og Iran førte til en kraftig økning i oljeprisen gjennom 1979, og prisen holdt seg høy ut 1985. Dette bidro til en meget svak økonomisk utvikling internasjonalt, mens den norske oljerikdommen dempet lavkonjunktoren i Norge. Litt ut på 1980-tallet frikoblet den norske konjunkturutviklingen seg helt fra den internasjonale: Kraftig økning i oljeinvesteringene og liberaliseringen av kreditt- og valutamarkedene ledet til jappetiden – den kraftige høykonjunktoren på midten av 1980-tallet. En var plutselig i stand til å finansiere det meste med lån. Fra perioden med begrensede lånemuligheter, politisk bestemte lave (real)renter og høy inflasjon hadde en «lært» at det gjaldt å låne «mest mulig», og skattesystemet gjorde dette svært gunstig. I løpet av tre år økte volumet av forbruket i husholdningene med over 18 prosent, arbeidsledigheten kom ned mot 2 prosent, mens lønns- og prisveksten ikke var veldig langt unna 10 prosent per år. Champagnekorkene smalt i taket, norsk økonomi kokte, og alt lå til rette for en skikkelig bakrus.

... så til bunns 1988-1992

De til da rekordhøye oljeinvesteringene begynte allerede i 1985 å gå noe ned, men det spilte liten rolle ettersom økonomien gikk så det suste på de fleste andre områder. Investeringsfallet forsterket seg imidlertid, og også investeringene i andre energirelaterte næringer falt kraftig. Målt som andel av bruttonasjonalproduktet (BNP) gikk investeringene i petroleumssektoren ned fra 8,5 prosent i 1984 til 5 prosent i 1988. Utviklingen hadde i noen grad sammenheng med at oljeprisen falt som en stein i løpet av noen vintermånedene i 1986, utløst av at Saudi-Arabia ikke lenger var villig til å «finansiere» den høye oljeprisen ved betydelig begrensning av egen oljeproduksjon. Kombinasjonen av den kraftige høykonjunktoren økonomien var inne i, og oppfatningen av at petroleumsformuen (forventede framtidige inntekter) nesten var radert ut, bidro til en kraftig innstramning av finanspolitikken i flere påfølgende år. Utviklingen gikk svært fort. Fra konjunkturtoppen våren 1987 til høsten 1988 ble arbeidsledigheten mer enn doblet.

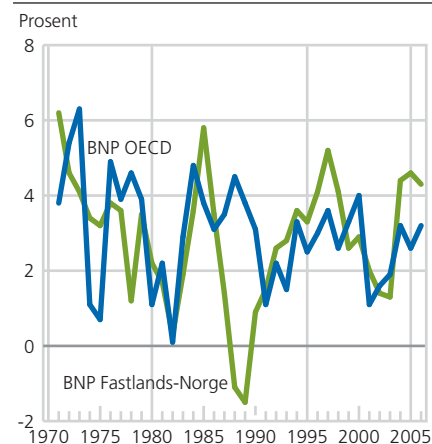
Husholdningenes gjeldsoppbygging under jappetiden og en markert økning i realrenta forsterket den svake etterspørselen fra husholdningene. I løpet av tre år på slutten av 1980-tallet falt volumet av husholdningenes forbruk med nær 5 prosent, mens boliginvesteringene nesten ble halvert i løpet av fire år fra 1988.

Utviklingen i petroleumsinvesteringene og den stramme finanspolitikken bidro til å forsterke lavkonjunktoren fram til 1991. Konjunkturbunnen ble nådd i 1992. Arbeidsledigheten var da kommet opp i 6,5 prosent. Internasjonalt var disse årene preget av høykonjunktur. Den norske lavkonjunktoren hadde vi sørget for selv.

Langvarig oppgang 1993-1998

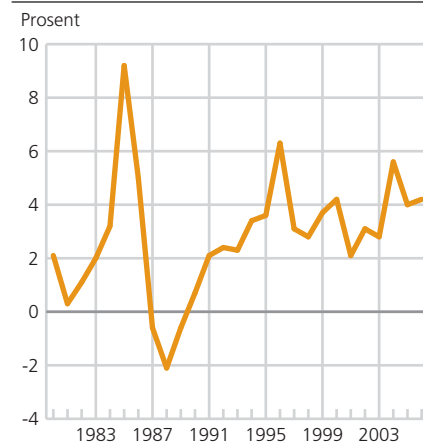
Da konjunktorene så snudde, lå alt til rette for en langvarig oppgang. Husholdningenes økonomi var god etter mange år med nedbetaling av gjeld. Et oppdemmet behov for biler og andre varige forbruksvarer var dessuten bygget opp i lavkonjunktoren. Investeringene i næringslivet i fastlandsøkonomien hadde falt gjennom hele konjunkturedgangen. Det lå dermed til rette for at et konjunkturomslag forholdsvis raskt ville slå ut i økte investeringer. Den

Figur 2. BNP. Vekst fra året før i prosent

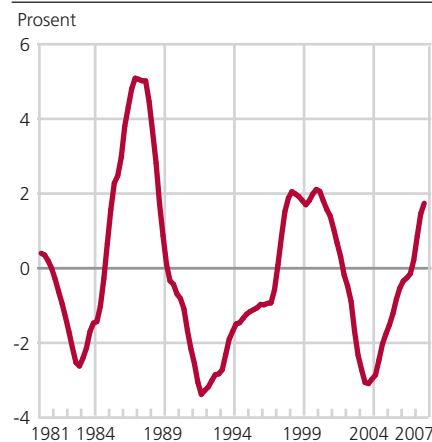
Kilde: OECD og Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Konsum i husholdningene. Vekst fra året før i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Begreper i konjunkturanalysen

Konjunktursituasjonen i økonomien kan deles inn i ulike faser. Til dette kan en bruke ulike indikatorer og ulike metoder. I SSBs beskrivelse av konjunkturforløpet legges hovedvekten på utviklingen i BNP Fastlands-Norge i faste priser (se figur 4). Utviklingen i arbeidsledigheten er en annen indikator som det er lett å knytte til ulike konjunkturfaser.

Beskrivelsen av konjunkturfasene kan deles i to, *nivå* eller *utvikling*. Når aktivitetsnivået er høyt, snakker vi om **høykonjunktur**. Dette faller sammen med et lavt nivå i arbeidsledigheten. Når aktivitetsnivået er lavt, er arbeidsledigheten normalt høy, og vi betegner økonomien som **lavkonjunktur**. Oppdelingen i forhold til *nivå* kan man altså assosiere med at den økonomiske situasjonen er *bra* eller *dårlig*.

Når *veksten* i økonomien er høy, betegnes det som en **konjunkturoppgang**. I en slik periode vil normalt arbeidsledigheten falle. Når aktivitetsveksten er lav, har vi en **konjunkturedgang**. Arbeidsledigheten vil da gjerne øke. Oppdelingen i forhold til *utvikling* kan man dermed assosiere med at den økonomiske situasjonen blir stadig *bedre* eller *dårligere*.

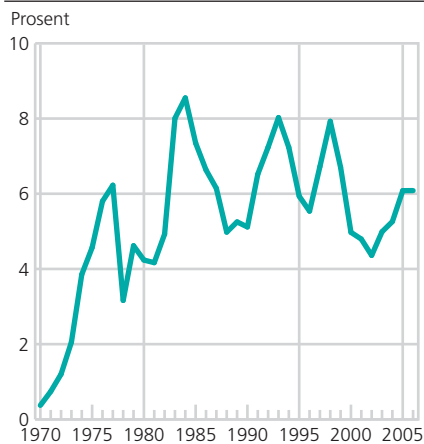
Med utgangspunkt i BNP Fastlands-Norge operasjonaliseres dette ved å se på den faktiske utviklingen i forhold til trenden – det vil si det en kan tenke seg som den underliggende, langsiktige utviklingen. Når BNP Fastlands-Norge ligger over eller under trenden, er økonomien inne i en periode med henholdsvis **høy- og lavkonjunktur**. Når BNP-veksten er høyere eller lavere enn veksten i trenden (trendveksten), har vi en periode med henholdsvis **konjunkturoppgang** og **-nedgang**. For at klassifiseringen ikke skal påvirkes av det en kan betrakte som tilfeldige svingninger, gattes BNP-tallene i tillegg til at de justeres for normale sesongvariasjoner.

Med utgangspunkt i dette vil økonomien til enhver tid kunne beskrives som i en av følgende fire tilstander.

- **Konjunkturoppgang, men lavkonjunktur**
- **Konjunkturoppgang og høykonjunktur**
- **Konjunkturedgang, men høykonjunktur**
- **Konjunkturedgang og lavkonjunktur**

Overgangspunktet mellom konjunkturoppgang og -nedgang, eller omvendt, betegnes som henholdsvis **konjunkturbunn** og **-topp**.

Figur 5. Investeringer i petroleumssektoren. Andel av BNP i Fastlands-Norge i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

særnorske lavkonjunktoren hadde også medført seks år med lavere pris- og kostnadsvekst enn hos handelspartnerne. Med det var den kostnadsmessige konkurransevnen betydelig forbedret, og nå lå veien åpen for en positiv utvikling for konkurranseutsatt virksomhet.

Petroleumsinvesteringene begynte å øke markert i 1991, og finanspolitikken ble gjort mer ekspansiv. Internasjonal rentenedgang bidro til at norske pengemarkedsrenter gikk kraftig ned gjennom 1993, og dette var den siste «dråpen» som fikk utviklingen til å snu. Gjennom 1994 falt petroleumsinvesteringene riktignok igjen, men da hadde de internasjonale konjunktorene bedret seg og overtatt som en dominerende driver i konjunkturutviklingen. I løpet av fem år, fra og med 1994, økte den tradisjonelle vareeksporten med 45 prosent. Mot slutten av oppgangen, i 1997 og 1998, økte petroleumsinvesteringene igjen kraftig og overtok som den viktigste drivkraften i konjunkturforløpet. I 1998 utgjorde investeringene om lag 8 prosent av BNP i Fastlands-Norge, det samme som i 1993, og 3 prosentpoeng høyere enn i 1989.

Sysselsettingen økte med nær 230 000 personer fra 1993 til 1998. Samtidig kom yrkesdeltakelsen opp på et historisk høyt nivå. Arbeidsledigheten ble halvert i denne perioden, til under 3 prosent av arbeidsstyrken vinteren 1998-1999.

Høykonjunktoren fortsetter 1998-2001

Veksten i norsk økonomi avtok noe gjennom 1998. Økning i oljeinvesteringene klarte ikke helt å demme opp for impulsene fra utlandet. Uro i internasjonale kapitalmarkeder i forbindelse med den såkalte Asia-krisen bidro til en markert lavere etterspørsel på norske eksportmarkeder og til kraftig fall i oljeprisen. I et forsøk på å forsvare kronekursen ble norske styringsrenter mer enn doblet i løpet av sommeren. Virkningene på konjunkturutviklingen hos Norges viktigste handelspartnere ble imidlertid moderate, oppgangen

fortsatte snart både i USA og Europa. Den norske rentepolitikken var under omlegging, det ble lagt mindre vekt på den løpende utviklingen i valutakursene. Gjennom 1999 kunne de norske styringsrentene derfor settes markert ned, noe som i første omgang bidro til en ny liten oppgang og videre til at høykonjunkturen varte enda noen år. Oljeinvesteringene hadde imidlertid også begynt å falle. Det bidro med et tidsetterslep til en moderat nedgangskonjunktur som materialiserte seg et lite stykke inn i det nye årtusen.

Tre år med nedgang 2000-2002

I løpet av andre halvdel av 1990-tallet bygget det seg opp en boble i aksjemarkedet i Norge og internasjonalt. Aksjeboblen var kjennetegnet av voldsomme forventninger til avkastning på investeringer i informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Det ble etter hvert klart at disse forventningene var urealistiske. Mange ønsket å kvitte seg med aksjene sine samtidig, med kraftig prisfall som resultat. Etter hvert ble også andre sektorer rammet av nedgangen. Amerikansk økonomi gikk inn i en lavkonjunktur i 2001, og resten av OECD-området fulgte raskt etter.

Etter en lang periode med høy vekst hadde det på begynnelsen av 2000-tallet bygget seg opp betydelig press i deler av norsk økonomi. Lønnsveksten kom opp på et høyt nivå i forhold til hos våre handelspartnere. Våren 2002 viste Norges Banks analyser fare for tiltagende inflasjon i Norge. Mens den svake utviklingen i internasjonal økonomi fikk rentene i utlandet til å falle, satte Norges Bank renta litt opp. Stor renteforskjell til utlandet bidro til at krona styrket seg – fra sommeren 2000 til slutten av 2001 med om lag 5 prosent, mot et veid gjennomsnitt av valutaene til Norges 44 viktigste handelspartnere. I 2002 akselererte denne utviklingen, og ved inngangen til 2003 hadde krona styrket seg med ytterligere 15 prosent. Når kronekursen styrkes, blir norske varer dyrere på verdensmarkedet. Da det i tillegg var lavkonjunktur internasjonalt, ble norsk konkurranseutsatt virksomhet hardt rammet, og et stort antall arbeidsplasser gikk tapt. Den relativt høye renta bidro også til å dempe utviklingen i husholdningenes etterspørsel.

Etter å ha vært helt nede på rundt 10 dollar per fat vinteren 1998-1999 steg oljeprisen markert. Høsten 2000 var den oppe i over 30 dollar. Til tross for høye oljepriser ga investeringene i petroleumssektoren ingen vekstimpulser til økonomien, snarere tvert i mot. Etter å ha falt med 13 prosent i 1999, gikk oljeinvesteringene ned med 30 prosent i løpet av de tre neste årene. Nedgangen i disse investeringene tilsvarte årlig nesten 1 prosent av BNP i Fastlands-Norge. Næringsinvesteringene i fastlandsøkonomien viste også en svak utvikling. I 2003 var investeringsnivået 7 prosent lavere enn fem år tidligere.

Konjunkturbunnen ble nådd tidlig i 2003. Sysselsettingen hadde nesten ikke økt på fire år. På våren hadde arbeidsledigheten kommet opp i 4,7 prosent, bortimot en dobling fra nivået rundt årsskiftet 1998/1999. Det som hindret en mye kraftigere nedgang, var at etterspørselen fra husholdningene og offentlig sektor holdt seg godt oppe. Lav prisvekst, blant annet på grunn av økende import fra lavkostland som Kina, bidro til en relativt høy reallønnsvekst, slik at husholdningenes inntekter utviklet seg bra, til tross for økte renter og konjunkturedgang. Høye oljepriser ga inntektsgrunnlaget for en ekspansiv finanspolitikk, samtidig som man tøyde handlingsregelen på grunn av den svake konjunktursituasjonen (se faktaboks), ved at man brukte noe mer enn handlingsregelens norm om 4 prosent av fondskapitalen.

Regler i den økonomiske politikken

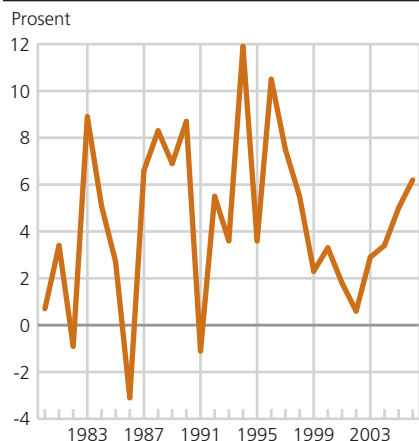
Handlingsregelen for finanspolitikken og inflasjonsstyring i pengepolitikken

I mars 2001 ble det bred enighet i Stortinget om en handlingsregel for bruk av oljeinntektene. Regelen sier at staten hvert år kan bruke 4 prosent av petroleumsfondet: nå Statens pensjonsfond – Utland. På denne måten kan oljepengene fases gradvis inn i norsk økonomi, samtidig som framtidige generasjoner kan nyte godt av oljeformuen. Handlingsregelen er fleksibel ved at man kan ta hensyn til konjunktursituasjonen, og at en skal unngå store endringer i bruken av oljepenger.

Innføringen av handlingsregelen innebar at man fikk en eksplisitt strategi for bruk av oljeinntektene. Dette innebærer at finanspolitikken over tid er ment å virke ekspansivt på økonomien. Den tidligere rettesnoeren i finanspolitikken var at den kun skulle virke konjunkturstabiliserende. Innfasingen av oljepenger skjedde da mer som «arbeidshell», i form av manglende budsjett disiplin når det gikk godt i økonomien.

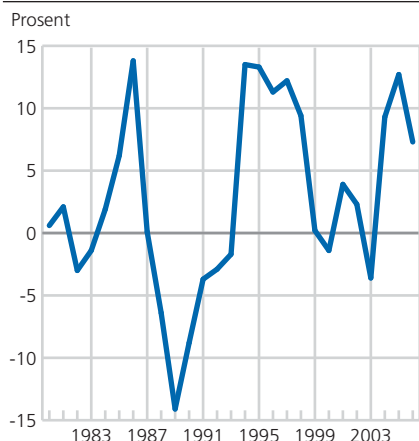
Samtidig med at handlingsregelen for finanspolitikken så dagens lys, ble det formelt innført et inflasjonsmål i Norge for rentepolitikken, og fastkursregimet var definitivt over. En regnet med at dette skulle gi en motsyklisk pengepolitikk, det vil si at rentesettingen bidrar til å dempe svingningene i økonomien. Høy inflasjon i gode tider blir møtt med høye renter for å bremse aktiviteten i økonomien, og lav inflasjon i dårlige tider blir møtt med lave renter for å stimulere aktiviteten. Målet for pengepolitikken ble satt til at konsumprisene over tid skulle ligge rundt 2,5 prosent.

Figur 6. Tradisjonell vareeksport. Vekst fra året før i prosent

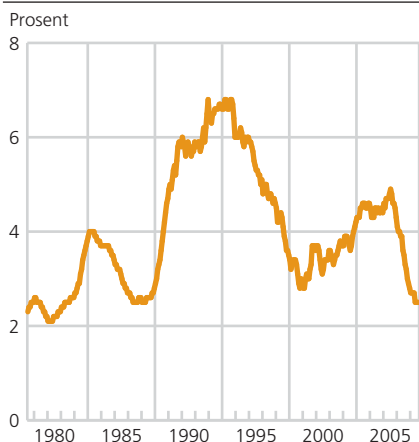
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 7. Investeringer i Fastlands-Norge. Vekst fra året før i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 8. Arbeidsledige (AKU). Prosent av arbeidsstyrken

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Gud må være norsk – 2003 →

Den inneværende oppgangen ble utløst av mange faktorer. Lavkonjunkturen og lav inflasjon fikk Norges Bank til å snu innretningen av pengepolitikken. Fra desember 2002 til mars 2004 ble norske styringsrenter gradvis satt ned med hele 5,25 prosentpoeng og endte helt nede på 1,75 prosent. Dette stimulerte etterspørselen fra husholdningene. Rentenedgangen medførte også en betydelig svekkelse av krona, og mye av den forutgående kronestyrkingen ble reversert. I løpet av første halvår 2003 ble kronverdien redusert med nær 11 prosent. Konkurransetsatt virksomhet fikk dermed bedret sin kostnadsmessige konkurransevne betydelig.

Oljeinvesteringene økte kraftig allerede i 2003 og har stort sett økt siden. I løpet av fire år, fra 2002 til 2006, var de økt med nesten 60 prosent, og de vokser fortsatt. Målt som andel av BNP i Fastlands-Norge tilsvarte denne økningen 2 prosent til tross for at BNP i denne perioden også økte sterkt.

Utviklingen i verdensøkonomien bedret seg også klart, og tradisjonell norsk eksport tok seg opp. Veksten var spesielt kraftig i Kina og India og i en del andre land utenfor OECD-området. Samtidig med at det norske markedet flommet over av billige kinesiske ferdigvarer, bidro deres etterspørsel til at råolje og andre industrielle råvarer vi produserer mye av, økte i pris. Denne bytteforholdsgevinsten ga et godt grunnlag for en markert reallønnsvekst i Norge. Fra 2003 til 2006 økte reallønningene med nær 9 prosent, og i 2007 ser økningen ut til å kunne bli godt over 4 prosent.

Petroleumsfondet svulmer opp

Målt i norske kroner ble oljeprisene doblet fra 2003 til 2006. Over tid regner vi med at om lag 90 prosent av gevinsten av prisøkningen vil tilfalle staten. Statens pensjonsfond – Utland tredoblet seg fra inngangen til 2003 til inngangen til 2007. Ved utgangen av september 2007 var fondet kommet opp i 1 932 milliarder kroner, svarende til 410 000 kroner per nordmann. Økningen i fondet innebærer etter 4 prosent-regelen at en skulle ha økt budsjettunderskuddet (strukturelt) med 45 milliarder kroner i faste 2008-priser fra 2003 til 2007, tilsvarende om lag 10 000 kroner per nordmann². Dette ville vært en svært kraftig stimulans av økonomien, tilsvarende om lag 2,5 prosent av BNP i Fastlands-Norge. Konjunktursyn har medført at impulsene fra finanspolitikken har vært en del mindre enn dette, men finanspolitikken har uten tvil også bidratt til oppgangen.

Fordi konjunkturomslaget i 2003 og oppgangen deretter ble drevet fram av en rekke faktorer, har den omfattet de fleste sektorer i norsk økonomi. Det har vært full fart i industrien, så vel som i privat tjenesteyting og i bygg og anlegg. Aktivitetsveksten i offentlig forvaltning har imidlertid vært litt mer moderat. Så langt i denne konjunkturoppgangen har BNP i fastlandsøkonomien årlig økt med rundt 4,5 prosent, og i 2007 ser veksten ut til å bli enda noe høyere. Oppgangen må kunne karakteriseres som meget sterk. Veksten fra 2003 til 2006 er for eksempel litt høyere enn fra 1983 til 1986. Fra første kvartal 2003 til tredje kvartal i 2007 økte sysselsettingen med 215 000 personer, når en ser bort fra normale sesongvariasjoner.

Arbeidsledigheten var ikke veldig høy ved starten av oppgangsperioden. Nedgangen i arbeidsledigheten har dermed bare kunnet bidra med om lag en fjerdedel av sysselsettingsveksten. Utviklingen i befolkningens alderssammensetning har bidratt med noe. Det ble stadig flere personer i aldersgrupper

der yrkesaktiviteten er høy. I tillegg har yrkesaktiviteten i noen grupper økt. Den viktigste kilden til økningen i sysselsettingen har imidlertid vært en markert innvandring i perioden. I stor grad dreier dette seg om arbeidsinnvandring fra nye EU/EØS-land. Ifølge statistikken bidro netto innvandring med om lag 30 000 personer av sysselsettingsveksten gjennom 2006.

Et markert trekk i denne oppgangen har vært en meget sterk vekst i boligmarkedet. Fra 2003 til 2006 økte igangsettingen av boliger med 44 prosent, eller 10 000 boliger. Boligprisene økte med hele 55 prosent fra våren 2003 til våren 2007. Husholdningenes forbruk økte også mye fra 2003 til 2006, om enn noe mindre enn i jappeårene. På den annen side ser økningen i 2007 ut til å bli den høyeste i denne oppgangen.

Små og ikke hyppige renteskritt

Målt som andel av arbeidsstyrken ble arbeidsledigheten nær halvert fra våren 2003 til våren 2007. Den var da nede på nivå med situasjonen under japetiden på 1980-tallet, 2,5 prosent. Bedriftene rapporterer om mangel på arbeidskraft og at det for mange var den viktigste begrensningen av produksjonen. Til tross for dette har inflasjonen holdt seg lav, langt lavere enn inflasjonsmålet. I oktober 2007 var konsumprisindeksen (KPI) sågar 0,2 prosent lavere enn tolv måneder tidligere. Det hadde riktignok i stor grad sammenheng med svært høye elektrisitetspriser året før. Inflasjonsraten målt ved KPI justert for avgifter og uten energivarer var imidlertid heller ikke mer enn 1,4 prosent.

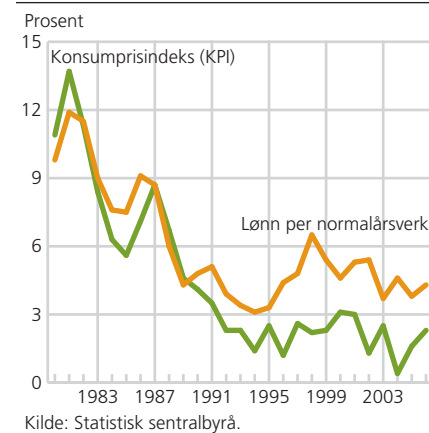
Renta ble lenge holdt lav, men etter sommeren 2005 begynte Norges Bank å heve den «små og ikke hyppige skritt». Konjunkturoppgangen hadde da festet seg, og banken var bekymret for høyere inflasjon et stykke fram i tid. Etter hvert ble det klart at kapasitetsutnyttelsen i økonomien var veldig høy, og fra høsten 2006 ble derfor de små renteskrittene hyppigere. I september 2007 var styringsrenta kommet opp i 5,0 prosent.

Ifølge prognosene til SSB (2007) fra november 2007 (<http://www.ssb.no/kt/>) ligger det an til at veksten i norsk økonomi vil flate ut, men at utsiktene likevel må kunne karakteriseres som «rosenrøde». Høykonjunktoren vil fortsette, og ledigheten vil forbli lav i flere år framover. Reallønnsveksten vil bli høy, men en må venne seg til et høyere rentenivå enn det nivået oppgangen ble innledet med.

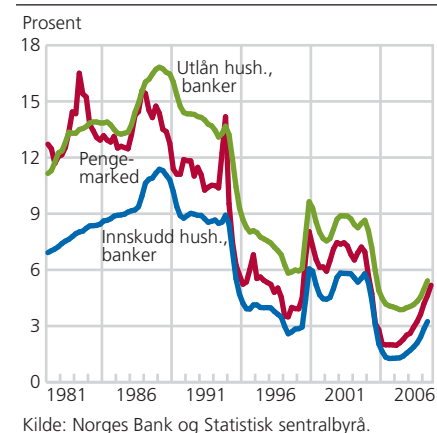
¹ Artikkelen er blant annet basert på diverse forskningsarbeider utført i SSB gjennom en årrekke: I Wettergreen, K. (1978) ble den norske konjunkturutviklingen inntil et stykke ut i 1970-årene analysert. I SSB (1997) gis en oversikt over mye av arbeidet som ble gjort på 1990-tallet, og det oppsummeres en del funn. Johansen og Eika (2000) er en oppdatering og videreføring av prosjektene omtalt i SSB (1997) og bygger på vedlegg 11 i NOU (2000:21). Ulike forhold knyttet til oljevirkosomheten og norsk økonomi ble spesielt grundig studert i Cappelen mfl. (1996). I SSB (2005) gis en forenklet, men oppdatert analyse av noen viktige drivkrefters betydning. I tillegg er artikkelen basert på SSBs kvartalsvise konjunkturrapporter (publiseres i tidsskriftet *Økonomiske analyser*: <http://www.ssb.no/oa/>), Benedictow (2006) og NOU (2000:21). Takk til Andreas Benedictow og Ådne Cappelen for kommentarer og innspill til tidligere utkast.

² Utgangspunkt for disse tallene er hentet i tabell 3.6 i Finansdepartementet (2007).

Figur 9. Lønn per normalårsverk og KPI. Vekst fra året før i prosent

Figur 10. Norske renter

Referanser

Benedictow, A. (2006): Norsk økonomi – en konjunkturhistorie, *Samfunnsspeilet* 5-6/2006, Statistisk sentralbyrå, 108-113.

Cappelen, Å., R. Choudhury og T. Eika (1996): *Betydningen av petroleumsvirksomheten for norsk økonomi*, Samfunnsøkonomiske studier 93, Statistisk sentralbyrå.

Finansdepartementet (2007): Nasjonalbudsjettet 2008, St.meld. nr. 1 (2007-2008).

Johansen P.R. og T. Eika (2000): Drivkrefter bak konjunkturforløpet på 1990-tallet, *Økonomiske analyser* 6/2000, 31-44.

NOU (2000:21): En strategi for sysselsetting og verdiskaping, Norges offentlige utredninger, Statens forvaltningstjeneste.

SSB (1997): Kilder til konjunkturbevegelser i norsk økonomi 1973-93, *Økonomiske analyser* 8/97, 3-5.

SSB (2005): Noen viktige drivkrefter bak konjunkturutviklingen 2000-2008. Økonomisk utsyn over året 2004, *Økonomiske analyser* 1/2005, 22-23.

SSB (2007): Konjunkturtrendene, *Økonomiske analyser* 6/2007, 3-26.

Wettergreen, K. (1978): *Konjunkturbølger fra utlandet i norsk økonomi*, Samfunnsøkonomiske studier 36, Statistisk sentralbyrå.

1. Befolkning	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
1.1. Folkemengde 1. januar. Millioner	4,08	4,15	4,23	4,25	4,27	4,30	4,33
Menn	2,02	2,05	2,09	2,10	2,11	2,13	2,14
Kvinner	2,06	2,10	2,14	2,15	2,16	2,17	2,19
1.2. Befolkningsvekst i året. Promille	3,3	3,2	3,9	5,6	6,0	6,0	5,5
1.3. Andel av alle menn som er 80 år og over. Prosent	2,1	2,3	2,5	2,5	2,6	2,6	2,6
Andel av alle kvinner som er 80 år og over. Prosent	3,6	4,3	4,9	4,9	5,0	5,1	5,2
1.4. Levendefødte	51 039	51 134	60 939	60 808	60 109	59 678	60 092
Gutter	26 348	26 305	31 276	31 305	31 154	30 566	30 936
Jenter	24 691	24 829	29 663	29 503	28 955	29 112	29 156
1.5. Samlet fruktbarhetstall (SFT)	1,72	1,68	1,93	1,92	1,89	1,86	1,87
1.6. Aborter per 1 000 kvinner 15-49 år	14,6	14,7	14,8	14,6	14,2	13,9	13,5
1.7. Kvinnens alder ved første fødsel ¹	25,5	25,7	25,9	26,0	26,3
1.8. Andel barn født utenfor ekteskap. Prosent	14,5	25,8	38,6	40,9	42,9	44,4	45,9
1.9. Antall døde	41 340	44 372	46 021	44 923	44 731	46 597	44 071
Menn	22 606	23 783	23 866	23 145	23 071	23 769	22 348
Kvinner	18 734	20 589	22 155	21 778	21 660	22 828	21 723
1.10. Forventet levealder							
Menn	72,3	72,6	73,4	74	74,2	74,2	74,9
Kvinner	79,2	79,4	79,8	80,1	80,3	80,3	80,6
1.11. Antall vigsler ²	22 230	20 221	21 926	19 880	19 266	19 464	20 605
1.12. Antall skilsmisser ³	6 467	8 090	10 055	10 164	10 106	10 805	10 795
1.13. Forventet andel oppløste ekteskap. Prosent	25,0	32,5	43,0	43,7	43,6	47,1	47,4
1.14. Andel samboende av alle i samliv, kvinner 20-44 år. Prosent	30,2	30,6
1.15. Enslige mødre m/hjemmeboende barn under 18 år i prosent av alle barnefamilier	10,4	..	16,4
Enslige fedre m/hjemmeboende barn under 18 år i prosent av alle barnefamilier	1,4	..	2,3
1.16. Andel menn 18 år og over som bor alene. Prosent av alle som bor i privathusholdninger	11,6	..	17,2
Andel kvinner 18 år og over som bor alene. Prosent av alle som bor i privathusholdninger	16,9	..	19,9
Andel menn 80-84 år som bor alene. Prosent av alle som bor i privathusholdninger	28,8	..	29,8
Andel kvinner 80-84 år som bor alene. Prosent av alle som bor i privathusholdninger	59,0	..	65,2
1.17. Antall flyttinger til Norge	18 776	21 858	25 494	26 283	26 743	31 711	26 911
Menn	9 719	11 592	13 171	13 835	13 737	15 650	13 005
Kvinner	9 057	10 266	12 323	12 448	13 006	16 061	13 906

Sosiale indikatorer

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
4,35	4,37	4,39	4,42	4,45	4,48	4,50	4,52	4,55	4,58	4,61	4,64	4,68
2,15	2,16	2,17	2,19	2,20	2,22	2,23	2,24	2,26	2,27	2,28	2,30	2,33
2,20	2,21	2,22	2,23	2,25	2,26	2,27	2,28	2,30	2,31	2,32	2,34	2,36
5,0	5,2	5,7	6,3	7,5	5,6	4,6	6,2	5,5	6,3	7,4	8,8	...
2,7	2,7	2,7	2,8	2,8	2,8	2,9	3,0	3,1	3,1	3,2	3,2	...
5,3	5,3	5,4	5,5	5,6	5,6	5,8	5,9	5,9	6,0	6,1	6,1	...
60 292	60 927	59 801	58 352	59 298	59 234	56 696	55 434	56 458	56 951	56 756	58 545	...
31 006	31 490	30 724	29 870	30 468	30 436	29 041	28 325	29 014	29 192	29 053	29 989	...
29 286	29 437	29 077	28 482	28 830	28 798	27 655	27 109	27 444	27 759	27 703	28 556	...
1,87	1,89	1,86	1,81	1,84	1,85	1,78	1,75	1,80	1,83	1,84	1,9	...
12,8	13,4	13,1	13,2	13,3	13,7	13,0	12,6	12,9	13,1	12,9	13,0	...
26,5	26,7	27,0	27,2	27,2	27,3	27,5	27,7	27,9	28,0	28,1	28,1	...
47,6	48,3	48,7	49,0	49,1	49,6	49,7	50,3	50,0	51,4	51,8	53,0	...
45 190	43 860	44 595	44 112	45 170	44 002	43 981	44 465	42 478	41 200	41 232	41 253	...
23 020	22 106	22 262	22 067	22 426	21 665	21 630	21 643	20 565	19 991	20 113	19 628	...
22 170	21 754	22 333	22 045	22 744	22 337	22 351	22 822	21 913	21 209	21 119	21 625	...
74,8	75,4	75,5	75,5	75,6	76,0	76,2	76,5	77,0	77,5	77,7	78,1	...
80,8	81,1	81,0	81,3	81,1	81,4	81,5	81,5	81,9	82,3	82,5	82,7	...
21 677	23 172	23 815	23 354	24 889	26 763	24 652	25 776	24 119	24 139	23 890	23 123	...
10 183	9 836	9 813	9 213	9 124	10 053	10 308	10 450	10 757	11 045	11 040	10 598	...
45,6	44,4	44,4	41,8	42,4	46,8	47,8	48,0	49,3	50,4	50,3	48,2	...
31,8	32,8	33,3	35,3	38,8	35,1	38,7	39,9	43,1	43,2
..	16,9	17,5	17,7	17,6
..	2,8	3,5	3,6	3,7
..	20,9	21,4	21,9	22,4
..	22,1	22,4	22,5	22,7
..	30,7	30,6	30,6	30,3
..	67,6	67,0	66,7	66,2
25 678	26 407	31 957	36 704	41 841	36 542	34 264	40 122	35 957	36 482	40 148	45 776	...
12 268	12 451	15 590	18 312	20 864	19 140	16 882	19 341	17 572	17 829	20 147	24 724	...
13 410	13 956	16 367	18 392	20 977	17 402	17 382	20 781	18 385	18 653	20 001	21 052	...

1. Befolkning (forts.)	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
1.18. Antall flyttinger fra Norge	14 705	15 630	23 784	18 238	16 801	18 903	19 475
Menn	7 559	8 016	12 880	9 539	8 829	10 127	10 062
Kvinner	7 146	7 614	10 904	8 699	7 972	8 776	9 413
1.19. Nettoinnflytting	4 071	6 228	1 710	8 045	9 942	12 808	7 436
Menn	2 160	3 576	291	4 296	4 908	5 523	2 943
Kvinner	1 911	2 652	1 419	3 749	5 034	7 285	4 493
Norske statsborgere	-474	-1 156	-4 216	328	837	964	-848
Utenlandske statsborgere	4 545	7 384	5 926	7 717	9 105	11 844	8 284
1.20. Antall bosatte som skiftet til norsk statsborgerskap	2 680	2 851	4 757	5 055	5 132	5 538	8 778
1.21. Innenlandske flyttinger per 1 000 innbyggere ⁴	44,4	42,3	39,9	39,0	37,6	38,5	40,9
1.22. Nettoinnflytting til mest sentrale kommuner ⁵	-1 150	6 129	2 939	4 875	3 929	5 505	5 177
Nettoinnflytting til minst sentrale kommuner ⁶	-589	-5 898	-3 402	-3 336	-2 934	-3 039	-4 385
1.23. Utenlandske statsborgere 1.1. per 1 000 innbyggere	19,7	23,6	33,2	33,7	34,6	35,8	37,5
1.24. Innvandrerbefolkning 1.1. per 1 000 innbyggere	23,3	..	39,8	41,1	42,8	44,9	47,5
Innvandrerbefolkning 1.1. fra Øst-Europa per 1 000 innbyggere	1,7	..	3,2	3,5	3,7	4,3	6,1
Innvandrerbefolkning 1.1. fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Tyrkia per 1 000 innbyggere	5,5	..	18,1	19,8	21,3	22,6	23,4
1.25. Befolkningsvekst i mest sentrale kommuner ⁵ . Prosent	0,37	0,81	0,70	0,94	0,94	0,95	0,95
Befolkningsvekst i minst sentrale kommuner ⁶ . Prosent	0,11	-0,76	-0,48	-0,26	-0,14	-0,02	-0,37
1.26. Andel av kommunene med befolkningsvekst. Prosent ⁷	68	43	46	49	50	54	53

¹ Gjennomsnittlig observert fødealder. ² Minst en av partene bosatt i Norge. Tallene for 1980-1985 omfatter ikke vigsler (om lag 500 per år) der bare kvinnen var bosatt i Norge. ³ Skilsmisser der mannen var bosatt i Norge. ⁴ Flyttinger mellom kommuner. Ikke korrigert for at antall kommuner er blitt redusert fra 454 i 1980 til 431 i 2006.

⁵ Kommuner i sentralitetsgruppe 3 ifølge Standard for kommuneklassifisering 1994. ⁶ Kommuner i sentralitetsgruppe 0 ifølge Standard for kommuneklassifisering 1994.

⁷ T.o.m. 2004 ut fra kommuneinndelingen i 1997 (435 kommuner), deretter ut fra kommuneinndelingen i 2006 (431 kommuner).

Kilde: 1.1-1.5, 1.7-1.13, 1.15 -1.26: Befolkningsstatistikk. 1.6: Statens Helsetilsyn. 1.14: Familie- og yrkesundersøkelsen 1988, Omnibusundersøkelsene.

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
19 312	20 590	21 257	22 881	22 842	26 854	26 309	22 948	24 672	23 271	21 709	22 053	...
9 802	10 393	10 524	11 526	11 342	13 731	13 614	11 851	13 026	11 981	11 100	11 216	...
9 510	10 197	10 733	11 355	11 500	13 123	12 695	11 097	11 646	11 290	10 609	10 837	...
6 366	5 817	10 700	13 823	18 999	9 688	7 955	17 174	11 285	13 211	18 439	23 723	...
2 466	2 058	5 066	6 786	9 522	5 409	3 268	7 490	4 546	5 848	9 047	13 508	...
3 900	3 759	5 634	7 037	9 477	4 279	4 687	9 684	6 739	7 363	9 392	10 215	...
-1 124	-1 347	-1 292	-919	-541	-3 166	-2 241	-1 341	-1 157	-797	-288	-1 212	...
7 490	7 164	11 992	14 742	19 540	12 854	10 196	18 515	12 442	14 008	18 727	24 935	...
11 778	12 237	12 037	9 244	7 988	9 517	10 838	9 041	7 867	8 154	12 655	11 955	...
41,8	42,1	42,9	43,1	43,0	44,8	44,7	42,6	41,8	41,5	41,9	43,3	...
6 114	7 156	6 329	5 239	5 237	3 963	6 808	4 649	5 395	7 138	8 016	8 572	...
-4 136	-4 938	-6 095	-5 677	-4 877	-4 577	-5 298	-4 647	-4 797	-5 309	-6 202	-6 365	...
37,7	36,8	35,9	35,8	37,1	39,9	40,9	41,1	43,2	44,7	46,3	47,9	50,9
49,5	51,2	52,9	55,4	58,7	63,1	66,1	68,7	73,1	76,2	79,2	83,3	88,7
7,0	7,6	7,9	8,0	8,4	10,3	10,7	11,0	11,6	12,3	13,3	14,7	17,0
24,2	25,1	26,1	27,4	29,1	31,3	34,1	36,3	39,7	42,2	44,4	46,8	49,2
0,91	0,99	1,04	1,06	1,10	0,80	0,91	1,02	0,92	1,13	1,32	1,53	...
-0,37	-0,47	-0,72	-0,54	-0,10	-0,23	-0,66	-0,43	-0,40	-0,70	-2,41	-0,69	...
50	47	44	52	59	57	44	51	51	49	47	45	...

2. Helse	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
2.1. Spedbarnsdødelighet; døde per 1 000 levendefødte (under 1 år)	8,1	8,5	7,0	6,4	5,9	5,1	5,2
2.2. Post neonatal dødelighet; døde per 1 000 levendefødte (4 uker-under 1 år)	3,0	3,8	3,1	2,7	2,1	1,7	1,6
Aldersstandardiserte dødsrater etter utvalgte årsaker ¹							
2.3. Ondartede svulster							
Menn	270	288	279	282	281	288	286
Kvinner	173	178	178	170	169	177	181
2.4. Hjerte-/karsykdommer							
Menn	650	644	596	563	554	546	504
Kvinner	382	354	331	317	309	307	284
2.5. Ulykker							
Menn	69	63	57	51	50	51	46
Kvinner	31	30	28	25	23	23	21
2.6. Selvmord							
Menn	19	21	23	23	21	20	17
Kvinner	7	7	8	8	7	6	7
2.7. Antall nye krefttilfeller per år per 100 000 innbyggere ² . Aldersstandardisert (europeisk standardbefolkning)							
Menn	357,6	390,2	411,1	411,8	431,7	432,2	434,8
Kvinner	299,3	308,7	323,8	331,4	333,9	339,1	338,4
2.8. Andel dagligrøykende (16-74 år)							
Menn	42	42	37	36	37	38	35
Kvinner	30	32	34	33	32	36	31
2.9. Andel 18 år og over som konsumerer 2 cl ren alkohol eller mer pr. dag							
Menn	..	16	..	14	15
Kvinner	..	5	..	3	3
2.10. Totale utgifter til helseformål i prosent av BNP
2.11. Utgifter til helseformål i faste 2000-priser per innbygger
2.12. Offentlige utgifter til helseformål som andel av totale offentlige utgifter
2.13. Legeårsverk i somatiske sykehus per 10 000 innbyggere	8,8	9,7	10,8	10,7	11,1	11,4	11,6
2.14. Sykepleierårsverk i somatiske sykehus per 10 000 innbyggere	27,8	30,6	34,8	35,3	35,7	37,0	37,8
2.15. Antall liggedøgn i somatiske sykehus per 1 000 innbyggere ^{3,4}	1 550	1 452	1 063	1 021	999	996	976
2.16. Antall sykehusopphold i somatiske sykehus per 1 000 innbyggere ^{3,4}	143	152	145	142	143	145	144

Sosiale indikatorer

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
4,1	4,1	4,1	4,0	3,9	3,8	3,9	3,5	3,4	3,2
1,4	1,5	1,3	1,4	1,2	1,2	1,1	1,0	1,0	1,0
285	287	288	281	282	271	272	274	267	263	259	...
179	185	183	171	172	175	176	176	173	170	170	...
513	487	476	466	450	417	405	391	354	330	305	...
281	272	269	262	261	245	234	229	216	203	178	...
46	44	46	46	46	45	42	46	49	50	44	...
21	22	22	21	21	22	21	20	21	23	20	...
19	18	18	18	20	18	18	16	16	15	15	...
6	6	6	7	7	6	6	6	5	7	7	...
435,7	443,0	461,3	460,6	454,1	466,1	468,3	458,9	480,8	500,3	484,9	...
348,0	360,1	370,4	357,9	357,3	373,3	381,5	386,6	379,0	388,8	385,5	...
33	34	34	34	32	31	30	29	27	27	26	25
32	32	33	32	32	32	29	30	25	25	24	24
..	18	22
..	5	9
..	..	8,5	9,3	9,4	8,5	8,9	9,9	10,1	9,7	9,1	8,7
..	..	24 606	25 781	27 233	27 773	28 564	30 694	31 530	32 000	32 619	32 939
..	..	15,8	16,7	17,4	17,4	18,0	18,5	18,5	18,9	19,2	19,1
12,4	13,1	14,1	14,8	15,3	15,9	16,0	16,0	16,6	17,2	17,7	18,0
40,0	41,9	44,0	45,4	47,1	47,0	47,1	48,9	50,2	50,7	50,2	51,2
973	972	967	960	959	925	929	923	919	897	892	886
147	149	151	154	156	154	160	163	171	173	175	176

2. Helse (forts.)	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
2.17. Antall polikliniske konsultasjoner (inkl. dagbehandling) i somatiske sykehus per 1 000 innbyggere ⁵	599	634	646	698	672
2.18. Legeårsverk innen psykisk helsevern per 1 000 innbyggere	0,11	0,14	0,17	0,18	0,18	0,19	0,20
2.19. Sykepleierårsverk innen psykisk helsevern per 1 000 innbyggere	0,50	0,62	0,78	0,81	0,82	0,84	0,86
2.20. Psykologårsverk innen psykisk helsevern per 1 000 innbyggere	0,14	0,15	0,16	0,16	0,19
2.21. Antall liggedøgn innen psykisk helsevern per 1 000 innbyggere	971	766	614	577	552	549	504
2.22. Antall utskrivninger innen psykisk helsevern per 1 000 innbyggere	5,1	4,6	5,0	5,2	5,4	5,6	5,5
2.23. Antall polikliniske konsultasjoner innen psykisk helsevern per 1 000 innbyggere	92	104	113	118	133
2.24. Årsverk av leger innenfor kommunehelsetjenesten ⁶ per 10 000 innbyggere	7,1	7,2	7,3	7,5	7,5
2.25. Årsverk av fysioterapeuter innenfor kommunehelsetjenesten ⁶ per 10 000 innbyggere	6,2	6,4	6,6	6,7	6,7
2.26. Årsverk av jordmødre per 10 000 fødte	19	21	24	27	27
2.27. Årsverk av helsesøstre per 10 000 innbyggere 0-4 år	41	42	41	45	48

¹ Ratene er kjønns- og aldersstandardisert over 5-årige aldersgrupper. Middelfolkemengde i året er benyttet. Som standardbefolkning er benyttet summen av menn og kvinner i 5-årige aldersgrupper i hele landet per 1. januar 1981. ² Justert i henhold til europeisk standardbefolkning. ³ Psykiatriske avdelinger er inkludert fra og med 1980 til og med 1988. ⁴ Det er brudd i tidsseriene i 1989. ⁵ Det er brudd i tidsserien i 2002. ⁶ Inkludert årsverk til overordnet administrasjon. Årsverk i institusjoner for eldre og funksjonshemmede er medregnet f.o.m. 2000.

Kilde: 2.1-2.6: Dødsårsaksstatistikk. 2.7: Kreftregisteret. 2.8: Statens tobaksskaderåd. 2.9: Statens institutt for alkoholforskning. 2.10-2.12: Nasjonal regnskapsstatistikk. 2.13-2.14, 2.17-2.23: Spesialisthelsetjenesten. 2.15-2.16: Pasientstatistikk. 2.24-2.27: Statistikk for kommunehelsetjenesten.

Sosiale indikatorer

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
696	718	749	746	763	796	775	755	818	832	852	873
0,20	0,21	0,22	0,23	0,24	0,25	0,27	0,27	0,28	0,30	0,30	0,32
0,88	0,97	0,99	1,01	1,01	1,03	1,09	1,11	1,16	1,20	1,25	1,25
0,19	0,20	0,21	0,23	0,24	0,26	0,28	0,31	0,33	0,35	0,38	0,41
493	480	468	457	446	431	411	408	392	372	364	355
6,0	6,2	6,6	6,8	7,3	7,8	8,0	8,4	9,2	9,5	10	11
140	131	134	140	149	155	163	185	214	229	286	314
7,5	7,5	7,6	7,8	7,9	8,5	9,1	9,1	9,0	9,0	9,1	9,1
6,9	7,1	7,4	7,6	7,6	8,8	9,1	9,1	9,1	9,0	8,9	9,0
33	37	40	44	45	48	49	51	51	49	50	50
50	51	52	53	55	57	61	64	64	67	68	71

3. Pleie og omsorg	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
3.1. Omsorgsbyrde i befolkningen ¹	26,9	24,6	24,9	25,3	25,7	26,0	26,4
3.2. Husholdninger med barn 0-6 år, med ulike typer barnetilsyn. Prosent							
Andel med barn i barnehage	17	34
Andel som benytter slektninger, nære kjente	15	12
Andel som benytter dagmamma, praktikant	12	15
3.3. Ressurser i barnevernet. Antall årsverk							
Kommunal barnevernstjeneste ³	831	1 446	2 233	2 211	2 285
Barnevernsinstitusjoner	1 362	1 647	1 947	2 183	2 310
3.4. Ressurser i barnevernet. Årsverk per 1 000 barn 0-17 år							
Kommunal barnevernstjeneste ³	0,8	1,5	2,3	2,2	2,3
Barnevernsinstitusjoner	1,4	1,7	2,0	2,2	2,3
3.5. Barn med barnevernstiltak per 1 000 barn 0-17 år ⁴	8,0	11,5	12,3	14,0	18,4	19,8	19,9
3.6. Andel som har gitt ulønnet praktisk hjelp til syke, eldre eller uføre. Prosent							
Menn	6	12
Kvinner	9	11
3.7. Ressurser i kommunal pleie- og omsorgstjeneste ⁵							
Antall årsverk
Årsverk per mottaker ⁶
Årsverk per 1 000 personer 67 år og over
3.8. Mottakere ⁷ av pleie- og omsorgstjenestene. Antall	191 843	187 501	185 801
Andel kvinner. Prosent		69,8	68,9
Andel 80 år og over. Prosent	52,2	53,3	52,7
3.9. Mottakere ⁷ av pleie- og omsorgstjenestene i ulike grupper per 1 000 innbyggere							
Kvinner 67-79 år	157	159
Menn 67-79 år	100	97
Kvinner 80 år og over	650	627
Menn 80 år og over	465	433
3.10. Mottakere av hjemmetjenester i alt. Antall ⁸	146 272	142 623	142 354
Hjemmehjelp/praktisk bistand	..	151 006	120 956	118 085	120 303
Hjemmesykepleie	75 426	73 194	69 120
3.11. Mottakere av hjemmetjenester 67 år og over per 1 000 innbyggere 67 år og over ^{8,9}	194	190	185

Sosiale indikatorer

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ¹¹
26,8	27,1	27,4	27,6	27,6	27,5	27,5	27,3	27,0	26,9	26,4	26,4
45	57	57
14	9	10
12	8	8
2 450	2 385	2 526	2 563	2 619	2 716	2811	2898	2 923	2 942	3 022	3 135
2 442	2 552	2 647	2 946	3 196	3 379	3743
2,4	2,3	2,4	2,5	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7	2,7	2,8	2,9
2,4	2,5	2,6	2,8	3,0	3,2	3,5
20,2	20,2	20,9	21,4	21,2	21,8	22,5	22,7	23,3	24,5	25,2	25,9
17
16
..	105 883	107 910	110 966	116 841
..	0,45	0,47	0,48	0,49
..	175	179	183	192
187 781	187 840	191 947	195 202	200 087	201 905	203 063	203 747	202 107	204 400	205 342	212 052
69,7	69,6	69,5	69,2	69,2	68,7	68,6	68,4	67,7	67,4	66,7	66,4
53,8	54,7	52,1	52,8	53,1	53,2	53,7	53,6	53,5	53,2	53,2	52,7
152	158	159	159	159	153	155	154	147	142	133	132
92	93	94	95	96	95	97	97	94	91	89	87
604	612	624	611	626	632	610	601	582	576	571	578
409	415	410	417	425	432	404	396	388	382	382	387
145 249	144 765	149 026	152 796	157 396	159 669	161 169	162 112	161 094	163 415	164 623	171 497
124 732	121 575	123 796	123 292	122 465	122 022	120 842	117 713	114 565	112 067	110 132	114 904
65 210	70 643	75 001	81 711	90 732	96 876	99 422	103 188	106 425	111 808	116 610	123 175
177	185	187	191	196	198	199	199	194	192	189	192

3. Pleie og omsorg (forts.)	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
3.12. Institusjoner for eldre og funksjonshemmede							
Antall plasser	40 751	45 607	45 628	45 946	45 890	45 767	44 941
Plasser per 1 000 innbyggere 80 år og over	335	322	286	285	277	270	259
Antall beboere i institusjoner	45 571	44 878	43 447
Beboere etter alder, per 1 000 innbyggere							
Under 67 år	0,5	0,4	0,4
67-79 år	23	24	23
80 år og over	198	192	182
3.13. Kommunalt disponerte boliger til pleie- og omsorgsformål ¹⁰							
Antall boenheter	..	21 899	22 368	28 291	28 067	26 345	28 695
Antall beboere i boliger til pleie- og omsorgsformål	30 260
Beboere etter alder, per 1000 innbyggere							
Under 67 år	2,4
67-79 år	19
80 år og over	70

¹ Antall barn 0-9 år + antall eldre 80 år og over i prosent av alle personer i yrkesaktiv alder (16-66 år), per 1/1. ² Datakilde for barnetilsyn er endret fra 1995 til 2004. Endringer i tallene kan delvis skyldes ulik målemetode og definisjoner. ³ Fra 2001 inneholder tallet både besatte og ubesatte stillinger. ⁴ Brudd i tidsserien fra 1987. Før 1987 per 1 000 personer 0-19 år. For disse årene kan det være ungdom opp til 22 år blant barneverns klientene. ⁵ Årsverk er hentet fra Rikstrygdeverkets Arbeidstakerregister, foreløpige tall. Inkludert er også vikarer og fravær. Ekskludert leger og fysioterapeuter. For skjemarapporterte årsverk 1991-2002, se Sosiale indikatorer publisert i 2003. ⁶ Årsverk fratrukket fravær (legemeldt sykefravær og fødselspermisjon). ⁷ «Mottakere» er definert som mottakere av hjemmetjenester og beboere på institusjon.

⁸ I indikator 3.10 er for 1995 10 720 mottakere av «hjemmetjenestelignende tjenester», det vil si ulike tjenester for bl.a. psykisk utviklingshemmede, lagt til totaltallet og tallet for mottakere av hjemmehjelp i forhold til NOS Pleie- og omsorgsstatistikk. Disse inngår ikke i indikator 3.11. ⁹ For fordeling av totalt antall mottakere per 1 000 innbyggere 67 år og over, se Sosiale indikatorer publisert i 2003. ¹⁰ Tidligere kalt alders- og trygdeboliger. Brudd i tidsserien fra 1994 og fra 2001 på grunn av endret spørreskjema. ¹¹ Foreløpigetall for indikatorene 3.7-3.13.

Kilde: 3.1: Befolkningsstatistikk. 3.2. og 3.6: Levekårsundersøkelsene. 3.3-3.5: Sosialstatistikk. 3.7-3.13: Pleie- og omsorgsstatistikk.

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ¹¹
43 928	43 735	43 377	43 196	43 240	42 876	42 741	42 319	41 718	41 402	41 027	41 120
249	243	235	229	228	218	212	206	199	194	190	188
42 532	43 075	42 921	42 406	42 691	42 236	41 894	41 635	41 013	40 985	40 719	40 555
0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	1	0,5
23	22	22	22	22	22	21	21	21	21	20	19
175	172	169	166	167	160	156	153	148	145	145	143
32 423	37 882	39 987	42 110	44 409	46 432	46 190	49 749	50 017	
32 338	35 254	38 140	40 617	43 983	45 515	46 023	46 414	48 087	47 569	48 821	48 982
2,4	2,5	2,8	3,0	3,2	3,5	3,6	3,6	3,9	3,9	4,1	4,2
19	23	26	26	29	30	29	29	28	27	26	25
69	78	86	90	96	99	99	100	103	100	103	102

4. Utdanning (forts.)	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
4.1. Barnehagedekning. Prosent							
1-5 år	19,3	26,6	36,3	39,9	43,4	46,6	49,8
1-2 år	6,8	9,3	15,4	18,3	21,8	25,1	28,6
3-5 år	27,3	38,0	51,7	55,9	58,6	61,2	63,6
4.2. Andel barn i barnehage med heldagsplass ^{1,2} . Prosent							
1-2-åringer	78,0	86,0	84,9	84,7	82,6	80,5	78,4
3-5-åringer	41,6	45,7	59,6	61,9	62,7	63,3	63,4
4.3. Andel private barnehager. Prosent	46,4	42,3	41,1	43,8	45,9	47,9	50,1
4.4. Andel barnehagebarn 1-5 år med plass i privat barnehage. Prosent	39,3	36,0	36,9	39,1	39,7	40,6	41,7
4.5. Antall barn per årsverk i:							
Private barnehager	..	8,8	6,2	5,9	5,8	5,6	5,5
Offentlige barnehager	..	5,1	4,6	4,4	4,4	4,5	4,4
4.6. Andel styrere/pedagogiske ledere i barnehage med godkjent førskolelærerutdanning ³ . Prosent	91,4	94,4	79,7	76,8	76,8	76,2	76,1
4.7. Andel ansatte i barnehage med godkjent førskolelærerutdanning. Prosent	28,3	31,4	27,9	27,0	27,2	26,8	26,7
Andel 16 år og over etter høyeste fullførte utdanning⁴. Prosent							
4.8. Grunnskole	48,9	45,9	41,6	40,6	39,6	38,5	37,5
Menn	45,2	42,4	38,3	37,3	36,3	35,2	34,3
Kvinner	52,4	49,3	44,8	43,7	42,7	41,6	40,6
4.9. Universitet eller høyskole t.o.m. 4 år	8,8	10,1	12,2	12,8	13,4	13,9	14,5
Menn	8,9	9,9	11,7	12,2	12,7	13,1	13,6
Kvinner	8,7	10,3	12,7	13,4	14,0	14,7	15,4
4.10. Universitet eller høyskole over 4 år	2,4	2,8	3,2	3,3	3,4	3,5	3,7
Menn	4,2	4,7	5,2	5,3	5,4	5,5	5,6
Kvinner	0,7	0,9	1,3	1,4	1,5	1,6	1,8
Andel i videregående utdanning							
4.11. Andel som fullførte videregående utdanning med studiekompetanse som var i høyere utdanning samme høst. Prosent
Menn	30,3	29,9	29,2	27,7	27,5
Kvinner	28,2	28,0	29,1	30,1	34,2
4.12. Andel i videregående opplæring. Prosent av registrerte årskull 16-18 år	66,7	74,7	83,1	85,3	86,6	87,8	89,0
Menn	64,0	72,8	82,5	85,3	86,7	88,0	89,1
Kvinner	69,6	76,8	83,7	85,2	86,9	87,6	88,9
Andel i høyere utdanning							
4.13. Prosent av registrerte årskull 19-24 år ^{5,6}	11,4	12,1	19,3	20,3	21,8	22,9	24,2
Menn	11,6	11,1	18,0	18,7	19,9	20,3	21,2
Kvinner	11,3	13,1	20,8	22,1	23,8	25,6	27,3

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
52,3	54,9	59,8	61,1	61,1	62,0	63,3	65,9	69,1	72,3	76,2	80,4
31,3	33,9	39,8	38,8	36,9	37,0	37,7	40,5	43,9	48,0	54,1	61,8
66,0	68,7	73,3	75,9	76,7	78,0	80,1	82,5	85,1	87,9	90,8	92,8
77,2	75,1	72,6	69,5	65,6	66,4	66,9	68,7	70,4	73,9	77,2	81,2
63,5	63,4	63,9	64,6	62,1	62,5	63,5	66,1	69,1	73,6	77,7	83,4
51,8	52,3	52,5	51,3	49,6	48,8	48,4	49,6	50,9	52,8	54,5	54,9
42,4	42,3	41,6	40,9	40,1	40,4	40,1	41,4	42,1	43,5	45,1	45,7
5,4	5,4	5,2	5,2	5,3	5,3	5,2	5,0	4,9	4,8	4,6	4,4
4,4	4,5	4,4	4,4	4,4	4,5	4,4	4,4	4,4	4,4	4,3	4,2
78,1	79,7	81,1	81,7	83,4	86,3	88,3	88,1	91,3	88,8	89,2	86,9
28,6	28,2	28,7	29,1	31,3	31,3	31,9	32,0	33,3	33,5	33,7	32,9
36,6	36,4	35,8	35,1	34,5	34,0	33,4	32,9	32,4	31,9	31,6	31,3
33,4	33,3	33,0	32,5	32,0	31,6	31,2	30,9	30,6	30,4	30,2	30,1
39,6	39,2	38,6	37,7	36,9	36,3	35,5	34,8	34,1	33,4	32,9	32,4
15,0	15,6	16,2	16,6	16,8	17,0	17,4	17,7	18,1	18,6	19,2	19,6
14,0	14,4	14,8	15,1	15,1	15,2	15,4	15,6	15,8	16,0	16,3	16,6
16,1	16,8	17,5	18,1	18,4	18,8	19,3	19,8	20,4	21,2	22,0	22,5
3,8	4,0	4,2	4,3	4,5	4,7	4,9	5,0	5,2	5,4	5,6	5,8
5,8	6,0	6,1	6,3	6,5	6,6	6,8	6,9	7,0	7,2	7,4	7,5
1,9	2,1	2,3	2,5	2,7	2,8	3,0	3,2	3,4	3,6	3,8	4,1
..	27,4	27,6	25,9	28,9	29,8	32,3	37,7	39,3
27,8	26,9	19,9	19,0	18,2	19,8	18,5	21,4	21,5	25,5	32,7	33,2
35,1	36,5	33,2	34,0	33,6	32,8	31,0	34,4	35,5	37,2	41,1	43,4
90,2	92,0	91,8	91,4	90,7	90,2	90,2	90,5	90,8	90,6	91,0	92,1
89,9	91,5	91,4	90,7	89,9	89,3	89,3	89,7	90,0	89,9	90,4	91,7
90,5	92,5	92,3	92,2	91,5	91,1	91,1	91,4	91,7	91,4	91,6	92,7
26,0	27,8	28,2	28,7	29,7	28,3	27,7	30,1	30,3	30,7	30,9	30,6
22,5	23,6	23,6	23,6	24,4	23,0	22,1	24,5	24,7	25,1	25,3	24,6
29,7	32,1	32,9	33,9	35,1	33,9	33,4	36,0	36,2	36,5	36,8	36,8

4. Utdanning	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
4.14. Prosent av registrerte årskull 25-29 år	6,2	6,2	9,0	9,8	10,6	11,4	11,6
Menn	7,3	6,6	9,2	10,0	10,7	11,6	11,7
Kvinner	5,2	5,6	8,8	9,5	10,4	11,2	11,4

Andel innvandrere⁷

4.15. Andel innvandrere i videregående opplæring.							
Prosent av registrerte årskull 16-18 år	34,0	41,4	51,0	53,8	57,3	57,8	62,3
Menn	34,5	45,6	53,0	55,9	60,2	60,8	64,4
Kvinner	33,4	37,0	49,0	51,4	54,2	54,8	60,1
4.16. Prosent av registrerte årskull 19-24 år i høyere utdanning	4,5	6,5	8,5	9,3	10,1	10,1	11,1
Menn	4,9	7,2	9,0	10,0	10,8	10,5	11,6
Kvinner	4,2	5,9	7,8	8,7	9,3	9,7	10,6
4.17. Prosent av registrerte årskull 25-29 år i høyere utdanning	4,5	6,0	7,8	8,5	9,1	9,4	9,1
Menn	4,8	7,3	9,0	9,7	10,7	11,0	10,4
Kvinner	4,2	4,7	6,2	6,9	7,2	7,7	7,8

Antall elever og studenter i:

4.18. Grunnskole	591 320	534 000	473 078	467 501	463 948	466 991	470 936
4.19. Videregående skoler ^{6,8} (all utdanning over 299 timer)	183 333	208 838	251 220	257 177	257 758	254 563	244 828
4.20. Høyere utdanning ^{5,6}	69 983	84 106	139 279	148 402	160 031	169 724	173 294
4.21. Antall elever per lærerårsverk i:							
Grunnskole	9,6	9,8	9,7
Videregående skole (bare elever under opplæringsloven)	8,3	8,4	8,0
4.22. Antall studenter per lærerårsverk i høyere utdanning ⁹	14,0	13,9	13,0	13,3	13,5

Andel barn med kontaktstøtte og opphold i skolefritidsordningen (SFO). Prosent

4.23. Andel barn i aktuell kontaktstøttealder ¹⁰
1 år
2 år
4.24. Andel elever i SFO etter klassetrinn (oppholdstid 6 timer eller mer)							
1. klasse
2. klasse
3. klasse
4. klasse
5.-7. klasse

¹ Oppholdstid 33 timer eller mer per uke. ² Fra og med 1999 er barn i åpen barnehage ikke inkludert i det totale tallet for antall barn i barnehage. ³ For årene 1980 og 1981 gjelder tallene styrere og førskolelærere. For 1982, 1983 og 1984 er det kun for styrere. ⁴ Ny nivåinndeling. Personer med uoppgitt eller ingen fullført utdanning er holdt utenfor ved beregning av andelen. ⁵ På grunn av mangelfull datalevering, er tallet på universitets- og høyskolestudenter i 1985 om lag 6 000-8 000 for lavt.

⁶ I 1981 ble en rekke helsefagskoler omgjort til høyskoler. Elever ved disse skolene ble inntil 1980 klassifisert som elever i videregående skoler og fra og med 1981 som studenter ved universiteter/høyskoler. ⁷ Førstegenerasjonsinnvandrere og personer som er født i Norge med to utenlandske foreldre. ⁸ Omfatter elever under opplæringsloven, folkehøgskoler, arbeidsmarkedskurs og annen videregående utdanning. Omfatter lærlinger fra og med 1989. ⁹ Omfatter studenter ved offentlige skoler.

¹⁰ Kontaktstøtten ble innført for 1-åringer fra 1. august 1998, og for 2-åringer fra 1. januar 1999. Barn som fikk kontaktstøtte som 1-åringer fikk beholde ytelsen hvis de fylte 2 år i 1998.

Kilde: 4.1-4.7: Barnehagestatistikk. 4.8-4.22: Utdanningsstatistikk. 4.23: NAV Trygd. 4.24: GSI.

Sosiale indikatorer

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	12,1	12,5	12,8	13,4	14,4	14,4	15,4	16,3	16,5	16,6	16,3	15,7
	12,0	12,1	12,2	12,6	13,2	12,9	14,0	14,9	15,3	15,4	14,8	14,1
	12,2	12,9	13,5	14,3	15,7	15,9	16,9	17,8	17,6	17,9	17,8	17,4
	68,5	73,2	74,1	74,8	71,4	70,7	73,5	72,6	74,8	74,8	78,2	80,4
	71,1	75,0	75,7	75,1	71,4	69,5	72,7	71,1	73,2	73,3	77,2	79,8
	65,9	71,3	72,4	74,6	71,5	72,1	74,3	74,1	76,5	76,3	79,3	81,0
	12,4	13,6	14,4	14,5	16,1	15,3	15,9	17,3	19,1	19,8	20,8	21,2
	12,9	14,3	14,7	14,1	15,4	13,7	14,4	16,0	17,5	18,0	18,5	18,6
	11,9	13,0	14,1	14,9	16,7	16,6	17,3	18,5	20,4	21,4	22,7	23,6
	8,4	8,1	8,3	8,2	9,3	8,9	9,8	10,1	11,1	11,7	11,7	11,3
	9,5	9,1	9,2	9,0	9,7	8,8	9,7	9,5	10,7	11,2	10,9	10,1
	7,3	7,3	7,4	7,5	9,0	9,1	9,8	10,6	11,4	12,2	12,4	12,2
	477 236	487 398	558 247	569 044	580 261	590 471	599 468	610 298	617 577	618 250	619 640	619 038
	235 286	235 463	233 817	230 113	223 009	220 816	215 760	220 067	235 160	227 450	237 941	248 995
	181 736	187 697	187 754	191 899	201 780	199 930	206 883	223 068	223 904	224 158	223 607	222 975
	9,7	9,6	9,9	9,7	9,8	9,9	9,9	10,2	10,4	12,5	12,2	12,1
	7,8	7,6	7,5	7,5	7,5	7,2	7,2	7,5	7,6	7,5	8,0	8,7
	13,4	13,7	13,2	13,3	13,5	13,6	13,7	13,7	12,7
	50,1	74,8	74,3	73,2	70,7	67,9	63,3	57,8	51,8
	78,9	79,0	79,1	77,9	75,6	73,0	68,9	63,9	58,9
	21,5	70,7	69,5	68,6	65,9	63,0	57,7	51,7	44,0
	60,3	63,0	64,9	68,3	68,2	69,1	70,1	72,9
	56,7	59,0	62,3	63,7	64,1	64,5	62,9	67,9
	46,1	48,3	51,2	53,4	51,5	52,0	49,9	54,5
	24,7	26,4	29,4	30,1	28,4	27,6	26,9	28,3
	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6	0,8	1,0

5. Arbeid	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
5.1. Andel personer i arbeidsstyrken ¹ . Prosent							
Menn 16-24 år	64,5	64,1	64,2	59,6	59,2	58,5	58,0
Kvinner 16-24 år	54,5	56,4	56,9	55,6	54,1	52,9	53,0
Menn 25-66 år	90,1	89,6	87,0	86,4	86,2	85,7	85,7
Kvinner 25-66 år	62,2	68,5	72,6	72,8	73,0	73,3	73,6
5.2. Andel gifte/samboende kvinner med barn under 7 år i arbeidsstyrken, etter alder på yngste barn ² . Prosent							
0-2 år	46	58	69	70	71	72	71
3-6 år	57	69	74	75	76	76	77
5.3. Andel sysselsatte i kommunal forvaltning ³ . Prosent	16,8	18,5	20,9	22,0	22,8	23,4	23,6
Menn	9,0	9,9	10,6	10,0	11,2	11,5	11,6
Kvinner	28,4	30,2	33,8	36,6	36,9	37,7	38,0
5.4. Andel sysselsatte i statlig forvaltning ³ . Prosent	6,9	7,0	7,3	7,8	7,9	7,9	7,6
Menn	7,9	7,9	8,4	9,1	9,1	9,0	8,5
Kvinner	5,3	5,7	6,0	6,1	6,4	6,5	6,5
5.5. Andel sysselsatte på deltid ⁴ . Prosent	27,1	28,4	26,6	26,7	26,9	27,1	26,5
Menn	9,8	10,6	8,8	9,2	9,8	9,8	9,5
Kvinner	52,5	52,6	48,2	47,6	47,1	47,6	46,5
5.6. Faktisk arbeidstid per uke ⁵ . Timer	36,2	36,2	36,0	35,7	35,6	35,6	35,7
Menn	41,1	41,5	40,6	40,3	40,0	40,0	40,0
Kvinner	29,2	29,3	30,1	30,0	30,0	30,2	30,3
5.7. Andel sysselsatte med biarbeid ⁶ . Prosent	6,5	6,7	6,5	6,3	6,2
Menn	6,5	6,7	6,3	6,2	6,1
Kvinner	6,4	6,7	6,7	6,5	6,3
5.8. Undersysselsatte i prosent av de deltidssysselsatte ¹¹	12,7	13,7	15,4	15,2	15,7
Menn	15,8	18,2	20,3	20,3	19,5
Kvinner	12,0	12,7	14,2	14,0	14,7
5.9. Arbeidsledige (AKU) i prosent av arbeidsstyrken ⁷							
Menn 16-74 år	1,3	2,2	5,6	5,9	6,5	6,6	6,0
Kvinner 16-74 år	2,3	3,1	4,8	5,0	5,1	5,2	4,7
Menn 16-24 år	4,3	5,8	12,7	13,3	14,7	14,4	13,5
Kvinner 16-24 år	6,1	7,4	10,7	12,4	12,8	12,9	11,9
5.10. Andel langtidsledige (AKU) ⁸ . Prosent	11	24	40	40	41	44	44
Menn	12	26	39	38	40	44	44
Kvinner	11	23	42	42	43	44	45
5.11. Andel ansatte 16-66 år som arbeider dagtid							
Menn	82	75
Kvinner	79	69
5.12. Andel ansatte 16-66 år som har skift- eller turnusarbeid. Prosent							
Menn	12	12	..	13	..
Kvinner	11	15	..	16	..

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	58,1	61,8	64,8	66,3	66,7	67,3	64,8	65,1	63,2	61,9	61,2	58,1
	53,5	57,0	58,3	61,2	61,1	61,6	61,3	63,8	62,0	61,3	59,0	58,1
	86,6	87,2	87,9	88,1	87,3	87,0	86,8	86,3	85,4	85,4	85,1	85,4
	74,7	76,0	77,2	77,6	77,7	77,8	78,1	77,7	77,2	77,0	76,9	77,1
	72	74	75	75	72	76	77	76	76	76	76	80
	80	79	83	84	81	84	86	85	80	84	85	86
	23,6	23,7	23,5	23,5	23,9	24,0	24,4	19,8	20,0	19,2	¹⁰ 19,8	¹⁰19,7
	11,3	11,2	10,8	10,6	10,7	10,6	10,7	9,0	9,1	8,0
	38,5	38,7	38,5	38,9	39,4	39,3	39,6	31,8	31,9	31,7
	7,4	7,3	7,2	7,0	7,0	6,9	6,9	11,5	11,5	11,1	¹⁰ 11,7	¹⁰11,2
	8,2	8,1	7,9	7,7	7,6	7,6	7,4	8,9	8,6	8,5
	6,4	6,5	6,4	6,2	6,2	6,1	6,2	14,3	14,7	13,9
	26,6	26,5	26,1	25,9	26,3	25,5	25,8	26,1	26,4	26,9	26,5	27,3
	9,4	10,2	9,7	9,7	10,4	10,4	11,0	11,1	11,9	12,6	12,2	12,8
	46,7	45,8	45,4	44,8	44,7	42,8	42,6	43,0	42,7	43,0	42,4	43,7
	35,6	35,3	35,3	35,4	35,4	35,1	34,9	34,8	34,6	34,6	34,9	34,5
	39,8	39,5	39,3	39,5	39,3	38,8	38,5	38,4	38,0	38,1	38,3	38,0
	30,3	30,0	30,2	30,4	30,6	30,6	30,5	30,5	30,4	30,3	30,8	30,4
	6,5	7,5	7,6	7,7	7,7	7,9	7,9	8,4	8,2	7,4	5,9	7,3
	6,4	7,2	7,4	7,3	7,2	7,3	7,5	8,2	7,9	7,1	5,5	7,1
	6,8	7,9	7,8	8,1	8,2	8,5	8,5	8,7	9,2	7,8	6,4	7,6
	15,8	15,3	14,2	13,3	11,6	11,6	11,6	12,6	14,3	16,0	16,2	¹¹11,8
	18,4	17,9	16,5	14,5	12,6	12,6	11,2	14,2	16,1	17,2	16,2	¹¹11,9
	15,2	14,6	13,8	12,9	11,3	11,3	11,7	12,1	13,8	15,6	16,0	¹¹11,8
	5,2	4,8	3,9	3,2	3,4	3,7	3,7	4,1	4,9	4,9	4,9	3,4
	4,6	4,9	4,2	3,3	3,0	3,4	3,4	3,6	4,0	4,0	4,4	3,4
	11,9	12,1	10,2	9,1	9,6	10,8	10,8	12,4	12,5	12,5	12,5	8,6
	11,7	12,8	11,5	9,4	9,4	10,4	10,4	10,3	10,9	10,6	11,5	8,7
	44	31	26	20	16	15	15	21	21	26	26	32
	45	34	27	21	17	20	20	21	23	27	27	36
	42	28	23	20	16	13	13	15	20	21	23	27
	73	72	68	74	72	74
	72	65	67	67	66	69
	14	14	14	15	17	15
	15	18	16	18	18	19

5.	Arbeid (forts.)	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
5.13.	Andel ansatte 16-66 år som må løfte 20 kg minst fem ganger daglig. Prosent							
	Menn	23	..	20	..
	Kvinner	12	..	12	..
5.14.	Andel ansatte 16-66 år som er utsatt for sterk støy. Prosent							
	Menn	7
	Kvinner	2
5.15.	Andel ansatte 16-66 år som har vært utsatt for arbeidsulykker siste 12 måneder. Prosent							
	Menn	4	..
	Kvinner	2	..
5.16.	Andel ansatte 16-66 år som i høy grad kan bestemme selv hvordan de skal utføre arbeidet. Prosent							
	Menn
	Kvinner
5.17.	Andel ansatte 16-66 år som har for mange ulike arbeidsoppgaver, mesteparten av tiden ⁹ . Prosent							
	Menn	17	..
	Kvinner	11	..

¹ Forskjellen mellom menns og kvinners arbeidsstyrkeprosent i aldersgruppen 16-24 år skyldes i hovedsak at vernepliktjeneste regnes som sysselsetting. Brudd i tidsserien mellom 1985 og 1986 (økning på 15 000 i arbeidsstyrken, mellom 1987 og 1988 (økning på 10 000) og mellom 1995 og 1996 (økning på om lag 10 000) og mellom 2005 og 2006 (økning på om lag 9 000). ² Brudd i tidsserien, se note 1. ³ Tallene er revidert tilbake til 1991 som følge av Tallrevisjonen av nasjonalregnskapet. Tall for kjønn gis bare for endelig regnskapsversjon i Nasjonalregnskapet. Brudd i tallene 2001/2002 skyldes flytting av sykehusene fra kommunal til statlig forvaltning.

⁴ Tallene før og etter 1988 er ikke helt sammenlignbare (endret beregningsmåte fører til en reduksjon i deltidsandelen på om lag 2 prosentpoeng fra og med 1989.

⁵ Brudd i tidsserien mellom 1987 og 1988 på grunn av endringer i spørreskjemaet. ⁶ Brudd i tidsserien mellom 1995 og 1996 på grunn av endringer i undersøkelsesopplegget. ⁷ Brudd i tidsserien mellom 1995 og 1996 på grunn av endringer i definisjon og undersøkelsesopplegg (økning i ledighetstallet på 0,5 prosentpoeng). Også brudd mellom 2005 og 2006 grunnet definisjonsendring (til sammen en økning på 1 000 ledige). ⁸ Brudd i tidsserien mellom 1995 og 1996 på grunn av endret spørsmålsformulering og undersøkelsesopplegg. Også brudd mellom 2005 og 2006 grunnet definisjonsendring. ⁹ Andel som har så mange ulike arbeidsoppgaver at det blir vanskelig å konsentrere seg om hver enkelt arbeidsoppgave. ¹⁰ Foreløpige tall. ¹¹ Tallene for undersysselsatte er rettet som følge av en feil i produksjonsopplegget etter omleggingen av Arbeidskraftundersøkelsene (AKU) i 2006.

Kilde: 5.1, 5.2, 5.5-5.10: Arbeidskraftundersøkelsene (AKU). 5,3-5.4: Nasjonalregnskapsstatistikk. 5.11, 5.14: Levekårsundersøkelsene. 5.12, 5.13, 5.15: Arbeidsmiljøundersøkelsene 1989 og 1993, Levekårsundersøkelsene. 5.16: Levekårsundersøkelsen, tverrsnitt 1996-2006. 5.17: Arbeidsmiljøundersøkelsene 1989 og 1993; Levekårsundersøkelsene, tverrsnitt 1997-2003.

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
19	22	26	21	15	17
7	10	15	9	10	8
8	10	14	11	9	8
3	5	6	5	6	3
..	4	4	4
..	2	2	2
..	69	61	64	58
..	58	52	55	45
..	24	22	21
..	18	19	15

6. Inntekt og forbruk	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
6.1. Inntekt etter skatt per forbruksenhet. Indeks 1986=100 ¹	102	106	106	107	105
6.2. Yrkesinntekt i prosent av samlet inntekt	75	72	72	71	72
6.3. Kapitalinntekt i prosent av samlet inntekt	6	6	5	5	5
6.4. Overføringer i prosent av samlet inntekt	19	22	23	23	23
6.5. Utlignet skatt i prosent av samlet inntekt	24	24	23	23	24
6.6. Kapitalutgifter i prosent av samlet inntekt	13	14	12	10	7
6.7. Andel parhusholdninger 25-54 år med minst to yrkesaktive ² . Prosent	70,9	72,2	71,7	73,1	72,9
6.8. Andel husholdninger som har yrkesinntekt som viktigste inntektskilde. Prosent	65,4	63,7	61,3	61,8	61,8
6.9. Andel husholdninger som har pensjon/trygd som viktigste inntektskilde. Prosent	30,5	29,5	30,6	31,0	30,2
6.10. Inntekt etter skatt per forbruksenhet i prosent av gjennomsnittlig inntekt for alle husholdninger ³							
Enslige under 45 år	93	96	91	90	85
Enslige 45-64 år	97	94	98	97	96
Enslige 65 år og over	70	71	69	68	67
Par uten barn, 16-44 år	124	128	129	125	123
Par uten barn, 45-64 år	135	135	138	140	143
Par uten barn, 65 år og over	89	92	94	92	98
Par med barn, yngste barn 0-6 år	105	106	106	103	109
Par med barn, yngste barn 7-17 år	113	114	115	119	119
Husholdninger med voksne barn	121	117	120	121	123
Enslige med barn 0-17 år	85	84	87	84	85
6.11. Inntekt etter skatt per forbruksenhet i prosent av samlet ekvivalentinntekt for alle personer ³							
Tidelen personer med lavest inntekt	4,2	4,3	4,1	4,2	3,8
Tidelen personer med høyest inntekt	18,7	19,1	19,1	19,8	20,4
6.12. Andel personer med inntekt etter skatt per forbruksenhet under gitt avstand til median ⁴ . Prosent							
Under 50 prosent. EU-skala:							
Begge kjønn	4,4	4,2	4,5	4,9	5,9
Menn	3,6	3,6	3,9	4,0	4,7
Kvinner	5,2	4,7	5,0	5,8	6,9
Under 60 prosent. EU-skala:							
Begge kjønn	10,1	9,9	10,1	10,6	11,4
Menn	7,7	8,0	8,3	8,4	9,1
Kvinner	12,4	11,9	11,9	12,7	13,7
Under 50 prosent. OECD-skala:							
Begge kjønn	2,9	3,1	3,1	3,1	3,5
Menn	3,0	3,3	3,5	3,2	3,6
Kvinner	2,7	2,9	2,8	2,9	3,3

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
107	111	114	120	126	131	129	138	140	146	160	...
72	72	73	73	72	71	74	71	70	69	67	...
5	6	6	5	7	8	5	8	8	8	13	...
22	22	21	21	21	21	21	21	22	22	21	...
24	25	25	25	25	25	25	24	24	24	23	...
7	6	5	6	7	7	8	8	7	5	5	...
73,7	74,3	74,6	74,8	74,1	74,3	75,9	74,3	73,8	73,4	73,5	...
63,1	64,0	64,4	65,1	65,5	64,8	65,6	64,6	64,1	64,2	64,1	...
29,2	28,8	28,6	29,2	28,8	29,1	28,8	29,0	28,9	28,8	28,6	...
85	85	81	82	83	85	83	80	77	76	73	...
98	95	96	94	95	95	99	93	97	97	97	...
68	69	70	70	69	65	70	68	67	67	70	...
124	127	128	124	125	123	132	119	118	130	115	...
140	139	143	141	139	145	136	148	145	140	148	...
97	95	92	90	94	91	91	94	104	107	101	...
106	109	110	107	107	108	107	106	107	108	106	...
118	117	116	116	114	118	114	123	120	114	123	...
120	121	122	125	125	128	125	123	128	121	123	...
87	87	88	93	91	85	88	84	83	81	80	...
4,0	3,9	3,9	4,1	4,1	3,9	4,1	3,7	3,7	3,7	3,3	...
20,2	21,2	21,6	20,9	21,3	23,3	19,9	23,2	24,1	24,8	29,5	...
5,2	5,3	4,8	3,9	3,7	4,5	4,0	4,7	4,6	4,6	4,7	...
4,3	4,4	4,1	3,7	3,5	3,8	3,6	4,5	4,8	4,6	4,4	...
6,0	6,2	5,5	4,1	4,0	5,1	4,4	4,9	4,4	4,6	4,9	...
10,7	11,1	10,7	9,6	9,9	9,9	9,2	9,9	9,7	9,6	9,6	...
8,4	9,1	8,9	8,0	8,3	7,8	7,6	8,6	8,7	8,4	8,3	...
13,0	13,0	12,6	11,3	11,4	11,9	10,8	11,2	10,7	10,8	10,8	...
3,2	3,4	3,3	3,0	2,8	3,3	3,1	3,7	3,8	4,0	4,0	...
3,3	3,5	3,5	3,3	3,0	3,4	3,4	3,9	4,3	4,2	4,2	...
3,2	3,3	3,2	2,7	2,5	3,1	2,9	3,5	3,4	3,7	3,9	...

6. Inntekt og forbruk (forts.)	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
6.13. Lønn per normalårsverk i 2005-kroner. 1 000 kroner	..	252,5	256,7	260,9	264,9	267,9	272,1
6.14. Realkapital ⁵ i faste priser. Indeks 1986=100	98	98	101	102	99
6.15. Brutto finanskapital ⁶ i faste priser. Indeks 1986=100	103	97	95	104	103
6.16. Bruttoformue ⁷ i faste priser. Indeks 1986=100	100	98	98	103	101
6.17. Gjeld i faste priser. Indeks 1986=100	103	101	99	98	93
6.18. Formue ved ligning i faste priser. Indeks 1986=100	110	108	106	116	114
6.19. Bruttofinanskapital for husholdningene med lavest og høyest bruttofinanskapital i prosent av samlet bruttofinanskapital for alle husholdninger							
De 50 prosent med lavest bruttofinanskapital	5,5	4,4	4,4	4,7	4,0
De 10 prosent med høyest bruttofinanskapital	53,4	56,0	55,3	57,3	60,0
6.20. Andel husholdninger med gjeld større enn to ganger inntekten. Prosent	14,9	14,3	15,6	13,8	13,7
6.21. Realkapital i prosent av bruttoformue	51	52	54	52	51
6.22. Brutto finanskapital i prosent av bruttoformue	49	48	46	48	49
6.23. Gjeld i prosent av bruttoformue	79	79	77	73	71
6.24. Formue ved ligning i prosent av bruttoformue	57	58	56	59	59
6.25. Kvinner andel av total yrkesinntekt ⁸ . Prosent	33	35	35	35	36
Prosentandel av total forbruksutgift som brukes til:							
6.26. Matvarer ⁹	19,8	17,3	15,3	14,9	14,0	14,0	14,2
6.27. Bolig, lys og brensel ⁹	18,3	20,7	26,4	25,9	26,3	25,2	24,6
6.28. Reiser og transport ⁹	18,7	21,9	18,8	19,4	19,3	19,6	21,0
6.29. Andel husholdninger som eier bil. Prosent	61,6	71,5	73,9	73,8	76,1	75,1	76,1
6.30. Andel husholdninger med to eller flere biler. Prosent
6.31. Andel husholdninger som eier fritidshus. Prosent	21,8	20,5	22,6	21,9	20,0	20,8	22,7

¹ EU-skalaen. ² Par med og uten barn, der hovedpersonen er 25-54 år. ³ EU-skalaen. Negative beløp er satt lik 0. ⁴ Studenter er utelatt. Negative beløp er satt lik 0.

⁵ Realkapital er verdsatt til ligningsverdi som i selvangivelsen, og omfatter faste eiendommer og skog, annen produksjonskapital og konsumkapital. ⁶ Bruttofinanskapital er verdsatt til ligningsverdi som i selvangivelsen, og omfatter bankinnskudd og andre verdipapirer. ⁷ Bruttoformue er summen av realkapital og bruttofinanskapital. ⁸ Gjelder personer under 65 år. ⁹ Brudd i tidsserien mellom 1998 og 1999 på grunn av endring i vare- og tjenestegrupperingen etter innføring av nytt vareinndelingsprinsipp (COICOP).

Kilde: 6.13: Nasjonalregnskapsstatistikk. 6.1-6.12, 6.14-6.25: Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger. 6.26-6.31: Forbruksundersøkelsene.

Sosiale indikatorer

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
274,3	283,2	289,4	301,4	310,5	314,9	321,8	334,8	338,8	352,9	361,2	...
109	106	106	108	106	111	122	123	115	118	121	...
108	111	117	139	154	163	163	161	169	186	203	...
108	109	112	123	129	136	141	141	141	151	160	...
99	101	104	108	114	120	128	137	145	160	186	...
122	125	128	148	158	166	170	167	166	176	181	...
4,2	3,9	4,0	3,7	3,7	3,7	4,0	4,0	3,9	3,9	3,8	...
59,8	61,6	62,4	66,3	66,8	67,1	65,8	64,9	65,4	65,3	67,5	...
14,1	14,9	14,9	13,9	14,9	15,8	17,1	18,9	20,5	23,3	26,8	...
52	51	50	46	43	42	45	45	43	41	39	...
48	49	50	54	57	58	55	55	57	59	61	...
70	71	72	67	68	68	70	74	79	82	89	...
59	60	60	63	64	64	63	62	61	61	59	...
35	36	36	36	36	36	37	37	38	38	38	...
13,6	13,0	12,6	12,3	11,7	12,3	11,2	11,5	12,0	11,8	11,2	11,4
22,1	22,0	21,5	20,5	24,8	23,7	25,0	26,2	25,5	25,7	27,4	30,1
22,2	21,8	24,6	25,6	19,0	20,2	18,5	17,5	16,6	17,9	18,5	18,0
73,1	73,3	76,5	77,6	78,0	78,9	73,6	80,1	77,4	75,9	79,3	80,9
..	18,6	19,1	19,5	18,9	23,0	20,3	23,2	22,7	22,2	23,1	25,2
21,9	21,5	22,4	20,1	20,5	22,3	20,8	21,6	21,8	19,3	24,5	23,3

7. Sosial trygghet	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
7.1. Gjennomsnittlig alderspensjon. 2005-kroner	..	78 090	84 100	86 763	88 235	89 622	91 800
Kvinner	..	72 547	74 854	77 403	78 275	78 975	80 500
Menn	..	86 143	97 641	100 455	102 813	105 192	108 316
7.2. Gjennomsnittlig alderspensjon som andel av gjennomsnittslønn ² . Prosent	..	31,2	32,7	33,3	33,4	33,6	33,8
7.3. Minstepensjon for enslig. 2004-kroner	67 608	71 027	72 330	73 178	73 817	73 835	74 451
7.4. Minstepensjon som andel av gjennomsnittslønn ² . Prosent	28,1	28,8	28,5	28,5	28,4	28,1	27,9
7.5. Andel minstepensjonister blant alderspensjonistene.							
Prosent	74,1	62,3	48,9	48,2	45,7	43,4	41,7
Kvinner	..	79,8	67,0	66,6	64,0	61,5	59,1
Menn	..	36,9	22,3	21,4	18,9	17,0	16,3
7.6. Gjennomsnittlig bruttoinntekt for alderspensjonister.							
2005-kroner	132 491	140 001	..
Kvinner	105 589	112 202	..
Menn	172 619	181 026	..
7.7. Andel uførepensjonister av befolkningen 16-66 år ³							
Prosent	6,1	7,0	8,4	8,6	8,4	8,3	8,3
Kvinner	6,4	7,5	9,5	9,7	9,5	9,4	9,4
Menn	5,9	6,5	7,4	7,5	7,4	7,2	7,2
7.8. Antall etterlatte ektefeller 16-66 år med etterlattepensjon	42 856	41 175	35 718	34 881	34 149	33 629	32 638
Kvinner	42 072	40 061	34 234	33 296	32 569	31 939	30 940
Menn	784	1 114	1 484	1 585	1 580	1 690	1 698
7.9. Antall enslige forsørgere med overgangsstønad ⁴	..	26 547	37 185	41 703	44 333	45 996	46 255
Kvinner	..	26 276	36 641	41 025	43 578	45 174	45 428
Menn	..	271	544	678	755	822	827
7.10. Andel mottakere av overgangsstønad med redusert stønad pga. forventet arbeidsinntekt. Prosent	..	24	26	29	30	32	34
Kvinner	..	25	26	29	30	32	34
Menn	..	27	39	41	43	42	46
7.11. Andel helt arbeidsledige med dagpenger i prosent av alle helt ledige	73,1	70,5	72,4	70,6	66,5
7.12. Andel fødende kvinner med fødselspenger. Prosent	55	64	73	72	72	72	73
7.13. Antall menn som tok ut foreldrepenger ⁵	57	..	617	820	973	1 567	13 911
7.14. Antall sosialhjelpsmottakere ⁶	60 100	106 400	155 169	161 392	161 188	165 865	166 544
7.15. Andel sosialhjelpsmottakere i fast-/heltidsarbeid. Prosent ⁷	15,0	12,3	11,9	10,2	8,7	8,1	7,9
7.16. Andel sosialhjelpsmottakere med sosialhjelp seks måneder eller mer per år. Prosent ⁸	18,0	28,3	39,6	38,4	38,4	39,1	39,2

Sosiale indikatorer

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003 ¹	2004 ¹	2005	2006
94 141	98 316	100 636	109 138	111 774	114 503	118 170	124 029	129 214	134 332	139 033	145 572
82 587	85 897	87 622	96 506	98 508	100 595	103 544	108 407	112 516	116 538	120 388	125 734
111 049	116 468	119 546	127 437	130 907	134 495	139 126	146 352	152 914	159 397	165 128	173 033
34,4	34,9	34,9	36,4	36,1	36,6	36,6	36,9	38,0	38,4	38,6	38,7
75 162	77 160	78 836	87 111	91 916	93 002	95 090	98 587	101 016	104 260	109 886	111 476
27,9	27,8	27,8	29,5	30,2	30,1	29,9	29,8	30,1	30,2	29,8	29,6
41,2	39,1	37,3	41,1	39,8	37,7	36,1	34,9	33,4	31,9	30,5	29,0
58,7	56,3	54,1	59,1	57,0	55,1	53,1	51,6	49,6	47,7	45,8	43,8
15,6	14,1	12,9	15,0	13,7	12,7	11,8	11,0	10,3	9,7	9,1	8,5
..	..	150 089	160 065	168 920	175 533	179 967	190 489	195 010	200 107	223 743	..
..	..	118 816	129 464	137 086	141 458	146 526	154 140	157 657	160 773	173 546	..
..	..	195 934	204 789	215 101	224 853	228 281	242 876	248 546	256 226	294 957	..
8,3	8,4	8,6	9,1	9,6	9,9	10,0	10,2	10,4	10,7	10,9	11,0
9,5	9,6	9,9	10,5	11,2	11,5	11,7	11,9	12,1	12,4	12,3	12,9
7,2	7,2	7,3	7,7	8,1	8,3	8,4	8,5	8,8	9,0	9,4	9,2
31 877	30 895	29 956	29 288	28 034	27 087	26 511	25 914	25 246	24 632	24 209	24 009
30 023	29 087	28 045	27 052	25 945	25 086	24 452	23 858	23 205	22 520	22 085	21 729
1 854	1 808	1 910	2 236	2 089	2 001	2 059	2 056	2 041	2 112	2 124	2 280
46 340	45 529	44 986	44 663	41 328	40 382	26 083	25 470	25 647	27 012
45 432	44 590	43 991	43 554	40 255	39 305	25 316	24 610	24 679	25 932
908	939	995	1 109	1 073	1 077	767	860	968	1 080
36	42	44	51	50	52	41	43	47	50
35	42	44	50	50	51	40	42	46	48
47	51	53	66	66	69	63	68	72	74
63,3	61,1	58,1	52,9	55,8	57,5	59,1	58,9	62,2	63,2	58	48,0
73	73	73	74	75	76	77	78	76	78	78	78
24 791	27 922	29 603	30 719	31 689	33 287	34 543	33 879	34 078	35 599	35 060	35 827
160 427	153 817	146 454	132 417	126 083	127 128	127 914	128 814	135 381	132 067	128 964	122 402
8,1	8,2	7,7	8,5	9,1	8,8	8,6	8,0	7,4	6,4	6,0	6,2
40,7	41,1	39,9	38,1	37,4	37,6	38,6	39,3	40,1	41,1	41,9	41,4

7. Sosial trygghet (forts.)	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
7.17. Sosialhjelpsmottakere 20-24 år i prosent av befolkningen i samme alder ⁹	3,6	6,8	9,5	10,1	10,3	10,9	10,8
7.18. Antall nye sosialhjelpsmottakere i løpet av året ¹⁰	60 237
7.19. Andel sosialhjelpsmottakere med sosialhjelp som viktigste kilde til livsopphold. Prosent ¹¹	27,2	29,2	33,4	35,1	39,0

¹ For 7.14-7.19: Alle tall for 2003 og 2004 inneholder også mottakere av introduksjonsstønad og kan derfor ikke direkte sammenlignes med tidligere år. ² Gjennomsnittlig lønn per normalårsverk. ³ For år før 1991 er øvre aldersgrense 66 år. For 1999 er nedre aldersgrense 17 år. For år før 1999 er nedre aldersgrense 16 år. ⁴ Tall for enslige forsørgere er litt annerledes enn i Historisk statistikk fram til 1986 fordi personer som også har andre pensjoner er inkludert i tallene her. Tall for 1985 gjelder 3. kvartal. Ellers gjelder tallene utgangen av året. ⁵ Fedrekvote i foreldrepengeordningen ble innført fra 1. april 1993. ⁶ Før 1986: sosialhjelpstilfeller. Personer som mottok sosialhjelp i flere kommuner ble da talt med flere ganger. Med den gamle tellemåten ville det ha vært 7 900 flere sosialhjelpsmottakere (sosialhjelpstilfeller) i 1986. Fra og med 1997 inkluderes kun mottakere med et positivt beløp. Omleggingen i 1997 førte til omtrent 200 færre mottakere dette året. ⁷ Brudd i tidsserien i 1986 og 1997 (se note 5). Omleggingen i 1986 førte til om lag 0,5 prosentpoengs økning i andelen sosialhjelpsmottakere som var i arbeid i 1986. Noe av nedgangen i andelen klienter som var i arbeid fra 1991 til 1992, skyldes omlegging av statistikken i 1992. ⁸ Brudd i tidsserien i 1986 og i 1997 (se note 5). Omleggingen i 1986 førte til en økning i andelen klienter som mottok sosialhjelp seks måneder eller mer, med om lag 3 prosentpoeng dette året. ⁹ Brudd i tidsserien i 1986 og i 1997 (se note 5). Endringen førte til en reduksjon i andelen sosialhjelpsmottakere 20-24 år med om lag 0,5 prosentpoeng i 1986. ¹⁰ Personer som mangler fødselsnummer er fordelt på kategoriene «nye klienter» og «gjengangere i samme størrelsesforhold som de med kjent fødselsnummer». ¹¹ For 2003, 2004 og 2005 inneholder tallene også mottakere av introduksjonsstønad.

Kilde: 7.1, 7.3, 7.5, 7.7-7.10 og 7.13: NAV (tidligere Rikstrygdeverket). 7.2 og 7.4: NAV (tidligere Rikstrygdeverket), Nasjonalregnskapsstatistikk. 7.6: Inntekts- og formuesundersøkelsene. 7.11: NAV (tidligere Aetat). 7.12: NAV (tidligere Rikstrygdeverket), Befolkningsstatistikk. 7.14-7.19: Sosialhjelpsstatistikk.

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003 ¹	2004 ¹	2005	2006
10,2	9,7	9,0	7,8	7,5	7,6	7,5	7,7	8,3	8,3	8,2	7,6
54 458	50 795	48 182	43 233	44 194	45 567	45 588	44 711	48 849	43 590	41 319	37 951
41,3	42,8	43,1	45,3	45,8	45,0	44,6	44,4	45,6	45,9	47,4	47,3

8. Bolig, omgivelser og miljø	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
8.1. Andel husholdninger som bor i småhus ¹ . Prosent	74	77	81	80	77	78	85
8.2. Andel husholdninger som er eiere ² . Prosent	74	77	79	80	77	73	76
8.3. Andel husholdninger som er leiere. Prosent	19	17	12	13	16	20	17
8.4. Andel som bor trangt, 16-79 år ³ . Prosent	16	8
8.5. Andel som bor svært romslig, 16-79 år ³ . Prosent	18	28
8.6. Boareal m ² per person ⁴	36	39	46	47	48	49	49
8.7. Andel 16 år og over uten bad. Prosent	10	4	1	1	1	1	1
8.8. Andel 16-79 år med minst to bad. Prosent	24
8.9. Andel 16-79 år med kald eller fuktig bolig. Prosent	9	7
8.10. Andel husholdninger med høy boutgiftsbelastning ⁵ . Prosent	28	37	53	54	53	51	50
8.11. Andel husholdninger med botid mindre eller lik fem år. Prosent	32	38	37	41	37	36	36
8.12. Prisindeks for bruktboliger	46,8	47,2	53,4
8.13. Antall fullførte boliger	38 092	26 114	27 120	21 689	17 789	15 897	17 836
8.14. Areal fullførte boliger ⁶ . m ²	..	180	138	131	131	134	138
8.15. Andel 16-79 år utsatt for støy fra veitrafikk. Prosent	14	13
8.16. Andel med mer enn to km til dagligvarebutikk ⁷ . Prosent	16	20

¹ Som småhus regner en våningshus, frittliggende enebolig, hus i kjede, rekke, terrasse og tomannsbolig. ² Som eiere regnes også eiere av bolig i borettslag eller aksjeselskap. ³ Trangt bor aleneboende med ett rom og personer i flerpersonhusholdninger med færre rom enn personer. Svært romslig bor personer i husholdninger som disponerer minst tre rom mer enn antall personer i husholdningen. ⁴ Boareal per person er beregnet på grunnlag av samlet netto boligflate, det vil si innvendig areal, ikke medregnet: kott, kjellerbod eller andre boder. ⁵ Høy boutgiftsbelastning har husholdninger som bruker mer enn 25 prosent av total forbruksutgift til bolig, lys og brensel. ⁶ Areal fullførte boliger er summen av arealet innenfor ytterveggene for alle etasjer. ⁷ Gjelder 16-79 år unntatt i 1995 da det var for 18-79 år.

Kilde: 8.1-8.3, 8.6, 8.7, 8.10 og 8.11: Forbruksundersøkelsene. 8.4, 8.5, 8.9 og 8.15: Levekårsundersøkelsene. 8.8: Levekårsundersøkelsene og Boforholdsundersøkelsen 1988. 8.12: Prisindeks for bruktboliger. 8.13: Bygge- og anleggsstatistikk. 8.14: Byggearealstatistikk. Boforholdsundersøkelsen 1995.

Sosiale indikatorer

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
79	79	82	77	78	81	76	79	78	79	77	81
76	73	73	76	77	80	75	79	79	76	80	80
15	20	19	19	18	15	19	16	16	19	15	15
8	..	7	7	7	..	7
31	..	32	30	32	..	34
49	50	51	51	53	51	52	52	54	53	54	54
0	2	1	2	1	1	0	1	1	1
30	..	33	29	32	..	33
5	..	9	6	7	..	6
47	42	43	39	39	43	40	48	45	44	38	42
34	42	41	43	42	40	45	40	41	47	43	43
57,3	62,6	69,9	77,7	86,4	100,0	107,0	112,3	114,2	125,8	136,2	154,3
19 214	17 905	18 659	20 659	19 892	19 534	23 400	21 744	21 405	23 609	29 544	28 554
144	149	149	152	143	145	139	133	129	123	117	119
13	..	16	13	12	..	13
19	..	26	22	29

9. Fritid og kultur	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
9.1. Antall skjønnlitterære bokutgivelser	1 274	1 223	1 618	1 705	1 736	1 942	2 022
9.2. Antall utlån per innbygger fra folkebibliotek	4,0	4,3	4,8	4,7	4,9	4,2	4,5
9.3. Andel boklesere en gjennomsnittsdag. 9-79 år. Prosent	24	21	..	18
Menn	19	19	..	12
Kvinner	28	24	..	24
9.4. Dagsavisers nettoopplag per 1 000 innbyggere ¹	429	463	510	494	688	610	606
9.5. Andel avislesere en gjennomsnittsdag. 9-79 år. Prosent	84	84	..	85
Menn	87	86	..	86
Kvinner	82	81	..	85
9.6. Andel som kan se satellitt-formidlete TV-sendinger. 9-79 år. Prosent	..	7	..	40	45	..	50
9.7. Antall minutter fjernsynsseing en gjennomsnittsdag. 9-79 år ²	135	121	..	114	108	..	113
Menn	116	115	..	121
Kvinner	113	101	..	105
9.8. Andel som har VHS- eller DVD-spiller hjemme. 9-79 år. Prosent	..	18	..	51	57	..	64
Menn	54	62	..	68
Kvinner	49	51	..	61
9.9. Andel som har tilgang til PC hjemme. 9-79 år. Prosent	..	9	33
Menn	36
Kvinner	30
9.10. Antall kinobesøk per innbygger	4,3	3,1	2,7	2,5	2,2	2,5	2,7
9.11. Andel på kino siste 12 måneder. 9-79 år. Prosent	58	52	..	61
Menn	56	51	..	62
Kvinner	61	53	..	61
9.12. Antall teater-/operabesøk per 1 000 innbyggere	270	277	311	319	337	347	277
9.13. Andel på klassiske konserter siste 12 måneder. 9-79 år. Prosent	27	34
Menn	23	29
Kvinner	31	39
9.14. Andel som har benyttet kulturtilbud siste 12 måneder. 9-79 år ³ . Prosent	89	91
Menn	88	90
Kvinner	90	91
9.15. Andel med egen kulturaktivitet siste to år. 9-79 år ⁴ . Prosent	34	35
Menn	30	29
Kvinner	39	40

Sosiale indikatorer

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	2 037	1 970	1 914	1 936	1 892	1 922	1 903	1 952	1 946	2 015	2 275	2 337
	4,5	4,5	4,3	4,3	4,2	4,1	4,0	4,0	4,0	4,1	3,8	3,7
	19	19	17	18	19	20	22	23	23	23	25	24
	14	15	14	13	15	16	17	17	17	19	19	18
	24	23	21	23	24	24	26	28	30	27	32	30
	594	590	591	587	583	568	553	545	531	518	524	483
	84	82	84	81	81	77	78	77	77	75	74	74
	85	84	85	84	84	79	78	78	78	75	74	74
	83	80	83	79	78	76	77	76	76	74	73	74
	55	55	58	59	61	63	67	66	67	69	72	77
	124	117	119	119	141	138	156	146	141	142	147	148
	128	120	122	126	147	142	152	151	145	147	149	149
	121	114	117	113	136	133	159	140	137	137	146	147
	65	69	70	73	77	79	79	81	77	84	88	90
	67	71	72	74	80	81	82	82	77	86	89	91
	62	67	69	72	74	76	76	80	78	82	86	88
	39	43	50	57	67	71	75	76	77	79	83	85
	42	44	52	59	68	74	77	79	79	82	86	88
	36	41	47	54	66	69	73	74	75	77	81	83
	2,6	2,6	2,5	2,6	2,6	2,6	2,8	2,7	2,9	2,6	2,4	2,6
	58	62	60	68	63	65	69	66	66	68	67	67
	56	61	59	67	61	64	67	64	64	68	66	66
	61	63	61	70	65	66	71	69	69	68	68	69
	295	253	293	308	314	322	313	332	338	351	297	..
	37	37	35
	33	32	29
	40	41	41
	90	92	93
	90	91	92
	89	93	94
	32	32	31
	27	27	28
	36	37	35

9. Fritid og kultur (forts.)	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
9.16. Medlemmer i Norges idrettsforbund i 1 000	1 392	1 624	1 632	1 710	1 702	1 716	1 721
Menn	922	1 027	998	1 047	1 045	1 057	1 066
Kvinner ikke på valg	470	597	634	663	657	659	655
9.17. Antall overnattinger på feriereise siste 12 måneder. 16-79 år ⁵	13,9	14,5	13,7
Menn	13,6	13,7	12,4
Kvinner	14,1	15,3	14,8
9.18. Andel som ikke har vært på ferie siste 12 måneder. 16-79 år. Prosent	27	27	28
Menn	27	29	30
Kvinner	27	25	25
9.19. Andel med viktigste feriemål utenfor Norden. 16-79 år. Prosent ⁶	34	32	34
Menn	32	33	31
Kvinner	35	31	37

¹ Inkludert søndagsutgaver. Fra og med 1989 regnes Aftenpostens aftennummer som egen avis. ² Tall for februar til og med 1989, deretter årsgjennomsnitt. ³ Kino, teater/musikal/revy, folkebibliotek, konsert, museum, kunstutstilling, ballett-/danseforestilling eller opera/operette. ⁴ Med i/opptrådt offentlig med amatørteater/revygruppe siste to år, med i kunstforening, driver med/har stilt ut billedkunst/kunsthåndverk siste to år, med i/har opptrådt offentlig med kor/orkester siste to år eller spiller instrument regelmessig. ⁵ Før 1999 var det antall dager på feriereiser siste 12 måneder, 16-79 år. ⁶ Før 1999 var det andel som har overnattet på ferietur utenom Norden.

Kilde: 9.1-9.2, 9.4, 9.10 og 9.16: Kulturstatistikk. 9.3, 9.5-9.9: Mediebruksundersøkelsene. 9.10-9.15: Kulturbruksundersøkelsene. 9.17-9.19: Ferieundersøkelsene.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	1 727	1 746	1 783	1 887	1 837	1 648	1 757	1 849	1 884	1 966	1 676	1 702
	1 074	1 079	1 076	1 160	1 134	1 020	1 082	1 137	1 166	1 201	1 019	1 029
	653	667	664	727	702	628	675	712	718	765	657	673
	14,0	14,2	15,6	15,1	15,7	15,0	16,4	16,1	16,1	17,0
	13,2	13,9	14,2	14,3	15,0	14,4	14,9	14,2	14,1	15,5
	14,7	14,7	17,0	15,8	16,3	15,5	17,9	18,0	18,1	18,5
	26	28	24	25	23	25	22	25	24	20
	28	29	26	28	22	25	24	29	25	22
	24	28	22	22	24	25	20	20	23	17
	42	45	37	39	39	41	40	43	45	..
	39	44	36	35	38	39	41	38	44	..
	45	45	37	42	40	43	40	48	46	..

10. Kriminalitet	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
10.1 Andel av befolkningen 16 år og over som har vært utsatt for vold eller trusler om vold siste tolv måneder. Prosent	5,1
Menn	5,6
Kvinner	4,5
10.2 Andel av befolkningen 16 år og over som frykter for å bli utsatt for vold eller trusler om vold. Prosent	10,5
Menn	3,1
Kvinner	17,8
10.3 Antall anmeldte lovbrudd i alt	327 466	332 771
Av dette							
Forbrytelser	230 180	234 941
Forseelser	97 286	97 830
10.4 Anmeldte forbrytelser per 1 000 innbyggere i alt	53,5	54,3
Økonomisk forbrytelse	1,2	1,3
Annen vinningsforbrytelse	40,3	40,5
Voldsforbrytelse	3,6	3,8
Seksualforbrytelse	0,5	0,5
Narkotikaforbrytelse	3,0	3,1
Skadeverk, forbrytelse	3,5	3,6
Annen forbrytelse ¹	1,4	1,5
10.5 Antall etterforskede forbrytelser	121 565	164 067	235 256	223 122	234 904	248 203	225 214
10.6 Etterforskede forbrytelser etter lovbruddsgruppe. Per 1 000 innbyggere							
I alt	29,7	39,4	55,4	52,2	54,6	57,4	51,8
Økonomisk forbrytelse	0,3	0,4	0,8	0,9	1,1	1,2	1,1
Annen vinningsforbrytelse	25,1	32,7	44,6	41,2	42,3	44,7	39,1
Voldsforbrytelse	1,2	1,8	2,8	2,8	3,2	3,5	3,7
Seksualforbrytelse	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5
Narkotikaforbrytelse	0,5	1,0	2,1	2,3	2,6	2,7	2,7
Skadeverk, forbrytelse	1,9	2,6	3,6	3,4	3,7	3,6	3,4
Annen forbrytelse ¹	0,4	0,5	1,0	1,1	1,2	1,2	1,2
10.7 Oppklaringsprosent etter forbrytelsesgruppe							
I alt	22	23	23	23	24	24	26
Økonomisk forbrytelse	66	55	46	44	51	50	52
Annen vinningsforbrytelse	18	19	17	16	17	16	17
Voldsforbrytelse	57	55	55	55	55	54	58
Seksualforbrytelse	43	44	44	41	44	43	
Narkotikaforbrytelse	84	81	82	82	81	84	84
Skadeverk, forbrytelse	21	20	23	23	25	26	28
Annen forbrytelse ¹	56	54	53	53	55	54	58
10.8 Siktete for forbrytelser. Per 1 000 innbyggere 5 år og over							
Menn	6,7	6,9	10,4	10,1	11,0	11,3	11,3
Kvinner	0,6	0,9	1,3	1,3	1,3	1,4	1,3

Sosiale indikatorer

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	5,4	..	5,5	5,0	5,1
	6,8	..	5,3	4,6	5,3
	4,0	..	5,7	5,4	4,9
	9,6	..	11,0	7,9	7,9
	3,3	..	4,7	2,8	3,0
	15,7	..	17,2	12,8	12,9
	377 478	385 446	402 252	415 472	407 277	424 918	417 166	437 250	420 762	407 377	394 301	400 322
	267 925	271 205	284 695	293 799	291 924	306 526	299 714	319 523	303 824	287 821	275 684	277 016
	109 553	114 241	117 557	121 673	115 353	118 392	117 452	117 727	116 938	119 556	118 617	123 306
	61,6	62,1	64,8	66,5	65,7	68,4	66,6	70,6	66,7	62,9	59,8	59,7
	1,6	1,3	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5	3,2	1,5	1,5	1,4
	43,5	43,2	44,7	45,5	43,7	44,9	41,8	46,1	43,3	41,1	38,1	36,8
	4,1	4,3	4,3	4,4	4,6	5,2	5,3	5,6	5,3	5,4	5,4	5,5
	0,5	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8	0,7	0,7
	4,9	5,7	7,1	8,0	8,4	9,1	10,3	10,0	8,1	8,1	8,2	9,0
	5,3	4,9	4,7	4,6	5,1	5,2	4,8	4,4	4,2	3,9	4,0	4,3
	1,8	1,8	1,9	1,9	1,8	1,9	2,2	2,4	2,0	2,1	2,0	2,0
	269 282	275 421	272 653	292 258	307 063	314 027	310 447	298 500	301 699	295 192	280 524	..
	61,6	62,4	62,1	65,7	68,6	69,7	68,6	65,6	65,9	64,1	60,5	..
	1,3	1,2	1,4	1,4	1,6	1,5	1,6	1,4	1,4	1,4	1,5	..
	46,2	45,3	44,0	46,3	47,1	47,2	44,6	43,2	43,5	41,8	38,2	..
	3,8	3,9	4,1	4,2	4,4	4,9	5,2	4,9	5,1	5,4	5,5	..
	0,5	0,6	0,9	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,6	0,7	0,7	..
	3,6	4,7	5,5	6,8	8,1	8,6	9,7	9,1	9,3	8,9	8,6	..
	4,9	5,2	4,7	4,6	5,0	5,4	5,1	4,4	4,1	4,0	4,0	..
	1,3	1,4	1,6	1,6	1,7	1,6	1,9	2,1	1,9	1,8	1,9	..
	24	26	28	28	31	30	33	31	32	34	35	..
	63	62	61	57	58	53	59	58	56	63	67	..
	14	16	16	15	17	15	16	14	15	17	18	..
	55	56	59	57	57	56	59	58	58	58	59	..
45	49	36	59	42	45	44	47	47	51	48	52	..
	85	87	86	87	88	87	89	89	89	90	90	..
	20	22	21	22	21	22	25	24	21	24	24	..
	61	66	65	67	69	69	72	56	58	68	70	..
	10,9	11,1	11,5	11,9	13,1	13,9	15,4	13,4	13,1	14,3	14,2	..
	1,5	1,7	1,9	2,0	2,2	2,5	2,7	2,4	2,3	2,5	2,5	..

10. Kriminalitet (forts.)	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
10.9 Reaksjoner i forbrytelsessaker							
Reaksjoner per 1 000 innbyggere ²	3,3	3,8	4,7	4,7	5,0	5,0	5,1
Andel kvinner. Prosent ³	6,5	8,6	9,4	9,4	9,6	10,1	10,0
Andel ubetinget fengsel. Prosent	37	36	37	36	34	34	34
Gjennomsnittlig fengselsstraff ⁴ . Dager	153	195	201	209	217	205	218
10.10 Innsatte i fengsel (årlig gjennomsnitt) i alt	1 797	2 104	2 379	2 548	2 477	2 650	2 670
Av dette kvinner. Prosent	3,1	4,0	4,1	4,9	5,1	4,9	4,6

¹ Inneholder også miljøforbrytelser. ² Over den kriminelle lavalder. Den kriminelle lavalder ble hevet fra 14 til 15 år i 1990. ³ Av alle med oppgitt kjønn.

⁴ Omfatter ubetinget del av kombinert straff.

Kilde: 10.1 og 10.2: Levekårsundersøkelsene. 10.3-10.10: Kriminalstatistikk.

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
5,0	5,1	4,9	5,9	6,3	6,0	9,7	7,6	8,0	8,0	8,9	8,8
12,1	13,0	13,6	14,1	14,2	14,6	14,9	14,7	14,4	14,0	14,2	15,5
34	34	35	27	29	29	22	24	25	24	25	24
196	171	188	186	188	191	180	143	170	165	167	151
2 610	2 602	2 536	2 466	2 512	2 548	2 762	2 832	2 944
..	5,7	6,1	6,3	6,3	5,9	5,6	5,5	5,3

11. Sosial og politisk deltaking	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
11.1. Andel 16-79 år som bor alene. Prosent	12	16
Menn	9	15
Kvinner	14	17
11.2. Andel 16-79 år uten besøkskontakt med naboer. Prosent	24	25
Menn	25	26
Kvinner	24	25
11.3. Andel 16-79 år som er uten eller som sjelden ¹ har kontakt med nær familie. Prosent	13	12
Menn	12	11
Kvinner	13	13
11.4. Andel 16-79 år som er uten eller som sjelden ¹ har kontakt med gode venner. Prosent	14
Menn	16
Kvinner	13
11.5. Andel 16-79 år som ikke har en fortrolig venn. Prosent	27	18
Menn	31	24
Kvinner	23	11
11.6. Andel 16-79 år som verken er gift, samboende eller har en fortrolig venn ² . Prosent	8	5
Menn	7	6
Kvinner	8	4
11.7. Andel 16-79 år som ikke er aktiv i noen organisasjon eller +B1006 forening. Prosent	48	47
Menn	42	44
Kvinner	53	50
11.8. Andel 16-79 år som er aktiv i idrettslag. Prosent	15	18
Menn	21	22
Kvinner	10	13
11.9. Andel 16-79 år som er aktiv i politisk parti. Prosent	6	4
Menn	7	5
Kvinner	4	2
11.10. Andel sysselsatte som er aktive i fagforening eller yrkesorganisasjon. Prosent	19	18
Menn	24	20
Kvinner	12	14
11.11. Valgdeltaking i stortingsvalg ³ . Prosent	..	84,0	75,8	..
Menn	..	84,4	77,1	..
Kvinner	..	83,7	78,3	..
11.12. Valgdeltaking i kommunevalg ⁴ . Prosent	66,0
Menn
Kvinner

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2006
	17	19	22	19	..	19
	15	19	23	20	..	20
	18	20	21	19	..	19
	27	..	24	23	25
	28	..	24	23	26
	27	..	25	23	24
	12	14	14
	12	16	15
	12	13	12
	9	8	..	8	..	6
	10	8	..	8	..	7
	7	7	..	7	..	6
	18	16	14
	22	21	20
	13	10	9
	5	4	4
	6	5	4
	5	3	3
	47	..	45	49	46
	43	..	45	47	43
	52	..	46	50	49
	18	..	18	17	19	18
	22	..	20	20	22	21
	13	..	15	15	15	16
	3	..	3	4	3	3
	4	..	3	4	4	4
	2	..	3	3	3	2
	18	..	18	16	16	15
	22	..	18	17	16	15
	13	..	18	16	15	16
	78,3	75,5	77,4
	79,4	76,8	76,6
	83,3	77,5	78,4
	62,8	60,4	59,0
	60,0	60,0
	64,0	60,0

11. Sosial og politisk deltaking (forts.)	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
11.13. Andel arbeidstakere som utsettes for plaging eller ubehagelig erting på arbeidsplassen ⁵ . Prosent	3	..
Menn	3	..
Kvinner	2	..
11.14. Andel ansatte 16-66 år som utsettes for vold eller trusler om vold på arbeidsplassen ⁵ . Prosent	5	..
Menn	3	..
Kvinner	6	..

¹ Sjeldnere enn månedlig. ² Enslige som har svart «vet ikke» på spørsmålet om de har en fortrolig venn, er inkludert. ³ Fra og med valget 1989 er valgdeltakelsen fordelt på kjønn basert på utvalgsundersøkelser. Tallet for valgdeltakelse vil derfor ikke være helt korrekt, men indikerer forholdet mellom kjønnene. ⁴ Fra 1995 baserer tallene for menn og kvinner seg på utvalgsundersøkelser. ⁵ 1989 og 1993: Et par ganger i måneden eller oftere, fra 1996: En gang i måneden eller oftere.

Kilde: 9.1-9.10: Levekårsundersøkelsene. 11.11-11.12: Valgstatistikk. 11.13-11.14: Arbeidsmiljøundersøkelsene og Levekårsundersøkelsene.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2006
	..	2	2	2	1	1
	..	2	2	2	1	1
	..	2	2	2	1	1
	..	5	6	7	5	5
	..	5	4	5	4	4
	..	6	8	9	8	8

12. Økonomi	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
Realøkonomi							
12.1. Konsum i husholdninger mv.	..	9,2	0,7	2,1	2,4	2,3	3,4
12.2. Konsum i offentlig forvaltning	..	2,3	5,3	5,3	5,6	2,6	1,5
12.3. Bruttoinvestering i fast realkapital	..	-4,0	-12,1	-0,3	-2,3	6,3	5,3
Utvinning og rørtransport	..	-10,1	-2,5	30,9	12,2	11,9	-5,0
Fastlands-Norge	..	6,2	-8,8	-3,7	-2,9	-1,7	13,5
Næringer	..	10,9	-6,1	-6,2	-4,5	2,1	16,4
Bolig	..	-0,9	-17,8	-15,2	-9,2	-0,8	24,5
Offentlig forvaltning	..	1,7	-4,7	13,2	4,8	-9,0	0,1
12.4. Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	..	7,0	-0,1	1,9	2,4	1,8	4,3
12.5. Lagerendring ²	..	1,4	1,2	-0,4	-0,2	0,0	1,0
12.6. Eksport	..	7,2	8,6	6,1	4,8	3,1	8,4
Råolje og naturgass	..	5,0	3,4	16,5	11,2	6,1	13,7
Tradisjonelle varer	..	2,7	8,7	-1,1	5,5	3,6	11,9
12.7. Import	..	8,8	2,5	0,4	1,7	4,8	5,8
Tradisjonelle varer	..	13,5	8,3	2,2	5,2	2,1	14,7
12.8. Bruttonasjonalprodukt	..	5,4	1,9	3,1	3,5	2,8	5,1
Fastlands-Norge	..	5,8	0,9	1,5	2,6	2,8	3,6
Industri og bergverk	..	3,5	-1,2	-2,2	0,7	1,7	2,9
Arbeidsmarked							
12.9. Utførte timeverk i Fastlands-Norge	..	2,4	-1,7	-1,6	0,4	0,5	1,3
12.10. Sysselsatte personer	..	2,7	-0,8	-1,0	-0,3	-0,2	1,5
12.11. Arbeidstilbud ³	..	2,0	-0,6	-0,9	0,2	0,0	1,0
12.12. Yrkesandel (nivå) ⁴	..	69,8	69,9	69,0	68,8	68,6	69,1
12.13. Arbeidsledighetsrate (nivå)	..	2,6	5,2	5,5	5,9	6,0	5,4
Priser og lønninger							
12.14. Lønn per normalsårsverk	..	7,5	4,8	5,1	3,9	3,4	3,1
12.15. Konsumprisindeksen (KPI)	..	5,6	4,1	3,5	2,3	2,3	1,4
12.16. KPI-JAE ⁵
12.17. Eksportpris tradisjonelle varer	..	3,7	-4,8	-1,1	-6,9	-0,6	2,4
12.18. Importpris tradisjonelle varer	..	4,9	0,1	-1,4	-3,3	0,8	1,1

Sosiale indikatorer

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
3,6	6,3	3,1	2,8	3,7	4,2	2,1	3,1	2,8	5,6	4,0	4,2
0,6	2,7	3,3	3,4	3,1	1,9	4,6	3,1	1,7	1,5	0,7	3,0
3,9	10,2	15,8	13,6	-5,4	-3,5	-1,1	-1,1	0,2	10,2	13,3	6,5
-14,3	-5,7	24,8	22,2	-13,0	-22,9	-4,6	-5,4	15,9	10,2	18,8	3,4
13,3	11,3	12,2	9,4	0,2	-1,4	3,9	2,3	-3,6	9,3	12,7	7,3
18,2	17,1	10,1	10,4	-1,0	-0,4	2,5	4,0	-11,6	8,4	19,2	6,8
10,5	2,8	12,6	7,7	3,0	5,6	8,1	-0,7	1,9	16,3	10,8	6,6
5,0	5,0	12,1	8,5	0,4	-11,2	2,7	1,7	10,4	2,5	1,3	9,7
4,3	6,2	4,7	4,2	2,9	2,6	3,0	3,0	1,4	5,0	4,6	4,4
1,6	-2,1	0,8	0,4	-1,0	1,2	-1,3	0,1	-0,2	1,2	0,4	0,6
5,0	10,0	7,8	0,7	2,8	3,2	4,3	-0,3	-0,2	1,1	1,1	0,5
10,0	13,4	4,1	-5,8	0,4	3,8	6,6	2,4	-0,6	-0,5	-5,0	-6,6
3,6	10,5	7,5	5,5	2,3	3,3	1,8	0,6	2,9	3,4	5,0	6,2
5,8	8,8	12,5	8,8	-1,6	2,0	1,7	1,0	1,4	8,8	8,7	8,2
9,5	10,7	8,5	9,3	-1,9	2,5	4,5	3,0	5,2	10,9	8,1	9,6
4,2	5,1	5,4	2,7	2,0	3,3	2,0	1,5	1,0	3,9	2,7	2,2
3,3	4,1	5,2	4,1	2,6	2,9	2,0	1,4	1,3	4,4	4,6	4,3
0,5	4,3	4,4	-0,9	0,1	-0,6	-0,5	-0,4	3,0	5,7	4,2	4,5
1,1	1,6	2,5	2,5	0,8	-0,7	-0,9	-0,9	-2,1	1,7	1,4	2,4
2,5	2,0	2,9	2,7	0,9	0,6	0,4	0,4	-1,0	0,5	1,2	3,3
2,1	2,0	2,1	1,7	0,9	0,9	0,5	0,7	-0,4	0,5	1,4	2,1
70,1	71,4	72,7	73,9	74,2	74,4	74,5	74,6	73,8	73,6	74,0	74,7
4,9	4,8	4,0	3,2	3,2	3,4	3,6	3,9	4,5	4,5	4,6	3,4
3,3	4,4	4,8	6,5	5,4	4,6	5,3	5,4	3,7	4,6	3,8	4,3
2,5	1,2	2,6	2,2	2,3	3,1	3,0	1,3	2,5	0,4	1,6	2,3
..	2,6	2,3	1,1	0,3	1,0	0,8
7,4	-2,4	-0,5	1,9	-0,5	11,8	-1,8	-9,1	-0,9	8,5	4,1	11,4
0,8	-0,5	-1,3	0,7	-2,9	6,5	-1,6	-7,2	-0,4	4,0	0,5	4,7

12. Økonomi	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994
12.19. Boligpris ⁶	..	13,1	-7,1	-5,3	-5,0	0,8	13,0
Inntekter, renter og valuta							
12.20. Husholdningenes realdisponible inntekt	..	2,0	2,5	2,8	4,0	3,5	1,4
12.21. Husholdningenes sparerate (nivå)	..	-1,8	2,3	3,1	5,2	6,2	5,3
12.22. Pengemarkedsrente (nivå)	..	12,5	11,5	10,6	11,8	7,2	5,9
12.23. Utlånsrente, banker (nivå) ⁷	..	13,3	14,3	13,9	13,4	11,2	8,3
12.24. Realrente etter skatt (nivå)	..	3,1	5,5	6,1	7,3	5,8	4,6
12.25. Importveid kronkurs (44 land) ⁸	..	2,2	-0,2	1,7	-1,4	2,3	-0,2
Utenriksøkonomi							
12.26. Driftsbalansen, mrd. kroner	..	26,1	18,4	28,4	27,8	25,0	26,3
12.27. Driftsbalansen i prosent av BNP	..	4,8	2,5	3,7	3,5	3,0	3,0
Utlandet							
12.28. Eksportmarkedsindikator	..	6,2	3,9	0,8	2,8	-1,4	9,3
12.29. Konsumpris ECU/euro-området	..	4,6	5,5	4,5	3,7	3,0	2,7
12.30. 3 måneders rente ECU/euro (nivå)	..	9,2	10,3	9,8	10,4	8,0	5,9
12.31. Råoljepris i kroner (nivå) ⁹	..	237,0	147,0	130,0	119,0	120,0	111,0

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge. ² Endring i lagerendring i prosent av BNP. ³ Summen av ledige ifølge AKU og sysselsetting ekskl. utlendinger i utenriks sjøfart ifølge nasjonalregnskapet. ⁴ Summen av ledige ifølge AKU og sysselsetting ekskl. utlendinger i utenriks sjøfart ifølge nasjonalregnskapet som andel av middelfolkemengden. ⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer. ⁶ Selveier. ⁷ Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner. Gjennomsnitt for året. ⁸ Positivt fortegn innebærer depresiering. ⁹ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: 12.1-12.10, 12.14, 12.17-12.21, 12.24: Nasjonalregnskapet. 12.11-12.12: Arbeidskraftundersøkelsene (AKU) og Nasjonalregnskapet. 12.13: Arbeidskraftundersøkelsene (AKU). 12.15-12.16: Konsumprisindeksen (KPI). 12.22-12.23, 12.25, 12.29-12.31: Norges Bank. 12.26: Utenriksregnskapet. 12.27: Utenriksregnskapet og Nasjonalregnskapet.

Sosiale indikatorer

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
7,6	8,4	10,9	9,7	9,4	14,1	7,1	4,0	1,6	10,1	7,9	12,9
2,7	3,2	3,8	5,4	2,4	3,4	-0,3	7,9	4,2	3,5	7,4	-7,0
4,6	2,6	3,1	5,8	4,8	4,3	3,2	8,4	9,1	7,5	10,3	0,1
5,5	4,9	3,7	5,8	6,5	6,8	7,2	6,9	4,1	2,0	2,2	3,1
7,7	7,1	5,9	7,9	8,1	8,2	8,8	8,5	6,0	4,1	3,9	4,3
3,1	3,9	1,7	3,1	3,7	2,7	3,3	4,8	2,2	2,5	1,3	0,7
-4,4	-0,4	-0,4	2,5	-1,2	2,9	-3,1	-8,5	1,3	3,0	-3,9	0,6
33,2	70,7	70,5	-3,6	69,5	222,4	247,5	192,3	195,9	221,6	300,8	353,5
3,5	6,9	6,3	-0,3	5,6	15,0	16,1	12,6	12,3	12,7	15,5	16,4
7,3	5,9	9,3	8,5	6,9	11,7	0,8	1,3	3,0	7,1	6,6	8,2
2,6	2,1	1,6	1,1	1,1	2,1	2,3	2,3	2,1	2,1	2,2	2,2
5,9	4,4	4,2	4,2	2,9	4,4	4,2	3,3	2,3	2,1	2,2	3,1
107,0	133,0	135,0	96,0	142,0	252,0	219,0	197,0	205,0	257,0	351,0	414,0

15.11.2007

Befolkningsstatistikk. Folkemengd 1. oktober og endringane i 3. kvartal 2007

Mot ein ny, rekordstor folketilvekst

Noreg vil oppleve ein ny, rekordstor folketilvekst i 2007. Folketilveksten så langt i år var alt 1. oktober på 40 500 personar, 400 færre enn den rekordhøge tilveksten på 40 900 personar i heile 2006. Den uvanleg store folkeauken kjem av at nærare 10 000 fleire innvandra.

I dei tre første kvartala i år var det 43 800 innflyttingar frå utlandet, eller 9 800 fleire enn i fjor. Av utanlandske statsborgarar er det framleis flest polakkar som flyttar til Noreg. I tredje kvartal flytta 3 850 polske statsborgarar til Noreg, slik at det så langt i år har kome 9 600 polakkar, 2 750 fleire enn i heile 2006.

4 721 600 busette 1. oktober

Av tilveksten på 40 500 personar per 1. oktober, kom 17 000 i tredje kvartal slik at folketalet i Noreg nådde 4 721 600 busette. Folketilveksten var 5 600 høgare enn i same kvartal i fjor, og kjem av fleire innvandringar. I dette kvartalet var det 18 700 innvandringar, 5 200 fleire enn i fjor. Talet på utvandringar var 7 000, vel 400 lågare enn i fjor. Fødselsoverskotet, 5 400, var omtrent det same.

Størst auke i folketalet i Oslo og Akershus

Av den totale folketilveksten på 17 000 gjekk over 6 200, eller nær 37 prosent av tilveksten, til Akershus og Oslo. Alle fylka hadde auke i folketalet, unntatek Nordland, Troms og Finnmark. Desse opplevde ein samla nedgang i folketalet på 600. Sett i høve til folketalet var reduksjonen størst i Finnmark. Nedgangen i folketalet i Nord-Noreg kjem av innanlands flyttetap til Sør-Noreg.

Ser ein berre på flyttingane mellom utlandet og Noreg, opplevde alle fylka fleire flyttingar frå enn til utlandet i tredje kvartal. Størst innflyttingsoverskot frå utlandet fekk Oslo med 2 100. Innanlands flytteoverskot var det i tolv av fylka i dette kvartalet. Størst innanlands flyttetap hadde dei tre nordnorske fylka, saman med Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane.

Fødselsunderskot i Telemark

I tredje kvartal blei det fødd bortimot 15 400 barn, som er vel 100 færre enn i fjor. Om lag 9 900 personar døydde, omtrent like mange som same kvartal i fjor.

I alle fylka, så nær som i Telemark, blei det fødd fleire enn det døydde i tredje kvartal. Fødselsoverskotet var størst i Oslo, Rogaland, Hordaland og Sør-Trøndelag.

26.10.2007

Innvandrerbefolkningen, etter innvandringsgrunn, 1. januar 2007

Arbeidsinnvandringen øker mest

I løpet av 2006 innvandret 29 500 ikke-nordiske statsborgere for første gang, 40 prosent av disse kom på grunn av arbeidsinnvandring og 40 prosent på familieinnvandring. De to siste årene har arbeidsinnvandringen nesten blitt tredoblet.

I 2006 kom i alt 29 500 førstegenerasjonsinnvandrere med ikke-nordisk statsborgerskap til Norge for første gang. Av disse var 11 700 arbeidsinnvandrere. De to siste årene har arbeidsinnvandringen økt mye sammenlignet med tidligere år, og det meste av denne økningen (65 prosent) skyldes innvandring fra de landene som ble EU-medlemmer i 2004. De to siste årene har arbeidsinnvandringen nesten blitt tredoblet, fra 4 000 til 11 600. Aller flest var fra Polen.

Familieinnvandrere var den andre store gruppen, med 11 400 personer. Av disse var 2 500 familieinnvandret til en person som har kommet på grunn av flukt. Resten av innvandringen fordelte seg på 3 200 som kom til Norge for å studere. 3 100 personer kom på grunn av flukt, og under 100 personer kom av andre grunner.

7 av 10 ble boende

I perioden 1990-2006 har det innvandret over 284 000 førstegenerasjonsinnvandrere med ikke-nordisk statsborgerskap til Norge. Av disse bor 70 prosent fremdeles i Norge. Av disse kom 122 000 (43 prosent) som følge av familieinnvandring. Nesten en tredjedel av innvandrerne kom som flyktninger (29 prosent), mens 16 prosent var arbeidsinnvandrere. 11 prosent kom for å ta utdanning.

Flest fra Irak

I perioden 1990-2006 utgjorde personer fra Irak den største gruppen med til sammen 18 300 personer. Også Serbia og Montenegro, Polen og Somalia hadde over 15 000 innvandrere. Bortsett fra for polakkene, var flukt den hyppigste innvandringsgrunnen for de største gruppene. Nest hyppigste grunn var familieinnvandring. 9 av 10 irakere og somaliere som familieinnvandret, kom til en flyktning. Noen av flyktningsstrømmene har hatt et stort innslag av hele familier, som fra land på Balkan. Dermed er det mindre vanlig med familiegjenforeninger for dem.

Flest personer fra Thailand forent med person uten innvandrerbakgrunn

Familieinnvandringen kan deles inn i de som kommer samtidig (medfølgning) eller gjenforenes, og de som kommer til Norge for å etablere familie. Av de 11 300 personene som kom i 2006 på grunn av familieinnvandring, var nesten 7 000 gjenforening eller medfølgning,

og 4 500 var familieetablering. Av de sistnevnte ble 2 600 eller 57 prosent forent med en person uten innvandrerbakgrunn. Blant disse var nesten 600 fra Thailand. Nest flest slike familieetableringer finner vi blant borgere fra Pakistan, Filippinene og Russland.

For hele perioden 1990-2006 har 71 300 kommet på grunn av gjenforening eller medfølging, og 51 200 gjennom familieetablering. Andelen som etablerte familie med en person i innvandrerbefolkningen var 43 prosent.

I 2006 var det personer med statsborgerskap fra Polen, Somalia, Tyskland og Nederland som utgjorde de største gruppene blant de som er kommet på grunn av gjenforening eller medfølging. De fleste som kom på grunn av familieetablering var fra Thailand, Pakistan, Filippinene og Russland. Innvandring fra Pakistan skiller seg ut i denne sammenheng med at det er kommet 100 personer som har etablert familie med en etterkommer av innvandrere. De som kom fra Thailand, Filippinene og Russland, stiftet familie med en person utenfor innvandrerbefolkningen.

Høyest andel bosatte blant flyktninger

I perioden 1990-2006 er det blant personer som har kommet på grunn av flukt vi finner høyeste andelen som fortsatt er bosatt i Norge ved utgangen av 2006, med 82 prosent. Også blant de med familie som innvandringsgrunn finner vi mange som fortsatt bor her, 80 prosent. Blant de som kom i 1990, er nesten 7 av 10 fremdeles bosatte. Annerledes er det med personer som har kommet til Norge på grunn av arbeid eller utdanning. Da synker andelen bosatte bratt etter noen år, og blant de som kom i 2002, var henholdsvis 58 og 33 prosent fremdeles bosatt i 2006. Blant de som kom i 1990, var bare hver fjerde bosatt i 2006. Tendensen med høy arbeidsinnvandring fra Polen og de andre nye EU-landene vil kunne endre på dette mønstret. Om disse i større grad vil forbli bosatte i Norge er det for tidlig å si noe om.

Flest polske statsborgere i 2006

Polske statsborgere toppet statistikken over førstegangsinnvandring i 2006 med 7 300 personer. Det var 5 800 som

kom på grunn av arbeid og 1 400 som følge av familieinnvandring. Det betyr at polakkene var den største gruppen både blant de med arbeid og familie som innvandringsgrunn. Deretter følger tyske og litauiske statsborgere med henholdsvis 2 100 og 1 300 førstegangsinnvandring i 2006.

3 av 4 arbeidsinnvandrere er menn

Det er litt flere kvinner enn menn blant de med ikke-nordisk statsborgerskap som har innvandret til Norge i perioden 1990-2006. Det er imidlertid tydelige kjønnsvariasjoner mellom ulike innvandrergrupper når det gjelder innvandringsgrunn. Kvinneandelen var lavest blant arbeidsinnvandrere med 23 prosent, mens 41 prosent av personer med flukt som innvandringsgrunn var kvinner, og 58 prosent av kvinnene kom på grunn av utdanning. Aller høyest kvinneandel hadde familieinnvandring med 65 prosent.

25.10.2007

Barnevern – StatRes, 2006, endelege tal

Klar auke i utgifter til fosterheimar

Utgiftene til fosterheimar i statleg regi har auka med 34 prosent det siste året¹. Frå 2004 til 2006 auka utgiftene med heile 87 prosent til 812 millionar kroner.

Det blei i alt brukt dryge 4,3 milliardar kroner i det statlege barnevernet i 2006, ein auke på vel 9 prosent frå året før. Frå 2004 til 2006 auka utgiftene med nær 900 millionar kroner eller 25 prosent. Veksten har primært skjedd innanfor statlege fosterheimar og heimebaserte tenester. Innanfor barnevernsinstitusjonar har det vore ein meir moderat vekst på 4 prosent frå året før, og 16 prosent frå 2004. I 2006 var utgiftene til barnevernsinstitusjonar på i alt 2,9 milliardar kroner.

Fleire barn i det statlege barnevernet

Indikatorane for aktivitetar og tenester syner at den sterke utgiftsveksten i all hovudsak har samanheng med vekst i talet på barn, spesielt innanfor fosterheimar. I 2006 var det i alt 4 900 barn i det statlege barnevernet som fordelte seg på 11 000 opphald og over ein million behandlingsdagar. Dette utgjorde ein

auke i talet på barn på 7 prosent frå året før og 12 prosent frå 2004.

Aktivitetsindikatorane syner også at det har vært sterkast auke innan fosterheimar. Frå 2004 til 2006 auka talet på barn i fosterheimar med 18 prosent, mens talet på opphald og behandlingsdagar auka med heile 27 og 54 prosent.

Vel 5 400 kroner per dag

Barnevernsinstitusjonar er den klart mest kostnadskrevjande tenesta i det statlege barnevernet med ein utgiftsdel på to tredelar av dei totale utgiftene. Dei høge utgiftene i institusjonane ser vi også av at prisen per brukar i regionane var på drygt 5 400 kroner per dag i 2006, noko som er ein auke på 3 prosent frå året før og 23 prosent frå 2004. Tal fordelte på regionane syner at Region øst og Region sør har om lag 1 000 kroner lågare døgnutgifter enn dei andre regionane. Oslo kommune har dei klart lågaste døgnutgiftene med 4 150 kroner, mens Region vest ligg høgast med ein døgnpriis på 6 150 kr.

1 I statlege fosterheimar inngår fosterheimar med forsterkning, familieheimar, beredskapsheimar, ungdomsfamiliar og § 4-27-plasseringar.

25.10.2007

Undersøkingar i barnevernet, 2006

Stor auke i talet på undersøkingar

Barnevernet starta i alt vel 23 450 undersøkingar i 2006, ein auke på 10 prosent samanlikna med året før. Av dei vel 22 800 undersøkingane som blei avslutta i 2006, førte 50 prosent til at det blei sett i verk tiltak.

I høve til folketalet blei det påbyrja 21 undersøkingar per 1 000 barn i alderen 0-17 år i 2006, mot 20 året før. Det blei oftare sett i verk undersøkingar overfor gutar enn for jenter. For aldersgruppa 13-17 år, som ligg høgast, blei det påbyrja 26 undersøkingar per 1 000 barn i 2006.

Store skilnader mellom fylka

Vi finn framleis store skilnader mellom fylka, både når det gjeld kor mange undersøkingar som blei påbyrja, og kor stor del av dei som førte til tiltak frå barne-

vernet. Finnmark ligg aleine på topp med 36 undersøkingar per 1 000 barn under 18 år. Nordland, Troms og Buskerud ligg òg høgt, førstnemnde med 27, og Troms og Buskerud med 26. På botnen av lista finn vi Sogn og Fjordane og Hordaland med 17 undersøkingar per 1 000 barn under 18 år. Berre i to fylke er talet på undersøkingar gått ned siste år.

Tiltak i halvparten av sakene

Ser ein alle undersøkingane samla, førte halvparten, 50 prosent, til tiltak etter lov om barneverntjenester, mot 53 prosent i 2005. 48 prosent blei lagt bort utan tiltak. For vel 1 prosent av undersøkingane kjenner ein ikkje konklusjonen. I Sør-Trøndelag, Vest-Agder og Sogn og Fjordane, som ligg på topp, førte 59, 58 og 57 prosent til barnevernstiltak. Telemark, Møre og Romsdal og Nord-Trøndelag ligg òg høgt når det gjeld igangsetjing av tiltak etter undersøking. I ni fylke blei under halvparten av undersøkingane avslutta med tiltak. Færrest var det i Hordaland, Hedmark og Vestfold, førstnemnde med 44 prosent og dei to andre med 46 prosent. Finnmark ligg altså på topp når det gjeld både talet på undersøkingar og tilsette i høve til barn 0-17 år (sjå <http://www.ssb.no/emne/03/03/10/barneverng/tab-2007-09-05-02.html>), men under halvparten av undersøkingane førte til tiltak.

Foreldre melder frå i eitt av fem tilhøve

I kvar fjerde undersøking som blei påbyrja i 2006, var anten barnet sjølv, familien eller naboar gitt opp som den som tok opp saka. *Mor/far* var den klart største gruppa av desse. Dei stod bak 19 prosent av meldingane som førte til undersøking i 2006. *Andre i familien* og *naboar* stod bak respektive 4 og 3 prosent. *Barnet sjølv* tok kontakt med barnevernet i nær 2 prosent av sakene. Av dei offentlege instansane var det *politi*, *barneverntenesta* og *skule* som stod bak flest meldingar om barn som trong hjelp, alle med 11 prosent kvar. *Barnevernvakt* stod bak 7 prosent, medan *helsestasjon* og *lege* var kryssa av som meldingsinstans i 6 og 5 prosent av undersøkingane. *Barnehage* var berre registrert bak 3 prosent. I nær 13 prosent var den uspesifiserte kategorien *Andre* registrert.

Innhaldet i meldinga

I nær kvar fjerde sak (23 prosent) var *omsorgssvikt/mishandling* kryssa av som grunn for undersøkinga, og tilsvarande 18 prosent kom av *åtfjerdsavvik hos barnet*. I vel halvparten av undersøkingane (55 prosent) var *tilhøva i heimen, særlege behov* oppgitt som grunn. *Tilhøva i heimen, særlege behov* er ein kategori der ein ser at familien har behov for litt hjelp og støtte, utan at dette viser til ein meir alvorleg situasjon. For 19 prosent var kategorien *Anna* kryssa av.

Åtfjerdsproblem var som året før gitt opp som grunn i kvar sjettede undersøking i 2006. *Mor/far* hadde sjølv meldt frå til barneverntenesta i 23 prosent av desse sakene, medan *skule* og *politi* var gitt opp som meldingsinstans i respektive 23 og 18 prosent av desse undersøkingane som gjaldt åtfjerdsproblem hos barnet.

Av undersøkingar der omsorgssvikt/mishandling var gitt opp som grunn, var det *barneverntenesta* sjølv som oftast var initiativtakar (14 prosent). *Skule* og *politi* stod bak 10 prosent kvar, medan *barnevernvakt* var meldingsinstans i 9 prosent av dei undersøkingane som gjaldt *omsorgssvikt/mishandling*. Her er den uspesifiserte kategorien *Andre* gitt opp i heile 18 prosent av undersøkingane.

Behandlingstid

Lov om barneverntjenester gir påbod om at barnevernet skal gjennomføra alle undersøkingane snarast, og innan tre månader. I særlege høve kan fristen vere seks månader.

Den gjennomsnittlege behandlingstida var i 2006 på 79 dagar, mot 80 og 77 dagar i 2005 og 2004. Av dei 22 808 undersøkingane som blei avslutta i 2006, blei nær sju av ti (68 prosent) avslutta innan fristen på tre månader. Ytterlegare 26 prosent av undersøkingane vart gjennomførte og avslutta innan seks månader, men for 6 prosent var den registrerte behandlingstida på over eit halvt år. For nokre få undersøkingar manglar vi opplysningar om behandlingstid.